STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00093

ALE VERK

Sholem Aleichem

•

Permanent preservation of this book was made possible by
Harold & Esther Ginsburg
in memory of
their parents

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

לכבוד יום-טוב

ערשטעם בוך

שלום-עליכם פאָלקס-פאָנד אויסגאַבע — ניו-יאָרק, 1921

Copyright, 1921, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

לכבוד יום־טוב. ערשטעס בוך.

אינהאַלט

אַרבע כּוסות	7
בחפּזון	17
אויף פּסח אַהיים	33
כּל־נדרי	59
שמחת־תּורה	93
די ערשטע נאַכט פּסח אויף דער מלחמה	105
אַקדמות	119
דער סדר	133
נישטאָ קיין נייעס	139
אַ פריהער פּסח	149
בלינצעס	169
קנאַרטעז	199
המן און מרדכי	223

אַרבע כּוסות

געשריבען אין יאָהר 1888.

אַרְבַּע כּוֹסוֹת

איהר ווייסט דאָך, אַז איך בין אַ ווײַנשענקער. איך בּין אַ ווײַנשענקער פון כמה וכמה יאָהרען. ביי מיר אין קעלער קאָנט איהר געפינען אַלטע וויינען, וואָס זענען שוין אַלט... שאַ, אַט וועל איך אייך זאָגען. אויב איהר געדענקט — נאָר איהר קעהרט אודאי געדענקען — פאַר דעם ערשטען טערקישען קריעג בין איך געוועזען דער ערשטער, וואָס האָט זיך אָוועקגעלאָזט קיין אַקערמאַן און קיין פּעאַדאָסיע איינקויפען אַ ראַמשעל מיט וויין. מילא, די חידושים פונ׳ם דאָזיגען לאַנד, וואָס איז באמת איין „ארץ זבת חלב ודבש“, און דער פחד מיט דער מורא פון דער מלחמה, — דאָס איז אַליין כדאי, כלעבען, באַשריבען צו ווערען אין אַ אידיש בלאַט; נאָר אַזוי ווי עס איז איצט ערב יום־טוב, און די הויפּט־לייזונג איז ביי מיר פאַר פּסח, מחמת — איהר ווייסט דאָך — ווען דאַרף אַ איד וויין? — פּסח אויף ארבע כוסות; לכן, בין איך אַצינד שטאַרק פּאַרנומען מיט די קונים און קאָן זיך נישט אָפּגעבען מיט אַזעלכע זאַכען, ווי אַ פעליעטאָן צו שרייבען, וואָס ביי מיר איז דאָס, אייגענטליך, גאָר אַ דבר־שיבוש, גאָר אַ קליינינגקייט, אַ שפּיעלכעלע. וואָרום, באמת, למאי זאָלען מיר זיך נאַרען? אַ אידישען פעליעטאָן, אַ פעליעטאָן אויף פּשוט אידיש, — אויך מיר איין עסק! וועלכער איד קאָן ניט אָנשרייבען אַ אידיש בריוועל? מע נעמט אַ פען, מע שרייבט — שרייבט זיך...

בקיצור, בין איך געווען איין מאָל אין מיין לעבען אין אקערמאַן און האָב געבראַכט פון דאָרט אַ ראַמשעל מיט וויין, זאָג איך אייך, אַז עס איז געווען אַ דבר פּלא; און איבערהויפּט האָב איך געבראַכט פון דאָרט אַ „ווימאַראַזיג", וואָס עס שטעהט נאָך עד היום פון איהם אַ פּעסעל ווימאַראַזיג, שוין אַ געמישטער, פאַרשטעהט איהר מיך, מיט אַ „באַרדיטשעווער טענעדאָס", שוין עטליכע מאָל געמישט, דערגאָסען, פאַרפּראַוועט, איבערגעמאַכט און צוגעזעצט מיט אַ „בעסאַראַביער־רהיין־וויין" — און האַלט זיך נאָך עד היום הזה מיט זיין שטאַלט, מיט זיין לויטערקייט, מיט זיין מתיקות, מיט זיין גלאַטקייט, מיט זיין געשמאַק, מיט זיין וואַסער... דאָס הייסט מיט זיין וואַסערקייט... מיט זיין... מיט... מיט... מיט...

פון דעמאָלט אָן, דאָס הייסט, פון דער ערשטער מלחמה אָן, בין איך שוין קיין קרים מעהר ניט געפאָהרען, מחמת וויין האָב איך געבראַכט דעמאָלט זעהר אַ סך, אַ גוזמא וויין, אַזוי אַז ס'איז געווען גענוג פאַר מיר אויף עטליכע יאָהר — און דאָס שטעדטעל, ווייסט איהר דאָך, איז אַ קליין שטעדטעל — און נאָכדעם, אַז אייניגע סאָרטען וויין האָבען ביי מיר אָנגעהויבען אויסצוגעהן, האָב איך שוין מסתמא אָנגעהויבען צו באַציהען וויין פון... דאָס הייסט, איך באַציה איהם שוין דאָרטען; איך האָב שוין וויין אַלע יאָהר, לאָז זיך אייך דאַכטען, ניט קיין גאָר שלעכטער וויין, וואָרום קיין אקערמאַן פאָהר איך שוין ניט — דאָס איז אמת, אָבער אַ מבין בין איך, ברוך השם, גלייך מיט אַלע באַרדיטשעווער וויינשענקערס, און די קונים, וואָס איך האָב, וועלען די באַרדיטשעווער וויינשענקערס ניט האָבען צייט זיי וועלען לעבען, דען מיינע קונים אַליין זענען אויך גרויסע מבינים אויף וויין. מיינע קונים זענען פאַרשיידענע קונים: ס'איז דאָ אַזעלכע קונים ביי מיר, וואָס זיי קומען־אַריין צו מיר אין קעלער „פאַרזוכען ארבע־כוסות־וויין" תיכף נאָך שושן־פּורים; און ס'איז דאָ קונים, וואָס קומען צו מיר „אויסקלויבען ארבע־כוסות־וויין" אַ צוויי־דריי טעג פאַר

פסח; און ס'איז דא ביי מיר וויעדער אזעלכע קונים, וואס טרע־טען ניט אריין צו מיר ביז'ן ערב פסח אריין, און די מחיה געהט במעט ביז ליכטבענטשען. אזעלכע „חאפערס" האב איך פיינט; איך קאן זיי ניט סובל זיין; זיי געב איך שוין איבער מיין פלונית'־טע, און זי רעכענט זיך שוין מיט זיי אפ, ווי זי פארשטעהט — און זי איז גאנץ גערעכט, כלעבען: למאי זאל א איד אפלעגען „ארבע כוסות" אויף לעצט? וואס איז? פאר וואס איז דאס א קלענערע מצוה פון אלע אנדערע מצוות?

דער בעסטער, דער לייטישטער פון אלע מיינע קונים, וואס איך האב ליעב — איז מיכאל־מנשה דער שטילער, א גאנץ לייטישער איד, א שטילער מענטש, א בארוהטער מענטש.

— זייט זשע מוחל, — זאגט ער צו מיר, אריינקומענדיג תיכף נאך שושן־פורים מיט צוויי גרויסע גרינע סלאיעס, מיט דריי פלעשער און מיט א קליין פלעשעלע — און מיר לאזען זיך אראפ אין קעלער אריין מיט צוויי גלעזלעך אויף צו פארזוכען. די גלעזלעך צאפ איך אן פול, און מיר טראגען זיי ביידע צו צום מויל. דעם ערשטען זופ שלינגט מיכאל־מנשה נישט אראפ; ער האלט איהם עטליכע מינוט אויף די צייהן און דרעהט מיט דער צונג אין מויל א היבשע ווייל, און ערשט נאכדעם נעמט ער איהם ארויף אויף די ליפען. זאגען זאגט ער גארנישט — ער איז, בכלל, א גרויסער שוויינער, — ער טהוט נאר א מאך מיט'ן קאפ, און איך פארשטעה שוין, וואס דאס הייסט.

— דאס איז דער אקערמאנער, רב מיכאל־מנשה! — זאג איך איהם. — אצינד וועלען מיר זיך נעמען צום „זמירער ווייו"... נו, וואס זאגט איהר עפים אויף דעם „זמירער", רב מיכאל־מנשה?

— גוט! — ענטפערט ער מיר.

— נו, און ווי געפעלט אייך דער „ליסאבאנער באררא", רב מיכאל־מנשה?

— גוט!

— נו, וואס וועט איהר עפּיס זאגען, רב מיכאל־מנשה, אויפ׳ן „טערקישען פּארט־וויין״ ?

— גוט !

— אַט דער דאזיגער „קאוועשאנער פראנצוויין״ איז מיין ארבייט, רב מיכאל־מנשה. נישקשה ? הא ?

— גוט !

— איהר ווילט אַט דעם, רב מיכאל־מנשה ? דאס איז א „היימישער פּארטוגאל״. ווי געפינט איהר איהם ?

— גוט !

הכלל, מיכאל־מנשה ווייסט, אז קיין שלעכטען וויין האָב איך נישט, און ווען איך זאָל אפילו יא האבען א שלעכטען (ס׳איז גאָר ניטאָ קיין ש ל ע כ ט ע ר וויין; וואס הייסט ש ל ע כ ט ע ר וויין ?), וואלט איך איהם אויך נישט געגעבען. דערפאר איז ער צופריעדען פון מיר, און איך פון איהם.

דער צווייטער מבין ביי מיר איז — גדליה־לייזער דער הוי־בער. ער איז אפילו א ביסעל איין אויסטראכטער, — סע מאכט זיך אמאָל א מפונק, — דאך קאָן מען אויף איהם ניט זאגען, אז ער איז חלילה ניט קיין מבין.

— אנו, קום נאָר, קום ! — מאכט ער צו מיר און שלעפּט מיך אראפּ פּאר א האנט אין קעלער אריין. מיר „איהרצען״ זיך ניט, מיר האבען אין איין חדר געלערענט אמאָל, חברים געווען. — אנו, ווייז נאָר, ווייז אַקארשט דעם אקערמאַן ! ער הייסט נאָך אַלץ ביי דיר „אקערמאן ?״ ס׳וואלט שוין צייט געווען, ער זאָל הייסען ביי דיר „באַרדיטשעוו״, ניט „אקערמאן״.

— וואס עפּיס „באַרדיטשעוו״ ?

— וואס עפּיס „באַרדיטשעוו״, פרעגסט דו ? שוין דאַ, דאכט זיך, א יאָהר מיט א מיטוואָך, אז דו ביזט געווען אין אקערמאַן, און פון דעמאָלט אָן הייסען ביי דיר נאָך אַלץ אַלע ווייִנען „אקער־מאן״... נו, ווייז שוין, ווייז אהער דיין פראנצוויין פון צימוקים.

— פון וואסערע צימוקים ?

— פון די ראָזינקעס, וואָס דו מאַכסט דעם פּראַנצוויין. קוק איהם אָן, ווי ער מאַכט זיך עס אַ ביסעל גע'פּגר'ט! פאַר מיר האָסט דו זיך ניט וואָס צו באַהאַלטען, ברודער! היינט גיב מיר נאָר אַ צוויי קוואָרט פונ'ם „זמירער”; נאָר איך בעט דיך, ס'זאָל זיין אַ ביסעל ווינציגער צוקער אין איהם, מחמת ביז איך וועל איהם דערטראָגען אַהיים, וועט ווערען פון איהם אָדער ספּירט, אָדער עסיג.

— ביזט משוגע, צי חסר־דעה, גדליה־לייזער?!

— נו־נו־נו! ווייסט דאָך, אַז איך האָב פיינט אָט די אָנ־שטעלען! היינט גיב מיר אַ קוואָרט וויין אַ ריינעם, אַ כשר'ען, ניט קיין גע'שמד'טען, אָהן וואַסער, אָהן סיראָפּ, אָהן ראָזינקעס און אָהן אָט די אַלע דיינע צוזעצעכצען. איך קען דאָך דיך: צו דיר אַז סע קומט אַריין איין עמער וויין, קאָנסט דו זיך ניט איינ־האַלטען און פּראַוועסט איהם אַזוי לאַנג, ביז סע ווערט פון איהם אַ גאַנצע פאַס, און דו טראַכסט איהם צו משונה־ווילדע, משונענע נעמען, און דער עולם לעקט פון איהם די פינגער, גלייך ווי פון עפּיס רעכטס.

— געה שוין, געה, גדליה־לייזער, דו ביזט אַ גוטער לץ...

דער דריטער קונה, פון די מבינים, איז ביי מיר דוקא אַ גע־מיינער איד, אַ איד אַ שוחט, רב וואָליקע דער שוחט. רב וואָליקע האָט אפילו ליעב אויסקאָכען דאָס וואַסער און הייסט זיך אָפּטר־מאָל געבען אַזאַ וויין, וואָס ניט נאָר אין אַקערמאַן, אפילו אין שפּאַניען וואַכסט נישט אַזעלכער; דאָך איז רב וואָליקע דער שוחט אַ מבין אויף אַ גלעזעל וויין, און וויבאַלד אַ מבין, אַזוי איז ער מיר שוין איינגעבאַקען אין האַרצען.

— אייער „זמירער” — זאָגט רב וואָליקע דער שוחט און קנייטשט מיט דער נאָז — אייער „זמירער” איז היינטיגס יאָהר עפּיס ניט געראָטען.

— דהיינו, רב וואָליקע, מיט וואָס?

— דהיינו, מיט דעם, וואס ער האט ניט אין זיך די וויי־ניגקייט, די מאסטקעקייט מיט'ן גלאטקייט, וואס ער האט געהאט פאראיאהרען.

— ווייסט איהר זשע, רב וואליקע, פאר וואס דאס איז אזוי?

— פאר וואס? אדרבה?

— דערפאר, וואס ער האט זיך נאך בארפט א קאפ אויס־שטעהן; פאראיאהרען איז געווען איין עבור־יאהר, איז ער מעהר אויסגעשטאנען...

— ס'קאן זיין, — ענטפערט רב וואליקע דער שוחט, פאר־זוכט דעם רויטען וויין און מאכט מיט די ליפען.

— נו, וואס וועט איהר זאגען, רב וואליקע, אויפ'ן „פוילישען בארדא“ עפים? איא, סע נעמט?

— נעמען נעמט עס; ס'האט אבער ניט אין זיך דאס „שפיצעל“, וואס פאראיאהרען.

— וואסער שפיצעל?

— דאס שפיצעל, וואס עס שפיצעלט אויפ'ן שפיץ צונג.

— א? דאס מיינט איהר? דאס קאן ניט זיין, רב וואליקע. איך מוז עס אייך מסביר זיין, געבען צו פארשטעהן. די מעשה דערפון איז אזוי: יעדער וויין, בשעת ער איז נאך וויין, האט ער אין זיך אי א מתיקות, אי א זיסקייט, אי א וויינינגקייט. די מתיקות גופא האט אויך אין זיך א וויינינגקייט, און די וויינינגקייט האט אין זיך א זיסקייט... יא, איז אז עס קומט זיך צונויף די זיסקייט פונ'ם וויינינגקייט און די וויינינגקייט פונ'ם זיסקייט, קומט שוין דערפון ארויס א זיס־וויינינגקייט, אדער א וויינינג־זיסקייט. דער־פאר קאן עס שוין ניט האבען אין זיך דאס... דאס... ממשות, דעם רעכטען, דעם שארפען שפיץ פונ'ם... איהר פארשטעהט?

— איך פארשטעה, איך פארשטעה! — זאגט רב וואליקע דער שוחט, און דערפאר האב איך איהם ליעב, וואס ער פאר־שטעהט א זאך, אז מע גיט זי איהם צו פארשטעהן.

די איבעריגע קונים מיינע, פון די מבינים, האט דאך נישט קיין שיעור און קיין ערך צו באשרייבען, דען יעדערער האט זיך זיינע מעלות מיט זיינע חסרונות, זיינע קאפריזען מיט זיינע משוגעת'ען, און דער וויינשענקער מוז עס אלעמען אויסשטעהן און איבערטראגען.

נאר דאס איז נאך אלץ גערעדט געווארען עטליכע טעג פאר פסח; אבער דעם טאג פון ערב פסח דארף מען זיין טאקי ממש פון אייזען, אז מע זאל עס קאנען איבערטראגען; דעמאלט מיש איך זיך שוין מעהר ניט, און לאז איבער דעם גאנצען פדיון אויף מיין זוגתי, וועלכע איז, ניט צו פארזינדיגען, דערצו א בריה נפלאה, א געשלייפטע זאך.

— גיט מיר פונ'ם רויטען, שרה־דבורה, פונ'ם רויטען! — שרייט מען צו איהר פון אלע זייטען.

— ווי טייער איז ביי אייך וויין, שרה־דבורה?

— גיט מיר פון דעם, וואס פאראיאהרען!

— איך וויל ניט פונ'ם פאראיאהריגען; פאראיאהרען האט איהר מיר געגעבען בארשטש, ניט קיין וויין!

— איך האב ביי אייך געבעטען רויטען, און איהר האט מיר געגעבען ווייסען!

— וואס פאר א ביסעל עסיג האט איהר מיר געגעבען, שרה־דבורה?

— גיט מיר פון דעם, וואס מיין טאטע האט ליעב!

— גיט מיר פון דער גרויסער פאס, שרה־דבורה, פון דער גרויסער פאס איז בעסער!

— גיט מיר א האלבע קווארט רויטען און א האלבע ווייסען.

— גיט מיר וואסערע איהר וועט מיר געבען, אבי וואלוועל.

— גיט מיר גיכער, שרה־דבורה. שוין צייט אין שוהל אריין.

— אין שוהל אריין! מען געהט שוין אין שוהל אריין! דער עולם לויפט שוין אין שוהל אריין!...

* * *

אמת, אמת. דער עולם לויפט שוין אין שוהל אריין... אך, ווי שעז דאס איז! ווי גרויסארטיג! מלכים בני מלכים!... אנגע־טהאן געהט מען אין בגדי־מלכות. די נייע קאפאטקעלעך ביי די קליינע קינדער, ביי די ווייסע־חברה׳ניקעס, קנאקען. די שטיוועלעך סקריפען. די היטעלעך גלאנצען. און אויפ׳ן הארצען? — אך, אויפ׳ן הארצען איז עפּיס אזוי אויפגעלעגט, אזוי גוט, אזוי פריי!

— שרה־דבורה! פארשלים שוין דעם קעלער! שרה־דבורה, איין עק! אוים פדיון! געגוג! אוים ווײנשענק! שוין יום־טוב! יום־טוב!...

בחפזון

[חאַפּענדיג]

(אַ בריעף פון מנחם־מענדלען צו שלום־עליכם׳ען).

געשריבען אין יאָהר 1900.

בחפזון

:יוד

כי בחפזון יצאת מארץ מצרים —
ווארום ח א פ ע נ ד י ג ביזט דו
ארויסגעגאנגען פונ'ם לאנד מצרים.
(דברים ט"ז, ג').

שלום לכבוד ידידי היקר וכו' וכו' וכו' מוהר"ר שלום־עליכם נ"י.

ר א ש י ת באתי להודיעכם, אז איך בין, ברוך השם, בקו החיים והשלום; השם יתברך זאל העלפען, מע זאל תמיד הארכען איינס פונ'ם אנדערען נאר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות, אמן. ו ה ש נ י ת, הנה זייט וויסען, אז איך בין מיט גאט'ס הילף א „מלך", דאס הייסט, איך בין געקומען בשלום אויף פסח אהיים קיין כתרילעווקע צו מיין ווייב און קינדער, צו מיין שוועהר און שוויעגער און צו אלע מיינע ליעבע און געטרייע, און איך אייל מיך, מיין ליעבער טייערער פריינט, אייך מודיע זיין וועגען דעם חאטש אין קורצען, מחמת לאנג מאריך זיין קאן איך נישט, ס'איז ערב פסח, און ערב פסח באדארף א איד טהון אלס־דינג ב ח פ ז ו ן, אויף איין פוס, ווי אין פסוק שטעהט גע־שריבען: „כי — ווארום, בחפזון — איילענדיג, יצאת — ביזט דו ארויסגעגאנגען, מארץ מצרים — פונ'ם לאנד מצרים". נאר פון וואס זאל איך אייך שרייבען פריהער — וויים איך אליין נישט. מיר דאכט, אז איידער עפיס־וואס בין איך מחויב אייך צו געבען

א שענעם דאנק און א גרויסען שבח פאר אייער קלוגער עצה, וואס איהר האט מיר געגעבען, אז איך זאל ווערען א שדכן. איך וועל אייך, גלויבט מיר, אייביג נישט פארגעסען, וואס איהר האט מיט מיר געטהאן: איהר האט מיך ארויסגעצויגען מעבדות לחירות, איהר האט מיך ארויסגעשלעפט פונ׳ם גיהנם פון יעהופעץ, און איהר האט מיך אויסגעלייזט פון דער וויסטער פינס־טערער פרנסה, פונ׳ם מעקלעריי, און איהר האט מיר געגעבען אין האנט אריין א שענע פרנסה, א לייטישע, א בכבוד׳ע, — לפיכך דערפאר בין איך מחויב אייך צו לויבען און צו ריהמען, צו בענטשען און באשענען אייער נאמען, אזוי ווי איהר האט דאס ביי מיר עהרליך פארדיענט, און לאז אייך גאט באצאהלען בכפל כפלים, אמן! אמת, איך האב נאך אפילו קיין שידוכים ביז אהער נישט אויסגעפיהרט, נאר עס פיהרט זיך ביי מיר, עס דרעהט זיך, און ווי־באלד עס דרעהט זיך, איז א האפענונג, אז עס וועט זיך מסתמא, מיט׳ן אויבערשטענ׳ס הילף, עפּיס אויסדרעהען. ובפרט, איך אר־בייט נישט אליין. איך ארבייט בשותפות מיט נאך שדכנים, מיט די גרעסטע שדכנים פון דער וועלט: מיט רב אליקום דעם לאנד־שדכן, מיט רב מענדעל בראדער, מיט׳ן שמארגאנער שדכן, מיט מאטעל שאפראן, און מיט יענטיסען, און מיט רב שלום שדכן, און מיט נאך א סך אנדערע, — און געלויבט איז השם יתברך, איך האב א נאמען אויף דער וועלט. וואוהין איך קום און שטעל מיך פאר „מנחם־מענדעל פון יעהופעץ“, בעט מען מיך זיצען, מע דער־לאנגט טיי מיט איינגעמאכטס און מע פארנעמט זיך מיט מיר, ווי מיט א ליעבען גאסט, און מע באווייזט מיר די כלה, און די כלה באווייזט מיר וואס זי קאן, זי צערעדט זיך מיט דער גובערנאנטקע אויף פראנצויזיש, שיט ווי פון א זאק, און די מחותנת׳טע זיצט אקעגען איין אויסגעשלייערטע און לאזט נישט אראפּ פון מיר קיין אויג, ווי איינער רעדט: „נו, ווי געפעלט זי אייך? איא, זי קאן?“... איך אליין האב אויך געחאפּט א פּאר ווערטער אויף פראנצויזיש און פארשטעה שוין א ביסעל די שפראך; למשל, אז

מע זאָגט מיר: „פּאַרליי וואו פראַנזי?" (וואָס מאַכט איהר עפּיס אין געזונט?), זאָג איך: „מערסי באַנדזשור" (געלויבט איז השם יתברך). נאָכדעם זעצט מען אוועק די כּלה, זי זאָל מיר אַ ביסעל שפּיעלען אויפ'ן פּערדעפּיאַן שטיקלעך פון „גאַלדאַוני" און פון „שולמית" — מחיה נפשות, ממש עס צעגעהט זיך אין יעדען אבר! און דער מחותּן מיט דער מחותּנת'טע דערוויילע פאַרבעטען מיך, איך זאָל בלייבען אויף וואַרמעס. מהכתיתי, פאַר וואָס ניט? ביי'ם טיש רוקט מען מיר אונטער דאָס שענסטע שטיקעל פלייש און מע האָדעוועט מיך מיט צימעסען אין דער וואָכען. נאָכ'ן עסען מאַך איך אַ שמועס מיט דער כּלה: „וואָס, זאָג איך, איז אייער באַגעהר — אַ יוריסט, אַ הינדזשיניר, צי אַ דאָקטער?" — „געוויינטליך, זאָגט זי, אַ דאָקטער". און זי הויבט־אָן וויעדער שיטען אויף פראַנצויזיש מיט דער גובערנאַנטקע, און דערוויילע קומט־אונטער די מחותּנת'טע און באַווייזט מיר דער טאָכטער'ס האַנטאַרבייט. „איהר אויסנייהעכץ מיט איהר שטיקעכץ פאַרנעמט איין אויג, זאָגט זי; היינט איהר גוטסקייט פאַרמאָגט נישט קיי־נער; שטיל, זאָגט זי, ווי אַ טויב, און קלוג, ווי דער טאָג!" אויך דער מחותּן פון זיין זייט מאַהלט מיר אויס דעם יחוס זיינעם, פון וואַנען ער שטאַמט און וועמענ'ס איידעם ער איז, ווער איז געוועז זיין זיידע און זיין עלטערזיידע, און ווער זענען זיינע מחותּנים — אַלץ פיינע מענטשען, גבירים, אדירים, און מיוחסים, די שענסטע אין דער וועלט! „ניטאָ ביי אונז, זאָגט ער, קיין פּראָסטער מענטש אין דער משפּחה"... „און קיין אָרעמעלייט, זאָגט זי, אויך ניט"... „נישטאָ קיין איינציגער בעל־מלאכה", זאָגט ער... „נישט קיין שניידער, זאָגט זי, נישט קיין שוסטער"... „קיין שאַרלאַטאַנעס, זאָגט ער, איז ביי אונז נישט פאַרהאַן"... „און קיין משומדים, זאָגט זי, אודאי ניט"... און נאָכדעם, ביי'ם געזעג־נענען שוין, טהו איך אַ זאָג דעם מחותּן, אַז די הוצאות, וואָס קאָסט היינט אין וועג, איז ניט אויסצושטעהן... און אויב ער איז ניט קיין גראָבער נאַר, שטויסט ער זיך, וואָס מע מיינט, און

קעהרט־אום פאר הוצאות... איך זאג אייך, ידידי יקירי, דאס שדכנות איז גאר נישט קיין שלעכטע פרנסה, און ווער שמועסט, אז גאט העלפט, מע פיהרט נאך אוים א שידוך! ביי מיר האט זיך דערווייזט, ווי איך האב אייך שוין געזאגט, נאך נישט אוים־געפיהרט גארניט, עס קלעפט זיך עפּים נישט! תחילת באווייזט זיך דאס, דאכט מיר, גאר גלייך, וואס גלייכער קאן שוין ניט זיין. אנגעמאסטען משׁשת ימי בראשית, צום סוף לאזט זיך אוים, אז סע הויבט זיך גארנישט אן: דעם געפעלט ניט די מויד, דארט איז צו אלט דער בחור, דא איז צופיעל יחוס, דארט איז ווינציג געלט, דער וויל דאס טעלערעל פון'ם הימעל, און דער ווייסט אליין נישט וואס ער וויל, — וואס זאלט איהר קלערען, ס'איז פארהאן דערביי גענוג צרות, מיט יסורים, מיט בויכוועהטיג, מיט וואס איהר ווילט! אט שטעה איך איצט אין א פּאר שידוכים, געווינטליך, מיט נאך שדכנים, וואס אז דער אויבערשטער זאל רחמנות האבען און זיי פיהרען זיך אוים, וואלט מיט זיי געקלונ־גען די וועלט. ביידע צדדים זענען גבירים אדירים, און מיוחסים — איינע אין דער וועלט, און זייערע טעכטער זענען ביידע יפת־תוארם, וואס מע קריגט זיי ניט, פלאי־פּלאים, ביידע העכסט־גע־בילדעט, ביידע געראטענע, גוטע, קלוגע, שטילע, און מיט אלע מעלות, און איך האב דוקא גענוג סחורה פון זייערטוועגען. אט האב איך, למשל, א דאקטער פון א ד ע ס, וויל ער נישט ווינ־ציגער פון למ"ד אלפים קארבען נדן, און ער מעג וועלען, ווארום וועדליג די פּראקטיקע, וואס ער האט, איז ער ווערטה, זאגט ער, א סך מעהר; און איינעם האב איך פון שדה־לבן, איין אנטיקעל, א קארעפּירער אתרוג'על, ער איז א מציאה צוואנציג טויזענט. און נאך איינעם האב איך אין יעהופּעץ, וויל ער נישט חתונה האבען. און נאך א סך דאקטוירימלער האב איך, וואס געהען־אוים חתונה האבען. היינט האב איך יוריסטען א גאנצען פּאק, פון פופצעהן טויזענט און פון צעהן טויזענט, און קליינע יוריסטלער, אזעלכע, וואס מע וועט ביי זיי פועל'ען פאר זעכס טויזענט און פאר פינף

טויזענט, און אפשר פאר ווינציגער אויך. היינט האב איך הינד־זשינירען א פאר, וואס פארדיענען שוין אליין געלט, און עטליכע הינדזשינירלעך, וואס זוכען זיך שטעלעס. היינט האב איך א מיש־מאש פון חתנים, אויסגעשפיעלטע, אנטיקען שבאנטיקען, פון טעטרעוויץ, פון מאקארעווקע, פון יאמפעלע און פון סטרישטש, ניט קיין שטודיערטע, נאר גלאט אזוי פיינע, אויסגעצייכענטע בחורים׳לעך, משכילים, ציוניסטען — הקיצור, ס׳איז פארהאן ביי מיר, קיין עין־הרע, פון וואס אויסצוקלויבען. דער חסרון איז נאר, וואס דער חתן, וואס וויל יענע כלה, וויל איהם יענע כלה דוקא ניט; און יענע כלה, וואס וויל דוקא יענעם חתן, וויל זי דער חתן ניט. וועט איהר דאך מסתמא פרעגען א קשיה: פאר וואס זאל יענער חתן ניט נעמען יענע כלה, וואס יענער חתן וויל זי ניט, און פאר וואס זאל יענע כלה ניט נעמען יענעם חתן, וואס יענע כלה וויל איהם ניט? בין איך שוין אבער אליין אויך געפאלען אויף דער עצה, נאר סע געהט נישט. ווייסט איהר, פאר וואס? עס מישען זיך אריין אין מיטען פרעמדע מענטשען, גוטע פריינט, מיינען נישט דערביי חלילה קיין שום זאך, און רעדען־אן אויף ביידע חתנים מיט ביידע כלות; ווערט קאלי דאס גאנצע שפיעל. דערווייל לויפען בריוולעך הין און צוריק, מיט דעפעשען — עס קעהרט זיך די וועלט! און דא איז אונטערגעשפרונגען דער פסח אין מיטען, האט זיך געשטעלט ווי א ביין אין האלז און האט אנ־געמאכט א שטיקעל איבערשלאג. האב איך מיך מיישב געווען: מיינס וועט פון מיר ניט אנטלויפען, ס׳איז אזא סחורה, וואס ליגט זיך אויס, — פאר וואס זאל איך מיך ניט אראפחאפען אהיים אויף יום־טוב קיין כתרילעווקע, איך בין דארט אזא צייט נישט געווע־זען? ס׳איז ניט קיין יושר פאר ווייב און קינדער, ניט שען פאר לייט־טען, און זיך אליין איז דאס שוין אויך א ביסעל פריקרע. בקיצור, איך בין געקומען אויף פסח אהיים און שרייב אייך פון דאנען דעם דאזיגען בריעף. וועט איהר דאך מיך פרעגען, למאי האב איך אייך נישט געשריבען ביז אהער? איז דער תירוץ: א איך איז

פארמאטערט, א איד האט קיינמאל קיין צייט ניט, תמיד בחפזון, נאר געחאפט און נאר געלאפען; איך האב אלץ גערעכענט, ניט היינט איז מארגען, אט־אט פיהר איך אוים מיט גאט'ס הילף עפּיס א שידוך א רעכטען, וועל איך אייך שוין אויסשרייבען אלסדינג אין פריידען. נאר אז עס האט זיך געמאכט אזוי, אז מיינע אלע שידוכים האבען זיך א ביסעל פארצויגען און געבליבען הענגען אין דער לופטען, ניט אהין, ניט אהער, האב איך שוין אפּ־געלעגט מיין שרייבען צו אייך אויף שפּעטער, ביז גאט וועט מיך ברענגען בשלום אהיים.

אצינד בעדארף מען אייך באשרייבען, ווי אזוי איז געוועזען מיין קומען אהיים צו מיין ווייב און קינדער, באשרייבען אלסדינג, אזוי ווי איהר האט ליעב; נאר מאמער וועט די באשרייבונג אויס־קומען נישט אזוי קיילעכיג, ווי ביי אייך, זאלט איהר קיין פאר־איבעל ניט האבען; איטליכער דרש'עט אזוי ווי ער קאן.

אנגעקומען אהער בין איך, הייסט דאס, מיט דער באהן נאך נעכטען, נאר מחמת די בלאטעס זענען דא זעהר גרויס, האב איך מיך געשלעפּט א גאנצע נאכט מיט דער פוהר, שיער ניט גע־בליבען דארטען פּסח האלטען מיט'ן בעל־עגלה מיט די פערדלעך אינאיינעם. אייך בעדארף זיין באקאנט די היגע בלאטע נאך פון אמאל; נאר פון זינט מע האט פארקלערט אויספלאסטערען די שטאדט מיט שטיינער, איז די בלאטע, ווי אויף צו־להכעיס, גע־ווארען נאך גרעסער. איהר קאנט פארשטעהן, אז מע געהט שוין ביי אונז גאר אהן קאלאשען, הפקר א וועלט, און ווייבער זענען געפאלען נאך אויף א שענערע עצה: זיי געהען גאר אין די זאקען, א ברכה אויף זייערע קעפּ! געקומען אין דער פריה אין שטאדט אריין, האבען מיר, אלע פארשוינען, געמוזט ארוים פון דער בויד און געהן מחילה צופוס איבער אלע גאסען און איבער'ן גאנצען מארק. עס האט מיר געפלאמט דאס פנים. באקענטע האבען מיך אפּגעשטעלט אין מיטען דער בלאטע, אפּגעשטעקט שלום־עליכם איטליכער מיט איין אנדער חכמה'לע: „א, וואס מאכט א איד?"...

„וואס הערט זיך עפּיס אין יעהופּעץ אויפ'ן יריד?"... „זעהט נאָר זעהט, ער געהט שוין אין אַ קאַפּעליש מיט גומענע קאַליאַשען!"... — „לאַכט, לאַכט, — זאָג איך, און קוים־קוים וואָס איך שלעפּ די פּיס פון דער בלאָטע, — איהר מעגט טאַקי לאַכען; אויף דער גאַנצער וועלט באדאַרף מען נאָך קאַלאַשען, און דאָ איז מען פּטור; ביי אייך איז טאַקי ארץ־ישראל"... בקיצור, מיר האָבען זיך יאַקאַש דערשלעפּט אַהיים. אין דער היים האָב איך געטראָפען אַ גיהנם. פונ'ם כשר'ען מיט'ן ראַמען, מיט'ן בראַטען, מיט'ן ברעטען, שטעהט אַ רויך, און פונ'ם געשריי מיט'ן געפּילדער פון די בעל־הבית'טעס מיט די דיענסטען איז אַ טאַרעראַם, אַ גוואַלד, מע קאָן טויב ווערען — אַ קלייניגקייט, ערב פּסח! די ערשטע, וואָס איז מיר געקומען אַקעגען, איז געווען די שוויגער זאָל לעבען, די אייגענע וואָס געווען, נישט געמינערט אויף אַ האָר. געשטאַנען איז זי אין דרויסען פון פּאַרענט איבער עפּיס אַ הילצערן בעטעל, דאָס טיכעל פאַרבונדען ארונטער מיט צוויי שפּיצען, אין איין האַנט האָט זי געהאַלטען אַ שערבעל מיט קאַרעסין, אין דער אַנדערער האַנט אַ פלעדערוויש, און געפּרעגעלט די וואַנצען. מיך דערזעהען, איז זי ווינציג־וואָס נתפּעל געוואָרען, זיך געטהאָן איהר ארבייט ווייטער און גערעדט גלייך ווי צו זיך אַליין, געשאָטען ווי פון אַ ראָזשעק:

— סקאַצעל קומט, מע זאָל דערמאָנען משיח'ן... אַט איז ער דאָ, דער גענייידעם... אַז עס געהט ניט אין היזק, זוכט זיך עס אָפּ... אַ ציעג אַנטלויפט, אַ הוהן ווערט פאַרפאַלען, און אַ מאַן קומט צו פאָהרען... צוריק קומט מען נישט נאָר פון יענער וועלט... סע זאָל ניט זיין ערב פּסח, וואָלט איך צעוואָרפען דעם אויווען... ניט אומזיסט האָט זיך נעכטען די קאַץ געוואַשען, און דער הונט האָט אויפגענעסען די קישקעלעך... שיינה־שיינדעל טאָכטער, אַנו, קום נאָר אַהער, אַט איז דער תכשיט דיינער, די גילדענע קרוין פונ'ם קאָפּ, דאָס ארון־קודש'על אונזערס, נעם גיס־אויס די פּאָמעניצע!...

אויף די ווערטער לויפט־ארוים מיין ווייב א דערשראקענע.

— טפו זאלסט דו ניט ווערען! — מאכט זי צו מיר. — אפגעזוכט א צייט וועז צו קומען אהיים — דערויף טאקי באַ־דארפט האַליען דאַרטען אין דער קרענק ימים ושנים, אויסוואַל־גערען זיך אויף אלע בוידעמס, דיענען אלע עבודה־זרהס, און אויס־קראַצען זיך קומען אהיים פונקט ערב פסח, ווען מע רייניגט־ארוים דאס לעצטע ביסעל חמץ, און נישט קאַנען רעדען א וואַרט אפילו, אדער נעמען אויף זיך איין אנדער קליידעל, נישט געהן ווי א שלעפעריין, אזא יאהר אויף דיינע יעהופּעצער דאַמען, ברענען זאלען זיי, ווי זיי האבען דיך צוגעהאלטען דאַרטען מיט קלעשטשעס, זיי זאלען גאר נישט דערלעבען די אנדערע טעג פסח, רבונו של עולם! ער זאל דאס אפילו פרעגען, א מכה איהם, וואס מאכסט דו גוטס, אדער די קינדער וואס טהוען? שרה׳לע, פייגעלע, יוסילע, נחמה׳־ניו, משה־הערשעלע! דער טאטע איז געקומען צו פאהרען, קוים מיט צרות דערמאַנט זיך, אזא יאהר אויף מיינע שונאים, וואס פאר א פנים דו האסט ביי מיר מיט דעם שענעם קאפּעליש! וואס זאגסט דו אויף דעם קינד, מיר זאל זיין פאר זיינע ביינער, לאזט זיך ניט אויסצוואַגען דאס קעפּעל, א מיתה משונה, גענוג מע מור־טשעט זיך מיט זיי א גאַנץ יאהר, נא דיר איין ערב פסח, גאט זאל ניט שטראפען פאר די רעד!...

דעם אמת מוז איך אייך זאגען, ליעבער פריינט, אז איך האב מיינע קינדער כמעט ניט דערקענט, און זיי מיך — אוראי ניט, און חאטש מיין ווייב האט מיר געמאכט ניט אזא שענעם ברוך־הבא, ווי איך האב געמיינט, פון דעסטוועגען האב איך ארויסגעזעהען, אז זי איז צופריעדען, ווארום אז איך האב מיך צעקושט מיט די קינדער, איז זי אפּגעטראטען אויף א זייט, מע זאל ניט זעהען, ווי זי וויינט... בעסער און פריינטליכער פון אלע האט מיך באגעגענט דער שוועהר. ער האט זיך דערפרעהט טאקי ווי איין אייגענער טאטע, אדער ווי א קינד, אדער ווי א מענטש, וואס זיצט לאנג־לאנג אין געפענגעניש, און פלוצים דערזעהט ער

נאך איינעם א געפּאנגענעם... מיין שוועהר, זעהר א שענער איד מיט שענע שווארצע אויגען און מיט א שענער באָרד, האָט זיך אין די עטליכע יאָהר א שטאַרקען רוק געטהאָן, געוואָרען ווייס ווי א טויב. ער האָט מיר אָפּגעגעבען שלום, מיך א פרעג געטהאָן „וואָס מאַכסט דו", און מיט א וואונק האָט ער מיך פאַררופען צו זיך אין אַלקיר, און ערשט דאָרטען האָט ער זיך ארומגעכאַפּט מיט מיר קושען.

— ווייסט דו, מענדעל, וואָס איך וועל דיר זאָגען? — מאַכט ער צו מיר מיט א זיפץ. — מע ווערט אַלט! איך בין דערגאַנגען, אז וואָס א יאָהר, וואָס א יאָהר ווערט מען עלטער. זעץ זיך קאָרשט אנידער און דערצעהל מיר, וואָס האָרכט זיך עפּיס נייעס? ביזט אויסגעוועזען א וועלט. וואָס טהוט זיך עפּיס מיט אידען, ווי אזוי איז געוועזען די אמת'ע מעשה מיט דרייפוסען, וואָס זאָגט מען מכח מלחמה, און וואָס שמועסט עפּיס דער עולם וועגען פּאַלעסטינע? דאָ ווייסט מען נישט א לעק, גאָלע בהמות!

דער שוועהר האָט זיך ערשט פאַרקאַטשעט מיט א לאַנגען א ברייטען שמועס. נאָר פּלוצים לאָזט זיך הערען פון דרויסען א קול־נגינה פון דער שוויגער:

— ברוך! ברוך? (דער ערשטער „ברוך" געהט מיט איין אויסגעשריי, און דער אַנדערער „ברוך" שוין מיט איין איבערפרעג, מיט א לשון בתמיה: ברוך! ברוך?).

— אַט באַלד, תיכף ומיד, אַטאַ געה איך, איך געה, איך געה!

אזוי זאָגט דער שוועהר, און עס טהוט איהם א טראָג אין דער לופטען. עטליכע מאָל האָט ער זיך פאַרקאַטשעט אויף צו רעדען מיט מיר, און אַלע מאָל האָט זיך געלאָזט הערען א קול־נגינה פון דער שוויגער: „ברוך! ברוך?" און אַלע מאָל האָט דאָס איהם אויפגעטראָגען אין דער לופטען: „אַט באַלד, תיכף ומיד, אַט געה איך, איך געה, איך געה!"... א נייע נשמה האָט מען אין דעם דאָזיגען מענטשען אריינגעזעצט, אז מע האָט איהם

נאכ'ן אפּהאַפּען דעם ערב־פּסח'יגען אָנבייסען און נאָכ'ן „בעור חמץ" געגעבען אַ העמד און געזאָגט איהם, אַז מיר קאָנען געהן אין מרחץ. דאָרטען, האָט ער זיך געטראַכט, וועט מען האַטש קאָנען רעדען אַ וואָרט. צום סוף האָט ער נעבאַך געהאַט אַ טעות, און אַ גרויסען. אין מרחץ האָט מען מיך באַפּאַלען, ווי די ביענען, ווי די היישעריקען אין אַ הונגער־יאָהר. מע האָט מיך שיער ניט אויפגעגעסען אַ לעבעדיגען. איטליכער האָט נאָר געוואָלט, איך זאָל איהם דערצעהלען, וואָס טהוט זיך אין יעהופּעץ, צי ס'איז אמת מיט די דאָרטיגע אָנזעצען, וואָס מע זאָגט, און צי בראָצקי האָט נאָך עפּים געלט, און וואָס וועט זיין דער סוף מיט דרייפוסען, למאי איז דאָס אַנשוויגען געוואָרען, און ווי קומט דאָס, וואָס ענגלאַנד זאָל זיך אַזוי לאַנג פּאַטשקען מיט די בויערען? און נאָך אַ סך אַזעלכע שאלות האָט מען מיר פאַרגעבען פון אַלע זייטען, מיך צעריסען אויף שטיקלעך, נישט געלאָזט מיך מיט'ן שוועהר אַליין אויף אַ מינוט, נישט געגעבען אונז אַ וואָרט אויסרעדען. דאָס אייגענע איז געווען אויך ביי די „ארבע כוסות" איינקויפען. געקומען מיט'ן שוועהר צו ר ב י ו ד ע ל װ י י נ ש ע נ ק ע ר אין קעלער אַריין, האָט מען מיר גענומען שטעקען שלום־עליכמם פון אַלע זייטען, און ס'איז געוואָרען אַ שמועס וועגען „ארץ־ישראל־וויין". יודעל ווײנשענקער (שטאַרק פאַרעלטערט געוואָרען, אַהן צייהן) האָט געשריגען אין איין קול, אַז ס'איז גאָר נישטאָ אין ערגיץ קיין ארץ־ישראל־וויין, לא היה ולא נברא, ס'איז ניט געווען און סע וועט ניט זיין! און איינער עפּים אַ יונגער־מאַן פון היינטיגער וועלט האָט גע'טענה'ט, אַז ער האָט אַליין גע־לייענט אויף די בלעטער...

— וואָס מיר בלעטער, ווער מיר בלעטער? — שרייט יודעל ווײנשענקער. — שקרים וכזבים! הולטאַיעס האָבען אויסגעטראַכט, היינטיגע ציניסטען!...

— איך זאָל אַזוי זעהען ביי זיך אַלדאָס גוטס, — טענה'ט נעבאַך יענער יונגערמאַן — ווי איך האָב אַליין געזעהען ארץ־

ישראל־ווײַן; א סימן, ער הייסט „כרמל“ און פארקויפט זיך אין אלע קלייטען אין יעהופעץ.

— אין יעהופעץ, זאגט איהר? — מישען זיך אריין עטליכע מיט א מאל. — אט האט איהר א אידען פון יעהופעץ, מנחם־מענדעל ברוך־הערש לאה־דוואס׳ס! לאז מען פרעגען מנחם־מענדלען, ער ווייסט!

איך וויל אנהויבען רעדען, לאזט מען מיך ניט; אויף איטליכס ווארט פארגיט מען מיר צעהן שאלות, און איידער איך ענטפער־אפ איינעם אויף איין שאלה, פרעגט מיך שוין דער אנדערער פרישע צעהן שאלות: „פאר וואס הייסט דער ארץ־ישראל־ווײַן „כרמל“?... דער ווײַן איז טאקי פון ארץ־ישראל, צי פון כרמל?... ווי אזוי געהט ער פון ארץ־ישראל אהער און וויפיעל קאסט ער?... ווער מאכט איהם דארטען?... אידישע קאלאניסטען, טאקי „אונזערע“ קאלאניסטען הייסט דאס?... וויפיעל קאלאניעס האבען מיר אין ארץ־ישראל, ווי אזוי הייסען זיי און וואס פאר א שייכות האבען זיי צום באראן רויטשילד?... רויטשילד? וויפיעל שאצט מען איהם?... ווער האט מעהר געלט — בראצקי, צי רויטשילד?... פאר וואס איז רויטשילד א ציוניסט און בראצקי ניט?... ס׳איז טאקי אמת, וואס מע זאגט, אז הערצעל דער דאקטער קויפט אפ ארץ־ישראל ביי׳ם טערק פון די ציוניסטענ׳ס וועגען?... ווי אזוי האבען געהייסען יענע אקציעס אין יעהופעץ, וואס שלום־עליכם באשרייבט זיי אין די ביכלעך? ווער איז ער, אט דער שלום־עליכם? טאקי אמת, אז ער איז אונזערער א כתרילעווקער?“...

— קום, — זאגט צו מיר דער שוועהר, — מע לאזט ניט רעדען א ווארט אין ערגיץ ניט!

ערשט העט־שפעטער, ביי׳ם חרוסת רייבען, קאן דער שוועהר קוים חאפען מיט מיר א פאר ווערטער, אבער טאקי נישט מעהר ווי א פאר, מחמת די שוויגער לאזט זיך אלע מאל הערען מיט איהר קול־נגינה:

— ברוך! ברוך?

— אַט באַלד, תּיכּף ומיד, אַטאָ גנעה איך, איך גנעה, איך גנעה...

דערווייל האָבּען זיך די ווייבער אַנגעטהאָן יום־טוב׳דיג, אויס־געפּוצט און אויסגעציערט, ווי מלכּות. די שוויגער האָט אַנגע־טהאָן אַ טונקעל־גרין־פּאַפּעליאַטע זיידען קלייד מיט אַ געלער קווייטענדיגער זיידענער פּעטשיילע אויפ׳ן קאָפּ, און שיינה־שיינ־דעל — אַ געל זיידען קלייד מיט קוויטען און אַ טונקעל־גרין־פּאַפּעליאַטע זיידענע פּעטשיילע אויפ׳ן קאָפּ. און אויך איך האָבּ מיך אַריינגעהאַפּט צו זיך אין אַלקיר אַריין, זיך איבּערגעטהאָן יום־טוב׳דיג, ווי עס פּאַסט פאַר אַ „מלך“, און דערווייל האָבּ איך גע־חאַפּט אַ בויגען פּאַפּיער און שרייבּ אייך דעם דאָזיגען בּריעף, און איך בּעט אייך, ליעבּער פריינט, איהר זאָלט קיין פּאַראַ־בּעל ניט האָבּען, וואָס דער בּריעף איז אויסגעקומען אַזוי בּחפזון׳דיג — ס׳איז ערב פּסח! אם ירצה השם, חול־המועד, אַז גאָט וועט שענ־קען דאָס לעבּען און איך וועל קאָנען, וועל איך אייך אַרויסשרייבּען אַלסדינג בּאריכות.

פון מיר אייער בּעסטער פריינט

מ נ ח ם ־ מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. ניט בּאַשערט אַ אידען הנאה האָבּען פון דער וועלט. געווען, דאַכט זיך, גאָר שען און פיין און יום־טוב׳דיג אָרום און אָרום, בּאַדאַרף זיך טרעפען איין אומגליק — אַ הונט האָט זיך אַריינגעחאַפּט אין קיך, מע ווייסט ניט ווי אַזוי, און האָט אויפגעגעסען די „זרוע“ מיט׳ן „גערגעלע“ מיט די אי־בּעריגע שאַלעמויזען, וואָס מע האָט צוגעגרייט צום סדר. עס איז געוואָרען פּלוצים אַ גוואַלד, אַ געשריי — הימעל עפען זיך! איך האָבּ נאָר געמיינט, אַז מע קוילעט זיך, אָדער ס׳איז אַ שׂרפה, אָדער מע האָט חלילה אַפּגעקאַכט עמיצען מיט זודיג וואַסער פונ׳ם אויוון. איינער האָט געשריגען אויפ׳ן אַנדערען, און אַלע

געשרייען האבען זיך צונויפגעגאסען אין איין געשריי. שיינה־שיינדעל האט געשריגען אויף דער דיענסט, די דיענסט האט געשריגען אויפ'ן בעל־הבית: „דער בעל־הבית, זאגט זי, איז אינגאנצען שולדיג, ווארום דער בעל־הבית אז ער געהט, זאגט זי, געהט ער אהן הענט, מאכט קיינמאל נישט צו די טיר, ווי עס געהער צו זיין"... נאר מעהר פון אלע האט זיך געלאזט הערען די שוויעגער:

— אוי, א צרה, א שלאק, א דונער! אז די וועלט זאגט משוגע, זאל מען גלויבען... א נאר איז א גזר, איין אייביגער צער, און ערגער פון א הולטאי... געה זיי א נביא'טע און טרעף, אז ער וועט לאזען אפען די טיר, און עס וועט זיך פלוצים ערב פסח ארייננחאפען א הונט אין קעך... פאר וואס האט ער עפים געטראפען גראד צו די גערגעלעך?... אז סע געהט, לויפט דאס... דאס איז יא, ווי מע זאגט: דעם בעסטען ביסען חאפט אוים דער הונט, און דער קוגעל געראט נאך די געסט (דאס מיינט זי מיך)... נו, וואס טהוט מען, אשטייגער, איצט? ברוך! ברוך?

— אט באלד, תיכף ומיד, אטא געה איך, איך געה, איך געה...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

איך טהו א קוק אויפ'ן שוועהר'ס פנים און טראכט מיר בשעת מעשה: אז אך און וועה איז דיר, שלים־מזל'דיגער „מלך", און אז אך און וועה איז צו דיין „מלוכה"!!...

זייט געזונט און האט א כשר'ען פסח!

ה נ " ל.

אויף פסח אהיים

אַ מעשה, ווי אַזוי פישעל דער מלמד איז געפאָהרען פון באַלטע קיין חאַשטשעוואַטע אויף פסח אהיים און וואָס מיט איהם האָט זיך געטראָפען.

געשריבען אין יאָהר 1903.

אויף פסח אַהיים

א.

צוויי מאָל אין יאָהר, פּינקטליך ווי אַ זייגער, ראָש־חודש ניסן און ראָש־חודש אלול, פאָהרט פישעל דער מלמד פון באַלטע קיין האַשטשעוואַטע אַהיים צו זיין ווייב און קינדער — אויף פסח און אויף סוכּות. כּמעט דאָס גאַנצע לעבען זיינס איז איהם באַשערט צו זיין אַ גאַסט ביי זיין ווייב און קינדער, אפילו זעהר איין אַנ־געלעגטער גאַסט, אָבער אויף אַ קורצער צייט, אויף יום־טוב; און אַוועקגעגאַנגען דער יום־טוב — איז מאַרש צוריק קיין באַלטע, צוריק צו דער קנעלונג, צוריק צום קאַנטשיק, צו דער גמרא, צו די גראָבע פאַרשטאָפּטע קעפּ, צום נע־ונד זיין, צום וואַלגערען זיך אין דער פרעמד און צום בענקען שטילערהייט אַהיים.

דערפאַר אָבער, אַז פישעל קומט אַהיים, איז ער אַ קיסר! בת־שבע זיין ווייב געהט איהם אַרוים אַקעגען, רוקט־אָן דאָס טיי־בעל, ווערט רויט ווי פייער, טהוט איהם אַ פרעג פאַרבייגעהענדיג, נישט געקוקט, חלילה, גלייך אין די אויגען: „וואָס מאַכסט דו?“ און ער ענטפערט איהר: „וואָס מאַכסט דו?“ און פרויקע זיין זוהן, אַ בר־מצוה־יונגעל, גיט איהם אָפּ שלום, און דער טאַטע טהוט אַ פרעג דעם זוהן: „וואו האַלסט דו, אפרים, אין לערנען?“... און רייזעל זיין טאָכטער, נישט קיין מיאוס מיידעל, מיט אַ קליין פאַרפלאָכטען צעפּעל, האַפּט איהם אַרום קושען.

— טאטע, וואס האסט דו מיר געבראכט א מתנה אויף יום־טוב?

— סיץ אויף א קליידעל, און דער מאמען א זיידענע פע־טשיילע. נא, געב דער מאמען די פעטשיילע.

און פישעל נעמט־ארויס פון טלית־זאק א נייע א זיידענע (מאהלט אייך — א האלב־זיידענע) פעטשיילע, און בת־שבע ווערט נאך רויטער, רוקט־אן דאס טיכעל איבער די אויגען, חאפט זיך צו בעל־הבתי'שקייט, דרעהט זיך ארום איבער'ן שטוב און שטעהט אויף איין ארט.

— וויין נאר, אפרים, די גמרא, לאם איך דיך פארהערען, וואו האלסט דו אין לערנען?

און פרויקע איז דאך דאס וואוילע יונגעל, דער גרויסער מתמיד, די שענע תפיסה מיט'ן גוטען זכרון, און וויל לערנען! און פישעל הערט איהם, ווי ער זאגט די גמרא, פארדעכט איהם, און דאס הארץ וואכסט, קוועלט, די נשמה פרעהט זיך — א וואויל יונגעל פרויקע! א צאצקע!

— אויב דו ווילסט געהן אין מרחץ, ליגט אט דא אנגעגרייט א העמד!

אזוי זאגט איהם בת־שבע פארבייגעהענדיג, נישט געקוקט, חלילה, גלייך אין די אויגען אריין, און פישעל פיהלט זיך עפים משונה גוט, ווי א מענטש, וואס האט זיך ארויסגעחאפט פון גע־פענגעניש אויף דער פרייער ליכטיגער וועלט, צווישען אייגענע, נאהענטע און געטרייע. און עס שטעלט זיך איהם פאר א שטארק אנגעהייצטע באד מיט א סך היץ; ער ליגט שוין גאנץ הויך אויף דער אויבערשטער באנק מיט נאך אידען און שוויצט, און בעזעמט זיך, און שמייסט זיך, און וויל נאך.

— אוי, נאך, נאך! גוואלד, אידען, נאך!...

און געקומען פון באד א פרישער, א צאפעלדיגער, כמעט א נייגעבוירענער, נעמט ער זיך קודם צו דער יום־טוב'דיגער קריאה,

טהוט אז די שבת'דיגע קאפאטע מיט'ן נייעם גארטעל, האפט א קוק פארבייגעהענדיג אויף בת־שבע'ן אינ'ם נייעם קליידעל מיט דער זיידענער פעטשיילע: נאך גאר א היבש ווייבעל, כלעבען, א צנועה און א צדיקית. און ער געהט מיט פרויקען אין שוהל אריין. געקומען אין שוהל אריין, פליהען שלום־עליכמם פון אלע זייטען: „ברוך־הבא, א איד רב פישעל, וואס מאכט א איד א מלמד?" — „א איד א מלמד קנעלט". — „וואס הערט זיך עפים אויף דער וועלט?" — „וואס זאל זיך הערען אויף דער וועלט? די וועלט איז א וועלט". — „וואס הערט זיך אין באלטע?" — „באלטע איז באלטע"... אלע מאל, אלע האלבע יאהר דער אייגענער נוסח, נישט געמינערט א ווארט. און ניסעל דער חזן שטעלט זיך אוועק דאווגען מעריב, צעלאזט זיך אויף זיין שטימע, וואס געהט וואס ווייטער אלץ שטארקער און שטארקער, און אז עס קומט צו „וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל" — דערלאנגט ער הויך, כמעט ביז'ן הימעל. און פרויקע שטעהט ביי דער זייט און דא־ווענט, דאוונט געשמאק, און פישעל'ס הארץ וואכסט, קוועלט, די נשמה פרעהט זיך — איין עהרליך קינד פרויקע, א כשרם!

— גוט יום־טוב! גוט יום־טוב!

— גוט יום־טוב! גוט יאהר!

פארטיג דער גאנצער סדר אויפ'ן טיש: די ארבע כוסות, דער מרור, די זרוע מיט די ביצים מיט'ן חרוסת מיט אלע זיעבעצעהן זאכען. פארטיג דאס „הסב־בעט", צוויי בענקלעך מיט א גרויסען קישען. אט באלד ווערט פישעל א מלך, אט באלד זעצט זיך פי־שעל „על כסא מלכותו", מיט'ן ווייסען קיטעל אויפ'ן טראן, און בת־שבע די מלכה מיט דער נייער זיידענער פעטשיילע נעבען איהם, אפרים דער פרינץ מיט'ן נייעם קאשקעט און די פרינצעסין רייזעל מיט'ן צעפעל אקעגען זיי — דרך־ארץ, אידען, רעשפעקט! פישעל דער מלמד האט זיך געזעצט אויף דער שטוהל געוועל־טיגען!

ב.

די חאשטשעוואטער וואוילע יונגען, די וואס האבען ליעב חוזק מאכען, אפ'לצ'עווען פון דער גאנצער וועלט, און וועך שמור־עסט פון א אידען א מלמד, האבען אויסגעקלערט אויף אונזער פישלען, אז ער האט איינמאל ערב פסח אריינגעשיקט צו זיין בת־שבע'ן א דעפעש בזה הלשון: „רעביאטא סאבראני. דענגי ווענו. פריגאטאוו פולי. יעדו צארסטוואוואט“. דער פשט פון דער דעפעש איז אזוי: „א קנעלונג צונויפגעשטעלט. שכר־למוד פיהר איך. מאך קניידלעך. איך פאהר געוועלטיגען“... די דע־פעש, זאגען די לצים, האט מען אין באלטע איבערגעחאפט אויף דער סטאנציע, בת־שבע'ן האט מען באזוכט און נישט געפונען גארניט. און פישלען האט מען געבראכט צו פיהרען, מחילה, מיט'ן עטאפ אהיים. נאר איך קאן אייך זאגען בהן שלי, אז ס'איז שקר וכזב. פישעל האט קיינמאל אויף זיין לעבען קיין דעפעש נישט געשיקט, בת־שבע'ן האט קיינער נישט באזוכט, און פישלען האט מען מיט'ן עטאפ קיינמאל נישט געפיהרט. דאס הייסט, פיהרען האט מען איהם אמאל געפיהרט מיט'ן עטאפ, נאר נישט פאר קיין דעפעש — פאר א פאס גאר האט מען איהם געפיהרט! אי דאס — נישט פון באלטע, נאר פון יעהופעץ, און נישט ערב פסח, נאר אין מיטען זומער איז דאס געווען. עס האט זיך איהם פאר־גלוסט, פארשטעהט איהר מיך, אוועקלאזען זיך קיין יעהופעץ זוכען א קנעלונג, און האט פארגעסען נעמען מיט זיך א פאס: ער האט געמיינט, ס'איז אין באלטע. האט ער זיך מיאוס אריינגעחאפט, און האט שוין פארזאגט קינד'ס קינדער, אז זיי זאלען אין יעהו־פעץ קיין קנעלונג נישט זוכען...

פון דעמאלט־אן פאהרט ער קנעלען קיין באלטע, און קומט ערב פסח, ווערט ער פארטיג מיט א פאר וואכען פריהער און הויבט זיך אן באצייטענס שניידען אהיים חאטש אויף שבת־הגדול. ווען זשע איז דאס נערעדט געווען? אז עס שניידט זיך,

דאס הייסט, אז דער וועג איז א וועג, און מע קאן קריגען א פוהר, און מע קאן אריבערפאהרען דעם בוג אדער איבער'ן אייז, אדער מיט'ן פאראם. ווי זשע איז אבער דער דין, למשל, אז דער שניי לאזט, די בלאטע איז גרויס, קיין פוהר איז נישט צו קריגען, דער בוג האט זיך נאר־וואס אפגעריסען, דער פאראם געהט נאך נישט, און מיט א שיפעל איז מסוכן־נפש, און דער יום־טוב איז אט־אט אויף דער נאז, — וואס טהוט מען דעמאלט? איז דער תירוץ: למאי וואס טהוט מען, אז מע פאהרט ערב־שבת פון מאחניוווקע קיין באררדיטשעוו, אדער פון סאחאטשאוו קיין ווארשא, ארויף א בארג, ביינאכט אין דער פינסטער, אין א שלאקס־רעגען, מע איז טוידט הונגעריג, און סע לאפנעט איין אקס אויך? — איז טאקי נישט גוט, וואס זאלט איהר קלערען?

פישעל דער מלמד ווייסט שוין דעם טעם פון „נישט גוט". ער האט שוין געהאט אויף זיין לעבען, פון זינט ער איז א מלמד און פאהרט פון חאשטשעוואטע קיין באלטע און פון באלטע קיין חאשטשעוואטע, אלערליי נסיעות און טרעפעניש‍ען! ער האט שוין געפרובט געהן העכער האלב וועג צופוס, און נאך העלפען אונטער־שטופען דעם וואגען אויך. ער האט שוין געפרובט ליגען מיט א גלח אין בלאטע, דער גלח פון אויבען און ער פון אונטען. ער האט שוין געפרובט אנטלויפען פון א טיטשקע וועלף, וואס זענען נאכגעלאפען נאכ'ן וואגען פון חאשטשעוואטע ביז פעטשאני, און נאכדעם האט זיך אויסגעלאזט, אז ס'איז גאר געוועזען הינט, נישט קיין וועלף... נאר אזא צרה, ווי די, וואס איז פארגעקומען דעם ערב פסח, האט זיך איהם נאך נישט געטראפען קיינמאל.

די צרה האט זיך גענומען פונ'ם בוג, דאס הייסט, פון דעם, וואס דער בוג האט זיך גענעפענט א ביסעל צו שפעט און צע־שפיעלט זיך סאמע אין דער צייט, ווען פישעל דער מלמד האט זיך געאיילט אהיים. און געאיילט האט ער זיך שטארק, ווייל ס'איז געווען פרייטאג ערב־שבת און ערב־פסח, דאס הייסט יענס יאהר איז געפאלען פונקט שבת ערב־פסח.

ג.

געקומען צום בוג איז פישעל מיט א גויישער פוהר דאַ־נערשטאג פאַרנאַכט. דאַס הייסט, לויט זיין חשבון נאָך, האָט ער באַדאַרפט קומען דיענסטאג אין דער פריה, ווארום פון באַלטע איז ער ארויסגעפאָהרען זונטאג נאָכ'ן מאַרק. דער רוח האָט איהם געטראָגען, ער זאָל ארויסגעהן אויפ'ן מאַרק נאָכפרעגען זיך אויף איין איבערגעהאַפּטער פוהר! נעהאַי וואָלט ער בעסער געפאָהרען מיט יענקעל־שייגעץ (א באַלטער בעל־עגלה) אויף דער „רעשטע־וואַניע", מחילה פון הינטען הייסט עס, מיט'ן פנים צוריק, און די פיס זאָלען איהם קליאַקנען, און ס'זאָל איהם ארויסנודען די נשמה אפילו, — אליץ וואָלט ער שוין ביז אהער לאַנג געווען אין דער היים און וואָלט פאַרגעסען פון דער גוטער נסיעה! האָט זיך איהם אָבער געוואָלט א וואָלוועלע פוהר — און דאָס איז דאָך איין אַלטער כלל, אז וואָס וואָלוועל קאָסט טייער. יונה דער שכור, דער וואָס רייהעט פוהרען אין באַלטע, האָט איהם אָבער געזאָגט: „פאָלגט מיך, פעטער, גיט בעסער צוויי קארבוינים, וועט איהר זיצען, ווי א שררה, ביי יענקלען אין דער עגלה פאַריטשׁ, פון הינ־טען אין בויך; געדענקט זשע, איהר שפּיעלט זיך מיט פייער, ס'איז ערב יום־טוב!" באַשערט איין אומגליק, האָט אָבער דער שוואַרץ־יאָהר אונטערגעטראָגען א באַקאַנטען ערל פון חאַשטשעוואַטע.

— ע, טשאַיעש, ראַבין! טשי נע פּאַיידעמאַ טשאַסאַם א חאַשטשעוואַטע *?

— דאָברע, א סקילקאַ, למשל, קאַשטאוואַטעמע **?

וויפיעל סע וועט קאָסטען — דאָס האָט ער געפונען פאַר נויטיג צו פרעגען, און צי וועט ער איהם ברענגען אויף פסח

---

* עי, הער נאַר, רבי! אפשר פאָהרען מיר קיין חאַשטשעוואַטע? —
** גוט, וויפיעל, למשל, וועט דאָס קאָסטען?

אהיים — איז פישלען אפילו אויף די געדאנקען נישט געקומען; ווארום מע זאל אפילו, דאכט זיך, געהן צופוס נאכ'ן וואגען פון באלטע ביז חאשטשעוואטע און מאכען קליינע טריט, ווי בשעת מע שטעהט־אויס שמונה־עשרה, קאן מען אויך אין א וואך צייט אנקומען אויף יום־טוב אהיים.

ארויסגעפאהרען פון שטאדט, האט פישעל שוין באלד חרטה געקריגען אויף דער פוהר, חאטש ס'איז געווען גראם, איינער אליין אויפ'ן גאנצען וואגען, ווי א גראף. ער האט ארויסגעזעהען באשיינפערליך, אז מיט אזא שלעפען זיך, ווי דעם ערל'ס פערדעל שלעפט זיך, וועט ער ווייט נישט איינפאהרען, ווארום ער איז גע־פאהרען און געפאהרען א גאנצען טאג, און איז נאך געווען גאר פון פארענט. און וויפיעל ער האט נישט געמוטשעט דעם ערל, ער זאל איהם זאגען, צי ס'איז נאך עפיס ווייט, האט איהם דער ערל נישט געענטפערט קיין האלבווארט, א חוץ: „א כטא יאהא זנא *? ערשט העט־העט, שוין ארום פארנאכט, האט איהם אנגעיאגט מיט א הוק און מיט א פייף און מיט א קנאק יענקעל־שייגעץ מיט זיינע פיער ברענענדיגע אדלערס, באהאנגען מיט גלעקלעך, און מיט דער גרויסער בויך, אנגעפאקט מיט פארשוינען אינווענינ, פון פארענט און פון הינטען אויף דער רעשטעוואניע. דערזעהן דעם מלמד זיצען ביי'ם ערל אין וואגען, האט יענקעל־שייגעץ געגעבען א קנאק מיט דער בייטש אין דער לופטען און האט אויסגעשאלטען ביידען, דעם בעל־עגלה מיט'ן פארשוין, אויף אלע זייטען, אויסגעלאכט זיי מיט'ן פערדעל, ווי יענקעל־שייגעץ קאן, און אז ער איז אפגעפאהרען א ביסעל ווייטער, חאט ער בא־וויזען דעם ערל אויף איינע פון זייערע רעדער.

— עי, טשעלאוויטשע, דיווים! אן א טעבע קאלעסע דרעהט זיך **!

* ווער ווייסט דאס? — ** עי, מענטשעל, זעה נאר! א ראד דרעהט זיך ביי דיר!

— טפרררררו! — האט זיך דער ערל אפגעשטעלט, אראפ־געקראכען אינאיינעם מיט'ן מלמד פון וואגען, געגומען קוקען אויף די רעדער, אויף די פלעקלעך, ארונטערגעקראכען אונטער'ן וואגען, געזוכט, און נישט געפונען גארנים.

פארשטאנען, אז יענקעל האט איהם געפיהרט אין באד אריין, האט ער זיך א קראץ געטהאן אין דער פאטיליצע פון הינטען, אונטער'ן קאלנער, און האט אנגעהויבען שעלטען יענקלען און אלע אידען מיט אזעלכע קללות, וואס פישעל האט נאך אויף זיין לע־בען אזעלכעס נישט געהערט; דאס קול איז געגאנגען אלע מאל העכער, דער כעס איז געווארען אלע מאל שטארקער:

— א, שאב טובי דאברא נע בולא! שאב טי נע דאזשדאוו! שאב טובי ליחא האדינא! שאב טי נע דאייחאוו! שאב טי פראַ־פאוו! טי! אי טוואיא סקאטינא! אי טוואיא זשינקא! אי טוואיא דאטשקא! אי טיטקי! אי דיאדקי! אי קומי! אי־אי־אי וסי וואשי זשידי נעווירנעיע, נעכריסטי פראקלאטעיע*!!!

עס האט לאנג געדויערט, ביז דער ערל האט זיך געזעצט אויפ'ן וואגען און האט זיך אלץ נישט בארוהיגט, אלץ נישט אויסגעהערט לעגען די תוכחה אויף יענקעל בעל־עגלה און אויף אלע אידען, ביז מע איז געקומען מיט גאט'ס הילף אין א דארף אויף נאכט־לעגער.

אין דארף האבען זיי אונטערגענעכטיגט, און אויף מארגען האט זיך פישעל געפעדערט כאור הבוקר, אפגעדאווענט, אפגעזאגט א פארציע „חוק־לישראל“, א ביסעל תהלים, איבערגעביסען מיט

---

* א, קיין גוטס זאלסט דו נישט האבען! זאלסט נישט דערלעבען! זאל דיר זיין א שלעכט יאהר! זאלסט נישט דערפאהרען! זאלסט די כפרה ווערען! דו, און דיינע פערד, און דיין ווייב, און דיין טאכטער, און דיינע מוהמעס, און דיינע פעטערס, און דיינע מחותנים, אוז־אוז־און אלע אייערע אידען די פארשאלטענע!!!

א בייגעל און איז פארטיג געווען צו פאהרען ווייטער. איז אבער דער חסרון, וואס חוועדאר (אזוי האט מען גערופען דעם בעל־עגלה זיינעם) איז נישט געווען פארטיג; חוועדאר האט זיך פארזעסען מיט זיינעם א מחותן (א „קום"), פארטרונקען און פארהוליעט זיך, און איבערגעשלאפען דעם טאג מיט א שטיק נאכט, און ערשט דעמאלט זיך געלאזט אין וועג אריין.

— סטייטש — האט איהם פישעל געזאגט מוסר, שוין זיצענדיג אויפ'ן וואגען — סטייטש, חוועדאר! טשארטבע טוואיא מאמע, היתכן? יא טובי נאימאיעט בפירוש נא פראזניעק!... דע באג? דע יושר*?

און נאך מוסר־ווערטער האט איהם פישעל אריינגעזעצט, נישט אויפגעהערט איהם צו זעגען און צו פיילען אויף זיין שפראך, ווי ווייט ער קאן, האלב אויף גוייש, האלב אויף לשון־קודש, דאס איבעריגע איהם מסביר געווען מיט די הענט. חוועדאר האט, נישקשה, גוט פארשטאנען וואס פישעל מיינט, נאר געענטפערט האט ער איהם גארנים, קיין האלב ווארט אפילו. מסתמא האט ער געפיהלט, אז פישעל איז גערעכט, האט ער געשטומט, ווי א קעצעלע, ביז ער האט זיך אויפ'ן פערטען טאג באגעגענט אויף יענער זייט פעטשאני מיט יענקעל־שייגעץ, וואס איז געפאהרען שוין צוריק פון חאשטשעוואטע מיט א הוק און מיט א קנאק און האט אנגעזאגט אונזער פישלען מיט זיין בעל־עגלה א גוטע בשורה:

— איהר מעגט זיך שוין איבערקעהרען צוריק קיין באלטע — דער בוג האט זיך אפגעריסען!

ביי פישלען האט זיך אפגעריסען אין הארצען פונ'ם ווארט „אפגעריסען". און חוועדאר האט גערעכענט, אז יענקעל מאכט ווידער א מאל פון איהם א בער, האט ער איבערגע'חזר'ט די

---

* סטייטש, חוועדאר! דער רוח דער מאמע דיינער, היתכן? איך האב דיך באשטעלט בפירוש אויף יום־טוב! וואו איז גאט? וואו איז יושר?

קללות מיט די חרמות, אויסגע׳בטל׳ט אלע בייזע חלומות אויף יענקעל׳ס קאפ און אויף זיינע הענט און פיס, און עס האט זיך איהם נישט צוגעמאכט דאס מויל, ביז ער איז דאנערשטאג פאר־נאכט געקומען צום בוג. צוגעפאהרען איז ער גלייך צו פראקאפ באראניוק דעם פאראמשטשיק, פרעגען, ווען לאזט ער דעם פאראם, און דערוויילע האבען ביידע ערלים, חוועדאר און פראקאפ, גענו־מען צו ביסלעך בראנפען, און פישעל האט זיך געשטעלט דאווענע מנחה.

ד.

די זון האט געהאלטען ביי זעצען זיך און האט באגאסען מיט איהרע רויטע שטראהלען די הויכע בערג, וואס פון ביידע זייטען טייך, ערטערווייז נאך באדעקט מיט שניי און ערטערווייז שוין געגרינט, דורכגעשניטען מיט קליינע ריטשקעלעך, וואס האבען זיך געשלענגעלט בארג־אראפ און מיט א זשומען זיך אריינגעגא־סען אין טייך אריין, באגעגענט זיך מיט רינענדיגע וואסערען פונ׳ם נאר־וואס צעשפאלטענעם אייז און פון דער געהענדיגער קריהע. ווי אויף א טעלער איז געלעגען גאנץ חאשטשעוואטע מיט׳ן שפיץ קלויסטער, וואס האט פון דער פארגעהענדי־גער זון אויסגעזעהען, ווי איין אנגעצונדען ליכט. געשטעלט זיך שמונה־עשרה מיט׳ן פנים צו חאשטשעוואטע, האט פישעל פאר־שטעלט די אויגען, געטריבען פון זיך די מחשבות זרות, וואס זע־נען איהם געקראכען אין קאפ אריין: בת־שבע מיט דער נייער זיידענער פעטשיילע, פרויקע מיט דער גמרא, רייזעל מיט׳ן צעפעל און די הייסע באד מיט דער אויבערשטער פאליצע, און פרישע מצה מיט גוטע געפעפערטע פיש, מיט הארבען חריין, וואס פאר־נעהמט אין נאז אריין, מיט פסח׳יגען בארשט מיט מצה, וואס איז טעם גן־עדן, מיט נאך גוטע זאכען, וואס דעם מענטשענ׳ס יצר־הרע קאן אויסטראכטען... און וויפיעל פישעל האט זיי נישט גע־

טריבען, די מחשבות זרות, זענען זיי אַלץ מעהר געקראַכען אין מח אריין, ווי זומער־פליעגען, נישט געלאָזט איהם דאַווענען, ווי סע געהער צו זיין.

אויסגעשטאַנען שמונה־עשרה און אויסגעשפּיגען צו „עלינו“, האָט זיך פישעל אוועקגעלאָזט צו פּראָקאָפּען און האָט זיך אריינגעלאָזט מיט איהם אין אַ שמועס מכּח פּאַראַם און מכּח ערב־יום־טוב, געגעבען איהם צו פאַרשטעהן, האַלב אויף גוייש, האַלב אויף לשון־קודש, און דאָס איבעריגע מסביר געווען איהם מיט די הענט, וואָס פאַר אַ יום־טוב פּסח איז ביי אידען און וואָס הייסט שבת ערב־פּסח: אַז טאָמער, חלילה, פאָהרט ער נישט אַריבער ביז מאָרגען אין דער צייט דעם בוג, איז ער אַ פאַרפאַלענער; וואָרום אַ חוץ, וואָס מע קוקט אויף איהם אַרוים אין דער היים, זיין ווייב און קינדער (דערביי האָט פישעל געטהאָן אַ טיעפען זיפץ, אַז עס האָט אויסגעריסען אַ שטיק האַרץ), וועט ער, חלילה, אַכט טאָג כּסדר נישט טאָרען נישט עסען, נישט טרינקען, חאָטש נעם וואַרף זיך אריין אַ לעבעדיגער אין טייך אריין! (דאָ האָט זיך פישעל אָפּגעקערעוועט אַן אַ זייט, מע זאָל נישט זעהען, ווי עס שטעהען איהם טרערען אין די אויגען).

פּראָקאָפּ באַראַניוק האָט פאַרשטאַנען, אין וואָס פאַר אַ לאַגע נעבאַך פישעל איז, און האָט איהם דערויף געענטפערט, אַז ער ווייסט, אַז מאָרגען איז ביי זיי אַ יום־טוב; ער ווייסט אפילו, ווי אַזוי דער יום־טוב הייסט ביי'ם נאָמען; ער ווייסט אפילו, אַז מע טרינקט ביי אידען ווייען און שטאַרקען בראַנפען, אַז סע קומט דער דאַזיגער יום־טוב; ער ווייסט אפילו, אַז עס איז פאַרהאַן נאָך אַ יום־טוב ביי אידען, וואָס מע דאַרף טרינקען בראַנפען, און ער הייסט „האַמאַנע אוחאָ“; ער ווייסט, אַז ס'איז פאַרהאַן נאָך אַ יום־טוב, וואָס אַלע אידען דאַרפען זיין שכּור, נאָר ווי אַזוי מע רופט איהם, דעם דאַזיגען יום־טוב, האָט ער שוין פאַרגעסען...

— דאַברע, האַרנע! — האָט איהם פישעל איבערגעשלאָגען אין מיטען די רעד מיט אַ וויינענדיגער שטימע. — אַלע שאַ

בודע איז נאַשע פּראַזנעק? טאַמער זאַוומראַ, חלילה, אל תפתח פה לשטן, שאַב טאַי טשאַס נעבולאַ * ?...

דערויף האָט איהם פּראָקאָפּ גאַרנישט געענטפערט. ער האָט איהם נאָר אָנגעוויזען מיט דער האַנט אויפ'ן טייך, ווי איינער רעדט: „נאַ, זעה, וואָס עס טהוט זיך!"

און פישעל האָט אויפגעהויבען די אויגען אויפ'ן טייך און האָט דערזעהען דאָס, וואָס זיינע אויגען האָבען נאָך קיינמאָל אויף זיין לעבען נישט געזעהען, און ער האָט דערהערט דאָס, וואָס זיינע אויהערען האָבען נאָך קיינמאָל אויף זיין לעבען נישט געהערט. ווארום כמעט קאָן מען זאָגען, אַז פישעל דער מלמד האָט נאָך קיינמאָל נישט געזעהען דעם אמת'ען „אינדרויסען", און אַז ער האָט איהם געזעהען, האָט ער איהם געזעהען נאָר בדרך הלוכו, דורכלויפענדיג פאַרביי פון חדר אין בית־המדרש און פון בית־המדרש אין חדר אַריין. דער שענער בלויער בוג צווישען די צוויי גרויסאַרטיגע בערג, דאָס זשומען פון די שלענגעלדיגע ריטש־קעלעך, וואָס קאַטשען זיך אַראָפּ פון באַרג, דאָס רוישען פון דער געהענדיגער קריהע, דאָס באַלייכטען פון דער פייעריגער פאַרגע־הענדיגער זון, דער ברענענדיגער קלויסטער, דער פרישער געזונטער ריח פונ'ם ערב־פּסח'יגען אינדרויסען, און ועל־כולם דאָס זיין אַזוי נאָהענט צו דער היים און נישט קאָנען גרייכען, — די אַלע זאַכען אינאיינעם האָבען אונטערגעהאַפּט אונזער פישלען, ווי אויף פליג־לען, און האָבען איהם אַוועקגעטראָגען אין אַ נייער וועלט אַריין, אין איין „עולם־הדמיון", און עס האָט זיך איהם פאַרגעשטעלט, אַז אַריבער דעם בוג איז אַזוי גרינג, ווי אַ שמעק טאַבאַקע, אַבי דער אויבערשטער וויל נאָר טהון אַ שטיקעל נס, מצליח זיין...

אַזעלכע און כדומה אַזעלכע מחשבות האָבען געוווּדמעט זיך אויף און אָפּ ביי פישלען אין קאָפּ, איהם געטראָגען אין דער

---

* נוט און פיין! וואָס וועט אָבער זיין מיט אונזער יום־טוב? טאַמער מאָרגען, חלילה, אל תפתח פה לשטן, די שעה זאָל נאָר נישט זיין?...

לופּטען און פאַרטראַגען איהם אַזוי ווייט פון'ם ברעג טייך, אַז ער האָט זיך גאַרנישט אָרומגעקוקט, אַז ס'איז שטאָק־נאַכט, און דער הימעל האָט זיך אויסגעשטערענט, און אַ קיהל ווינטעל האָט זיך פאַר'גנב'עט צו איהם אונטער דער קאַפּאָטע און פון דאָרט ביז'ן טלית־קטן, — און פישעל האָט זיך פאַרטראַכט אין אַזעלכע זאַכען, וואָס האָבען זיך איהם נאָך קיינמאָל נישט גע'חלום'ט: אין הויות העולם, אין הימעל־זאַכען, אין דער גרויסקייט פון דער שענער וועלט, אינ'ם בורא שמים וארץ, וכדומה...

ה.

אַ שווערע נאַכט האָט פישעל דער מלמד איבערגעלעבט ביי פּראָקאָפּ דעם פּאַראָמשטשיק אין שטיבעל — אַזאַ נאַכט זאָל זיך שוין נישט אומקעהרען! און ס'איז געקומען דער פריהמאָרגען מיט אַ פריינטליך שמייכעל פון דער ליכטיגער פריילי־כער זון. אַ שע־נער, אַ זעלטענער טאָג האָט זיך געשטעלט, מיט אַ זיסער וואַ־רעמקייט, וואָס דורך דעם איז פון'ם איבעריגען ביסעל שניי גע־וואָרען קאַשע, און פון דער קאַשע — וואַסער, און דאָס וואַסער האָט זיך פון אַלע זייטען אריינגעגאָסען אין בוג אריין, און דער בוג איז געוואָרען לויטער, העל־בלוי, הויך און משופּע'דיג, און נאָר זעלטען האָט מען באַגעגענט יענע גרויסע שטיקער אייז. וואָס זעהען־אויס, ווי לעבעדיגע מורא'דיגע חיות, ווייסע עלע־פאַנטען, וואָס יאָגען, לויפען, איילען זיך, האָבען מורא, זיי זאָלען נישט פאַרשפּעטיגען. פישעל דער מלמד האָט אָפּגעדאַוונט, פאַרביסען מיט'ן לעצטען ביסעל חמץ, וואָס האָט זיך געפונען ביי איהם אין טלית־זאַק, און איז אַרויסגעגאַנגען צום טייך אַ קוק טהון, וואָס הערט זיך מיט'ן פּאַראָם, — און ווי נבהל ונשתומם איז ער געוואָרען, אַז ער האָט דערהערט פון פּראָקאָפּען, אַז דעם פּאַראָם וועט מען קאָנען לאָזען געהן ערשט הלואי זונטאָג נאָך האַלבען טאָג! פישעל האָט זיך אָנגעכאַפּט מיטביידע

הענט ביי׳ם קאָפּ, געמאַכט מיט אַלע איברים, געבייזערט זיך אויף פּראָקאָפּען און געזידעלט איהם אויף זיין לשון, האַלב אויף גוייש, האַלב אויף לשון־קודש, דאָס איבעריגע מיט די הענט: למאי האָט ער איהם נעכטען געגעבען האָפּענונג, אַז מע וועט היינט קאָנען אַריבער דעם טייך מיט׳ן פּאָראָם? דערויף האָט איהם פּראָקאָפּ גאַנץ קאַלטבלוטיג געענטפערט, אַז ער האָט איהם נישט אָנגעהויבען צוזאָגען איבערפיהרען מיט׳ן פּאָראָם; ער האָט איהם נאָר צוגעזאָגט אַ ר י ב ע ר פ י ה ר ע ן, און אַריבערפיהרען קאָן ער איהם, אויב ער וויל, מיט אַ שיפעל, אויף אַ לאָדקע, אויף אַ מולטער, און קאָסטען וועט דאָס איהם נישט ווייניגער ווי אַ פּאָל־טינעק (אַ חצי רו״כ).

— נעחאַי בודע לאָדקע, נעחאַי בודע מולטער, אַבי נע פּראַז־נעקאָוואַטע, חלילה, נאַ דוויר *!

אַזוי האָט איהם פישעל געזאָגט און איז גרייט געווען אין דער מינוט באַצאָהלען איהם צוויי קאַרבוינים, אַדער נאָר זיך לאָ־זען איבערשווימען דעם טייך, זיך מוסר־נפש זיין צוליעב דעם הייליגען יום־טוב. און ער האָט גענומען אונטערטרייבען פּראָקאָ־פּען, ער זאָל שוין גיכער נעמען די לאָדקע אַדער דעם מולטער און אַריבערפיהרען איהם שוין אויף יענער זייט בוג קיין חאַשטשע־וואַטע, וואו בת־שבע, פרויקע און רייזעל קוקען שוין אַרויס אויף איהם. סע קאָן זיין, אַז זיי שטעהען אויף יענער זייט בוג, דאָרט אויף יענעם באַרג, און זעהען איהם, ווינקען צו איהם, מאַכען צו איהם מיט די הענט, רופען צו איהם, נאָר מע זעהט זיי נישט און מע הערט נישט זייער קול, ווייל דער טייך איז ברייט, מורא׳־דיג ברייט, ברייטער ווי תמיד!

די זון האָט שוין געהאַלטען העכער האַלב וועג אין טיעפּען, לויטערען, בלויען הימעל, בשעת פּראָקאָפּ האָט געהייסען פישלען,

* לאָז זיין אַ לאָדקע, לאָז זיין אַ מולטער, אַבי נים יום־טוב האַלטען, חלילה, אין דרויסען!

ער זאָל שפּרינגען אין מולטער אַריין. און אַז פישעל האָט דער־הערט די דאָזיגע ווערטער, האָט ער מיט אַ מאָל אָפּגעלאָזט הענט און פּיס און האָט נישט געוואוסט, וואָס ער זאָל טהון. זינט ער לעבט איז ער נאָך נישט געפאָהרען אויף קיין מולטער; זינט ער לעבט האָט ער זיך נאָך נישט געשיפט אין אַ שיפעל. און עס האָט זיך איהם אויסגעדאַכט: אַט־אַט טהוט זיך עס אַ בויג אין אַ זייט — איז מען דאָך אַ קדוש!

— שפּרינג אין מולטער אַריין, וועלען מיר שווימען! — האָט איהם פּראָקאָפּ נאָך אַ מאָל געזאָגט און מיט איין מאַך מיט דער האַנט איז ער צוגעשוואומען צום ברעג נאָך נעהענטער און צוגענומען ביי פישלען דאָס פּעקעל פון די הענט.

פישעל דער מלמד האָט גאַנץ פיין פאַרקאַטשעט די פּאָלעס, אָנגעהויבען דרעהען זיך אויף איין אָרט, זיך גע׳ישוב׳ט, צי זאָל ער שפּרינגען, צי זאָל ער נישט שפּרינגען? פון איין זייט שבת ערב־פּסח, בת־שבע, פרויקע, רייזעל, מרחץ, סדר, מלך... פון דער אַנדערער זייט — סכנת־נפשות, מלאך־המות, „המאבד עצמו לדעת“ — זיך אַליין גענומען דאָס לעבען; ווארום טאָמער, חלילה, איין בויג — איז דאָך עליו השלום, אוים פישעל!... פישעל האָט זיך מיט די פאַרקאַטשעטע פּאָלעס אַזוי לאַנג אַרומ־געדרעהט אויף איין אָרט, ביז פּראָקאָפּ האָט זיך צעשריגען אויף איהם, געזאָגט, אַז אַט טהוט ער אַ שפּיי און פאָהרט אַליין אַריבער אויף יענער זייט קיין חאַטשעוואַטע. דערהערט דאָס ליעבע וואָרט „חאַש־טשע־וואַ־טע“, דערמאָנט זיך פישעל אַן זיינע אייגענע און געטרייע, נעמט זיך אַן מיט אַלע כּוחות און פאַלט־אַריין אין מולטער אַריין. איך זאָג „ער פאַלט־אַריין“, ווייל פונ׳ם ערשטען שטעל מיט׳ן פוס טהוט זיך דאָס שיפעל אַ בויג אויף איין זייט, מיינט ער, אַז ער פאַלט, טהוט ער זיך אַ חאַפּ צוריק, און פון דעם חאַפּ צוריק טהוט ער אַ פאַל מיט׳ן פּנים אַראָפּ, ציהט זיך אויס אויפ׳ן דנאָ, און סע גערויערט עטליכע מינוט, ביז ער קומט צו זיך, און דאָס פּנים איז איהם טוידט, הענט און פיס

ציטערען, און דאָס האַרץ — ווי אַ זייגערעל: טיק־טיק־טאַק! טיק־טיק־טאַק!

ו.

ווי ביי זיך אין דער היים אויפ'ן בענקעל, זיצט פּראָקאָפּ אויפ'ן שפּיץ מולטער, אַ מאָך מיט דער וועסלע פון איין זייט, אַ מאָך מיט דער וועסלע פון דער אַנדערער זייט — דאָס שיפעל גליטשט זיך איבער'ן שפּיגעלדיגען וואַסער, און ביי פּישלען דרעהט זיך דער קאָפּ, קוים וואָס ער זיצט. ער זיצט? ניין, ער הענגט, ער הענגט אין דער לופטען; אַט־אַט טהוט ער זיך אַ שלעכטען ריהר, אַט־אַט רייסט ער זיך אָפּ, איין בויג אויף אַ זייט — און פליוך אין וואַסער אריין, אוים פּישעל!... און ביי דעם געדאַנק קומט איהם אויפ'ן זינען דער פּסוק פון דער שירה: „צללו כעופרת במים אדירים” — פאַרזונקען ווי בליי אין די שטאַרקסטע וואַסערען. און עס שטעלען זיך איהם די האָר קאַפּוייר פון אַזאַ מין טוידט: סטייטש, נישט קומען אפילו צו קבר־ישראל! און ער איז מנדר... וואָס זאָל ער מנדר זיין? צדקה? האָט ער נישט וואָס; ער איז נעבאָך אַ גרויסער, גרויסער אָרעמאַן! איז ער מנדר, אַז באָס גאָט וועט איהם ברענגען בשלום אהיים, וועט ער זיצען גאַנצע נעכט און לערנען, און וועט דורכגעהן דורכ'ן יאָהר גאַנץ ש"ס, אם ירצה השם, מיט גאָט'ס הילף...

פּישעל וואָלט אַ בעלן זיין וויסען, צי ס'איז נאָך ווייט ביז צו יענעם ברעג. און ווי אויף צו להכעים, האָט ער זיך געזעצט מיט'ן פּנים צו פּראָקאָפּען און מיט'ן הינטען צו האָשטשעוואַטע. פרעגען פּראָקאָפּען — האָט ער מורא אַרויסלאָזען אַ וואָרט פון'ם מויל; עס ווייזט זיך איהם אוים, אַז פון'ם קול אַליין וועט זיך דאָס שיפעל געבען אַ הוידע, און לאָז זיך דאָס שיפעל געבען אַ הוידע — איז אוים פּישעל! נאָר פּראָקאָפּ אַליין עפענט דאָס מויל און הויבט אָן רעדען. ער זאָגט, אַז ס'איז נישטאָ קיין ער־

גערע נסיעה אויפ'ן וואסער, ווי בשעת קריהע געהט נאָך; מע קאָן, זאָגט ער, נישט פאַהרען גלייך, מע מוז זיך קליגען, דרעהען זיך אַרום און אַרום, אומקעהרען זיך אַלע מאָל צוריק.

— אַט געהט אַ שטיק אייז גלייך אויף אונז.

אַזוי זאָגט פּראָקאָפּ און טהוט זיך אַ נעם צוריק און לאָזט דורך פאַרביי אַ גאַנצע מאַכינע, וואס שווימט דורך פאַרביי מיט אַ משונה־מאָדנע הילך, וואס פישעל האָט נאָך אַזעלכעס קיינמאָל נישט געזעהען און נישט געהערט, און ער הויבט ערשט אָן פאַר־שטעהן, ווי ווייט די דאָזיגע נסיעה איז אַ משונה'דיגע זאַך! ער וואָלט אוועקגעגעבען מי יידע וואס, אַבי ער זאָל שוין גיכער קומען צום ברעג, אָדער אומקעהרען זיך צוריק.

— אַ! דו זעהסט? — מאַכט צו איהם פּראָקאָפּ און ווייזט איהם אָן אַהין, אַרויף.

פישעל הויבט אויף די אויגען פּאַוואָלינקע, האָט מורא זיך אַ שטאַרקען ריהר טהון, קוקט, קוקט — און זעהט ניט גאָרנישט; ער זעהט נאָר וואסער, וואסער און וואסער.

— דאָס געהט אויף אונז אַ גרויסע קריהע. מע דאַרף אי־בערלויפען גיך, וואָרום צוריקנעמען זיך איז שוין שפּעט.

אַזוי זאָגט פּראָקאָפּ און אַרבייט מיט ביידע הענט גאַנץ גע־שמאַק, און דאָס שיפעל גליטשט זיך, שוועבט, ווי אַ פיש אין וואסער, און פישעל פיהלט, אַז עס ווערט איהם קאַלט אין אַלע איברים. ער וויל עפּיס אַ פרעג טהון, נאָר ער האָט מורא איינ־שטעלען זיך. פּראָקאָפּ רעדט אָבער אַליין:

— אויב מיר וועלען נישט פאַרחאַפּען פריהער מיט אַ מי־נוטקעלע, איז שלעכט.

דאָ קאָן זיך פישעל נישט איינהאַלטען און פרעגט איהם איבער:

— דהיינו, וואס הייסט שלעכט?

— שלעכט הייסט, אז מיר זענען פארפאלען, — זאגט פראָ־קאָפּ.

— פארפאלען?

— פארפאלען!

— דהיינו, וואס הייסט פארפאלען? — פרעגט איהם איבער נאך א מאל פישעל.

— פארפאלען הייסט — עס וועט אונז פארדייבען.

— פארדייבען?

— פארדייבען!

פישעל פארשטעהט נישט רעכט, וואס באדייטען די ווערטער „פארפאלען“, „פארדייבען“; נאר פיהלען פיהלט ער, אז עס שמעקט מיט „מעבר־יבוק“, מיט „יענער וועלט“ — און א קאלטער שוויס טרעט איהם ארויס אויפ'ן לייב, און דער פסוק פון דער שירה קומט איהם נאך א מאל ארויף אויפ'ן זכרון: „צללו כעופרת במים אדירים“ — פארזונקען ווי א בליי אין די שטארקסטע וואַ־סערען...

און בכדי צו בארוהיגען אונזער פישלען, דערצעהלט איהם פראָקאָפּ א שענע מעשה פון פאראיאהרען אין דער צייט: דער בוג האט זיך אפגעריסען, און דעם פאראם האט מען נישט גע־קאנט לאזען. האט זיך איהם געטראפען א פארשוין, איין אקציזנע טשינאווניק פון אומאן, א וואוילער פארשוין, צוגעזאגט באצאהלען א גאנצען „קארבאוואנעץ“. האבען זיי געהאט א בייז באגעגעניש מיט צוויי מורא'דיגע שטיקער אייז. האט ער זיך גענומען רעכטס, אריין צווישעןביידע קריהעס אין מיטען, געוואלט דורכשניידען ארויף, האט ער זיך אומגעהרען א בוצקע געטהאן מיט'ן שיפעל און — באץ אין וואסער אריין! א גליק, וואס ער קאן שווימען. נאר דער אומאנער טשינאווניק איז קאפוט געגאנגען, און פארפאַ־לען דאס קערבעל.

— פראפאוו קארבאוואנעץ! — אזוי האט פראקאפ אויס־געלאזט זיין שענע מעשה מיט א זיפץ, און ביי פישלען איז דורכ־

געגאַנגען אַ פּראַסט איבער'ן לייב און ס'איז איהם טרוקען געוואָרען אין מויל: נישט געקאָנט אויסרעדען קיין וואָרט, אַרויסלאָזען קיין קול, קיין פּיפּס פונ'ם מויל.

ז.

סאַמע אין מיטען טייך, סאַמע אין רעכטען שווימען, האָט זיך פּראַקאָפּ אָפּגעשטעלט, געקוקט — געקוקט אַרויף וואַסער; נאָכדעם האָט ער אוועקגעלעגט די ווֶעסלע, אַרויסגענומען פון דער טיעפער קעשענע אַ פלעשעל, איבערגעקעהרט דאָס פלעשעל און געגעבען אַ צוויי־דריי זופּען און צוריק פאַרשטעקט דאָס, און אַריין אין קעשענע, און פאַרביסען מיט עטליכע גאַנצע פעפערלעך, און פאַרענטפערט זיך פאַר פישלען, אַז ער מוז, ער מוז געבען חאַטש אַ צוויי זופּ פונ'ם „ביטערען טראָפּען". אַנדערש פיהלט ער זיך נישט גוט אויפ'ן וואַסער... און ער האָט זיך אויסגעווישט דאָס מויל און גענומען די ווֶעסלע אין האַנט, נאָך אַ מאָל אַ קוק געטהאָן אַרויף וואַסער און אַ זאָג געטהאָן:

— אַ טעפּער טרעבאַ טיקאַטי *!

וואוהין אַנטלויפען? פאַר וועמען אַנטלויפען? — דאָס האָט פישעל נישט פאַרשטאַנען און מורא געהאַט פרעגען; נאָר געפיהלט האָט ער, אַז דאָ שמעקט מיט מלאך־המות, וואָרום פּראָקאָפּ האָט זיך געשטעלט אויף די קניהעס, גענומען אַרבייטען מיט דער ווֶעסלע אויף אַלע כּלים און אַ זאָג געטהאָן צו פישלען און באַוויזען מיט דער האַנט אויפ'ן דנאָ:

— ראַבין! ליאַהאַי נאַ ספּיד **!

און פישעל האָט באַלד פאַרשטאַנען, אַז מע הייסט איהם זיך לעגען, האָט ער זיך נישט געלאָזט לאַנג בעטען. ער האָט דערזעהען פון דער ווייטען, ווי אַ גאַנצע חמאַרע רוקט זיך אַן אויף

* אַציינד באַדאַרף מען אַנטלויפען! — ** רבי, לעג זיך אַראָפּ!

זיי, סע געהט א וועלט מיט אייז, האט ער צוגעמאכט די אויגען, איז צוגעפאלען מיט׳ן פנים צום דנא פון דעם שיף און געציטערט, ווי א לעמעלע, און אויסגעשריגען שטילערהייט אויף א קול: „שמע ישראל!“ אפגעזאגט דעם קורצען ודוי, געטראכט פון „קבר־ישראל“ און פארגעשטעלט זיך, אז אט־אט ליגט ער אויפ׳ן אפ־גרונט פון די וואסערען, אט־אט לויפט־צו א פיש און שלינגט איהם איין, ווי דעם נביא יונה, בשעת ער איז אנטלאפען קיין תרשיש. אין ער דערמאנט זיך אן דער תפלה פון דעם נביא יונה, און ער זינגט שטילערהייט און וויינט, וויינט מיט טרערען: „אפפוני מים עד נפש — מיך האבען ארומגערינגעלט די וואסע־רען ביז דער נשמה, תהום יסובבני — דער אפגרונט טהוט מיך ארומרינגלען!“...

אזוי זינגט פישעל דער מלמד שטילערהייט און וויינט, גיסט מיט טרערען, האט רחמנות אויף בת־שבע׳ן, נעבאך איין אלמנה, און די קינדער יתומים. און פראקאפ ארבייט אויף אלע כלים און זינגט בשעת מעשה זיינס א לידעל:

אי, ווי האלקי!
אי, ווי טשארנאקרילע!
טשארנא־קרי־אי־אי־אי־לע*!...

און פראקאפ פיהלט זיך דא אויפ׳ן וואסער, ווי אויף דער יבשה, ווי ביי זיך אין דער היים. און פישעל׳ס „אפפוני“ מיט פראקאפ׳ס „האלקעם“, און פישעל׳ס „יסובבני“ מיט פראקאפ׳ס „טשארנאקרילע“ גיסען זיך צונויף אינאיינעם, און עס לאזט זיך הערען אויפ׳ן בוג א מאדנע געזאנג, א מין דועט, וואס איז נאך דארט קיינמאל אזעלכעס נישט געהערט געווארען; עס קאן זיין, זינט דער טייך הייסט „בוג“, האט ער נאך אזא מין דועט נישט געהערט...

---

* אוי, איהר האלקעס! אוי, איהר שווארצפליגעלדיגע! שווארצפליגעל־דיגע!

„וואס האט ער אזוי מורא פאר׳ן טוידט, דער דאזיגער איד?“ — אזוי טראכט זיך פראקאפ באראניוק, נאכדעם אז ער האט אויסגעפעהלט די גרויסע שטיק קריהע, ארויסגעצויגען נאך א מאל דאס פלעשעל פונ׳ם אפגרונט פון זיין טיעפער קעשענע, געטהאן א צוויי־דריי זופ און פארביסען מיט עטליכע גאנצע שווארצע פעפערלעך. — „דאכט זיך, אזא קליין אידעל, איין ארעמס, איין אפגעריסענס, וואס איך וואלט פאר איהם נישט אוועקגעגעבען אט דאס שטיקעל מולטער, — און ציטערט אזוי פאר׳ן טוידט!“...

און פראקאפ טהוט איהם א טורקע מיט׳ן שטיוועל אין זייט אריין, און פישעל טהוט א ציטער. אויף פראקאפען פאלט־אן א געלעכטער, נאר פישעל הערט נישט. פישעל טהוט תפלה, פישעל זאגט ודוי, זאגט קדיש נאך זיין אייגענער נשמה און טראכט מכח „קבר־ישראל“...

— וסטאוואי, דורנעי ראבין, ווזשע פריעחאלי! ווזשע מי או חאשטשעוואטע*!

אזוי רופט זיך אן פראקאפ באראניוק צו זיין פארשוין, צו פישעל דעם מלמד, וועקט איהם אויף, ווי פונ׳ם שלאף. און פישעל הויבט־אויף דעם קאפ פאוואלינקע, פאמעליך, קוקט זיך ארום מיט די רויטע פארוויינטע אויגען אויף אלע זייטען:

— חא־שטשע־ווא־טע???...

— חאשטשעוואטע! דאוואי, ראבין, פיווקארבאוואנצא**!

און פישעל קריכט־ארויס פונ׳ם מולטער און דערזעהט, אז ער איז שוין אין דער היים. ווייסט ער נישט, וואס ער זאל טהון: צי זאל ער לויפען אין שטאדט אריין? צי זאל ער געהן טאנצען? צי זאל ער פריהער דאנקען און לויבען גאט, וואס ער האט איהם מציל געווען פון אזא סכנה? ער באצאהלט דעם ערל דאס האלבע

---

* שטעה אויף, דו נארישער רבי, שוין געקומען צו פאהרען! שוין אין חאשטשעוואטע! — ** געב, רבי, א האלב קערבעל!

קערבעל, חאפּט דאָס פּעקעל אונטער דער האַנט און לאָזט זיך לויפען וואָס גיכער אַהיים, נאָר ער בלייבט שטעהן אויף אַ רגע, דרעהט זיך אויס מיט'ן פּנים צום פּאַראָמשטשיק.

— סלוחאַי נאַ, פּראָקאָפּע סערדצע. טי פּריחאַדעט, אם ירצה השם, זאַווטראַ נאַ טשאַרקו פּייסאַחאַווקע אי פּראַזנעקאַוואַ ריבאַ דאַ פּישעל ספּעקטער. טשויעש? למען השם! *

— אַ יאַק זשע? חיבאַזש יאַ טאַקיי דורנעי? — ענטפערט איהם פּראָקאָפּ באַראַניוק און באַלעקט זיך שוין באַצייטענס פון'ם פּסח'יגען בראַנפען, וואָס ער וועט מאָרגען פּאַרזוכען, און פון די יום־טוב'דיגע פיש, וואָס ער וועט פאַרבייסען. — פּייסאַחאַוואַ האַרילקאַ? זשידיווסקאַ ריבאַ? דאָברע, ראַביו, דאָברע! **

פישעל דער מלמד, אַז ער איז געקומען אַהיים, האָט איהם בת־שבע, רויט ווי פייער, מיט איין אָנגערוקט טיכעל, אַ פרעג געטהאָן: „וואָס מאַכסט דו?“ האָט ער איהר געענטפערט: „וואָס מאַכסט ד ו?“ האָט זי איהם געפרעגט: „וואָס עפּיס אַזוי שפּעט?“ האָט ער איהר געענטפערט: „באַדאַרף בענטשען גומל, אַ נס מן השמים“... און נישט מעהר אַ וואָרט, נישט געוואָלט דערצעהלען גאָרנישט פון דער שענער נסיעה, נישט געוועז קיין צייט; ער האָט אפילו קיין צייט נישט געהאַט פאַרהערען פּרויקען, וואו ער האַלט אין דער גמרא, און אָפּגעבען רייזלען די מתנה און בת־שבע'ן די זיידענע פּעטשיילע. דאָס אַלסדינג איז אָפּגעלעגט געוואָרען אויף שפּעטער. פישעל האָט געוואָלט נאָך פאַרחאַפּען

---

* העך נאַר, פּראָקאָפּ, האַרצעניו, זאָלסט קומען, אם ירצה השם, מאָרגען אויף אַ גלעזעל פּסח'יגען בראַנפען מיט יום־טוב'דיגע פיש צו פישעל מלמד. דו הערסט? ! למען השם! — ** ווי דען זשע? צי בין איך דען אַזאַ נאַר? פּסח'יגען בראַנפען? אידישע פיש? גוט, רבי, גוט!

א באָד. קוים־קוים פאַרכאַפּט! און אַז ער איז געקומען פון מרחץ, האָט ער אויך נישט דערצעהלט גאַרנישט. ער האָט דאָס אָפּגעלעגט אויף שפּעטער, אויף נאָכ'ן סדר. ער האָט נאָר געזאָגט אַלע מאָל: „אַ נס מן השמים... בענטשען גומל... דער אויבערשטער פיהרט מיט אַ מענטשען... אַ נס מן השמים... געלויבט איז השם יתברך"...

און ער האָט גענומען מיט זיך פּרויקען און איז אַוועק אויף גיך אין שוהל אַריין.

כל נדרי [פאַר-
לאָרענע נשמות]

נעשריבען אין יאָהר 1903.

כָּל נִדְרֵי

א.

די נאַכט פון כל־נדרי איז דער „פּאַרנאַס" געוועזן שען באַ־לייכטעט מיט אַלערליי־פאַרביגע לאַמפּען און לעמפּלעך, דעקאָרירט און צוגעקליבען אויפ'ן שענסטען אופן. די מוזיק האָט געשפּיעלט, די אָפענע סצענע איז געווען גרייט צו באַווייזען דער וועלט אַלע איהרע אַנטיקלעך, חידושים ונפלאות — משונה־מאָדנע גרינגע דינגע גאַז־קאָלירענדיגע קליידלעך, אַ סך בריליאַנטען, משוגענע טואַלע־טען, נאַקעטע לייבער און פיס, פיס אָהן אַ שיעור!...

— וואָס איז דאָס? — פרעגט דער פרומער לעזער. — משוגע, צי חסר־דעה? וואָס איז דאָס פאַר אַ הפקרות געוואָרען? עשרת ימי־תשובה אין אַ קאַפע־שאַנטאַן! ערב יום־כפור — מוזיק מיט קליידלעך מיט נאַקעטע לייבער!...

איך וויים, ליעבער פריינט, גלויבט מיר, איך וויים, אַז ס'איז ערב יום־כפור; איך וויים, אַז אין דעם אָרט, וואוהין מיר געהען אַצינד, איז נישט אַזוי כדאי אַריינצוטרעטען אין די טעג, וואָס מע רופט זיי „ימים נוראים", און די פאַרשוינען, וואָס מיר וועלען זיך דאָרט מיט זיי באַגעגענען, געהערען זיך אַן ווינציג־וואָס מיט'ן כל־נדרי און מיט'ן היילינען טאָג יום־כפור, וואָס ער הייסט ביי אונז „שבת־שבתון", דער שבת פון אַלע שבתים. נאָר פון וואַנען ווייסען מיר, אפשר געפינען זיך אויך דאָ, אינ'ם דאָזיגען זינדיגען

ארט, זינדיגע אידישע נשמות, און צווישען זיי אויך פארגעסענע, פארוואגעלטע, פארווארפענע, אומגליקליכע נפשות נעבאך, וואס קומען־אפ אויף דער וועלט מעהר פאר פרעמדע זינד, ווי פאר אייגענע? פון וואנען ווייסען מיר, ווער ס'איז מעהר שולדיג אינ'ם נידעריג־פאלען פון די דאזיגע פארלארענע נשמות? פון וואנען ווייסען מיר, וועלכעס איז כדאי און וועלכעס איז נים כדאי?...

נאך אזא מין שטיקעל הקדמה, וואס שמעקט א ביסעל מיט „על חטא" (און א איד שלאגט זיך אפ „על חטא" און זינדיגט ווייטער), קאנען מיר, דאכט זיך, שוין אומקעהרען זיך צוריק צו דער מעשה.

דער „פארנאס" איז דעקארירט און צוגעקליבען אויפ'ן שענסטען אופן. די מוזיק שפיעלט. מענטשען דרעהען זיך ארום היו און צוריק אויף איין ענג שטיקעל ערד, וואס מע רופט עס „גארטען", ווארום מע האט דארט אנידערגעזעצט אין זאמד עטליכע משאכאטשנע בוימלעך, וואס טשאכנען, קוים־קוים וואס זיי דערציהען דעם זומער, און אלץ וואס דא געפינט זיך — איז פאלש און פאלש און פאלש. דער גארטען איז נים קיין גארטען, די בוימער זענען נים קיין בוימער, די בריליאנטען זענען נים קיין בריליאנטען, די שמחה איז נים קיין שמחה. ס'איז נאר געמאכט, ס'איז נאר גע'מלאכה'ט, בכדי יענער זאל מיינען...

אלע ווייסען דאס, אלע פיהלען דאס, נאר פון דעסטוועגען געהט מען אהער אלע אויף דער נאכט, און מע ברענגט־אויס געלט, מע זיצט און מע הערט, מע געהניצט, נאר מע זיצט... די מוזיק רימפעלט, און עס רימפעלט אויפ'ן הארצען, נאר מע מוז זיצען און הערען ביז'ן סוף. דאנקען גאט, די מוזיק האט אויפגעהערט צו רימפלען, דאס גלעקעל קלינגט, דער עולם געהט פארנעמען ערטער, און דער פארהאנג פון דער אפענער סצענע הויבט זיך אויף, און עס שפרינגט־ארויס א נפש אינ'ם געשטאלט פון א נקבה, אנגעטהאן משוגענערווייז, דאס הייסט, העכער האלב נא־

קעט, און מיט א קול פון א יונג קינד קוויטשעט זי אוים א ניגון, וואס איהר ווייסט ניט, צי זי זינגט קופּלעטען, צי זי בייזערט זיך אויף דער דיענסט פאר די קארטאפלים... און האטש דער גאנצער עולם פיהלט, אז די קופּלעטען זענען נאריש און דאס זינגען טויג אויף כפרות, פון דעסטוועגען פּאטשט מען בראוואָ און א צוויי־דריי לעדיגגעהערס רופען זי ארוים פון יוצא ווענען נאך א מאל אויף „בים“, און זי לאזט זיך לאנג ניט בעטען, זינגט א נייעם ניגון, נאך ערגער פון׳ם ערשטען, און דער עולם געהניצט און פּאטשט „בראוואָ“, און עס הערט זיך ווידער א געשריי: „בים!“...

— דזשאו! טהו א שפּרונג, ווער געוואהר, געקומען שוין דראגא־מארישקא, צי נאך ניט? — אזוי רופט זיך אן איינער א גראבער דייטש מיט א רויטער נאז אונטער א גלאנצענדיגען צי־לינדער. דאס איז דער בעל־הבית פון׳ם גארטען.

— איך קום ערשט פון דארטען, נישטא זי נאך. — ענטפערט דזשאו, א יונגערמאנטשיק מיט א רויטען שניפּס, מיט א געגאָלט פּנים, נאר מיט איין אויסגעבויגענער נאז, וואס זעהט־אוים מזרע היהודים.

— וואס ווילען מיר טהון, טאמער קומט ניט, חלילה, דראגא־מארישקא? סע שניידט זיך איין עולם פון היבשע מענטשלעך, רייכע יונגעלייטלעך, מע וואָלט געקאנט לייזען שען געלט... וואו קאן זיין אזוי שפּעט דראגא־מארישקא?

— למאי אט איז פּערי־פּיטשי־פּוטשי אויך נישטא? — זאגט דזשאו. — דער רוח ווייסט זיי, וואו זיי זענען ערגיץ!... מע באדארף א לויף טהון צו זיי אהיים!...

— געה, געה, דזשאו, נשמה׳ניו, ברענג זיי צו פיהרען פאר די צעפּ! — זאגט די רויטע נאז צו דער געגאָלטער מארדע, און מע זעהט, אז די רויטע נאז האט יסורים. זי עקט זיך... און דארט, אויף דער סצענע, שפּרינגט־ארוים א פארשלעפּטע קרענק, קוליעט

זיך איבער דריי מאָל היין און צוריק און מאַכט אַ סך ערגערע העויות, ווי די ערגסטע פּורים־שפּיעלער, און דאָס געפעלט דעם עולם אַזוי שטאַרק, אַז מע פּאַטשט איהם „בראַוואָ“ נאָך איידער ער האָט אָפּגעמאַכט אַלע זיינע שטיק, און מע רופט איהם אַרויס נאָך אַ מאָל אויף בים.

די רויטע נאָז איז אין איינע צרות:

— דזשאָו! וואו איז דזשאָו? נישטאָ דזשאָו! נישטאָ דראַגאָ־מאַרישקאָ! נישטאָ פּערי־פּיטשי־פּוטשי! נישטאָ קיינער, קיינער!...

אַזוי זאָגט די רויטע נאָז און לויפט־אַרום היין און צוריק, ווי אַ פאַר׳סמ׳טע מויז, איבער׳ן גאַנצען „פּאַרנאַס“.

און אויף דער סצענע באַווייזט זיך אַ פאַרשטעלטער איד, דאָס הייסט, אַ גוי, וואָס האָט זיך צוגעטשעפּעט אַ קלאַטשקע־וואַטע באָרד מיט ווילדע פּאות אויף איין אָרשין און קרימט זיך נאָך אַ אידען. די דאָזיגע באָרד און פּאות מיט דער שפּיצעכיגער יאַרמעלקע, מיט דער לאַנגער קאַפּאָטע, מיט די שיך און זעקלעך, רופען־אַרויס אַזאַ מין התפעלות אינ׳ם גאַנצען עולם, אַז זיי ווערען שיער ניט די כפרה. איינער פון דרויסען טהוט אַ געשריי: „יאַנקעל!“ און דער איד פון דער סצענע טהוט אַ פרעג: „חיים־סראַליק־קוגעל, וואָס?“ און צווישען עולם ווערט אַזאַ געלעכ־טער, גלייך ווי עס איז דאָ געזאָגט געוואָרען מי יודע וואָס פאַר אַ שאַרפע חכמה. און ווער שמועסט, אַז דער איד ציהט נאָך אַרויס פון דער אונטערשטער קעשענע אַ פּושקעלע, נעמט אַ שמעק טאַ־באַק און טהוט אַ ניס, דעמאָלט ווערט איין איינלעגעניש אויף אַ האַלבע שעה און אַ געשריי: „בים! בים! בים!“... דערפון קאָן מען שוין פאַרשטעהן, וואָס עס טהוט זיך אָפּ, אַז ער הויבט אַן זינגען דאָס שענע, קלוגע לידעל, וואָס צעגעהט זיך אין אַלע איברים, שאָקעלט בשעת מעשה מיט׳ן קאָפּ אַרויף און אַראָפּ און טרייסעלט מיט די פּאות, טאַנצט און קנאַקט־צו מיט די פינגער:

„הענדעל־פענדעל־מענדעלסאָן,
פּיטעל־טרייטעל־מאַנדעלשטאַם,
שניאור־דרייער־מאירבער,
שמערקאַ־בערקאַ־קולישער“...

דער עולם ווערט מלא גדולה, ששון ושמחה; איינער שרייט: „בראַוואָ!“ דער אַנדערער — „ביס!“ און איינער, אַ דריטער, כאַפּט זיך גאָר אַרויס מיט אַ שרעקליכען „הוררררא!“, שרייט מיט אַלע כוחות, גלייך ווי מע האָט איהם דערפאַר באַצאָהלט מי יודע וויפיעל.

דאָס איז אָבער אַלץ פאַר דער רויטער נאָז ווינציג. זי געהט אַרום אין איינע צרות, בייזערט זיך, קנייפּט־אונטער שטילערהייט די באַדיענטע, טרייבט זיי, זיי זאָלען געהן אַ קוק טהון, צי איז ניט געקומען שוין דראַגאַ־מאַרישקאַ? וואו איז דראַגאַ־מאַרישקאַ? וואו איז פערי־פּיטשי־פּוטשי? וואו איז דזשאָו? ווי אין דער ערד אַריין! שוין זשע זענען זיי ד אַ ר ט ע ן אַלע דריי?...

און דער בעל־הבית פון׳ם „פּאַרנאַס“ שטעלט־אַוועק איינעם פון די באַדיענטע ביי דער טיר, און אַליין כאַפּט ער אַ דראָשקע און הייסט זיך פיהרען אויף דער „אידישער נאַס“.

ב.

ווער איז די דראַגאַ־מאַרישקאַ? וואָס קוקט מען דאָ אויף איהר אַזוי שטאַרק אַרוים?

דראַגאַ־מאַרישקאַ איז אַ זינגערין, איינע פון די סאַמע באַ־ליעבטעסטע אין „פּאַרנאַס“. אַליין איז זי פון בודאַפּעשט, זינגט אונגאַרישע מעלאָדיען און ציגיינער־ליעדער מיט אַזאַ שען קול, מיט אַזאַ מין מתיקות, אַז זי נעמט־אַרוים ביי איטליכען באַזונדער דאָס חיות. אַלע איהרע ליעדער, האָטש מע פאַרשטעהט ניט די ווערטער, זענען פול מיט טרערען, מיט האַרץ, האָבען אין זיך אַ לעבעדיגע נשמה און דערגרייכען וויים, דערלאַנגען טיעף אין די

ביינער, דערוועקען מאָדנע געפיהלען, רופען־אַרויס טרויעריגע גע־דאַנקען, אַמאָל אַ זיפץ פונ'ם טיעפען־טיעפען האַרצען און אַפּט־מאָל אַ טרער אויף די אויגען. וואו ליגט דאָ דער סוד באַהאַל־טען: צי אין דער זיסער ווייכער בוימעהלדיגער שטימע? צי אין די געראַטענע קלינגענדיגע ווערטער, וואָס זי גיט זיי צו אַ באַ־זונדער חן בשעת זי רעדט זיי אַרויס? צי אין איהרע שענע, שוואַרצע, טיעפע, פאַרטראַכטע אויגען, וואָס שיינען אַרויס פון איהר קלאָר־וויים־ליכטיג פּנים, וואָס איז באַברעמט מיט שענע, קורצע געגרייזעלטע האָר? צי אין איהר קאָנען האַלטען זיך אויף דער סצענע? צי אין די אַלע זאַכען אינאיינעם גענומען? דאָס איז פאַר געווים, אַז קוים באַווייזט זיך דראַגאַ־מאַרישקאַ אויף דער בצענע, ווערט נישט קיין ליאַרעם מיט קיין געפילדער; אדרבה, עם ווערט שטיל, אַלע באַקומען עפּים פאַר איהר דרך־ארץ, מע פיהלט, אַז עם שטעהט אַ מ ע נ ט ש אויף דער סצענע, אַ מענטש ווי אַלע מענטשען, אַ מענטש מיט אַ האַרץ, מיט אַ נשמה! און הויבט אָן דראַגאַ־מאַרישקאַ צו זינגען, אַזוי ווערט דער עולם ווי פאַרשטאַרבען, און אַלע וואָלטען וועלען, דאָס זינגען זאָל זיך ציהען און ציהען, עס זאָל זיך גאַר נישט אויסלאָזען... אידען האָבען ליעב געהן הארכען דראַגאַ־מאַרישקאַן דערפאַר, וואָס אין איהר זינגען ליגט אַ סך „מאַראַליש“, עם שמעקט מיט'ן אי־דישען שטייגער. אין איהר זינגען הערט זיך אַ קלאָגען, אַ באַ־קלאָגען זיך פון אַ צעבראָכען האַרץ, פון אַ באַלעדיגטער נשמה, און אַ געפיהל פון רחמנות קלעהמט־אַרום דאָס האַרץ, און נישט אַזוי גרינג פאַרגעסט איהר נאָכדעם דאָס דאָזיגע ליכטיגע פּנים, מיט די טיעפע, שוואַרצע, פאַרטראַכטע אויגען, און די זיסע ווערטער מיט'ן צוקער־זיסען געזאַנג לאָזען זיך נאָך לאַנג הערען ביי אייך אין די אויהערען.

סע פאַרשטעהט זיך, אַז אויף דראַגאַ־מאַרישקאַן זענען פאַר־האַן אַ סך, אַ סך בעלנים, וואָס ברענגען אויס אַ סך, אַ סך געלט, און די רויטע נאָז איז דערפון רעכט צופריעדען, און די אַלע אי־

בעריגע זינגערינס און טענצערינס זענען איהר, געוויינטליך, רעכט מקנא. זיי זאָלען נאָר קאָנען, וואָלטען זיי זי דערטרונקען אין א לעפעל וואסער. אך, ווען זיי זאָלען וויסען, וואו איז איצטער דראַגא־מארישקא, וואָלטען זיי אוועקגעגעבען אלע זייערע פאַלשע בריליאַנטען, זיי וואָלטען איהר שוין צוגעשטעלט א רעכט בענ־קעלע וואו מע באדארף און וואָלטען זיך אפּגערעכענט מיט איהר, ווי עס געהער צו זיין!

וואו זשע איז געווען דראַגא־מארישקא?

אין שוהל צו כל־נדרי.

ג.

דאָרט, אין א קליין שטעדטעל אין גאליציע, וואו זי איז געבאָרען, האָט זי געהייסען דבורה־מירעל, א אידישע טאָכטער, א כשר קינד, געוואַקסען ביי פרומע עלטערען פאַנאַטיקער און גאַנץ רייכע לייט, וואָס נאָכדעם האָט זיך ביי זיי דאָס רעדעל א דרעה געטהאָן צוריק, זיי האָבען אנגעוואָרען דאָס געלט, פאַראָרעמט גע־וואָרען און אריבערגעפּאָהרען קיין בודאפּעשט, געעפענט פריהער א קלייטעל פון ציגאַרען, נאָכדעם א אידישען רעסטאָראַן אויף דער אידישער אַלטאָפּענגאַס. נאָר דער שלים־מזל האָט זיי נאָכגעיאָגט פוס־טריט. ווי געוויינטליך, אין א ניי אָרט און אין אזא גרויסער שטאָדט, ווי בודאפּעשט, האָבען זיי אָנגעהויבען זיך אנדערש פיהר־רען, מאַכען א ניי מין לעבען, איבערגעביטען די אידישע נעמען אויף'ן אונגאַרישען שטייגער, אָנגעהויבען זיך אנדערש קליידען, די מו־טער אַליין האָט מיט דער צייט אראָפּגעוואָרפען דעם פּאַריק, און דער עלטערער זוהן האָט אָנגעהויבען שטודירען מוזיק — דאָס אַלסדינג אינאיינעם האָט דער פאָטער נישט געקאָנט אריבערטראָ־גען און איז געשטאָרבען אינ'ם אידישען שפּיטאָל, און דאָס גאַנצע געזינדעל האָט זיך צעזעצט און צעשפּרייט אויף אַלע זיבען ימים: דער עלטערער זוהן איז אוועק ערגיץ מיט מוזיקאַנטען, דער אַנדע־רער האָט זיך גלאַט אוועקגעלאָזט אין דער וועלט אריין, א סברה,

אז קיין בראַזיליע, און איז פֿאַרפֿאַלען, ווי אין וואַסער אַריין; איינע איין עלטערע טאָכטער האָט חתונה געהאַט פֿאַר אַ משורר אין כּאַהרשוהל, די אַנדערע האָט זיך געשטעלט אין אַ זאַקען־פֿאַבריק, און דראַגאַ־מאַרישקאַ איז געבליבן אַליין מיט דער מו־טער, איהר מיטגעהאָלפֿען אין רעסטאָראַן באַדיענען די אורחים, געגרייט און דערלאַנגט צום טיש דאָס עסען.

שען פֿון דער נאַטור זענען זיי געווען אַלע, נאָר שענער פֿון אַלע איז געווען דראַגאַ־מאַרישקאַ, און די אורחים, וואָס האָבען ביי זיי געגעסען קעסט, האָבען ליעב געהאַט, אַז נאָר די שענע, בלי־הענדיגע דראַגאַ זאָל דערלאַנגען צום טיש, נישט קיינער. אַ סך געסט האָבען איהר געמאַכט קאָמפּלימענטען, אייניגע האָבען זיך ניט באַנוגענט מיט קאָמפּלימענטען אַליין, זיך באַגאַנגען אַ ביסעל גראָבליך, ווי געוויינטליך מאַנסבילען, אַז זיי דערזעהען אַ שענע צייטיגע פֿרי וואַכסט און האָבען רחמנות, זי קאָן נאָך, חלילה, אי־בערוואַכסען.

צווישען די שטענדיגע אורחים, וואָס פֿלעגען אָפֿט קומען עסען אינ'ם אידישען רעסטאָראַן אויף דער אַלטאָפּענגאָס, איז געווען איינער אַ גאַנץ רייכער גאַסט פֿון ווין, מיט'ן נאָמען פֿייער־שפּייער, אַ יונגערמאַן מיט אַ בלאַס איידעל פּנים, מיט אַ לאַנגען דינעם האַלז און מיט אַ ביסעל אַ הייזעריגליכער שטימע, נאָר מיט זעהר גוטע, אַ ביסעל קורצזיכטיגע אויגען. אַלע צוויי־דריי חדשים פֿלעגט ער קומען פֿון ווין קיין בודאַפּעשט מיט סחורה פֿון זיין פֿאָטער'ס אייגענער פֿאַבריק, וואו ער האָט זיך גערעכענט אַלס קאָמי־וואָיאַזשער, און פֿלעגט פֿאַרברענגען עטליכע טעג אין קומען אַלע טאָג עסען אין אידישען רעסטאָראַן, וואָס אויף דער אַלטאָפּענ־גאָס, און די שענע דראַגאַ איז איהם אַזוי געפֿעלען, אַז ער האָט איהר איינמאָל, נאָכ'ן צעצאָהלען זיך פֿאַר'ן עסען, אָהן אַ שום הכנות, — בשעת מעשה איז איהם נאָר דער דינער לאַנגער האַלז אַ ביסעל רויט געוואָרען — אויפֿגעשטאַנען און געבעטען ביי איהר די האַנט, דאָס הייסט, ער האָט איהר פֿאָרגעלעגט, אַז אויב זי וויל,

האט ער פאר איהר חתונה. דראגא־מארישקא, וואס האט זיך בשום אופן ניט געריכט אויף אזא זאך, האט איהם גאנץ פשוט געענטפערט, אז זי מוז פריהער איבעררעדען מיט דער מוטער, און די מוטער, דערהערט אזא גליק, האט זי געטריבען די טאכטער, זי זאל געהן וואס גיכער איהם זאגען „יא", און אויף דעם גאנצען געזינדעל איז געווארען א שמחה, א פרייד: די עלטערע שוועס־טער איז געקומען צו לויפען, ניט טוידט, ניט לעבעדיג, מיט׳ן מאן דעם משורר, וואס איז כאהר־שוהל, געפאלען דער שוועסטער אויפ׳ן האלז, געזאגט, אז איצט וועט קומען א סוף צו זייערע אלע צרות, איהר מאן וועט פארשפארען זינגען אין כאהר פאר פּיפּצעהן קראנען א וואך, די קלענערע שוועסטער וועט פארשפארען ארביי־טען זיעבעצעהן שעה אין טאג ביי די זאקען, און די ארעמע מאמע וועט נישט דארפען שוין שטעהן גאנצע טעג ביי׳ם אויווען. ניש־קשה, פייערשפּייער איז גענוג רייך און איז זעהר א גוטער מענטש; ער וועט זיי אלעמען קומען צו הילף, און זיי וועלען אלע ווידער א מאל אויפלעבען, ווי זיי האבען געלעבט אמאל פאר זייער גוטען פאטער, ער זאל האבען א ליכטיגען גן־עדן.ביידע שוועסטער האבען זיך ארומגענומען, צעקושט און צעוויינט זיך פאר פרייד.

ד.

ס׳זאל אלסדינג זיין אזוי ווי מיר שטעלען זיך פאר — וואלט דאך קיינמאל אין ערגיץ קיין צרות ניט געווען אויף דער וועלט. אז דער אלטער פייערשפּייער, א משוגענער דייטש און א רעכטער עקשן, איז געוואהר געווארען פונ׳ם שידוך, וואס דער זוהן האט געטהאן אין בודאפעשט, האט ער איהם אריינגערופען צו זיך אין קאבינעט אריין, געהייסען זיך איבערגעבען די קאסע, איהם ארויס־געגעבען זיין געהאלט, וואס איהם קומט ביז׳ן סוף יאהר, און גע־זאגט, אז ער איז פריי, ער קאן שוין געהן דיענען ערגיץ אנדערש, און האט איהם צום לעצטען מאל פארגעלעגט אזא מין תנאי:

אדער אויס שידוך, אדער אויס זוהן. דער יונגער פייערשפייער איז אבער אויך געווען א דייטש און נישט קיין קליינער עקשן, האט ער איהם דערויף נעענטפערט, אז מע וועט גיכער פועל'ען ביי איהם דאס אנדערע, איידער דאס ערשטע, און ער וועט בכלל בעסער שטארבען, איידער נעמען צוריק דאס ווארט, ובפרט, אז ער האט ליעב דאס מיידעל מיט סכנת־נפשות און ער רעכענט זיך פאר איינעם א גליקליכען... און אזוי ווייטער. דער אלטער פייערשפייער האט איהם גאנץ פיין אויסגעהערט; נאכדעם האט ער איהם אנגעוויזען מיט דער האנט אויף דער טיר און א זאג געטהאן:

— אלזא, איז דאס אפגעמאכט? אדיע!

— אדיע! — האט איהם דער זוהן געענטפערט און א בויג געטהאן זיך, און אזוי איז מען זיך צעגאנגען, דער זוהן מיט'ן פאטער, אויף תמיד.

סע פארשטעהט זיך, אז ס'איז באלד אוועקגעגאנגען א וואַ־רעמער בריעף קיין בודאפעשט צו דראגא־מארישקאן, באשריבען די גאנצע סצענע מיט'ן פאטער, און ער בעט זי, אז זי זאל זיין גאנץ רוהיג, ער איז שוין נים קיין יונגעלע; ער איז, ברוך השב, נישט קיין פארפאלענער, ער וועט זיך אפזוכען מיט גאט'ס הילף א שטעלע אין גיכען, און אז ער וועט זיך נאר צו עפּיס צושלאַ־גען — שטעלט ער מיט איהר חופה אין א גוטער שעה א מזל'־דיגער, און אזוי ווייטער. און ס'איז טאקי אזוי געווען. ער האט גיך באטראטען א גאנץ פיינע שטעלע, זיך איינגעארדענט, ווי עס געהער צו זיין, און געקומען צו פאהרען קיין בודאפעשט און גע־שטעלט די חופה.

די חתונה איז געווען אפילו נישט אזא פרייליכע חתונה; ס'איז געווען, ווי מע רופט דאס אן: „א שטילע חופה־וועטשערע". די מחותנים האבען זיך שטארק געבלאזען; ס'איז געווען, פאר־שטעהט איהר מיך, ניט אזוי ווי זיי האבען געמיינט. זיי האבען געמיינט א געהויבענע חתונה מיט רייכע מתנות... דער עלטערער

שוועסטער'ס מאן האט שוין גע'חלומ'ט פון א נייער שטעלע ביי'ם רייכען שוואגער; די קלענערע שוועסטער האט זיך שוין כמעט ווי אפגעזעגענט מיט איהרע חבר'טעס אויף דער זאקען־פאבריק; און אויך די אלטע מוטער האט שוין גערעכענט צומאכען דעם אידישען רעסטאראן: גענוג שוין בראטען זיך ביי'ם אויווען, גענוג שוין באדיענען די אורחים, אונטערטראגען איטליכען עסען. די אלטע מוטער האט אנגעהויבען אפטער ווי פריהער דערמאנען איהרע צוויי זיהן, וואס זענען אוועק אויף דער וועלט; זי האט געהאפט, פארשטעהט איהר, אז זיי וועלען מסתמא דערהערען פונ'ם גליק, וואס זייער יונגערער שוועסטער האט געטראפען, און וועלען גע־ווים קומען צו פאהרען אהיים. מיט איינעם ווארט, איטליכער האט זיך ארומגעטראגען מיט זיין חלום. און אזוי ווי דאס רוב חלומות לאזען זיך אוים מיט גארניט, אזוי האט זיך פון די דאזיגע חלומות אויסגעלאזט א טייך: דער עלטערער שוואגער איז גע־בליבען אויף זיין אלטער שטעלע; די יונגערע שוועסטער איז געזעסען ביי'ם אלטען ווארשטאט פון די זאקען, די אלטע מאמע — ביי'ם אויווען; די צוויי זיהן האבען זיך ארומגעבלאנקעט אויף דער וועלט, ווי פריהער. אלע האבען זיך אפגענארט, געהאט א מעות אין חשבון און געבלאזען זיך אויף דער נארישער דראגא מיט איהר נארישען מאן דעם דייטש, וואס ער וויל זיך ניט אי־בערבעטען מיט'ן פאטער: א מענטש האט אזא רייכען פאטער — און געהט דיענען צו א פרעמדען פאר אזעלכע הונדערט פופציג קראנען געהאלט! נאך דער חתונה האט זיך די עלטערע שוועס־טער נישט געקאנט איינהאלטען און האט זיך צעקריעגט מיט דראגאן, אויפגעהערט רעדען מיט איהר און נישט געגאנגען איבער איהר מעהר צו דער מוטער אין שטוב אריין. און פון דעמאלט־אן איז אפגענומען געווארען דער שלום־בית אין יענעם הויז און מע האט זיך געגעסען איינס דאס אנדערע לעבעדיגערהייט.

נאר איין דראגא האט זיך געפיהלט גליקליך מיט איהר גע־ליעבטען בערנארד (אזוי האט געהייסען דער יונגער פייערשפייער),

וואָס האָבען זיך ליעב געהאַטביידע דאָס חיות, און מיט איהרע צוויי קליינע מלאכים׳לעך, וואָס זענען געבאָרען געוואָרען גיך איינס נאָך דאָס אַנדערע, און וואָס זי האָט זיי ליעב געהאַט און אָפּגעהיט, ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פון׳ם אויג. איין חסרון נאָר, וואָס בערנאַרד איז כמעט קיינמאָל ניט אין דער היים, פאַהרט־ארום טאָג ווי נאַכט, קומט צו פאָהרען איין מאָל אונטער א יום־טוב אויף איין טאָג, קושט זיך אָן מיט די קינדער און פאַהרט ווידער אַוועק. נאָך א חסרון, וואָס בערנאַרד איז נישט אין בעסטען געזונט. ער איז פון תמיד אָן זעהר איין איידעלער. ס׳איז גאָר א סברה, אַז ער טאָר גאָר אַזוי פיעל ניט האָרעווען, ווי ער האָרעוועט, ער טאָר גאָר אַזוי פיעל ניט ארומפאָהרען, ווי ער פאַהרט ארום. דער דאָקטאָר זאָגט, אַז זומער באַדאַרף ער האָבען רוה, זיך באַזעצען ערגיץ „אינם גרינע“, אויף א דאַטשע הייסט עס, טרינקען מילך וכדומה. נאָר בערנאַרד וויל ניט הערען, ניט זעהן. בערנאַרד טראַכט גאָרניט וועגען זיך אפילו איין מינוט; דאָס גאַנצע לעבען זיינס איז דראָגא און איהרע צוויי מלאכים׳לעך, און קומט ער צו פאָהרען אמאָל אהיים איז קאָן זיי עפּיס ברענגען צו פיהרען פון וועג א מתנה און זיצען מיט זיי א טאָג, קומט איהם דעמאָלט צו געזונט אויף א גאַנץ יאָהר!

א מענטש איז אָבער ניט קיין מאַשין, ניט פון אייזען. בערנאַרד האָט אַזוי לאַנג געהאָרעוועט, ביז ער האָט זיך געמוזט איינמאָל אַנידערלעגען רוהען; און האָט ער זיך אַנידערגעלעגט, איז ער שוין מעהר נישט אויפגעשטאַנען. דאָקטוירים האָבען אָנגעהויבען דאָרט צו זיין גאַנץ אָפטע געסט, אין דער אַפּטייק האָט מען געקאָכט פון זיינעטוועגען רפואות. דער פּראָפעסאָר האָט געהייסען, מע זאָל איהם אַפּפיהרען ערגיץ אין א קוראָרט, און ס׳איז ניט געוועזען מיט וואָס. איז געקומען די עלטערע שוועסטער מיט איין עצה, אַז דראָגא זאָל אַוועקשרייבען צו זיין פאָטער, צום אַלטען פייערשפּייער, א בריוועל, איהם פרעגען: „היתכן? ביז וואַנען איז דער שיעור צו זיין ברוגז אויף א זוהן?“ האָט דאָס דער־

הערט בערנארד און איז געווארען אנגעצונדען. ער האט זיך אזש פארהוסט פאר כעס, געבעטען זיך, געזאגט, דער טוידט זאל זיין — צום פאטער זאל מען נים שרייבען! האט איהם דערויף די שוועגערין געענטפערט, ווי א געטרייע שוועסטער, אז „ס'איז, כלעבען, נים כדאי, אז איבער זיין עקשנות זאל איהר שוועסטער, חלילה, בלייבען איין אלמנה"... מע קאן זיך גרינג פארשטעלען, וואס פאר א בורע ס'איז געווארען אין שטוב פון די דאזיגע ווערטער, וואס פאר א שנאה ס'איז ארוים צווישען די צוויי שוועסטער און וואס פאר א גיהנם ס'איז געווארען אין שטוב ביי דער אלטער אלמנה, וואס האט באדארפט שטעהן ביי'ם אויווען און הארעווען און מיט איהר הארעוואניע ראטעווען דעם קראנקען בערנארדען, וואס האט געצאנקט, ווי א ליכט!

נאר דאס איז אלץ פון די זאכען, וואס מע קאן זיי נאך אריבערטראגען. ביטערער פון אלץ איז, אז עס קומט דער אומדערבארעמיגער טוידט פאר דער צייט און רייסט־ארוים מיט גוואלד, אהן א שום רחמנות, דעם יונגען בוים, וואס אויף איהם האבען ארויסגעקוקט און וואס פון איהם האבען געלעבט עטליכע נפשות און ליעב געהאט איהם און געווען צו איהם צוגעבונדען מיט ליעב און לעבען.

געשטארבען בערנארד.

ה.

בערנארד איז געשטארבען, און דראגא איז געבליבען מיט צוויי קליינע קינדערלעך, ווי אויפ'ן וואסער. די גאנצע צייט, וואס בערנארד האט געקרענקט, האט זיך דער אידישער רעסטאראן אויף אלטאפענגאס שטארק אפגעשלאגען פון אורחים; די אלטע האט זיך נעבאך אויסגעבראכט וואו זי האט געהאט א פרוטה! דראגא האט פארקויפט וואו זי האט געהאט ערגיץ א שטיקעל ציערונג, אדער א מלבוש. מע איז אריינגעפאלען נאך אין א גרעסערער ארעמקייט, ווי פריהער. מע האט זיך צעקריעגט,

פיינט געקריגעז און געגעסען איינס דאס אנדערע נאך ערגער, ווי ביז אהער. און געקריגעט, פיינט געהאט און געגעסען זיך האט מען דערפאר, וואס אלע האבען געפאדערט פון דער יונגער אלמנה, זי זאל אוועקשרייבען צום אלטען משוגענעם פייערשפייער קיין וויען, ער זאל ארויסשיקען האטש עפּיס געלט אויף די ארעמע יתומים נעבאך; זיי זענען דאך זיינע קינדער, זיין בלוט און פלייש... נאר דראגא האט ניט געוואלט פאלגען; זי איז געבליבען געטריי איהר געטרייען בערנארדען נאכ'ן טוידט, ווי פאר'ן לעבען; בערנארד האט געזאגט, מע זאל דעם פאטער ניט שרייבען, איז דאס הייליג! האט מען זי אויסגעמיידט און זיי האבען אליין אוועקגעשריבען צום אלטען פייערשפייער זעהר א מיאוסען בריעף (געשריבען האט איהם דער משורר פון דער בודאפעשטער כאהרשוהל) און רעכט אנגעזידעלט איהם פאר זיין „שטיינערן הארץ“ און פאר זיין „הילצערנע נשמה“. האט זיך דער אלטער פייערשפייער דוקא אנ־גערופען מיט א בריעף, אז ער נעמט ביידע יתומים צו זיך קיין וויען, מיט א תנאי, די מוטער זאל איהם ארויסגעבען א פאפּיער, אז זי זאגט זיך אפּ פון זיי אויף אייביג און זי טאר קיינמאל צו איהם נישט קומען אויף דער שוועל...

דער דאזיגער בריעף האט שוין אויפגעבראכט אלעמען, און דראגא איז געווען אויסער זיך, פאר וואס מע האט צו איהם גע־שריבען אהן איהר ויסען. געוויינט, געשריגען, געארבייט, זיך געריסען די האר און צעקריעגט זיך מיט דער גאנצער שטוב און געשווארען, אז זי וועט אוועק פון זיי אויף אייביג.

נאר וואוהין קאן געהן אזא ארעמע יונגע אלמנה, ווי דראגא, מיט צוויי פיצלעך קינדער? זי האט אזוי לאנג געוויינט, ביז זי האט זיך איבערגעוויינט, און א דאנק דעם שוואגער דעם משורר, וואס האט געהאט קענטשאפט מיט זינגערס, האט זי זיך געשטעלט פאר א זינגערין פריהער אין א געמיינעם כאהר, נאכדעם אין א פיינערען כאהר. א שטימע האט זי געהאט פון תמיד א זיסע, און שען איז זי געווען, ווי די וועלט, האט זי אנגעהויבען ביסלעכווייז

אויסנעמען ביי׳ם עולם, ארויסטרעטען מיט איהרע שענע „ציגייר־נער־ליעדער״, פריהער אין די קליינע בודאפעשטער שענקלעך אדער ווירצהייזער, און נאכדעם אין די גרעסערע גערטנער און קאפע־שאנטאנען, און אנגעהויבען פארדיענען גאנץ שען געלט, זיך אי־בערגעבעטען מיט איהרע אייגענע, און עס האט שוין געהאלטען דערביי, אז זיי האבען איהר גע׳שדכנ׳ט א נייעם שידוך, א אי־דישען קאלבאסניק, איין אלמן מיט עטליכע קינדער, נאר מיט א שענער קאלבאסנע קלייט, די ערשטע אידישע קאלבאסנע אין בו־דאפעשט.

דער דאזיגער קאלבאסניק, א געזונטער יונג מיט א שווארצער געגאלטער מארדע, מיט א גראבען בויך און מיט גראבע באוואכ־סענע הענט, האט אנגעהויבען אפטליך אריינקומען, שדכ׳ענען זיך צו דער יונגער אלמנה, געגעבען אנצוהערעניש איהר, אז ניט אזעל־כע ווי זי באדארף זינגען אין די שענקלעך, אז זי קאן זיך אפזוכען איהר גליק ערגיץ אנדערש — בקיצור, ער האט איהר פארגעלעגט זיין האנט מיט זיין קאלבאסנע קלייט, און זי האט איהם אפגעזאגט.

דער קאלבאסניק האט זיך געפונען שטארק באלעדיגט פאר אזא מעשה און איז אוועק א ברוגז׳ער, פאר כעס זיך פארגעסען געזעגענען מיט דער אלטער, און צווישען דער משפחה איז געווא־רען א ניי מחלוקת, א נייע שנאה, נייע קריעגענישען, נייע אינ־טריגעס, ביז עס האט זיך געטראפען א מעשה, וואס ווערט בא־שריבען אינ׳ם קאפיטעל, וואס קומט ווייטער.

ו.

אינאיינעם מיט דער ליכטיגקייט, וויסענשאפט, געזונטהייט און אלע איבעריגע נוצליכע זאכען, וואס די ציוויליזאציע האט פארשפרייט צווישען די מענטשען, האט זי זיי אויך אריינגע־בראכט דעם חשק צו לעבען א גוטען טאג און די תאוה צו אלערליי

פאַרגעניגענס; און אַזוי ווי די איינציגע גליקליכע, וואָס זענען תמיד זאַט און ווייסען ניט פון קיין צרות, ווילען געניסען וואָס מעהר פאַרגעניגען, און געניסען פאַרגעניגען האָט דאָך קיין שיעור און קיין גרונט ניט, אַזוי ווי דער ים, — האָבען זיך געפונען מענטשען, וואָס מאַכען זיך דערפון אַ פּרנסה, נעמען זיך אונטער פאַר געלט צושטעלען פאַר די זאַטע און גליקליכע כּל המינים פאַר־געניגענס, וואָס דעם מענטשענ'ס פאַנטאַזיע קאָן צוטראַכטען.

איינער פון די ערטער אויף צו שעפּען פאַרגעניגען איז דער גרויסער שענער שטאָדט איז דער אויבענדערמאָנטער גאָרטען „פאַרנאַס", מיט די אָרעמע פאַרטשאַכנעטע ביימלעך, מיט דער שלעפּעריגער מוזיק, מיט'ן ערגסטען ביפעט, וואָס מאכלים זענען דאָרט אַ סם־המות צום מאַגען, מיט די ערגסטע וויינען, וואָס זענען זויער ווי עסיג און זענען מיט גאָלד גלייך — און פון דעסטוועגען לויפען אַהינצו די זאַטע, גליקליכע מענטשען, שעפּען פאַרגעניגען אַלע נאַכט, און נאָר ביינאַכט, וואָרום דאָס רעכטע לעבען הויבט זיך ערשט אָן דאָרטען שפּעט נאָך האַלבע נאַכט...

אַהער, אין דעם דאָזיגען „פאַרנאַס", איז אַריינגעפאַלען אונ־זער דראַגאָ־מאַרישקאַ, ווי דאָס שפּיעלפויגעל, וואָס פאַלט־אַריין אין שטייגעלע אַריין; דאָס פויגעלע טאַנצט, שפּרינגט, שטעלט זיך אַוועק און הויבט אָן זינגען, זינגט־זינגט אָהן איין אויפהער, און מענטשען קוקען און האָרכען, ווי שען דאָס פויגעלע זינגט, און קוועלען־אָן פון דעם און קלויבען פאַרגעניגען. קיינעם פאַלט גאָר ניט איין בשעת מעשה, אַז דאָס פויגעלע ניט סע טאַנצט, נאָר סע רייסט זיך פון געפענקעניש, ניט סע זינגט, נאָר סע וויינט, וויינט און קלאָגט נאָך דער פרייהייט, וואָס סע האָט פאַרלאָרען, וויינט און קלאָגט אויף דער ענגער וועלט, אויף די שלעכטע מענטשען, וואָס האָבען דאָס געפאַנגען און פאַרשלאָסען אין דער ענגער טור־מע, צוגענומען ביי דעם דאָס גליק אויף אייביג!

צווישען די אַלע אַנדערע מיטלען, וואָס מענטשען האָבען צוגעטראַכט אויף חאַפּען שפּיעלפויגעלעך, איז פאַרהאַן אויך אַ

פראסט, נאר זעהר א גוט מיטעל: מע שיט־אים אויף דער פאר־שפרייטער נעץ א סך קערענדלעך, קומט דאס הונגעריגע פויגעלע צו שפרינגען, פיקט־פיקט די קערענדלעך אזוי לאנג, ביז סע פאר־פלאנטעט זיך נעבאך אין דער נעץ — און פארטיג!

אויף צו חאפען יונגע אומשולדיגע נשמות האבען מענטשען צוגעטראכט דאס בעסטע מיטעל: גאלד און בריליאנטען — די צוויי זאכען, וואס ס'איז שווער אקעגען זיי בייצושטעהן! די ארעמע דראגא־מארישקא האט באדארפט זיין שטארקער פון אייזען, זי זאל אויסשטעהן אזא שווערען נסיון, ווי א קאנטראקט אויף דריי הונדערט רובעל א חודש מיט מתנות (בריליאנטען), נאר פאר א פאר מאל ארויסגעהן אויף דער סצענע, אפזינגען א צוויי־דריי ציגיינער־ליעדער, וואס זי זינגט זיי אזוי זיס, אזוי געשמאק, אז עס צעגעהט זיך אין יעדען אבר. דער פארשוין, וואס האט איהר פארגעלעגט אזא מין קאנטראקט, דער בעל־הבית פונ'ם „פארנאס", אט א יענער וואס מיט'ן גלאנצענדיגען צילינדער און מיט דער רויטער נאז, נאר מיט א סך בריליאנטענע רינגען אויף די גראבע פינגער, איז ניט אפגעטראטען פון איהר אויף קיין טראט. פון דער ערשטער מינוט אן, וואס ער האט זי דערזעהען און דערהערט זינגען אין גארטען אין בודאפעשט, איז ער צו איהר צוגעזאטען געווארען און האט איהר ארויסגעזאגט גאנץ עפענט־ליך, אז איהר ארט איז ניט דא, אין דעם ארעמען שענקעל, נאר ביי איהם, אין דעם שענעם „פארנאס"; דארטען וועט מען זי, זאגט ער, פאר איהרע ציגיינער־ליעדער אפגילטען, אפשיטען מיט בריליאנטען. א סימן — אט צעהלט ער איהר אפ באלד דריי הונדערטער, רוסישע באנקנאטען במזומנים, פאר'ן ערשטען חודש, שרייבט איהר אונטער א קאנטראקט אויף א גאנצען סעזאן און נעמט זי אויף זיינע אייגענע הוצאות ביז אהין אויפ'ן ארט.

און נישט לאנג געטראכט, נעמט ער ארוים א גאנץ גרויסען טייסטער, באציערט מיט א מאנאגראם פון בריליאנטען, פול אנ־געשטויסען מיט קנאקענדיגע באנקנאטען, און די בריליאנטענע

פינגערלעך ביי איהם בלישטשעו און פינקלען זיך אפ אין אלער־לייא פייערלעך, און די ארעמע דראגא־מארישקא קוקט אויף די פעקלעך קנאקענדיגע באנקנאטען און אויף די פינקעלדיגע ברילי־אנטען, און די ערשטע מחשבה, וואס פליהט איהר דורך אין קאפ, איז איהרע צוויי טייערע ליעבע טייבעלעך: „וויפיעל גלעזער מילך קאנען זיי דערפאר האבען! וויפיעל העמדעלעך! וויפיעל פאר שיכעלעך!"... און אויך די אלטע מוטער קוקט אויף די קנאקענ־דיגע באנקנאטען, ווי א הונגעריגע קאץ אויף געבראטענע לעבער, באלעקט זיך אזש און קוקט אויף דער טאכטער, ווי איינער רעדט: „שטיא! דו קוויינקעלסט זיך נאך?"... און די עלטערע שוועסטער דערשמעקט געלט, קומט זי צו לויפען, נישט טוידט, נישט לעבע־דיג, חאפט זי ארום קושען און רוימט איהר איין א סוד אויפ'ן אויהער:

— נעם, נארעלע, און פאהר! דארט איז א לאנד פון נא־ראנים, פון גאלד און פון בריליאנטען! געלט איז דארט ווי מיסט און בריליאנטען וואלגערען זיך אין די גאסען!

דראגא ענטפערט איהר דערויף גארנישט; נאר איהרע שענע, שווארצע, טיעפע אויגען קוקען אהין, וואו איהרע צוויי טייערע ליעבע טייבעלעך ליגען און שלאפען ביידע אין איין בעטעלע, די קעפלעך צעקאשמעט, די הענטליך צעווארפען און די בעקלעך ביי זיי בליהען, ווי פרישע, שמעקענדיגע רויזען, און די אויגען ווערען איהר נאסליך פון טרערען.

אלע פארשטעהען דעם דאזיגען לאנגען טרויעריגען קוק, אלע וויסען וואס באדייטען די דאזיגע שטילע טרערען, און די אלטע ארעמע מוטער טרייסט זי, זאגט איהר צו, שווערט איהר ביי איהר עלטער, אז זי וועט אפהיטען די קינדערלעך, ווי דאס שווארצ־אפעל פונ'ם אויג! זי ווייסט, נישקשה, ווי אזוי אפהיטען א קינד; זי האט שוין אויף איהר לעבען עפים אויפגעצויגען קינ־דער!...

און צוויי כחות האלטען מלחמה, א שווערע שטארקע מלחמה: דער כח פון ליעבשאפט און געטריישאפט צו די קליינע טייערע קינדערלעך, און דער כח פון גאלד, פון באנקנאטען און בריליאנטען.

דער כח פון גאלד האט איינגענומען...

ז.

דער גיהנם, ווערליג די אלטע ספרים פון אלע פעלקער שטעלען איהם פאר, איז א מין קאלד־אוויוען א גרויסער, וואס הייצט זיך פון אייביג ביז אייביג, ברענט מיט א העליש פייער. די רשעים דארטען בראטען זיך און פרעגלען זיך, ווי קאטשקעס, מלאכי־חבלה מיט אייזערנע ריטער שמייסען זיי פון הינטען, גנאטעווען, שטעכען מיט אנגעגליהטע אייזענס, טרייבען אויף הרעטשקע, שטעלען אויף צוויעקעס, הענגען־אויף פאר די צינגער און ווארפען כף־הקלע פון איין עק וועלט ביז׳ן אנדערען עק.

יענע מחברים, וואס האבען אזוי באשריבען דעם גיהנם, האבען, אפנים, נישט געוואוסט נאך, אז עס קאן געמאהלט זיין א גיהנם, באלייכט מיט עלעקטרישע לאמפען, מיט שענע צוגעקלויבענע קאבינעטען, די מוזיק זאל שפיעלען, און די רשעים, אויסגעסטראצעלט אין זייד און אין סאמעט, באהאנגען מיט גאלד און בריליאנטען, זאלען נישט פרעגלען זיך אויף הייסע סקאווערדעס, נאר זיי זאלען עסען און טרינקען, שפיעלען און זינגען, טאנצען און שפרינגען.

אין אזא מין גיהנם האט זיך געפונען אונזער ארעמע דראגא.

די קנאקענדיגע באנקנאטען מיט די פינקעלדיגע בריליאנטען פון יענעם פארשוין, וואס איז געקומען זי נעמען אויף גאסט־ראלען, דער מוטער׳ס רעד, דער שוועסטער׳ס קושען זיך, דאס שווערע, טרויעריגע געזעגענען זיך מיט די צוויי טייבעלעך און

די נסיעה אין א ווייט פרעמד לאנד, האבען איהר אזוי פארדרעהט דעם קאפ, אז זי האט זיך גאר ניט צוגעקוקט צום קאנטראקט, וואס זי האט אונטערגעשריבען, ניט באמערקט דעם פונקט נומער 13.

וואס איז געשטאנען אינ׳ם פונקט נומער 13? דארט איז געשטאנען: „איך, די זינגערין דראגא־מארישקא, פארבינד מיך בלייבען אין „פארנאס“ אלע נאכט ביז דאס פייער ווערט געלאשען, מיט די געסט באדארף איך זיין פריינטליך, צו אלעמען צו־געלאזט, און אזוי ווייטער“... די ווערטער „פריינטליך“ און „צו־געלאזט“ האט דראגא תחילת ניט פארשטאנען, און אז זי האט דאס פארשטאנען, איז שוין געווען צו שפעט, און זי האט שוין דערצו גארנישט געקאנט העלפען... ווי גרויס איהר נויט איז ניט געווען צו געלט, ווי שען און רעש׳ענדיג ס׳איז ניט געווען דאס אויפנעמען, וואס מע האט זי אויפגענומען אלע נאכט ביי איהר ארויסטרעטען אין „פארנאס“, ווי רייך עס זענען ניט געווען די מתנות, וואס מע האט איהר אונטערגעטראגען פאר איהר שען זינגען, און נאך מעהר פאר איהר שען פנים, — ווי גוט דאס אלסדינג איז ניט געווען, קאן איך אייך פארזיכערען, אז זי וואלט דאס אלס־דינג אוועקגעשענקט, א שמיץ געטהאן אין פנים אריין און אנט־לאפען צוריק אהיים, ווען זי וואלט ניט זיין געבונדען מיט הענט און פיס, ווי א פליעג אין שפינוועבס, ווען זי וואלט ניט זיין אזוי עלענד אין א פרעמד לאנד, צווישען מענטשען, וואס זי פאר־שטעהט ניט זייער שפראך און וואס זיי ווילען ניט וויסען פון איהר אייגען וועלטעל, אחוץ איהר זינגען און אחוץ איהר שען פנים... און אז איהר וועט צולעגען דערצו די אלע נפשות, וואס דרעהען זיך ארום איהר, די אלע זינגערינס מיט די טענצערינס, וואס פאר־קויפען זיך פאר געלט בפרהסיה, מיט איין אונגעהייערער חוצפה, מיט אזא־נ־עזות און מיט אזא ציניזם, וואס זי האט דאס קיינ־מאל נישט געזעהען און נישט געהערט און אפילו זיך נישט פאר־געשטעלט — דאס אלסדינג, אז איהר וועט צונויפנעמען אינ־

איינעם, וועט איהר גרינג פארשטעהן, פאר וואס איך רוף אז איהר לעבען אין „פארנאס“ מיט׳ן נאמען „גיהנם“.

פאר וועמען ס׳איז א גן־עדן — פאר איהר איז דאס געווען א גיהנם.

די שלעפעריגע מוזיקאנטען שפיעלען א שלעפעריגען וואלס; די שלעפעריגע באדיענטע מיט די שווארצע פרעק און מיט די ווייסע שניפסען שטעהען, ווי די טאקען, און ווארטען, ביז מע וועט זיי הייסען עפים דערלאנגען; די לאזשעס ארום און זענען באזעצט מיט שלעפעריגע געסט, וואס זענען בלומרשט פרייליך, און א גאנצע חאליאסטרע פון האלב־נאקעטע, אנגעפארבטע און אנגעקראכמאלעטע זינגערינס און טענצערינס דרעהען זיך ארום אין זאל, אדער זיי שטעהען אויף אויסציקליבען, ווי די בחמות אויפ׳ן יריד, קוקען מיט די אונטערגעשמירטע אויגען ארויף אין די לאזשעס אריין צו די געסט, ווארטען, טאמער וועט זיי עמיצער איינלאדען אויף א גלעזעל שאמפאניער־וויין, אדער א פשוט׳ע גלאז ביער, אדער גאר א שטיקעל העריגג מיט ברויט... נאר קיינער רופט זיי ניט, קיינער וויל זיי ניט, קיינער קוקט נישט אויף זיי, און דער, וואס קוקט, קוקט ער פון אויבען אראפ, ווי אויף צור נויפגעטריבענע נארישע שאף.

— קיי און שפיי!... דער רוח וויסט וואס... נישט איינע א רעכטע!...

אזוי זאגט איינער פון די געסט מיט א לאנגען געהניץ, קוקט־אראפ אויף די אנגעפארבטע, אנגעקראכמאלעטע נאקעטע לייבער פון די צונויפגעטריבענע נארישע שאף, און די צונויפגעטריבענע נארישע שאף קוקען־ארויף מיט גרויס קנאה אהין, אין יענער לאזשע, וואו סע זיצט די דראגא־מארישקא און נאך איינע א באר־ריהמטע טענצערין, א געניטע שאנסאנעטין, מיט א מאדנע דריי־גארענדיגען נאמען „רעטשי־פיטשי־פוטשי“, און א פרייליכע קאמ־פאניע זיצט מיט זיי און הייסט זיך דערלאנגען אלע מאל שאמ־

פאניער-וויין. די פריילעכע קאמפאניע באשטעהט פון דריי יונגע-לייט, וואס איינעם פון זיי איז אנגעזאלעט אויפ'ן הארצען: ער האט זיך צעאמפערט מיט'ן ווייב, איז ער געקומען אהער פאר-טרינקען די צרות; איינער איז דוקא ניט צעקריגט מיט'ן ווייב — וואס האט ער צו איהר? ער האט ערשט ניט-לאנג חתונה געהאט און האט גענומען היבש נדן, און געקומען אהער איז ער ניט אליין — חברה האבען איהם פארשלעפט, איהם צו-געזאגט באקענען מיט צוויי „אנטיקלעך“; און דער דריטער איז גלאט א שארלאטאן, וואס האט זיך פארהוליעט און פאר'שכור'ט אזוי שטארק, אז ס'איז איהם נמאס דאס לעבען; אלץ איינס דארף מען שטארבען — לאז שוין בעסער זיין אינאיינעם מיט דער דראגא-מארישקא און מיט דער רעטשי-פיטשי-פוטשי!...

ח.

רעטשי-פיטשי-פוטשי, די ערשטע טענצערין אין „פארנאס“, איז דער איינציגער לעבעדיגער מענטש, וואס דראגא-מארישקא קאן זיך מיט איהר צונויפרעדען. פון דער ערשטער מינוט אז זענען זיך די צוויי ארטיסטקעס צונויפגעגאנגען, געווארען גוטע שוועסטער, און רעטשי-פיטשי-פוטשי, איין אלטע בעל-עבירה'ניצע, האט גענומען לעהרנען מיט איהר נייער שוועסטער הלכות שאנ-סאנעטין, לייענען איהר לעקציעס:

— ביזט נאך גאר א ציגעלע, ווי איך זעה-ארויס, א כשר בהמה'לע. דו ווייסט ניט, וואס זיי זענען, אט די אלע פראנטעז און אלע מאנסבילען אויף דער וועלט! הינט, וועלף, ווילדע חיות זענען גאלד אקעגען זיי! מע באדארף מיט זיי לעהרנען בלק, זיך נוקם זיין אין זיי, צאפען זייער בלוט, און דער עיקר — וואס מעה-רער געלט אויסברענגען זיי, צונעמען, אויסריינינגען, אויסזויגען, און לאזען זיי געהן צו אלדי שווארצע יאהר! זיי זענען אלע אסור

לרחם, בײ זײ צו נעמען איז א מצוה פארברענען אױפ'ן פײער, דעם ר״ח אװעקגעבען, ניט מיר, ניט דיר!...

און בשעת מעשה ברענען די אױגען בײ דער רעטשי־פיטשי־פוטשי, און זי לײענט װײטער איהר לעקציע:

— דו לערען זיך פון מיר, נארעלע, און זײ זיך נוקם אין זײ פאר זיך און פאר מיר און פאר אונז אלעמען! אז זײ געבען דיר מתנות, זאלסט דו בעטען נאך. אז זײ שטעלען װײן, זאלסט דו טרינקען װיפיעל דו קאנסט, דאס איבעריגע זאלסט דו אױסגיסען אױף דער ערד. אז מע װיל דיך מכבד זײן, זאלסט דו אױס־קלױבען אלסדינג, װאס טײערער, אזױ אז דאס גאנצע געלט זײערס זאל בלײבען אין בופעט. רחמנות — װי אױפ'ן הונט! ניטא אױף זײ קײן רחמנות! איך קען זײ, א! איך קען זײ דורך און דורך!...

און רעטשי־פיטשי־פוטשי דערצעהלט איהר פאקטען, דער־צעהלט איהר פון איהר לעבענסגעשיכטע אזעלכע מעשיות, װאס די האר שטעלען זיך קאפױער, און דראגא האט פאר איהר מורא און האט אױף איהר רחמנות. זי װערט געװאהר בײ איהר אזעלכע זאכען, װאס שמעקען מיט גנבה, גזלה, רציחה. זי װערט געװאהר בײ איהר א שרעקליכע מעשה, װי אזױ איהרע אײגענע האבען די דאזיגע יפהפיה אמאל פארקױפט, פשוט פארקױפט פאר געלט, ארױסגעפיהרט, באװיזען, געדונגען זיך און פארקױפט, װי מע פאר־קױפט א פערדעל. זי װערט געװאהר בײ איהר, װי אזױ עס האַ־בען זיך מיט איהר מיאוס באגאנגען די, װאס האבען זי געקױפט, און װי אזױ מע באגעהט זיך מיט איהר נאך עד היום...

— דו זעהסט אט א יענעם מארדאשניק מיט'ן רױטען שניפס און מיט דער אידישער נאז? דזשאו הײסט ער. דאס איז מײן געליעבטער. איהם האב איך דאס אװעקגעגעבען מײן גאנץ לע־בען, דער שלאק זאל איהם זײן! די נשמה װאלט איך איהם, דאכט מיר, אױך אװעקגעגעבען. און ער װײסט דאס גאנץ גוט

און עקספּלאַטירט מיין משוגענע, געטרייע ליעבע צו איהם, און ער פאַרקויפט מיך פאַר געלט, און ער גיט־אוועק דאָס געלט פאַר אַנדערע, פאַר אַזעלכע, וואָס זענען נישט ווערטה מיינע זאָקענ־בענדלעך, און ער ווייסט, דזשאָו, אַז איך ווייס דאָס, און ער היט זיך פאַר מיר, איך זאָל איהם ניט סמ'ען...

— סמ'ען? — זאָגט דראַגאַ און טהוט זיך אַזש אַ וואָרף פאַר שרעק.

— וואָס האָסט דו זיך, נאַרעלע, אַזוי דערשראָקען? איך וואָלט איהם שוין לאַנג גע'סמ'ט, ווי אַ הונט אוועקגע'סמ'ט! זיין טרפה'נע הצלחה, וואָס איך האָב איהם ליעב, וואָס איך געה־אויס נאָך זיינע טריט, ברענען זאָל ער אויפ'ן פייער!

און רעטשי־פיטשי־פּוטשי נעמט־אַרויס אַ קליין גילדען פאַר־טרעטעל, וואָס זי טראָגט דאָס אויף דער ברוסט, טהוט דאָס פריהער אַ זעץ אין טיש אַריין און טראָגט דאָס צו נאָכדעם צום מויל און קושט דאָס אַזוי געשמאַק, אַזוי געטריי, ווי מע קושט אַ טייער קינד, אַ ציטעריגס.

— איינגעזונקען זאָל ער ווערען, אָט דער דזשאָו! איך האָב איהם שוין לאַנג געקאָנט איינזעצען, ער זאָל פאַרפוילט ווערען אין טורמע, און אפשר מיט מיר אינאיינעם, — האָב איך רחמנות אויף איהם. איך קאָן נישט, איך האָב איהם ליעב, אַ שלאַק איהם אין זיינע ביינער! ווי דאָס לעבען האָב איך איהם ליעב, מעהר ווי דאָס לעבען!

און דראַגאַ־מאַרישקאַ וויל אַנטלויפען פון דער דאָזיגער אומ־גליקליכער, מעהר מיט איהר נישט זיין באַקאַנט, נאָר עס ציהט זי צו איהר אַ מאָדנער פאַרבאָרגענער כח, און זי פאַרטרויט פאַר איהר אַלסדינג, אַלע סודות, און יענע פיהרט זי אויפ'ן גלייכען וועג, לעהרענט מיט איהר הלכות שאַנסאָנעטין, ווי אַזוי זי זאָל עקספּלאַטירען, באַנעמען די מאַנסבילען, שלעפּען ביי זיי וואָס מעהר געלט.

— א סך מעהר מצוה, נארעלע, אויף דיר און אויף דיינע קינדער... לאז פאלען אויף זייער קאפ דיין שולד אקעגען דיין גע־שטארבענעם מאן און דיינע זינד אקעגען דיינע לעבעדיגע קינדער...

און דערמאנט מען דער דראגא־מארישקא איהר געשטארבע־נעם מאן מיט איהרע לעבעדיגע קינדער, ווערט זי פארברענט פאר בזיון און עס פאלט איהר ארוים דאס הארץ, עס ציהט זי ביי דער נשמה. זי פיהלט, אז זי איז א גרויסע - גרויסע פארברעכעריז אקעגען איהר געטרייען בערנארדען אויף יענער וועלט און אקעגען איהרע אומשולדיגע קינדערלעך דא אויף דער וועלט, חאטש צו־ליעב זיי, און נאר צוליעב זיי, איז זי זיך מפקיר מיט איהר גאנץ לעבען; צוליעב זיי, און נאר צוליעב זיי, האט זי זיך פארקויפט אהער מיט איהר נשמה, און די בריעף, וואס זי באקומט פון דער היים, צווינגען זי, אז זי זאל דא בלייבען אויף ווייטער, פארדיענען וואס מעהר געלט, ווארום זיי דארפען, שרייבט איהר די אלטע מוטער, קיין עין־הרע, א סך, א סך האבען. און די אלטע מוטער איז קראנק, קאן נישט הארעוועון מעהר. און די עלטערע שוועסטער שרייבט, אז זי מעג איהר, נישקשה, שיקען מעהר א ביסעל, ווי זי שיקט ביז אהער, ווארום דאס, וואס דער מאן איהרער, דער זינגער אין כאהר, פארדיענט, קלעקט איהר אויף איין צאהן, און זי גיט איהר אנצוהערעניש, אז וועז ניט איהר מאן, וואלט דראגא נישט געווען דאס, וואס זי איז אצינד...

די דאזיגע ליעבע, זיסע בריוולעך נעמען צו ביי דער ארע־מער דראגא וואו זי האט ערגיץ א טראפען בלוט, און זי פיהלט, אז זי פאלט, פאלט אין שאול תחתיה אריין אלע טאג וואס נידע־ריגער און נידעריגער, און זי זעהט, אז זי געהט צו גרונט, און די אויגען ווערען איהר אלע מאל טיעפער — און דאס געפעלט דעם עולם; און דאס זינגען, וואס זי זינגט, ווערט אלע מאל טרויעריגער און טרויעריגער — און דאס געפעלט דעם עולם; און עס דרעהען זיך ארום איהר אלערליי מענטשלעך, ווי ביענען ארום האניג, און

זיי זענען איהר נמאס, ווי דער טוידט, און ס'איז איהר נמאס די וועלט, נמאס דאָס לעבען, און זי ווייסט, אַז זי האָט קיינעם ניט אויף דער גאַנצער וועלט, אחוץ דעם גאָט, וואָס אין הימעל, אחוץ איהר בערנאַרד'ס נשמה, וואָס אין גן־עדן, אחוץ איהרע צוויי אומ־שולדיגע טייבעלעך דאָרט אין דער היים. און די דאָזיגע זינדיגע נשמה ציהט זיך צו גאָט, צום אידישען גאָט, וואָס איז אומעטום פול. און זי רייסט זיך אין אַ אידישער שוהל אַריין, און קאָן דאָס נישט אויספיהרען, ווארום קיינער טאָר דאָס ניט וויסען, אַז זי איז אַ אידיש קינד. עס קאָן איהר, חלילה, שאַדטען אין אַ סך, אַ סך זאַכען... דאָס איז אַ סוד, וואָס נאָר זי און די רויטע נאָז, דער בעל־הבית פונ'ם „פּאַרנאַס“, ווייסען דאָס, און ווייטער קיינער נישט, קיין פויגעל נישט!...

ט.

נאָך איין נפש איז פאַרהאַן, וואָס האָט אַ שייכות צום „פּאַר־נאַס“, און וואָס מיר מוזען זיך מיט איהם באַקענען. זיין נאָמען איז אַבראַשאַ. אַליין איז ער אַ קליינינטשקער, מיט בלויזע אויגען און מיט שיטערע הערלעך, מיט אַ רויט, תמיד פאַרשוויצט פּנים, רעדט שטיל און זעהר וויניג, קוים וואָס מע הערט פון איהם אַ וואָרט, און איז אַ גרויסער חשוב ביי אַלע אַרטיסטען און ביי אַלע אַרטיסטקעס אין „פּאַרנאַס“. טאָמער באַדאַרף עמיצער אַ הלואה אויף אַ קליינע צייט, אַ גמילות־חסד'על, אַ משכון אָוועקטראָגען אין לאָמבאַרד, אָדער אַזוי אַ שליחות — איז אַבראַשאַ. געבען עפּים באַהאַלטען, אַ סוד אַז מע דאַרף פאַרטרויען, אויסרעדען זיך אַמאָל דאָס האַרץ — איז אַבראַשאַ. און אַבראַשאַ — דאָס ווייסען אַלע — איז איין אייזערנער קאַסטען. קיין שום אַנדערע געשעפטען האָט ניט אַבראַשאַ, און ער לעבט זיך פון דעסטוועגען גאַנץ פיין, דאָס ווייב ביי איהם געהט שוין אָנגעטהאָן, די קינדער ביי איהם לערנען אין דער שולע, נאָר אַליין איז ער טאָג ווי נאַכט

פארטאַרעאַמט, רייבט זיך אַרום די אַרטיסטען פון „פּאַרנאַס" און פאַרנעמט אין שטאָדט זעהר אַ קליין אָרט, איבער זיין פּרנסה, משטיינס געזאַגט... און אַבראַשאַ ווייסט דאָס דוקא, און עס זאָל איהם אַנהויבען צו אַהרען — אַבי ער דאַרף, ברוך השם, צו קיי־נעם נישט אַנקומען און קאָן געבען דעם ווייב מיט די קינדער אַ שטיקעל ברויט „בכבוד"...

אָט פאַר דעם נפש האָט אונזער דראַגאַ־מאַרישקאַ אַנטפּלעקט איהר הייליגען סוד, אַז זי איז אַ אידיש קינד און זי מוז ערב יום־כפּור שלאָגען כפּרות פאַר זיך און פאַר איהרע קינדער, עס מעג זיך קעהרען די וועלט, און זי מוז זיין אויף דער נאַכט אין שוהל צו כל־נדרי, עס מעגען פאַלען שטיינער פונ'ם הימעל, און אַ ליכט פון וואַכס וויל זי געבען אין שוהל אַריין פאַר איהר מאַנ'ס נשמה גאַר אָהן אַ שום תירוץ! און דער עיקר — וואָס קיינער טאָר דערפון נישט וויסען... אַבראַשאַ האָט איהר צוגע־זאָגט, אַז ס'וועט אַלסדינג זיין רעכט, ווי געוואונשען, און איז אוועק מיט שטילע טריט און האָט געהאַלטען וואָרט. ערב יום־כפּור איז באַשאַפען געוואָרען ביי איהר אַ קלאָר־ווייסע הוהן אויף כפּרות, און אַ גרויסע וואַכסענע ליכט האָט ער איהר געקויפט און אוועקגעטראָגען פון איהר נשמה וועגען אין שוהל אַריין, און אַלסדינג שטיל און פאַרשטעלט, אַז קיין בן־אדם האָט דערפון נישט געוואוסט. און אויף דער נאַכט, אַז עס האָבען זיך באַוויזען שטערען, איז אַבראַשאַ געקומען צו געהן מיט זיין ווייב'ס אַ קליי־דעל און מיט אַ שוואַרץ זיידען טיכעל, וואָס דראַגאַ האָט זיך צו־געדעקט מיט דעם און איז מיט איהם אוועק אין דער אידישער גאַס, און אַז זיי זענען געקומען אין שוהל אַריין, האָט ער זי איי־בערגעגעבען אויף די הענט פון דער שמש'טע און אַ זאַג געטהאָן שטילערהייט:

— דאָס איז דאָס ווייבעל, וואָס איך האָב אייך געזאָגט. — און איז פאַרשוואונדען געוואָרען שטיל, ווי זיין שטייגער איז.

י.

אין שוהל איז געווען ענג און הייס און טשאדנע פון די ליכט, ווי געוויינטליך יום־כפור צו כל־נדרי, און אויבען, אויף דער ווייבערשער שוהל, איז געווען נאך מעהר ענג און נאך מעהר הייס און נאך מעהר טשאדנע. אויבען־אן, ביי די גראטעס, זענען געשטאנען די גביר׳טעס, די נגידית׳טעס מיט די בעל־הבתישע ווייבער איבער די סידורים, מחזורים און גרויסע קרבן־מנחות און האבען געשמאק געדאווענט; און וואס ווייטער, נידעריגער צו דער טיר, זענען געשטאנען די געמיינערע ווייבער אהן סידורים, אהן מחזורים און אהן קרבן־מנחות, האבען אנגעגרייט טרערען און זענען געווען פארטיג צו וויינען. מע האט נאר געווארט, ביז דער חזן מיט די משוררים וועלען אנהויבען צו זאגען דעם טרויעריגען כל־נדרי. און אז דער חזן מיט די משוררים האבען אנגעהויבען צו זאגען דעם טרויעריגען כל־נדרי, האט זיך אנגעהויבען ביסלעכווייז הערען א געוויין. צווישען די ארעמע ווייבער, וואס ביי דער טיר, איז געשטאנען אויך אונזער דראגא־מארישקא און האט זיך צוגעהערט צום שענעם טרויעריגען אלטען נוסח פון דעם אלטען־אלטען כל־נדרי, וואס איז אומעטום, אויף דער גאנצער וועלט, איין געזאנג. און דער שענער טרויעריגער נוסח פונ׳ם אלטען־אלטען כל־נדרי, וואס איז אומעטום, אויף דער גאנצער וועלט, איין געזאנג, האט איהר דערמאנט אין איהרע אמאליגע גליקליכע יאהרען, און זי האט זיי פארגלייכט מיט איהר לעבען אצינד, און זי איז ביי זיך שטארק־שטארק אראפגעפאלען, חרטה געהאט, תשובה געטהאן אויף איהרע גרויסע זינד מיט׳ן גאנצען־גאנצען הארצען.

א סך, א סך ווייבער האבען דא געשמאק געדאווענט און נאך מעהר געשמאק געוויינט. נאר איך וויים נישט, אויב צווישען אלע אנדערע ווייבער אין דער דאזיגער שוהל האט נאך עמיצער אזוי געשמאק געדאווענט, אהן ווערטער, נאר מיט הארץ, ווי די ארעמע דראגא. איך וויים נים, אויב צווישען די אלע אנדערע ווייבער

אין דער דאָזיגער שוהל האָט נאָך עמיצער אַזוי געשמאַק געוויינט, אַזוי ערנסט תּשובה געטהאָן אויף איהרע גרויסע זינד, ווי די אָרעמע דראַגאַ.

נאָך איינע איז געווען אין שוהל אין יענער נאַכט, וואָס דראַ־גאַ האָט פון איהר קיין אויג נישט אַראָפּגעלאָזט. דאָס איז געווען אַ יונג ווייבעל, אויך מיט אַ שוואַרץ טיכעל איבער׳ן גאַנצען פּנים, און וועדליג דראַגאַ האָט אַרויסגעזעהן — האָט זי, אַפּנים, אויך געשמאַק געוויינט. „מסתּמא אַ פאַרביטערטע נשמה נעבאַך״...

אַזוי האָט זיך געטראַכט דראַגאַ־מאַרישקאַ, און איהרע מחשבות האָבען זי אויפגעהויבען און האָבען זי אַוועקגעטראַגען אין איהר אייגען וועלטעל, מיט איהרע אייגענע צרות, און דער שענער, אַל־טער, טרויעריגער נוסח פונ׳ם אַלטען־אַלטען כּל־נדרי, וואָס איז אומעטום, אויף דער גאַנצער וועלט, איין געזאַנג, האָט זיך געלאָזט הערען אַרויף אין דער ווייבערשער שוהל און צונויפגעגאָסען זיך מיט׳ן שטילען געוויין פון די אָרעמע ווייבער, פון די פאַרביטערטע נשמות. און מעהר פון אַלע האָבען געוויינט די אָרעמע זינדיגע דראַגאַ און דאָס יונגע ווייבעל, וואָס מיט דעם שוואַרצען טיכעל איבער׳ן פּנים.

און שפּעטער, אַז ס׳איז געקומען צו די וויינענדיגע „יעלות״, וואָס דער חזן זינגט מיט אַ וויינענדיג קול דעם וויינענדיגען ניגון, איז דער געוויין פון די ווייבער אין דער ווייבערשער שוהל גע־וואָרען נאָך שטאַרקער און נאָך גרעסער, און מעהר פון אַלע האָ־בען געוויינט אַלץ די אָרעמע זינדיגע דראַגאַ און אַלץ יענס ווייבעל, וואָס מיט׳ן שוואַרצען טיכעל איבער׳ן פּנים. אַזוי פיעל און אַזוי שטאַרק האָט דאָס דאָזיגע יונגע ווייבעל געוויינט, ביז זי האָט זיך צונעזעצט, אַנגעבויגען, פאַרוואָרפען דעם קאָפּ און געפאַלען חלשות.

אין אַלע אידישע שוהלען, אַלע יום־כּפּור צו כּל־נדרי, מאַכט זיך, אַז אַ ווייבעל הויבט אָן חלש׳ען. עס ווערט תּחילת אַ שטי־

קעל גערודער, אמאָל שפּרינגט־אַרויס דערפון אַיין אומגליק, אַ לויפעניש, אַ קוועטשעניש מיט אַ דערשטיקעניש; נאָר מייסטענ־טייל איז מען דערצו געוואוינט געוואָרען: דאָס פּאָר׳חלש׳טע ווייבעל טראָגט מען אַרויס אין דרויסען אויף דער לופט, מע גיסט זי אָפּ מיט וואסער, מע גיט איהר שמעקען חלש־טראָפּענס און מע מינטערט זי אָפּ. אויך איצט האָט מען דאָס ווייבעל מיט׳ן שווארצען טיכעל אַרויסגעטראָגען אין דרויסען אויף דער לופט, אָפּגעגאָסען מיט וואסער און געגעבען שמעקען חלש־טראָפּענס. צווי־שען די אַלע, וואָס האָבען זי געמינטערט, איז געווען אויך אונ־זער דראָגאַ־מאַרישקאַ, וואָס האָט אויף איהר שטאַרק רחמנות גע־האַט. און אַז דאָס אויפגעמינטערטע ווייבעל האָט אויפגעעפענט די אויגען און די העל־בלאָסע לבנה האָט באַלייכט איהר העל־בלאַס פּנים, האָט זי דראָגאַ דערקענט, ווער זי איז, און האָט אַרויסגעלאָזט אַ געשריי און איז אַליין שיער ניט געפאַלען חלשות.
דאָס איז געווען רעטשי־פּיטשי־פּוטשי.

. . . .

אנגעבויגען איבער איהר אויף די קניע איז געשטאַנען אבראַ־שאַ מיט קאַלט וואסער, מיט עסיג און מיט חלש־טראָפּענס — די געוויסע אידישע יום־כּפור׳דיגע מעדיקאַמענטען, און ביי דער זייט איז געשטאַנען דזשאַו מיט דער געגאַלטער מאָרדע, מיט׳ן רויטען שניפּס און מיט דער נאָז; אקעגען דער שיין פון דער העל־בלאַ־סער לבנה האָט ער אויסגעזעהען, ווי איין אויסגעגאָסענע ווייסע פיגור, אַ סטאַטוע. ער איז געווען דערשטוינט ניט נאָר פון דעם, וואָס ער האָט דאָ געטראָפען אין שוהל צו כּל־נדרי ביידע אַרטיסט־קעס, דראָגאַ־מאַרישקאַ און רעטשי־פּיטשי־פּוטשי; ער האָט גאַנץ גוט געוואוסט, אַז זיי זענען, גלייך אַזוי ווי ער, אידישע קינדער, האָטש איינער פון׳ם אַנדערען האָט דאָס פאַרבאַרגען. איהם האָט זיך אויסגעדאַכט, און ער וואָלט געגאַנגען שווערען אין טלית און

קיטעל, אז צווישען עולם, וואס זענען ארויסגעשפרונגען פון שוהל אנקוקען דאס פאר׳חלש׳טע ווייבעל, האט ער געזעהען דורכלויפען פארביי אויך דעם בעל־הבית פונ׳ם „פארנאס״, מיט א קליין סידור׳על אין די הענט, אנגערוקט דעם צילינדער איבער די אויגען.

און דאס וויינענדיגע קול פון די וויינענדיגע „יעלות״ האט זיך געלאזט הערען פון שוהל אין דרויסען ארוים, דורך די אפענע טירען, און די העל־בלאסע לבנה האט העל געשיינט און באלייכט די העל־בלאסע פנים׳ער פון אונזערע פארשווינען פונ׳ם „פארנאס״, וואס האבען זיך איבערגעקוקט צווישען זיך און האבען זיך איינס דאס אנדערע רעכט פארשטאנען, אהן ווערטער.

שמחת-תורה

א בילד.

געשריבען אין יאהר 1903.

שמחת־תורה

וואס ביי א ניכטערען אויף דער לונג,
דאס ביי א שכור'ען אויף דער צונג.

(א אידיש שפריכווארט).

א.

— א שטילער מענטש, א גאנץ עהרליכער, טשעפעט ניט קיין פליעג אויף דער וואנט. — אט דאס האט מען אויף איהם געזאגט אין כתרילעווקע, און דאס איז ער געווען.

— איהר קוקט ניט אויף איהם, וואס ער איז א נעבאכעל, גאט די נשמה שולדיג — שטילע וואסער גראבט טיעף! — אט דאס פלעגט זאגען אויף איהם דער בעל־הבית זיינער, רב לייבקע, א איד פון א שארפער קראם, פון גרויסען קרעדיט און פון שענע מחותנים.

— אז אך און וועה איז מיר מיט מיין שלים־מזל, משטיינס געזאגט, וואו איך האב ערגיץ א שונא, רבונו־של־עולם! — אזוי פלעגט זאגען זיין ווייב קיילע־ביילע, וואס האט אמאל, מיידעל־וויז, געשפיעלט א ליעבע מיט מאטעל שפרייז, דעם מיידעלשען שרייבער, פארזעסען א מויד און קוים חתונה געהאט פאר זרח־ברוך דעם נאמן, געווען ביי איהם דאס אנדערע ווייב, און בכדי זי זאל איהם דערגעהן די יאהרען מיט זיינע קינדער פון'ם ערשטען ווייב, האט זי איהם אלע יאהר געהאט א קינד.

— איך קאן באשטעהן, זיי זאלען זיך ניאנטשען מיט מ י י נ ע קינדער! — האט געזאגט קיילע־ביילע, און זרח־ברוך האט זי געהערט מיט'ן קאטער, ווארום ער איז כמעט קיינמאל ניט געווען אין דער היים.

זרח־ברוך דער נאמן (אזוי האט מען איהם גערופען, און קיין אנדער נאמען האט ער אין כתרילעווקע ניט געהאט) איז שטענדיג אין געשעפט, פון גאנץ פריה אן ביז שפעט אין דער נאכט. אפילו עסען טראגט מען איהם אין קלייט אריין, און מכות עסט ער, ווארום, ווי אויף־צו־להכעים, לאזען זיך די קונים פונקט דעמאלט, ווען זרח־ברוך האט צוגעטראגען דעם ערשטען לעפעל צום מויל.

זרח־ברוך האט שוין געוואוסט, אז קוים האט ער זיך געוואשען און נאך ניט אפגעזאגט דעם „שאו־ידיכם" — אהא! עס האט זיך שוין א לאז געטהאן שפע, צוויי גויים מיט, להבדיל, א אידינע. די גויים געהען־אריין אין קלייט אריין, פארדייסען די קעפ ארויף און קוקען, און די אידינע דערזעהט, אז זרח־ברוך וואשט זיך עסען, רוקט זי זיך ארויס, ווי א צנועה, מיט א זייטעל:

— עסט, עסט, רב זרח־ברוך, איך וועל צו־ווארטען.

נאר זרח־ברוך וועט ניט ארויסלאזען קיין קונה.

— וואס דארפט איהר? — מאכט ער צו דער אידינע און ווארגט זיך מיט דער המוציא, און בתוך כך געהט ער צו צו די גויים:

— א שא, דיאדקי, סקאזשעטע דאבראהא*?

און עס לאזט זיך אויס, אז די אידינע דארף דאס, וואס ס'איז ניטא, און די צוויי גויים זענען זיך מודה, אז זיי זענען אריינגע־קומען גלאט אזוי אנקוקען, מעהר נישט, און בכדי מע זאל זיי נישט חושד זיין, אז זיי מיינען עפים קויפען, שטעהען זיי א ביסעל, די קעפ פארריסען ארויף, און געהען פאוואלינקע אוועק.

* וואס וועט איהר, פעטערס, זאגען גוטס?

נאָר זרח־ברוך האָט פֿיינט, אַז קונים געהען־אַוועק גאָרניט גע־קויפֿט, לויפֿט ער זיי נאָך און שלעפּט זיי פֿאַר די פּאָלדען:

— עי, טשולאָוויטשע, פּערעווערנים, יאַ שאָס מאַיע טובי קאַזאַטע * !

נאָר די קונים לאָזען זיך ניט איבעררעדען און געהען־אַוועק, דער שוואַרץ־יאָהר ווייסט וואוהין, און די אידינע האָט זיך דער־וויל אַרויסגעגליטשט און אַריינגעכאַפּט זיך אין איין אַנדער קליים.

פֿאַר האַרצוועהטיג פֿאַרלירט זרח־ברוך דעם אַפּעטיט צום עסען, און עס קומט צו געהן דער בעל־הבית רב לייבקע און פֿאַר־רעכט איהם דאָס מזל.

— ווער איז דאָ געווען? — פֿרעגט ער.

— ווער ס'איז געווען? — פֿרעגט זרח־ברוך און שלינגט גאַנצע שטיקער, כמעט נישט געקייעט. — קונים זענען געווען.

— קונים? וואָס האָבען זיי געקויפֿט?

— געקויפֿט האָבען זיי? צרות האָבען זיי געקויפֿט.

— וואָס זשע זאָגסט דו „קונים“?

— וואָס זשע דען זאָל איך זאָגען?

— קונים הייסט, אַז מע גיט עפּים צו לייזען.

— צו לייזען? איך וויל דען ניט לייזען?

— אַ דאַנק דיר, וואָס דו ווילסט לייזען!

און ביידע, אי דער בעל־הבית, אי דער „מענטש“, בלאָזען זיך אָן איינס אויפֿ'ן אַנדערען, נאָר מע זאָגט ניט איינס דעם אַנ־דערען קיין קרום וואָרט: דער בעל־הבית פֿיהלט, אַז ער האָט איהם, אייגענטליך, גאָרנישט וואָס צו זאָגען, און דער „מענטש“ האָט דרך־ארץ פֿאַר'ן בעל־הבית און שווייגט־אָפּ אויף אַלסדינג, וואָס מע זאָל איהם ניט זאָגען.

* עי, מענטשעל, קעהר זיך איבער, איך האָב דיר עפּים צו זאָגען!

נאר אָט קומט די בעל־הבית׳טע, קלינגט מיט די שליסעלעך און מישט־אויף נאך אַ מאָל די אייגענע סדרה:

— ווער איז דאָ געווען?

— איך ווייס, ווער איז דאָ געווען? — זאָגט דער מאַן. — פרעג ביי איהם.

— ווער איז דאָ געווען? — פרעגט זי ביי׳ם נאמן און קלינגט מיט די שליסעלעך.

דער נאמן שלינגט־איין דעם לעצטען ביסען, שטעהט־אויף, טרייסעלט אָפּ די ברעקלעך פון דער באָרד און קוקט אויף דער בעל־הבית׳טע.

— וואָס קוקסט דו אויף מיר אַזוי? איך פרעג, ווער איז דאָ געווען?

— ווער איז דאָ געווען? — זאָגט זרח־ברוך מיט׳ן פריהער־ריגען נוסח. — קונים זענען געווען.

— קונים? וואָס האָבען זיי געקויפט?

— געקויפט האָבען זיי? קרחת האָבען זיי געקויפט!

— וואָס זשע זאָגסט דו „קונים״?

— ווי אַזוי דען זאָל איך זאָגען?

— קונים הייסט, אַז מע גיט עפּים צו לייזען געלט.

— לייזען געלט? איך וואָלט אויך אַ בעלן געווען לייזען געלט גלייך מיט אייך.

— איך מיין טאַקי באמת?!...

די דאָזיגע ווערטער: „איך מיין טאַקי באמת״ ווערען געזאָגט מיט אַזאַ ניגון און מיט אַזוי פיעל סם־המות, אַז זרח־ברוך קרענקט־אויס דאָס גאַנצע עסען און איז געהרען, אַז עס קומט־אריין אַ שוואַרץ־יאָהר און הייסט זיך ווייזען סחורה, חאָטש אַלע ווייסען, אי דער בעל־הבית, אי די בעל־הבית׳טע, אי דער נאמן, אי דער קונה, אַז דער קונה איז ניט קיין קונה: ער וועט ג א ר נ י ש ט קויפען.

— איז דאָס, הייסט עס, דער לעצטער פּרייז ביי אייך? גוט, איך קום, אם ירצה השם, מאָרגען ווידער...

— אויף מאָרגען מיט איין איי! — זאָגט זרח־ברוך הינטער דעם קונה׳ס פּלייצעס, און דער בעל־הבית גיט איהם אַ מיאוס׳ען פּסק, ער זאָל האַלטען מויל און ניט רעדען דעם קונה הינטער די פּלייצעס אַזעלכע ווערטער; און די בעל־הבית׳טע גיסט־אונטער בוימעהל אויפ׳ן פייער, קלינגט־צו מיט די שליסעלעך.

— וואָס אַהרט איהם, למשל, אַז יענער וועט שוין מעהר אַהער ניט אריינשמעקען? עס טהוט איהם דען וועה דער קאָפּ, טאָמער דאַרף מען מאָרגען צאָהלען אַ וועכסעל?

זרח־ברוך שווייגט. ער טהוט נאָר אַ קוק אויף איהר מיט איין אויג. דער קוק באַדייט:

„אַ וועכסעל? וועמען דען טהוט וועה דער קאָפּ אויפ׳ן וועכסעל?"

אַלע דריי ווייסען גאַנץ גוט, וועמען דער קאָפּ טהוט וועה, בשעת עס קומט אַ וועכסעל צאָהלען, און אַלע דריי שווייגען. דאָס שווייגען געדויערט עטליכע מינוט. און ווער רייסט דאָס איבער? טאַקי זרח־ברוך. ער טהוט זיך אַ וואָרף, ווי איין אָפּגעבריהטער פון קראָפּיווע.

— יאָ, כ׳האָב גאָר פאַרגעסען. איך דאַרף אַ שפּרונג טהון צום גלח, טאָמער וועט ער מיר געבען געלט. ער האָט מיר צוגעזאָגט אויף היינט געבען געלט. און אַז ער וועט ניט געבען געלט, ווייס איך ניט, ווי אַזוי וועלען מיר איינצאָהלען דאָס וועכסעל.

און זרח־ברוך חאַפּט דאָס יאַמשאָווע שטעקעל און לאָזט זיך געהן צום גלח און באַגעגענט זיך מיט דער בעל־הבית׳טע ביי דער טיר און הערט, ווי זי וואַרטשעט און קלינגט מיט די שליסעלעך:

— קוים דערמאָנט... שטאַרק איין זינען... קאָסט אַזוי פיעל בלוט...

און איין האַרצען ווייסען אַלע, ווער עס טראָגט אויף זיך די גאַנצע קראַם, וועמען עס דאַרט דער מח פאַר׳ן פּדיון, ווער האָט

אין זינען געלט, ווער טראגט אויפ'ן קאפּ א וועכסעל, — און אלע דריי זענען זיכער, אז עס דארף אזוי צו זיין און אנדערש קאן עס גאר ניט זיין.

ב.

אויף וויפיעל זרח־ברוך דער נאמן קומט־אפּ ביי זיינע בעלי־בתים אין געשעפט, האט ער נאכדעם, אז ער קומט ביינאכט צו זיך אהיים, זיין עהרליך אויסקומעניש דריי מאל אזוי פיעל. אין שטוב איז וויסט און רויביג, די קליינע קינדער שרייען, דער סאַ־מאוואר וויל ניט זידען, און קיילע־ביילע זידט דוקא יאָ, קאכט ווי א קעסעל, שמיצט זיך און ווארפט זיך און שעלט די קינדער זיינע אויף וואס די וועלט שטעהט.

— עסערם! א פולע שטוב מיט עסערם! ביי לייטען קינ־דער — דאס קרענקט, דאס פאקט, דאס ברעכט זיך אוים א פוס... עס נעמט זיי נישט קיין קויל!

נאר קיילע־ביילע זינדיגט. זי ווייסט גאנץ גוט, אז זי זינ־דיגט, ווארום וואו ערגיץ א חולאת, א פריטשעפּע, א שלאק־פורעניות — איז דאס ביי זיי. און ווערט פארשלאפט א קינד, עס מעג זיין זיינם, עס מעג זיין איהרם — לעגט זי איין די וועלט, לויפט אליין צום דאקטאר, שלאפט ניט דורך די נעכט, עסט דעם מאן און טאטשעט איהם זיין לייב.

— וואס ביזט דו פאר א טאטע? א שענער פאטער א גע־טרייער! דאס קינד נעבאך גליהט, ווי א הייסע סקאווראדע, — עס זאל איהם אנהויבען צו אהרען! א קאלטער מלאך!

און זרח־ברוך שווייגט, קעהרט נישט איבער די צונג אפילו, גלייך ווי ניט איהם מיינט מען. זרח־ברוך איז געהרען, אז ער קאן עפּים איבערחאפּען, פאלט ער אין בעט אריין, ווי א סנאפּ, און ווערט אנשלאפען, ווארום גאנץ פריה, אז גאט אליין שלאפט

נאָך, איז ער שוין אין קלייט, „מאַכט די ביכער", דאַווענט־אָפּ אויף איין פוס, כאַפּט אַ גלעזעל ציקאַריע מיט איין אייערבייגעל און לויפט נאָך אַ גמילות־חסד ביז איבער'ן יריד. אין דער בעל־הבית בלאָזט זיך, און די בעל־הבית'טע וואַרטשעט, און דאָס ווייב אין דער היים שעלט, לייענט די תוכחה. און אַזוי אַ גאַנץ יאָהר, אַ גאַנץ קיילעכיג יאָהר.

איין טאָג שבת — אַ גליק, וואָס ס'איז פאַרהאַן אַ שבת אויף דער וועלט! — קאָן זיך זרח־ברוך אויסרוהען פאַר דער גאַנצער וואָך. נאָר ערשט דעמאָלט פיהלט ער, ווי ער איז צע־בראָכען, נישטאָ קיין גאַנצער אבר, ווי, להבדיל, אַ פערד הויבט ערשט דעמאָלט אָן צו סאָפּען און מאַכען מיט די זייטען, אַז מע שפּאַנט דאָס אויס... קומט דער הייליגער טאָג שבת, וואַרפט־אַראָפּ פון זיך זרח־ברוך דער נאָמען אַלע דאגות פונ'ם קאָפּ, טהוט זיך אויס פון דעם יאָך, פאַרגעסט, אַז ס'איז פאַרהאַן אַ געשעפט מיט אַ בעל־הבית, מיט אַ בעל־הבית'טע, מיט אַ בוך, מיט חובות, מיט וועכסעלער, מיט גלחים, מיט גמילות־חסדים, מיט קונים, מיט פדיון — נישטאָ, נישטאָ אויף איהם קיין אויבערהאַר, נישטאָ פאַר איהם קיין עלטערער, וויל נישט וויסען פון קיין ווייב; ביי איהם איז איצט נאָר גאָט און שבת. און ער רוהט, ער שלאָפט, ער שלאָפט זיך אויס, טהוט־אָן די שבת'דיגע קאַפּאָטע מיט דעם שבת'דיגען אויבער־מאַנטעל, מיט'ן שבת'דיגען קאַשקעט, מיט די שבת'דיגע סקריפּענדיגע שטיוועל, און געהט אין שוהל אריין. איין מאָל אין וואָך שלאָפט ער זיך אויס, ווי עס געהערט צו זיין, איין מאָל אין וואָך עסט ער אָפּ, ווי עס געהערט צו זיין, און ער רוהט, און די נשמה זיינע רוהט, און אַלע אברים זיינע רוהען, און ער דאַנקט און לויבט דעם וואָס לעבט אייביג פאַר דער מתנה, וואָס ער האָט געשענקט זיין ליעב פאָלק ישראל, פאַר דעם איינציגען, הייליגען, זיסען, ליעבען שבת.

נאָך מעהר הייליג, זיס און ליעב זענען איהם די ימים טובים.

„ווער נאָך האָט אַזאַ פּסח ווי אידען האָבען?" — אַזוי קלערט

זיך זרח־ברוך דער נאמן און איז זיך אליין מקנא, וואס ער איז א איד געבארען. — „ווער נאך פארמאגט אזא פריילּיכען יום־טוב, ווי סוכות, הושענא־רבה, שמיני־עצרת, ובפרט שמחת־תורה? א ווערטעלע אויסצורעדען — שמחת־תורה! שמחת־תורה איז א איד פרייליך! שמחת־תורה טרינקען אידען משקה! שמחת־תורה זענען אידען שכור!"

אזוי קלערט זיך זרח־ברוך דער נאמן און קוקט־ארוים אויפ'ן פרייליכען יום־טוב, ווי אויף משיח'ן.

משיח קומט ניט, און דער פרייליכער יום־טוב קומט. קומט דער פרייליכער יום־טוב שמחת־תורה, ווערט אויף איהם א נייע הויט. גאר ניט דער זרח־ברוך, וואס תמיד. תמיד א שטילער, א פארזארגטער, א פארוואגעלטער, האפט ער זיך אויף מיט א מאל ווי פונ'ם שלאף, ווערט לעבעדיג, פרייליך, פאררופט צו זיך אויף קידוש, געהט צו יענעם אויף קידוש, שלעפט אליין ארוים דעם קוגעל פונ'ם אויווען, בראנפען גיסט זיך אזוי ווי וואסער. מע נעמט זיך ביי די הענט און מע געהט א ריקוד'על אין מיטען גאס. אידען! ס'איז היינט שמחת־תורה אויף דער גאנצער וועלט!

היי־דא!
דרי־דא־דא!
ראמטעדרידאדא!

גויים געהען פארביי, שטעלען זיך אפ, קוקען, ווי אידען העפען, מאכען זיך נאריש.

— אצע הארנא, קאלי ווזשע זשיד דא נאפיווסיא*!...

און זרח־ברוך דער נאמן „גיסט ווי אויפ'ן שטיין", טרינקט שוין פאר'ן גאנצען יאהר, טרינקט אזוי לאנג, ביז ער ווערט

---

* אט דאס איז שען, אז א איד קאן שוין זיין שכור!...

מבוסם, פארגעסט, ווי אזוי מע רופט איהם, ווערט א גזלן און רייסט זיך צום בעל־הבית און צו דער בעל־הבית'טע, זיי אויס־לומר'ען, ווי עס געהערט צו זיין, האטש איין מאל זיי זאגען דעם גאנצען אמת, וואס אויף דער לונג — דאס אויף דער צונג, זיך קיהלען דאס הארץ!

— ס'עט א רוח אין איהם אין טאטען! — שרייט זרח־ברוך דער נאמן אויפ'ן בעל־הבית און אויף דער בעל־הבית'טע און רייסט זיך צו זיי מיט הענט און פיס, נאר מע לאזט איהם ניט. קיילע־ביילע מיט די עלטערע קינדער האלטען איהם פאר די הענט, און זרח־ברוך רייסט זיך, שלאגט און הרג'עט און שרייט, ווי אין א מאנהויז:

— לאזט מיך!... לאזט מיך!... ס'עט א רוח אין איהם אין טאטען!...

און קיילע־ביילע האט מורא, טאמער טאקי, חס ושלום, לויפט ער אוועק אהין און פאלט־אן אויפ'ן בעל־הבית מיט דער בעל־הבית'טע, און בלייבט נאכדעם אהן א שטעלע. בארעט זי זיך מיט איהם מיט אלע כחות, בינדט איהם די הענט אהינטער מיט א האנטוך, לעגט איהם אריין, דעם שלים־מזל, אין בעט אריין, פארשליסט די טיר. און זרח־ברוך, דער שטילער זרח־ברוך, וואס טשעפעט ניט קיין פליעג אויף דער וואנט, בושעוועט, ברעכט טעלער, שלאגט און הרג'עט און הערט ניט אויף צו שרייען אויף קולי־קולות:

— לאזט מיך!... לאזט מיך!... ס'עט א רוח אין איהם אין טאטען!...

זרח־ברוך בושעוועט און שרייט אזוי לאנג, ביז ער הויבט גאר אן צו וויינען, וויינען ווי א קליין קינד. ער דערמאנט זיך אנ'ם טאטען, וואס איז ביי איהם געשטארבען פאר א יאהר עט־ליכע און צוואנציג — סטייטש, אזא טאטען, ווי ער האט גע־

האט, אזא טאטען!... און ער וויינט, דער יתום, גיסט מיט טרע־רען; ער וויינט אזוי לאנג, ביז... ער ווערט אנשלאפען.

* * *

אויף מארגען אין דער פריה, אז גאט אליין שלאפט נאך, איז שוין זרח־ברוך דער נאמן אין קלייט, מאכט די ביכער, דא־ווענט־אפ אויף איין פוס, חאפט א גלעזעל ציקאריע מיט איין אייערבייגעל און לויפט נאך א גמילות־חסד, „ביז איבער'ן יריד“. און דער בעל־הבית בלאזט זיך, און די בעל־הבית'טע ווארטשעט, קלינגט מיט די שליסעלעך, און דאס ווייב אין דער היים שעלט, לייענט די תוכחה. און אזוי א גאנץ יאהר, א גאנץ קיילעכיג יאהר, ביז איבער־א־יאהר שמחת־תורה.

די ערשטע נאַכט פסח
אויף דער מלחמה

געשריבען אין יאָהר 1904.

די ערשטע נאַכט פסח
אויף דער מלחמה

דארט, אויפ׳ן גרויסען ברייטען ווייסען פעלד פונ׳ם גרויסען ברייטען אלטען לאנד, וואס מע רופט מ א נ ד ז ש ו ר י ע, ציהט זיך א לאנגע שמאלע סטיינגע פון צוויי דינע שווארצע שנירלעך — דאס איז די גרויסע סיבירער אייזענבאהן, וואס לויפט בארג־אראפ איבער דעם ברייטען ווילדען אזיען, העט־ווייט, צום ים, אזש קיין קוואנדון, ביז דער שטאדט פארט־ארטור.

די באהן ציהט זיך, און אויף איהר לויפען טאג ווי נאכט לאקאמאטיווען. איינס נאך דאס אנדערע לויפען זיי און לאזען זיך הערען מיט א פייפען און מיט א טראסקען, שלעפען גאנצע שורות וואגאנעס מיט מענטשען, פערד, געוועהר און עסענווארג פאר די מענטשען און פאר די פערד.

ס׳איז נאכט. די ערשטע נאכט פון פסח.

מיר קוקען־אריין אין איינעם פון די וואגאנעס. ער איז פול אנגעשטויסען מיט סאלדאטען. אויסגעמוטשעט פון דער לאנגער נסיעה און איינגעמיעדט פונ׳ם טאג, זענען די סאלדאטען שטיל. ווער סע זיצט אויף די קארטעטשקעס אויף דער בריק און פאר־ציהט זיך מיט א שטיקעל פאפיער, מיינט, אז ער רויכערט א „ציגארקע“, און ווער עס ליגט אויסגעצויגען אויף דער באנק מיט׳ן פנים ארויף און פייפט שטילערהייט, און פונ׳ם פייפען לאזט זיך הערען איין אומעט, א טרויער, א גרוס צו דער ווייטער־ווייטער היים, צו דעם ווייטען־ווייטען דארף, וואו די ערד איז שוין געווים לאנג אפגערייניגט פונ׳ם שניי, און סע שמעקט שוין דארט געווים

מיט גרינס, און א געזאנג הערט זיך דארטען פון דער ווייטען;
דאס זינגען מסתמא די שיקסעס זייערע שענע ליעבע זיסע ליעדער,
רייסען זיך די גארגלען. און עס דאכט זיך איהם, אז ער הערט
גאנץ גוט זייער געזאנג, און ער פייפט זיי נאך.

באזונדער, אן א זייט, אויף .דער באנק, נאהענט צו דער
לאנטערן, זיצען צוויי סאלדאטען. איינער איין עלטערער, מיט
איין אונטערגעגאלטער שווארצער בארד, דער אנדערער א יונגע־
רער, מיט א קליין געל בערדעל. און חאטש זיי טראגעןביידע
הויכע גרויסע סיבירסקע שמויסענע היטלען, דאך דערקענט מען
אין זייערע בלייכע פנים׳ער, אין זייערע ווייסע הענט און שווארצע
אויגען, אז זיי זענען פון א ו נ ז ע ר ע, פון אחינו בני־ישראל.

זיי זיצען ביידע איבער איין סידור׳על, קוקען שטארק אריין,
און שאקלען זיך, און זאגען עפים שטילערהייט, נאר מיט א ניגון.
זיי זאגען און זאגען, און שטעלען זיך אפ אלע מאל און רעדען
צווישען זיך שטילערהייט, און הויבען ווידער אן צו זאגען מיט
א ניגון.

דאס זאגען זיי די הגדה. דאס ריכטען זיי אפ דעם סדר דא
אין וואגאן, זינגען מיט א ניגון, מיט יענעם באקאנטען ניגון,
וואס דארט, אין דער היים, נאר שטיל, קוים־קוים וואס מע הערט:
„מ צ ה ז ו ש א נ ו א ו כ ל י ן ע ל ש ו ם מ ה ־ ה ־ ה?...“

— ס׳זאל חאטש זיין דא ביי אונז א שטיקעל מצה! —
רופט זיך אן איינער, דער יונגערער, מיט א זיפץ, און דער על־
טערער ענטפערט איהם האלב אויף רוסיש:

— דוראק*! אין א מלחמה איז מען סוואבאדנע**, פטור,
פטור פון אלץ.

— וואס זשע זאגען מיר די הגדה?

— דליא וואספאמינאניא***, אז ס׳איז פסח דארטען... ביי
אונז... אין דער היים...

* נאר! — ** פריי. — *** פאר א זכר.

דער יונגערער פארטראכט זיך. די ליעבע זיסע ווערטער: „פסח"... „דארטען"... „ביי אונז"... „אין דער היים"... גיסען זיך אריין צו איהם, ווי א שטראם, גלייך אין הארצען אריין, און פון דארטען צעגיסען זיי זיך איבער'ן גאנצען לייב, איבער אלע אברים, און פילען איהם אן מיט א נייעם אומעט און מיט א שרעקליך בענקען אהיים, נאך מעהר ווי פריהער. און זיין נשמה רייסט זיך ארויס אויף א מינוט ביי איהם פונ'ם גוף און פליהט זיך דורך אהין, אהין, אין א קליין שטעדטעלע פון בעסאראביע. דאס שטעדטעל איז גרויס, ווי א געהניץ, און מע רופט דאס האלא־נעשטי, און א בלאטע איז דארט אצינד ביז'ן גארטעל, און ארעמע־לייט זענען דארטען פארהאן, אוי ארעמעלייט! און איין ענג־שאפט איז דארט, מיט איין עפוש, מיט א דערשטיקעניש — זאל גאט שומר ומציל זיין! נאר ווי ליעב און ווי טייער איז דאס ביי איהם! און דוקא אט דאס דאזיגע קליינע, ארעמע, בלאטיגע, ענגע, פאר'עפוש'טע האלאנעשטי! אויב ס'איז דא ערגיץ א גן־עדן, טראכט ער זיך, א גן־עדן התחתון אויף דער וועלט, איז דאס געוויס האלאנעשטי!

און וואס איז דאס חידוש? ער איז דארטען געבוירען, אויפ־געצויגען און אויסגעוואקסען. דארטען האט ער איבערגעלאזט טאטע־מאמע, שוועסטער און ברידער, פריינט און גוטע פריינט. וואס טהוען זיי אצינד? זיי ריכטען אודאי אפ דעם סדר און טראכטען איצטער אודאי וועגען איהם. געוויס וועגען איהם. זיי קלערען זיך: „אוי־וועה! גאט ווייסט, וואו איז אצינד אונזער ארעמער לייבקע נעבאך!"...

— פאשאל דאלשע*! פאר וואס זאגסט דו נישט, מאלא־קאסאס**?... — מונטערט איהם דער עלטערער מיט א שטורך אין זייט אריין און זינגט שטילערהייט מיט'ן זעלבען ניגון: „מ ר ו ר ז ה ש א נ ו א ו כ ל י ן ע ל ש ו ם מ ־ ה ־ ה ־ ה?"...

---

* געה ווייטער. — ** שנעק.

— חאַטש מרור אַ ביסעל זאָל דאָ זיין! — רופט זיך אָן לייבקע מיט אַ ביטער שמייכעל און וואַרפט אַ קוק אויף זיין על־טערען חבר, וואָס מע רופט איהם ירחמיאל. און ירחמיאל ענט־פערט איהם העבער האַלב אויף רוסיש, ווי זיין שטייגער איז:

— טשעפּוחאַ! זאַטשעם טיעביע מרור*? — און ער האַקט די הגדה ווייטער: „על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו במצר־י־י־ם!“...

און ירחמיאל'ס קאָפּ איז איצטער נישט אין מצרים, נאָר אין דער היים, ערגיץ אין מאַלאַראַסיע, אין מאַלאָפּערעשטשעפּענע, ביי זיין ווייב און קינדער. און עס שטעלט זיך איהם פאָר דאָס געזעגענען זיך מיט זיי פאַר זיין אָוועקפאָהרען, ווי אַזוי ער האָט אַלעמען געוואָלט באַרוהיגען, איינרעדען, אַז זיי זאָלען „טרוסען“, אַז אַ מלחמה איז גאַרנישט אַזוי מסוכן, וואָרום פּונקט אַזוי ווי איך קאָן געה'רג'עט ווערען פון יענעם, אַזוי קאָן יענער גע'הרג'עט ווערען פון מיר. דאָס איז נומער איינס. והשנית, בין איך דאָך עפּיס, זאָגט ער, אַ סאָלדאַט, וואָס האָט געדיענט דעם קיסר פינף יאָהר וויעראַיו אי פּראַוודאַיו**, איז וויבאַלד, זאָגט ער, דער שונא איז אָנגעפאַלען אויף אונזער לאַנד, טאָר איך נישט קוקען אויף קיין זאַך און באַדאַרף, זאָגט ער, געהן שלאָגען זיך „דאָ פּאָסליעד־ניי קאַפּלי קראָווי“***!

אַזוי לאַזט־אַיים אויף רוסיש ירחמיאל, וואָס האָט אין די פינף יאָהר פון דער דיענסט זיך אויסגעלערענט רעדען העבער האַלב אויף רוסיש. נאָר אַז ס'איז געקומען צו „דער לעצטער קאַמעדיע“, אַז ער האָט זיך גענומען קושען מיט די קינדערלעך, און די קינדערלעך האָבען זיך צעוויינט אויף אַ קול, און דאָס קלייניטשקע איציקעל האָט איהם אַרומגעחאַפּט, ווי אַ שלענגעל,

* נאַרישקייטען! אויף וואָס טויג דיר מרור? — ** מיט'ן גלויבען און מיט'ן אמת. — *** ביז'ן לעצטען טראָפּען בלוט.

און האָט זיך צעשריגען: „טאַטע! ניטע געה מלחמה!“, און דאָס ווייב איז געפאַלען חלשות, — האָט ירחמיאל שוין מעהר נישט געקאָנט איינהאַלטען זיך און האָט זיך קוים אַ לעבעדיגער אַרויסגעריסען פון זייערע הענט און איז אַנטלאָפען. און קוים איז ער אַריין אין וואַגאָן אַריין מיט די איבעריגע סאָלדאַטען, אַזוי האָט ער אַראָפּגעוואָרפען פונ'ם קאָפּ די היים מיט'ן ווייב מיט די קינדער, וואָרום ער געהט אין דער מלחמה אַריין פאַר'ן קיסר און פאַר'ן לאַנד — „זאַ צאַריאַ אי אַטיעטשעסטוואַ!“

אַזוי לאָזט־אויס ירחמיאל מיט גדלות, און די שוואַרצע גלאַנ־צענדיגע אויגען זיינע צינדען זיך אָן בשעת מעשה מיט אַ מאָדנע פייערל, וואָס זיין חבר לייבקע האָט דאָס ליעב צו זעהען. עס געפעלט איהם, נאָר ער פאַרשטעהט דאָס נישט. ירחמיאל איז אַ געניטער, איין אויסגעדיענטער סאָלדאַט, און ער, לייבקע פון האָ־לאָנעשטי, איז אַ נאָר־וואָס אָפּגעגעבענער, אַ „נאָוואָבראַנעץ“, וואָס מע האָט איהם געבראַכט אַהער שוין לאַנג מיט אַ גאַנצער פּאַרטיע „נאָוואָבראַנצים“. איז ער אויפ'ן וועג פאַרשלאָפט געוואָרען, אָפּ־געלעגען כמעט אַ חודש אין שפּיטאָל; און אַז ער איז געזונט געוואָרען, האָט מען איהם אַריינגעזעצט אַהער, אין דעם וואַגאָן, און דאָ האָבען זיך די צוויי אידען גיך באַקענט, געוואָרען חבר, אויסדערצעהלט זיך איינער דעם אַנדערען זייערע ביטערע הערצער, געוואָרען נפש אחת. לייבקע באַריהמט זיך פאַר ירחמיאל'ען, אַז מע האָט איהם מיטגעגעבען פון דער היים אַ סידור'על מיט אַ פּאָר תּפילין, קליינע תּפילים'לעך. און ירחמיאל באַטראַכט דאָס סידור'על מיט די קליינע תּפילים'לעך און זאָגט, אַז דאָס סידור'על וועט צונוץ קומען באַלד אויף פּסח, ס'איז פאַרהאַן אין דעם די הגדה; און אויף די תּפילים'לעך, זאָגט ירחמיאל, איז ער איהם מקנא, וואָרום טאָמער שיסט מען איהם, וועט ער חאָטש קומען צו קבר־ישראל... און איהם, ירחמיאל'ען, האָט מען מיטגעגעבען אַלסדינג — מלבושים, גרעט, וואַרעמע וואַלינקעס, נאָר ד אָ ס נישט. ער איז איהם מקנא אויף די תּפילים'לעך!

לייבקע׳ס בלייבער פּנים ווערט נאָך בלייבער און זיינע גרויסע אויגען ווערען נאָך גרעסער, און ער פרעגט ביי זיין עלטערען גע־ניטען חבר ירחמיאל:

— וואָ־וואָס הייסט, ער וועט קו־קומען צו ק־קבר־ישראל?

און זיין עלטערער געניטער חבר ירחמיאל גיט איהם צו פאַר־שטעהן, אז בשעת מלחמה באַהאַלט מען הונדערטער גע׳הרג׳עטע אין איין גרוב, און אַלע מיט׳ן אַנטהון, איז וויבאַלד אַ איד האָט מיט זיך אַ פּאָר תפילין, הייסט דאָס שוין גלייך ווי געקומען צו קבר־ישראל.

לייבקע קוקט אויף זיין עלטערען געניטען חבר, אויף ירחמיאל׳ען, און וואונדערט זיך אויף זיין קאַלטבלוטיגקייט, ווי ער רעדט פון׳ם טוידט! לייבקע, אַ פּראָסטער אָרעמער בחור, אַ בעל־מלאכה, פאַרשטעהט נישט זיין חבר ירחמיאל׳ען, וואָס ער געהט מיט אַזאַ שמחה אויף דער מלחמה. ירחמיאל פּרובט זיך איהם געבען צו פאַרשטעהן מיט׳ן שכל, נאָר לייבקע׳ס קאָפּ קאָן דאָס נישט משיג זיין. זיין מוח קאָן נישט איבערקאָכען איין זאַך:

— מילא — זאָגט צו איהם לייבקע — דאָס, וואָס דו זאָגסט מיר, ס׳איז אַ חוב אויף יעדען מענטשען — דאָס פאַרשטעה איך נאָך; אָבער פרעהען זיך וואָס דאַרף מען? וואָס איז, אַשטייגער, די גדולה?

— בהמה! — זאָגט איהם ירחמיאל און פּרובט זיך איהם געבען צו פאַרשטעהן, אַז ער איז צופריעדען שוין דערמיט אַליין, וואָס ער, אַ איד ירחמיאל, איז גלייך מיט אַלעמען, וואָס ער, אַ איד ירחמיאל, איז דעם קיסר׳ס אַ מענטש, וואָס ער, אַ איד ירחמיאל, קאָן אַרויסבאַווייזען פאַר דער גאַנצער וועלט זיין גע־טריישאַפט. לאָזען זיי זעהען, די שונאים, אַז אַ איד קאָן אויך דיענען פיין און עהרליך, אַז אַ איד קאָן אויך טראָגען זיין קאָפּ לכבוד דעם לאַנד, וואו זיינע עלטער־עלטערנ׳ס ביינער ליגען אין

די קברים און וואו זיינע אייגענע ביינער וועלן אויך אמאָל ליגן אין קבר...

לייבקע קוקט אויף זיין חבר מיט גרויסע אויגן און טראַכט זיך: „וואָס פאַר מאָדנע מענטשן די מאַלאָראָסער אידען זע־נען!"... אין אויך די איבעריגע סאָלדאַטלעך אין וואַגאָן קוקן אויף די אידען און חידוש'ן זיך, אויף וואָס פאַר אַ מאָדנע לשון די אידען רעדן!...

ביי די אַלע איבעריגע סאָלדאַטלעך אין וואַגאָן הייסן זיי „נאַשי זשידקי" *, נאָר לעבן לעבט מען מיט זיי דוקא גוט; מע שלאָפט אינאיינעם, מע עסט אינאיינעם און מע רויכערט אַלץ אינאיינעם „ציגאַרקעס", ווי אמת'ע חברים.

אפשר האָט זיך דערפון גענומען די חבר'שאַפט, וואָס אינ'ם גאַנצען וואַגאָן איז פאַרהאַן סך־הכל איינער אַ „גראַמאַטנער", וואָס פאַרשטעהט אין די קליינע אותיות.

און דער איינער איז ירחמיאל.

ירחמיאל האָט מיט זיך אַ בלאַט „נאַוואָסטי", וואָס דאָרט איז באַשריבען די איצטיגע מלחמה, און דאָרט איז אויסגעמאָהלט גאַנץ מאַנדזשוריע, מיט פאָרט־אַרטור, מיט „אונזער" פלאָט, מיט'ן לאַנד קאָרעאַ און מיט'ן לאַנד פונ'ם שונא — אויך מיר אַ לאַנד, משטיינס געזאָגט! אינ'ם דאָזיגען לאַנד אַריין רייסען זיך דאָס די אַלע סאָלדאַטלעך, וואָלטען שוין געהרען קומען אַהין וואָס גי־כער זיך אָפּרעכענען מיט'ן שונא, און ער, ירחמיאל, אויך בתוכם. ירחמיאל לייענט פאַר'ן גאַנצען עולם דאָס בלאַט און באַווייזט זיי מיט'ן גראָבען פינגער אויף דער קאַרטע און אויפ'ן לאַנד פונ'ם שונא, אויף יאַפּאָניע. — „אויך מיר אַ לאַנד! יאַפּאָשקאַ! — זאָגען די סאָלדאַטלעך. — מיט איין שפּיי קאָן מען אַזאַ לאַנד איינגעמען, צעקוועטשען, ווי אַ פליעג, ווי אַ וואַנץ!"

---

* אונזערע אידלעך.

פונ'ם לייענען איז דאָס בלאַט שוין צעהאַקט און צעריבען. עס וואָלט צונויף געקומען אויף „ציגאַרקעס", נאָר ס'איז איין עבירה: ירחמיאל לייענט פון דאַרטען אַזעלכע אינטערעסאַנטע זאַכען, אַזעלכע שיינע מעשיות פון רוסישע סאָלדאַטלעך פון אַמאָל, אַמאָל, פון דער סעוואַסטאָפּאָלער מלחמה נאָך, ווי אַזוי „אונזערע" האָבען זיך אַמאָל געשלאָגען, געקראָכען גלייך אין פייער אַריין. זיי וואָלטען זיך איצט מיט יאַפּאַניע אויך אַזוי שלאָגען, אויך קריכען גלייך אין פייער אַריין, און ער, ירחמיאל, אויך בתוכם...

און נאָך לייענט זיי פונ'ם בלאַט ירחמיאל א מעשה פון א באַרג אַזעלכען, וואָס מע רופט איהם „מאַלאַכאָוו קורגאַן". דאָס איז א באַרג פון צעהנדליגער טויזענטער געפאַלענע רוסישע סאָלדאַטען.

— אַלע אינאיינעם, איינס אויף דאָס אַנדערע! — גיט זיי צו פאַרשטעהן ירחמיאל שוין פון זיך אַליין. — אַלע אין איין טאָפּ: פעלדפעבעלעם מיט יעפרייטערעם מיט פּראָסטע סאָלדאַטען.

— און אידען? — טהוט א פרעג לייבקע מיט איין איבער־געשראָקענעם קוק.

— און אידען אויך. אַלע גלייך! — זאָגט ירחמיאל גאַנץ פעסט, ווי א מענטש, וואָס ווייסט אַלסדינג.

— ווריאָש*! — חאַפּט זיך אַרויס איינער א סאָלדאַטעל מיט א פּרישטשעוואַטען פּנים.

— ניעט! יעפּטאַ פּראַוודאַ**! — שטעלען זיך איין פּאָר ירחמיאל'ען עטליכע סאָלדאַטען מיט א מאָל און בעטען איהם, ער זאָל זיי לייענען ווייטער.

— ראַזסקאַזיוואַי, בראַטיעץ***!

---

* ליגסט! — ** ניין! ס'איז אמת! — *** דערצעהל, ברודערל!

ירחמיאל האָט זיך אָבער צעהיצט; עס האָט זיך אין איהם צעריערט דער איד, און ער האָט יענעם פרישטשעוואַטען סאָלדאַ־טעל נישט געוואָלט ארויסלאָזען פון די הענט

— באַלוואַן! — זאָגט צו איהם ירחמיאל מיט פייער. — דו פאַרשטעהסט נישט פון דאַנען אהין! נאָכ'ן טוידט און אויף דער מלחמה זענען אַלע גלייך! ביי'ם מלאך־המות איז נישטאָ קיין אידען, נישט־אידען. ביי גאָט זענען אַלע — מענטשען!...

— ווריאש! — זאָגט צו איהם נאָך אַ מאָל דאָס פרישטשע־וואַטע סאָלדאַטעל. — איך האָב געהערט לייענען פון אַ ביכעל, אַז אַנטיכריסט וועט קומען, וועלען אַלע גע'צלמ'טע אויפשטעהן תחית־המתים, און איהר וועט פאַרפוילט ווערען, ווי די הינט.

— חאַם! נאַרישער קאַפּ! — שרייט ירחמיאל שוין מיט כעס. — וואָס רעדסט דו? דו ווייסט וואָס דו רעדסט?

דאָס סאָלדאַטעל מיט'ן אומרייניגעם פּנים וויל אויפהויבען אויף איהם די האַנט, שטעלט זיך איין דער איבעריגער עולם פאַר'ן אידען, לאָזט נישט, מע זאָל באַלעדיגען ירחמיאל'ען. און ירחמיאל וויל זיך נישט בארוהיגען. ער שיט מיט רעד אין שוויצט אזש:

— אזא חאַם, און רעדט נאָך! ער ווייסט נישט, דער דאַ־זיגער אָפּגעריסענער נאַר, אַז פאַר גאָט און פאַר'ן קיסר זענען אַלע מענטשען גלייך, אַז מיר ביידע, אי ער, אי איך, געהען זיך שלאָגען ביידע מיט איין שונא, און די קויל קלויבט נישט איבער: וועמען זי טרעפט, דער לעגט דעם קאָפּ. אַז די קויל פונ'ם שונא וועט טרעפען מיך, וועל איך וויסען, אַז איך בין געפאַלען פאַר דעם אייגענעם קיסר, וואָס דו, און פאַר דעם אייגענעם לאַנד, וואָס דו!

וכדומה אַזעלכע וואַרעמע דבורים רעדט ירחמיאל פון מאַלאַ־פערעשטשעפענע, און שטענדיג מיט היץ, מיט פייער. און דער גאַנצער עולם האָט אפשיי פאַר דעם דאָזיגען אידען, באַקומט ליעב ירחמיאל'ען פאַר זיינע קלוגע רעד, און צוליעב איהם לעגט מען

כבוד אויך אויף זיין חבר, אויף לייבקען, וואס מע האט איהם נישט ליעב פאר זיין איבערגעשראקענעם קוק, ווי ביי א האז. צוליעב ירחמיאל׳ען לאזט מען זיי זיצען ביידע ביי דער לאנטערן דא אויף דער באנק אינצווייען, זיך זאגען דארטען וואס זיי דארפען.

— וואס שאקלען זיך די אידען? — פרעגט איין סאלדאט ביי׳ם אנדערען.

— לאזען זיי זיך שאקלען. — ענטפערט איהם דער אנדערער. — ס׳איז ביי זיי היינט א יום־טוב.

— „שאבאש“?

— ניין, נישט שבת, נאר יום־טוב.

— וואס פאר א יום־טוב?

— שא, לאמיר א פרעג טהון רחמיאל׳ען אליין. רחמיאל!

— טשעפעט איהם נישט. — רופען זיך אן די איבעריגע סאלדאטען. — די אידען דאווגען, לאזען זיי דאוונען!

און ירחמיאל מיט לייבקען שאקלען זיך וואס ווייטער אלץ שטארקער. זיי האלטען שוין ביי „הלל“, און זיי זינגען מיט א ניגון: „הללויה! הללו עבדי ה׳ הללו את שם ה׳“. און אז עס קומט צום סוף קאפיטעל, ווערט איינער פון זיי א חזן, ירחמיאל געוויינטליך, און לאזט־אויס מיט א ניגון און ציקעלט זיך: „מ ו ש י ב י ע ק ר ת ה ־ ב ־ י ־ י ־ ת א ם ה ב נ י ם ש מ ח ה ה ל ל ו ־ ו ־ י ה!“

און ביידע, ירחמיאל מיט לייבקען, טראגען זיך אוועק מיט זייערע געדאנקען ווייט, ווייט פון דאנען. איינער קיין האלאנעשטי, צו טאטע־מאמע, שוועסטער און ברידער, און אפשר גאר צו א כלה, א מיידעל מיט שווארצע צעפ און מיט רויטע באקען און מיט ווייסע צייהן; און דער אנדערער קיין מאלא־פערעשטשעפענע, צו ווייב און קינדערלעך. „אין האלאנעשטי — טראכט זיך לייבקע — זיצט מען אויך אצינד ביי׳ם סדר, נאר מע זיצט אלע ביי׳ם טיש, אויפ׳ן טיש ליגען מצות, עס שטעהען כוסות מיט ראזינקעס־וויין, אדער מיט פסח׳יגען מעד, און מרור שטעהט גרייט

מיט חרוסת, און פֿיש וועט מען באַלד דערלאַנגען פֿרישע, געפֿעפֿערטע פֿיש, מחיה נפשות!" — און לייבקע צעלאָזט די נאָזלעכער, עס דאַכט זיך איהם, אַז ער הערט אַ ריח פֿון פֿרישע געפֿעפֿערטע פֿיש...

א:יך ירחמיאל׳ס געדאַנקען זענען דאָרט אין דער היים, אין מאַלאַ־פּערעשטשעפּענע, ביי זיין יונגער שענער פֿייגה׳ן, וואָס זיצט אַצינד מסתּמא ביי׳ם סדר ביי איהרע פֿאָטער און מוטער. מע רעדט איהר אוים דאָס האַרץ, מע טרייסט זי, אַז ירחמיאל איז איצטער ווייט, נאָר ער וועט, אם ירצה השם, קומען גיך צוריק, לאָז נאָר ווערען שלום... אַזוי זאָגען איהרע פֿאָטער און מוטער, ווילען זי איינרעדען, אַז מע שמועסט פֿון שלום. נאָר זיין פֿייגה וויל נישט הערען. זי וויל זיך נישט טרייסטען. איבער די קינדער, און איבערהויפּט איבער דעם קליינעם איציקעל, וואָס אַז מע פֿרעגט איהם: „איציקעל, וואו איז דער טאַטע?" באַווייזט ער מיט׳ן קליינעם הענטעל אַזש אַהין, וועיט־ווייט, און זאָגט בשעת מעשה: „טאַטע אַן־אַן־אַן!"...

און ירחמיאל, דער העלד פֿון קליין־פּערעשטשעפּענע, בויגט זיך אַן אויסשנייצען די נאָז און ווישט־אוים אַ טרער, אַזוי אַז דער חבר לייבקע פֿון האַלאַנעשטי זאָל נישט זעהען.

אקדמות

א נעזאנג לכבוד שבועות.

געשריבען אין יאהר 1904.

אקדמות

— אקדמות מלין — עה איך הויב אָן צו רעדען, ושריות שותא — און באַנגעהר צו שפּרעכען!... — אַזוי זינגט זיך גאַנץ געשמאַק אַ קליין אויסגעדאַרט אידעל, וואָס שטעהט מיט אַ געלען טלית איבער'ן קאָפּ ביז'ן שפּיץ יאַרמעלקע אין בית־המדרש צווישען מזרח־וואַנט און צווישען שפּיעגעל־באַנק, נעבען אַ סטענדער, אויפגעהויבען ביידע הענט, די אויגען פאַרגלאָצט ארויף, שאָקעלט זיך מיט'ן גאַנצען גוף, אלע מאָל מיט אַ שפּרונג־אונטער און מיט אַ טענצעל, און דאָס געלע פאַרמעט־פּנים בעת מעשה לויכט איהם אָקעגען דער זון, וואָס קוקט־אריין מיט איין שטראַהל דורכ'ן אָפענעם פענסטער פונ'ם בית־המדרש, און דאָס איינציגע אַקאַציע־בוימעלע אויף דער שוהלגאַס, וואָס האַלט אין רעכטען בליהען, שיקט־אריין אַ געשמאַקען זיסען ריח גלייך צו די אידען אין נאָז אריין, ווי איינער רעדט: „שמעקט, אידישע קינדער, איהר אויך, פון מיינע בשמים און האָט אויך הנאה פון גאָט'ס וועלטעל"...

איהר ווייסט, ווער איז אָט דאָס אידעל, וואָס זינגט דעם „אקדמות" מיט אַזאַ חדוה, מיט אַזאַ התלהבות? ס'איז יהושע־העשעל. איהר קענט איהם, איהר קענט איהם זעהר גוט. דאָס איז פון די אידען, וואָס איהר באַגעגענט זיי נאָר לויפענדיג, וואָס האָבען קיינמאָל קיין צייט ניט, תמיד זענען זיי פאַרהאַוועט אין פּרנסה. און זייער פּרנסה איז דאַך, משטיינס געזאָגט, ווינט. מע

לעבט פונ׳ם ווינט. פאר אזעלכע מענטשלעך איז די וועלט א יריד, און זיי זענען געקומען אהער אויפ׳ן יריד שמעקען, אוים־שמעקען, טאמער וועט מען עפים קאנען חאפען... אזעלכע מינים סוחרים ווייסען אליין ניט, וואס טהוען זיי דא אויפ׳ן יריד? זיי ווארפען זיך אויף אלסדינג, וואס סע קומט זיי פאר די אויגען, קויפען און פארקויפען מיד ליד, פארדיענט, דערלעגט — און אראפ פונ׳ם מארק, א רענדעל אראפ, א רענדעל ארויף — אבי אויסגעהאנדעלט זיך שען, חלילה נישט פארנומען קיין פרעמדם... אט אזא סוחר, אז ער חאפט זיך אויף דעם לעצטען טאג פונ׳ם יריד און דערמאנט זיך, אז ער האט גע׳פטר׳ט וואו ער האט גע־האט א גראשען, טהוט ער זיך א שמיר מיט דער האנט איבער׳ן פנים פון אויבען אראפ און א זאג צו זיך אליין: „האבען מיר שוין, ברוך השם, אפגע׳פטר׳ט דעם יריד אויך; אצינד באדארף מען לויפען ערגיץ חאפען א גמילות־חסד אויף צוריקוועגם"...

אט פון דעם מין יריד־לייט איז אונזער העלד יהושע־העשעל.

וואס איז זיין געשעפט — ווייס איך ניט. דאכט זיך, א איד א מעקלער, א שליח, א שטיקעל שדכן. דאס הייסט, ניט קיין שדכן פון די שדכנים, וואס שרייבען בריוולעך און שלעפען קערב־לעך, נאר גארנישט, אז עס מאכט זיך אמאל אויספיהרען א שידוך — מהכתיתי, פאר וואס ניט? ווער זאגט זיך דאס אפ פון א זייטיגען רובעל? איך קען א סך דאמען, „אריסטאקראט־קעס", וואס אז זיי שמעקען־אן ערגיץ א בחור געהט ארום מיט א מיידעל און סע דאכט זיך זיי אוים, אז ס׳איז גלייך, ווארפען זיי אוועק אלע געשעפטען און נעמען זיך צו דער ארבייט, טהוען אלסדינג, ס׳זאל ווערען א שידוך; סע פארשטעהט זיך, זיי טהוען דאס מעהר לשם מצוה, אדער דיפלאמאטיע, אדער פשוט ווייל זיי האבען ניט וואס צו טהון... ניין, יהושע־העשעל איז ווייט פון אזעלכע זאכען; ער, אז ער פאלט אמאל אויף א גליקכם, איז נאר צוליעב דעם, וואס ער מיינט, טאמער וועט ער דא עפים חאפען. אי, עס לאזט זיך אוים א בוידעם? ווארום דאס, וואס ער מיינט,

ס'איז גלייך ווי א סטרונקע, איז גאר קרום ווי א קאטשערע — וואס איז ער שולדיג? מסתמא איז זיין מזל אזוי. למאי מעק־לעריי? פארהאן א סך מעקלערס דא אין שטאדט, אויך אזעלכע בריות ווי ער, פון דעסטוועגן, וואוהין זיי געהען אריין מאכען א געשעפט, מאכען זיי; און ביי איהם איז געמאכט און געמאכט און געמאכט, און צום סוף, עס קומט צו עפים, לאזט זיך אויס, אז עס הויבט זיך גאר ניט אן!... אהן מזל, הערט איהר, זאל מען גאר ניט געבוירען ווערען אויף דער וועלט. אליין וואלט מען נאך ווי עס איז איבערגעטראגען; איז אבער פארהאן א ווייב, קינדערלעך, וואס זענען גאט די נשמה שולדיג. א גליק, כלעבען, וואס יהושע־העשעל איז א איד, און א פרומער עהרליכער איד, וואס גלויבט אין גאט, וואס דיענט גאט, וואס האט ליעב גאט, ממש פאר־ברענט, פארליעבט אין דער שכינה, ווי א חתן, וואס האט זיך פארליעבט אין דער כלה. דעריבער דאווענט ער אזוי געשמאק. קומט אין שוהל אריין זעהען, ווי יהושע־העשעל דאווענט! זעהען, ווי יהושע־העשעל דאווענט — איז, זאג איך אייך, א חיות. דאס איז ניט קיין געוועהנליכער דאווענען, ווי א איד, אשטייגער, שטעלט זיך אוועק און מאהלט ווי א מיהל, האט אין זינען בעת מעשה גאר וויים איך וואס: א קונה, א פריץ, א גמילות־חסד. ניין! יהושע־העשעל אז ער שטעלט זיך אוועק דאווענען, שטעלט ער זיך פאר, אז ער קומט מיט א ראפּארט צום רבונו־של־עולם, מיט א לויבעניש און מיט א געבעט אויף פרנסה, מיט א קלאגען זיך אויפ'ן גלות און מיט א חדוה, וואס ער איז א איד. א קליינינ־קייט א איד! א איד, וואס האט מקבל געווען די תורה, ערשט היינט, אין דעם דאזיגען טאג שבועות!... שפרינגט ער אונטער, קנאקט־צו מיט די פינגער, מאכט מיט די אויגען און שרייט, שרייט מיט קולי־קולות. די „אריסטאקראטען“, די נגידים פון מזרח־וואנט, וואס דאווענען מיט איהם אין איין שוהל, קענען איהם שוין מיט זיין דאווענען און מיט זיינע משונה־ווילדע העויות: „שאט, שאט, זאגען זיי, דער גרייגער יהושע־העשעל האט זיך צע־

לאזט!" נאר דער גרייגער יהושע־העשעל הערט זיי, ווי דעם פאראיאהריגען שניי: „דערויף איז דאס א מקום קדוש, מע זאל דאווענען, ניט זיצען אויבען־אן אויסגעסטראצעלט, ווי די טאקען, גלאנצען מיט די גילדענע און זילבערנע עטרות פון די טליתים, אריינקוקען בעת קריאת התורה כלומרשט אין די חומשים און שטילערהייט רעדען צווישען זיך דברים בטלים"... און דערזעהט יהושע־העשעל, אז אידען רעדען בעת דאווענען, קאן ער דאס ניט סובל זיין, ווערט אין כעס, פאטשט מיט די הענט איבער'ן סידור: „אי־א־נו!"... א מאדנער איד אט דער יהושע־העשעל. אזוי איז ער, דאכט זיך, א נכנע, א נעבאכעל, א ווארעם, וואס לאזט זיך טרעטען מיט די פיס, און קומט אין שוהל — אויס נכנע, אויס נעבאכעל, אויס ווארעם — איין עזות־פנים, זאל גאט היטען! דא, אין שוהל, איז ניטא ביי איהם קיין נגיד, קיין אריסטאקראט; ער איז זיי מבטל כעפרא דארעא, ווארום אין א מקום קדוש זענען אלע אידען גלייך. אויך דאס פנים ווערט דא ביי איהם גאר איין אנדער פנים: צי מחמת דער יארמעלקע מיט'ן טלית, וואס אויפ'ן שפיץ קאפ, צי מחמת גרויס חדוה פון זיין געליעבטער (די שכינה), וואס ער זעהט זיך דא מיט איהר אלע שבת און יום־טוב, ובפרט אזא יום־טוב, ווי שבועות צו „אקדמות", בעת „ח י ל א ל ף א ל פ י ן — צעהן־טויזענטער, הונדערט־טויזענטער מלאכים, כרובים און גלגלים קלויבען זיך צונויף פאר'ן אלמעכטי־גען און טהוען זיך הויבען מיט א געזאנג און מיט א גרויס שאלונג, ווי דאס געשריי פון די געזאמעלטע וואסערען"... און יהושע־הע־שעל הערט דאס דאזיגע געזאנג מיט'ן דאזיגען שאלען, און ער העלפט דעם חזן זינגען און שאלען מיט א גרויס שאלונג. און ער איז איבערצייגט, אז ד א ר ט ע ן וועט ער זיצען אינאיי־נעם מיט אלע עהרליכע אידען, וואס זענען געקניפט מיט גאט'ס קרוין, ווי סע שטעהט אין „אקדמות" בפירוש געשריבען. און ער פיהלט, ווי ער זיצט אונטער דער חופה מיט אלע צדיקים דארט אין גן־עדן מיט גרויס תענוג ב ת כ ת כ י ד ה ב פ י ז א —

אויף גאלדענע שטוהלען, און געהט זיך דורך מיט זיי אויפ'ן שפא־ציער, און האפט א טענצעל מיט דער שכינה... א כפרה די גאנצע וועלט מיט אלע תענוגי־עולם, און אפילו מיט דער גוטער פרי־שער מילכיגער סעודה, וואס די נגידים וועלען היינט עסען נאכ'ן דאווגען! און יהושע־העשעל האפט א קוק מיט גדלות אויף די נגידים, די הולטאיעס, וואס אין מזרח־וואנט, און עס קומט איהם פאר די אויגען איינער א גראבער, וואס זיצט אויבען־אן אין מזרח, א איד א נגיד מיט א געראזירטער מארדע, מיט א שענעם ראק און מיט א שווארצען קוימען אויפ'ן קאפ. מ א ר ק ו ם רופט מען איהם, א נייער נגיד, פון די נייע אויפגעקומענע נגידים, וואס שפרינגען־אראפ פון א דאך, ווי איינער רעדט: „גוט־מארגען, איך בין אויך דא!"... די דאזיגע נייע אויפגעקומענע נגידים שפרינגען איטליכען אין פנים אריין, ווארפען זיך, זשומען און זשוזשען און עסען זיך איין, ווי די פליעגען. זיי צוואגען זיך אויס, פוצען זיך אויס, טהוען זיך אן מיט די ווייבער נאך דער לעצטער מארדע, לאזען זיך קאסטען געלט און קריכען אהין, אהין, צווישען די „אריסטאקראטען", שטעלען־ארויס דאס בייכעל און בלאזען זיך. אינ'ם גרויסען ארט קויפט דאס א פאיעטאן מיט ברענענדיגע פערד און קנאקט איבער אלע גאסען, מע זאל זעהען. אין טהע־אטער געהט דאס אין דער ערשטער שורה, האלט־אויס קעפס־ווייבער, שפיעלט אין פרעפעראנס, בויעט הייזער, קלינגט און טראסקעט און פייפט מיט סכנת־נפשות. אינ'ם קליינעם ארט קויפט דאס א שטאדט אין מזרח, דעם ווייב — גרויסע פערעל, יאגט זיך נאך שענע שידוכים, וויל זיך איינקויפען אין יחוס, זינדיגט בסוד, קיינער זאל ניט וויסען, שפיעלט אין אקע און שענקט אמאל א גרויסע נדבה, מע זאל פון איהם רעדען.

אט פון דעם מין נייע אויפגעקומענע נגידים איז מארקום.

פון וואנען האט זיך גענומען אהער דער דאזיגער מארקום? — ווייסט קיינער ניט. דאס הייסט, וויסען ווייסט מען איהם, נאר אז ער הייסט מארקום — דאס איז מען ערשט ניט לאנג געוואהר

געווארען. ביז ניט לאנג האט מען איהם גערופען: „דער איד פונ'ם האלץ“, אדער „דער הילצערנער“. ער האט זיך גערדעהט ארום אינטענדאנטסטווא, קאזארמעס, אפיציערען, צוגעשטעלט האלץ און עפים נאך... איצט האט ער אוועקגעווארפען די אינ־טענדאנטסטווא, מיט די קאזארמעס, מיט די אפיציערען, איז גע־ווארען א באנקיר, אויף אונזער לשון הייסט דאס פשוט א בעל־הלואה, א פראצענטניק, א איד, וואס לעבט זיך פון פראצענט, האט ליעב א וועכסעלע, בטבע אפילו א גרויסער עם־הארץ, א וויל־דער גראבער־יונג, נאר ער איידעלט זיך, פיינט זיך אויס, ווי ווייט מעגליך, רייבט זיך צווישען לייטען, וויל זעהר איינרעדען די וועלט, אז ער איז א טאטענ'ס א קינד, דערצעהלט מעשיות, אז דארטען, ערגיץ ביי זיך אין דער היים, האט ער קרובים גרויסע מיוחסים, לומדים, מופלגים, חאטש אלע ווייסען (און ער אויך), אז ס'איז שקר וכזב; ער האט ניט אין ערגיץ ניט קיין קרובים, ניט קיין מיוחסים, ניט קיין לומדים, ניט קיין מופלגים. מע קאן דאס ארויסזעהען נאכ'ן רויטען פנים, חאטש ס'איז שוין איצטער פיינטשיק ארומגעשארען, און נאך די גראבע קארענע הענט מיט די לעפקע פינגער (איין פינגער איז ביי איהם איין אפגעהאקטער, וואס אויף דעם דערצעהלט מען א גאנצע מעשה, נאר מיר לאזען עם דורך...).

אויך דאס ווייב זיינס, די איצטיגע מאדאם מארקוס, א ני־דעריגע, א שווארצע, א גראבע, מיט גראבע שטארק־פארגרעבטע הענט, וואס אלע געדענקען נאך, אז זי איז אמאל געווען, ניט אויסגערעדט זאל זיין, א דיענסטמיידעל, לעגט־איין די וועלט, פויקט אין אלע גאסען, אז זי שטאמט פון זעהר א רייכער משפחה, פון גרויסע לייט, גבירים אדירים, חאטש אלע ווייסען (און זי אויך), אז ס'איז שקר וכזב; זי האט נישט אין ערגיץ ניט קיין משפחה, ניט קיין גרויסע לייט, ניט קיין גבירים אדירים. מע קאן דאס ארויסזעהען פון איהר אויפפיהרען זיך אין מארק ביי די ווייבער, אין קיך ביי די דיענסטען, און בעת זי רעכענט זיך מיט'ן

קצב פאַר פלייש. זי האָט פיינט, זאָגט זי, „אַזעלכע" חשבונות. זי וועט ניט דערלאָזן, זאָגט זי, מע זאָל איהר צורעכענען אפילו אַ לויט פלייש. אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז זי רייסט־אָפּ ביי איהם עטליכע פונט — און דעמאָלט איז זי שוין רוהיג. און פון דעסטוועגן, אוי־אוי־אוי, האָט מען פאַר זיי דרך־ארץ און מע גיט זיי אָפּ כבוד! וואָרום וועמען טהוט זיך עס נויטיג אַרויסשפּרינגען קעגען אַ נגיד, זיין אַ שייגעץ? ובפרט איין אָרעמאַן, ובפרט אַ מעקלער, ובפרט אַזאַ מעקלער, ווי יהושע־העשעל, וואָס געהט צו איהם אַפּטליך אַריין, נישט מחמת גרוים ליעבשאַפט, נאָר טאַקי צוליעב דעם, וואָס די נויט טרייבט איהם. ער מיינט, אַ קשיא אויף אַ מעשה, טאָמער וועט ער מאַכען ביי איהם אַ מאָל אַ שטי־קעל געשעפט. אמת, ניט אַזוי גרינג מאַכט מען ביי מאַרקוסען אַ געשעפט. מאַרקוס איז אַ שווערער פּאַרשוין, אַ האַרטער ביסען! דאָס הייסט, אַזוי איז ער אפילו נישקשה, אַ צוגעלאָזט מענטשעל; אַז מע קומט צו איהם אַריין, בעט ער זיצען, איז מכבד מיט אַ פּאַפּיראָס, נאָר געבען פאַרדיענען יענעם אַ קערבעל — דאָס לאָ. שווער, שווער, כקריעת ים־סוף! זינט מאַרקוס איז אַ נגיד און יהושע־העשעל איין אָרעמאַן, האָט ער נאָך כמעט נישט געפּרובט פאַרדיענען דורך איהם אַ קערבעל. אַ שווערער נגיד, אַ האַרטער. אוי, אַ האַרטער ביסען!

און יהושע־העשעל, זינגענדיג אינאיינעם מיט'ן חזן און מיט'ן איבעריגען עולם דעם „אַקדמות", האָפּט אַ קוק אויף מאַרקוסען מיט דער אונטערגעשאָרענער שוואַרצער מאָרדע, מיט'ן געפּאַקטען בייכעל און מיט'ן הויכען שוואַרצען קוימען אויפ'ן קאָפּ, און טראַכט זיך: „דאָ ביזט דו טאַקי ביי זיך גרויס, אָנגעבלאָזען... דערפאַר אָבער דאַרטען! דאַרטען! מ נ ת ד י ל ן — אונזער גאָט, וואָס גאָט האָט אָפּגעשיידט פאַר אונז נאָך פון וויים איך ווען אָן... אמת, די גוטע געשמאַקע מילכיגע סעודה היינט וועט טאַקי עסען מאַרקוס, און מיט דער גוטער פרישער געשמאַקער קאַווע מיט פּוטערגעבעקס וועט טאַקי פאַרטרינקען מאַרקוס. און

איך וועל געפינען הלואי א גלעזעל ציקאריע, חאטש מיט איין אייערקיכעל ס׳זאל זיין פאר די קינדער נעבאך; פון פיש מיל־כיגע, געפרעגעלטע אין פוטער, רעד איך שוין ניט, און בלינצעס מיט קרעפלעך מיט לאקשען מיט מילך — דאס האט מארקוס, ניט איך... דערפאר אבער דער לויתן מיט׳ן שור־הבר דארטען! דארטען!... ט ל ו ל א ד ל ו י ת ן — די פרייד פונ׳ם לויתן און פונ׳ם ווילדען אכס דעם שור־הבר, בעת זיי וועלען האלטען מלחמה פאר די צדיקים אין די אויגען, בכדי זיי, די צדיקים, זא־לען קוקען און קלויבען תענוג, ווי דער שור־הבר וועט דעם לויתן שטויסען מיט די הערנער, און דער לויתן וועט צאפלען אקעגען איהם מיט די פליספעדערען, דעמאלט וועט צוגעהן הקדוש־ברוך־הוא אליין, בכבודו ובעצמו, מיט זיין גרויסען שווערט, און וועט זיך מטריח זיין אנגרייטען א שענע גרויסארטיגע סעודה פאר זיינע ליעבע טייערע געסט, וואס האבען זיך עוסק געווען אין זיין תורה, איהם געלעגט תפילין און געלייענט קריאת־שמע״...

אזוי זינגט יהושע־העשעל, זינגט, שרייט גלייך מיט׳ן חזן, וויל, אפנים, פארזינגען דעם יצר־הרע, פארשרייען דעם הונגער. עס חלש׳ט איהם רעכט דאס הארץ נאך פון נעכטען; געווען אויף א גאנצע נאכט איבער׳ן תקון־שבועות, און גאנץ פריה אוועק אין וואסער, און פון דארטען גלייך אין שוהל אריין פריהער פון דער גאנצער וועלט, אויסגעהערט פון א פאר מענטשען חכמים א שפאס: „וואס איז די מעשה, רב יהושע־העשעל, וואס איהר האט זיך היינט אזוי געפעדערט? אפנים, צוליעב דער מילכיגער סעודה?״... נאר וואס הערט ער זיי? יהושע־העשעל איז שוין געוואוינט געוואר־רען צו אזעלכע זאכען. אלע, ווער ס׳האט גאט אין הארצען, האר־בען ליעב זיך מאכען א שפאס מיט יהושע־העשלען, און מעהר פון אלעמען טאקי אלץ דער אייגענער מארקוס. אלע מאל, ווען ער קומט צו מארקוסען, טהוט איהם מארקוס א פרעג, אויף א קאַ־טאוועס געוועהנליך, אט אזוי, אשטייגער:

— נו? ווי איז אייך געגאנגען דער שבת?

אָדער:

— ווי איז אייך געגאַנגען פּסח צו די סדרים?

אָדער:

— ווי אַזוי איז אייך אָפּגעלאָפן דער סוכות אין סוכה?

אָדער:

— האָט איהר געהאַט פּורים אַ פרייליכע סעודה?

אויף אַזעלכע זאַכען ענטפערט יהושע־העשעל, געוועהנליך, גאָרנישט; ער ווייסט, אַז ס'איז גלאַט אַזוי, אַ שפּאַס. דעם נגיד איז גוט אויפ'ן הארצען, טרייבט ער קאַטאָוועס. ענטפערט דערויף יהושע־העשעל נאָר מיט אַ שמייכעלע: חע־חע. געפעלט דאָס מאַרקוסען, איז ער איהם מכבד מיט אַ פּאַפּיראָס, רוקט איהם אונטער אַ גלעזעל טיי:

— טרינקט, רב יהושע־העשעל, נעמט צוקער, אַט שטעהט.

— אַ דאַנק, — זאָגט יהושע־העשעל, און עס געהט איהם ניט איין דאָס גלעזעל טיי; ער דערמאָנט זיך, פאַרשטעהט איהר, אַז דאָרט, אין דער היים ביי איהם, זענען פאַרהאַן בעלנים אויף טיי, קיין עין־הרע, גענוג בעלנים, וואָס וואָלטען זיך מחיה געווען, ממש זיך דערקוויקט מיט אַ גלעזעל וואַרעמס — איז ניטאָ. פאַרהאַן דוקא אַ סאַמאָוואַר, נאָר קיין טיי און צוקער איז ניטאָ. און פון וואַנען זאָל זיין? פון דעם, וואָס מאַרקוס האַלט איהם אָפּ דריי זייגער־שעה, וויל, מע זאָל איהם דערצעהלען נייעס: „וואָס הערט זיך עפּיס אין שטעדטעל?" צי פון דעם, וואָס דאָס ווייב מיט די עלטערע מיידלעך פאַרדיענען קוים אַנדערהאַלבען גילדען אַ טאָג פאַר צוויי לייבעלעך? זיי האָבען זיך אויסגעלערענט נעהען לייבעלעך, זיצען זיי און אַרבייטען גאַנצע טעג, נעהען זיך אָפּ די פינגער און נעמען אַנדערהאַלבען גילדען פאַר אַ פּאָר לייבעלעך. גוט איז נאָר, אַז ס'איז דאָ לייבעלעך! וואָס טהוט מען, אַז ס'איז קיין לייבעלעך אויך ניטאָ? הונגערט מען. דאָס הייסט, מע לעגט זיך שלאָפען מיט אַ לעדיגען, ניכטערען מאָגען. און אַז גאָט העלפט, איז מאָרגען אויך אַ טאָג און מע קאָן מאָרגען וויע־

דער הונגערען — און, זייט זיכער, קיין בן־אדם, קיין פויגעל וועט דערפון נישט וויסען. יהושע־העשעל איז ניט אזא מענטש, וואס זאל דערצעהלען התנצלות, זיך קלאגען. און ווער שמועסט, בעטען? ער זאל וויסען, חלילה, שטארבען! שטארבען!... בקיצור, יהושע־העשעל איז פון די ארעמעלייט, וואס געהען זיך אוים שטילערהייט, שא, אהן גוואלדעניש, אהן געפילדערען. עס קרעהט ניט אויף זיי, ווי מע זאגט, קיין האהן אפילו... פארהאן, פארהאן ביי אונז, צווישען די קינדער ישראל, א סך אזעלכע יהושע־העשעלס — איהר מעגט מיר גלויבען אויף מיינע הייליגע נאמנות, איך קען זיי, איך בין מיט זיי גוט באקענט... א גליק, כלעבען, וואס יהושע־העשעל איז א איד, און א פרומער עהרליכער איד, וואס גלויבט אין גאט, וואס דיענט גאט, וואס האט ליעב גאט, ממש פארברענט, פארליעבט אין דער שכינה, ווי א חתן, וואס האט זיך פארליעבט אין דער כלה. דעריבער זינגט אזוי געשמאק יהושע־העשעל גלייך מיט'ן חזן און האט באצייטענס הנאה פון די גוטע זאכען, וואס שטעהען דארטען אנגעגרייט פון די ארעמעלייט'ס וועגען: „נגידין קמיהון — עס וועלען זיך ציהען דארטען פאר זיי גאנצע טייכען פון באלזאם־עהל, ומתפנקין — און זיי וועלען זיך אנזעפטיגען און אנזעטיגען מיט אלע גוטע זאכען און מיט יענעם גוטען אלטען זיסען ווייז, וואס שטעהט דארטען אנגעברייט פון זייערטוועגען אין קעלטער נאך מששת ימי בראשית“...

אט אזעלכע מינים ליעדער זינגט זיך יהושע־העשעל שבועות מיט נאך א סך אידען, אזעלכע שלים־מזל'ען, ווי ער, הויבט־אויף ביידע הענט ארויף, מאכט־צו די אויגען, שאקעלט זיך מיט'ן גאנצען גוף, שפרינגט־אונטער מיט א טענצעל, און טראגט זיך אריבער מיט לייב און לעבען אהין, אהין, אין איין אנדער וועלט פון נאלע ליטערקייט, פון גאלע גוטסקייט, פון גאלע אייביגקייט, א וועלט, וואו ס'איז נישטא קיין קבצנים, קיין נגידים, קיין אויפגעקומענע קליינע מענטשעלעך מיט ווייסע מאנישקעס און אונטער

זיי אייזערנע שטיינערנע הערצער, קיין נארישע גראבע תאוות, קיין צרות, קיין דחקות, קיין דאגת פרנסה, קיין מעקלערס, קיין שדכנים, קיין צער גידול בנים, קיין קנאה, קיין שנאה... און ער ווארפט־אראפ פון זיך דעם גאנצען לבוש פון דער וועלט, און ער טהוט זיך אויס פון דער היגער וועלט, וויל פארגעסען, פארגעסען, ניט הערען, ניט זעהן וואס ארום איהם טהוט זיך, באהעפט זיך אצינד מיט זיין געליעבטער, מיט דער שכינה. ניט זיין עסק, וואס דא אקעגען איהם שטעהען זאטע צופריעדענע מענטשלעך מיט פעטע אויסגעפאשעטע בייכלעך. ניט זיין עסק, וואס דא קוקט־אריין די זון מיט איין שטראהל דורכ'ן אפענעם פענסטער פונ'ם בית־המדרש, און דאס איינציגע אקאציע־בוימעלע אויף דער שוהל־גאס, וואס האלט אין רעכטען בליהען, שיקט־אריין א געשמאקען זיסען ריח גלייך צו די אידען אין נאז אריין, ווי איינער רעדט: „שמעקט, אידישע קינדער, איהר אויך פון מיינע בשמים און האט אויך הנאה פון גאט'ס וועלט"...

שאט נאר, שאט! אין דער מינוט זאלט איהר מיר נישט אנריהרען מיין יהושע־העשלען. איהר זאלט איהם ניט זאטשע־פען! איהר זעהט דאך, אז ער איז ניט בהאי עלמא, אז ער איז היינט נ י ש ט ק י י ן ה י ג ע ר, ער איז גאר נישטא! ער איז גאר דארטען, ווייט־ווייט פון דאנען, ערגיץ ביי זיין געליעבטער, ביי דער שכינה...

נישטא יהושע־העשעל, נישטא איהם היינט!

דער סדר

א בילד.

געשריבען אין יאהר 1906.

דער סדר

שפּאַק, מייזעל און „דאָס קינד“ האָבען אַלע דריי געמיטעט איין צימער אויף דער גרויעפּערעלשטראַססע און האָבען אָפּגע־צאָהלט פאַר אַ גאַנצען חודש פריהער. דער חסרון, וואָס דער חודש איז שוין אַט־אַט אויף דער נאָז, און אַט־אַט קומט דער „פּאַרטיע“, אַ גראָבער דייטש מיט אַ פאַרשמאַלצענעם קאַפּטאַן און מיט אַ בלויער נאָז, וואָס זעהט־אויס ווי אַ ווינטערדיגע קאַר־טאָפּלי, און דערמאָנט די „גנעריגע העררען“ מיט אַ שענעם „גוט מאָיען“ און מיט אַ „קיססע די האַנד“ און מיט איין „ערגעבענס־טער דיענער“, אַז זיי זאָלען מוחל זיין באַצאָהלען פאַר אַ חודש פריהער, — און דער דייטש זאָל אַזוי האָבען די בלויע נאָז, וואָס זעהט־אויס ווי אַ ווינטערדיגע קאַרטאָפּלי, אויב זיי האָבען אפילו אַ קרייצער ביי דער נשמה. געוועזען ביי'ם „קינד“ אַ גולדען מיט צוואַנציג, האָט מען געקויפט אַ פּאָר צעהנדליג מצות, אַ האַלב קילאָ וואורשטעלעד כשר לפּסח, עטליכע געבאַקענע אייער און איין אַ פלעשעל פון מילך עפּיס אַ מין משקה, וואָס שטעהט אינ'ם מיטעלפּונקט צווישען עסיג און באָרשט און וואָס טאָמער מאַכט מען דערויף „בורא פרי הגפן“ — איז דאָס געוויס אַרויסגעוואָר־פען, אַ ברכה לבטלה.

— זעה נאָר, ער איז שוין פאַרטיג מיט'ן סדר! — רופט זיך אָן שפּאַק, אַ בחור מיט אַ געל מעשען פּנים און מיט אַ שאַרפער אויסגעבויגענער נאָז, מיט אַ הויכען ווייסען שטערן און מיט לאַנגע פאַרוואָרפענע האָר אַרויף.

— ווי קאָן זיך אַ „קינד“ באַגעהן אָהן אַ סדר? — ענט־פערט איהם אָפּ מייזעל, אַ בחור דוקא אַ שוואַרצער און דוקא מיט אַ פּרישטשעוואַטע פּנים און מיט אַ שטאַרק־אָפּגעשאָרענעם קאָפּ, וואָס דורך די שיטערע הערלעך זעהט זיך אַרויס אַ רויטער פאַר־שוויצטער שאַרבען.

דער, וואָס מע רופט איהם „דאָס קינד“, אַ בחור׳על אַ יונגס, אַ שענס, מיט אַ שמאָל ווייס פּנימ׳על, בלוט און מילך, מאַכט זיך נישט דערפון, בעט־אויס דעם טיש מיט אַ פרישען בלאַט „אַרביי־טער־צייטונג“, לעגט־אויס די מצות, די אייער, די וואָרשטלעך־כשר־לפּסח מיט׳ן ביסעל משקה, וואָס איז אַ ספק עסיג אַ ספק באַרשט, הויבט־אויף דעם קאָפּ, קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען:

— וואו נעמט מען כוסות?

— כוסות? לאָז חאָטש זיין איין כוס! — אַזוי זאָגט שפּאַק, און מייזעל גיט־צו:

— מע וועט אַ ברירה האָבען טרינקען פון׳ם פלעשעל. ווער מאַכט קידוש?

— איך! — זאָגט שפּאַק און נעמט זיך צום פלעשעל און וויל געבען אַ זופּ — און בלייבט שטעהן און גיט־איבער דאָס פלעשעל מייזלען. — ווייסט דו וואָס? מאַך דו.

— האָסט מיך דער׳הרג׳עט מיט אַ קניש! — מאַכט מייזעל און נעמט דאָס פלעשעל ביי שפּאַקען און טראָגט דאָס צו צום מויל און בלייבט שטעהן. — שאַ, ווייסט איהר וואָס? לאָמיר וואַרפען גורל.

— וואָס טויג אייך וואַרפען גורל? אַמעהר, גיט אַהער מיר, וועל איך מאַכען קידוש. — אַזוי זאָגט דער, וואָס מע רופט איהם „דאָס קינד“, און נישט לאַנג געטראַכט, נעמט ער דאָס פלעשעל אין האַנט, טהוט־אָן דאָס היטעל, שטעלט זיך אַוועק און הויבט־אָן דעם פּסח׳יגען קידוש מיט׳ן יום־טוב׳דיגען ניגון: „סברי מרנן ורבנן ור - בו - תי“...

ביידע חברים, שפאַק און מייזעל, בלייבן שטעהן פאַרגאַפּט, קוקען איינס אויפ׳ן אַנדערע, און אַז דער, וואָס מע רופט איהם „דאָס קינד“, האָט געענדיגט דעם קידוש, אויסגעלאָזט דעם „לזמן הזה־ה־ה“, רייסט־אַרויס שפּאַק ביי איהם דאָס פלעשעל פון די הענט, קעהרט דאָס איבער, טהוט אַ צוויי־דריי חלעפּטשע און גיט דאָס איבער מייזלען מיט די ווערטער:

— נאָ, פאַרדיען אויך אַ מצוה. טרינק אויך פונ׳ם פּסח׳יגען קידוש!

דער, וואָס מע רופט איהם „דאָס קינד“, איז דערפאַר נישט ברוגז, ענטפערט נישט דאָס צווייטע וואָרט; אדרבה, ער שמייכעלט, די בעקלעך פלאַמען איהם, נאָר די אויגען זיינע, די שוואַרצע טרויעריג־פאַרטראַכטע אויגען, זאָגען: „איהר זענט חזירים!“...

— ווער וועט פרעגען די קשיות? — זאָגט שפּאַק, און מייזעל ענטפערט איהם:

— וואָס הייסט ווער? געוויינטליך, „דאָס קינד“.

און אַלע דריי חברים צעלאַכען זיך.

נישטאָ קיין נייעס

צוויי לשנה־טובה־בריוועלעך:

א) וואס א שניידער פון אמעריקע שרייבט צו זיינעם א פריינט אין דער היים.

ב) וואס א שניידער פון דער היים שרייבט צו זיינעם א פריינט אין אמעריקע.

געשריבען אין יאהר 1907.

נישטאָ קיין נייעס

א.

מאַי דיר פרענד ישראליק!

לשנה טובה תכתבו ותחתמו, דו מיט דיין ווייף און מיט דיינע טשילדרען, איהר זאָלט זיין אָללרייט מיט כל ישראל, אָמן.

מיר האָבען גרויס טראָבעל פון דעם, וואָס דו שרייבסט אונז ניט קיין לעטערס, ווארום זינט עס האָבען זיך אָנגעהויבען ביי אייך די רעוואָלושאָן מיט דער קאָנסטיטושאָן מיט די מעסעקרעס, געהען מיר אַרום דיסאַפּאָינטעט, ממש אָהן קעפּ. אויב דאָס, וואָס אונזערע פּייפּערס שרייבען, איז ניט קיין בלאָף, האָט מען שוין באַדאַרפט אַוועקלעגען ביי אייך אַ האַלבע וועלט. אַלע טאָג הער־רען מיר פון אייך איין אַנדער סענסיישאָן. נעכטען האָב איך גע־לייענט אַ קייבעל, אַז מיסטער קרושעוואַן, דעם פּרעזידענט פון דער פּערטער דומע, האָט מען געהאָנגען, — שרייב מיר, צי ס'איז אמת? און פון דיינע ביזנעס זאָלסט דו מיר שרייבען, צי דו אַר־בייטסט אין אַ שאָפּ, אָדער דו ביזט אַ באָס פאַר זיך? און וואָס מאַכט דיין חנה־ריקעל? און וואָס טהוט הערשעל? און מיין קאַזין ליפּא וואָס מאַכט? און יוסיל העניכ'ס? און בענצי מיט רחל'ען? און זלאַטקע? און מאַטעל? און די איבעריגע אָפּריי־טאָרס וואָס מאַכען? און צי טראַכסט דו וועגען אריבערמופען קיין אַמעריקע? אַלסדינג זאָלסט דו מיר אַרויסשרייבען אין דיין לעטער. און וועגען מיר וואָס זאָל איך דיר שרייבען, מאַי דיר פרענד? איך בין אָללרייט, און מיין ווייף איז אָללרייט, און מיינע טשילדרען זענען אָללרייט. דאַנקען גאָט, מיר מאַכען דאָ אַלע אַ

לעבען. מיר ארבייטען שווער און ביטער, אבער מיר מאכען א לעבען. קיין געלט סייפען מיר ניט, נאר מיר פארנעמען צוויי רומס מיט א קיטשען. א גאנצען טאג ארבייטען מיר, און ביי־נאכט געהען מיר ארויס אויף פלעזשור, אדער אויף א מיטינג פון סאשעליסטען, אדער פון זייאניסטען, אדער גאר אין אידישען טי־איטער. דאס גאנצע לעבען ווערט מען טאקי פארשווארצט, דער־פאר זענען מיר אבער פריי, און איך קאן מיר זיין א מעמבער אין וואס פאר א סאסייטי איך וויל, און אז איך וויל, ווער איך א סי־טיזען און ווער צוגעלאזט צו עלעקשאן. איין זאך נעהט אונז דא ניט איין — די היים. אוי, בענקט זיך אהיים! מיין דזשעני (זי הייסט שוין מעהר ניט בלומע, נאר דזשעני) לאזט מיך ניט עטעמען. זי טרייבט מיך, מיר זאלען פאהרען קיין ראשע אויף קבר־אבות. זאלסט אנקוקען איצט מיין דזשעני, וואלסט דו זי ניט דערקענט. א ליידי מיט א העט און מיט גלאווס. איך שיק דיר דא די פיקטשור פון מיין דזשעני מיט מיין פעמעלי. וואס זאגסט דו אויף מיין עלטערען באי? דאס איז מאטעל. מאיק הייסט ער שוין אצינד. ער איז אללרייט. ער ארבייט אין א פעק־טארי און פארדיענט פון צעהן ביז צוועלף דאלאר א וואך. ער זאל ניט געמבלען, וואלט ער נאר געווען אללרייט! דער אנדע־רער, דזשעק, איז געווען פריהער ביי דער ארבייט; היינט האט ער זיך צוגעלערענט א ביסעל ענגליש און איז א בוקקיפער אין א בארבער־שאפ. דער דריטער ממזר, בענדזשאמין, דיענט אין א סאלון. קיין ווייזדושעס נעמט ער ניט, נאר ער ברענגט אהיים אמאל זעכס דאלאר און אמאל אכט. דער פערטער, דער באיטשיק וואס מיט'ן היטעלע, איז א גוטער לויפער, וויל ניט געהן אין סקוהל, ליגט טאג ווי נאכט אין סטריט און שפיעלט אין באל. די מיידלעך אלע ביי מיר זענען אויך אללרייט. זיי ארבייטען אין די שעפער און האבען שוין געלט אין די בענק. דער חסרון, וואס מע קוקט זיי ניט אן אין די אויגען. זיי געהען ו ו ע ז זיי ווילען און ו ו א ו ה י ן זיי ווילען און מ י ט ו ו ע מ ע ן

זיי ווילען. אמעריקע איז א פריי לאַנד. מע טאָר ניט זאָגען יענעם קיין דעה, אפילו איין אייגענער טאַכטער. אט, צום ביי־שפּיעל, מיין עלטערע טאַכטער, חיה האָט זי געהייסען, אצינד הייסט זי שוין פרענסים, — האָב איך מיט איהר געהאַט א דזשאָב! זי האָט זיך פארליעבט און חתונה געהאַט אָהן מיין וויסען מיט א פּוסטען באַי, פון די, וואָס באַלאַנגען צו די פּיק־פּאָקעטס. ער איז אנטלאָפען פון די האוז אָף רעפיודזש, און איהר האָט ער דערצעהלט, אז ער איז א באַוואוסטער קלאָדהינג־מאַנופעקטשורער און א ריעל־עסטייטניק. לסוף האָט זיך אויס־געלאָזט, אז ער איז א ביגאַמיסט. ער האָט זיין אייגענם סך־הכל דריי ניט־קיין־גע'גט'ע ווייבער! איך האָב געהאַט גענוג טראָ־בעל, ביז איך בין זיינער פּטור געוואָרען. איצט האָט זי געהיי־ראַטעט א פּושקאַרט־פּעדלער און איז אָלרייט. די איבעריגע טעכטער מיינע זענען נאָך ניט אויסגעגאַנגען, און אז זיי וועלען אויסגעהן, וועלען זיי אויך ביי מיר ניט פרעגען. אמעריקע איז א פריי לאַנד, יעדער אַטענדעט זיינע ביזנעס, ווי ער פאַרשטעהט — און דאָטס אָל! האָב איך דיר אַרויסגעשריבען, מאַי דיר פרענד, אָלסדינג, וואָס ביי מיר טהוט זיך, און איך בעט דיך, דו זאָלסט מיר, למען השם, באַלד אַפּענטפערען מיט א לעטער אויך פון אָלס־דינג, וואָס ביי דיר טהוט זיך. און לאָז גריסען איטליכען באַזונדער גאָר פריינטליך, און איך ווינש אייך נאָך א מאָל א כתיבה וחתימה טובה. גוד באַי!

פון מיר דיין בעסט פרענד

ד ז ש י י ק א ב (אַמאָל געוועזען יענקעל).

ב.

טייערער פריינט י ע נ ק ע ל!

דיין לשנה־טובה־בריעף האָב איך פּאָלוטשעט פּונקט ערב־ראש־השנה, און איך דאַנק דיר זעהר פאַר דיין ליעבען בריעף, און

איך ווינש דיר דעם זעלבען ל ש נ ה ט ו ב ה ת כ ת ב ו ו ת ח ת מ ו. געב גאָט צו זעהען זיך מיט פריילינבע הערצער, אמן. אצינד קום איך דיר ענטפערען אויף דיין בריעף. ממה נפשך, שרייבסט דו שוין יאָ איין מאָל אין צוויי יאָהר אַ לשנה־טובה־בריוועל, טאָ שרייב שוין, ווי אַ מענטש! ווער איז דאָס אביאַזאַן צו פאַרשטעהן, וואָס הייסט דאָס: לעטער, פייפער, פיק־טשור, בלאָף, וכדומה אַזעלכע ווערטער? היינט שרייבסט דו, מע זאָל דיר שרייבען און שרייבען. וואָס זאָל איך דיר שרייבען? נישטאָ קיין שום נייעס. ס'איז איצטער, דאַנקען גאָט, שוין בלאַ־האַפּאַלוטשנע ביי אונז. די נגידים מאַכען גוט, ווי אַלע מאָל, און אָרעמעלייט שטאַרבען פון הונגער, ווי אומעטום. מיר, בעלי־מלאכות, זיצען אַהן אַ שטאָך אַרבייט. פאַר איין זאַך זענען מיר, ברוך השם, אַבעזפּעטשעט — פאַר אַ פאַגראָם. מיר האָבען שוין פאַר אַ פאַגראָם כלל קיין מורא ניט. מחמת ס'איז שוין געווען, און צוויי מאָל „אודך" — דאָס איז אַ זאַך, וואָס קאָן זיך טרעפען נאָר אין קעשענעוו. דער פאַגראָם איז געווען ביי אונז אפילו שפּעטליך, נאָר דערפאַר האָבען מיר געהאַט אַ פאַגראָם מיט אַלע פּליטערלעך. בקיצור, קיין סך שרייבען וויל איך דיר ניט און קאָן ניט און האָב ניט וואָס צו שרייבען. איך קאָן דיר נאָר מעלדען, ליעבער יענקעל, איין זאַך: איך לעב! איך האָב זיך געזעהען מיט'ן מלאך־המות דריי מאָל — נאָר בלאָטע! ווי זאָגט געצי דער דאַמסקער שניידער — געדענקסט איהם? — „מ י ב ר ע ש ומ י ב מ ג פ ה — אז ס'איז באַשערט מוטשען זיך, שענקט גאָט דאָס לעבען"... מיר האָט נאָר ווער געטהאָן דאָס האַרץ פאַר מיין ווייב און פאַר מיינע קינדער. האָב איך זיי אָוועקגעשיקט לעזאַזל, זיי האָבען זיך גאַנץ פיין פאַרקלויבען צו אַ גוטען גוי אויפ'ן בוידעם און זענען דאָרט אָפּגעלעגען בכבוד צוויי טעג מיט צוויי נעכט, חלילה נישט געגעסען, נישט געטרונקען, נישט גע־שלאָפען, און ערשט העט אויפ'ן דריטען טאָג, אַז ס'איז שוין ניט געווען וואָס צו ראַבעווען און וועמען צו שלאָגען, איז געוואָרען

ביי אונז, דאַנקען גאָט, בלאַהאַפּאַלוטשנע; איז מען פּאַוואָלינקע
אַראָפּ פון די בוידעמער אַלע בשלום, און עס האָט, ברוך השם,
פון אונזער סעמעיסטווע קיינעם ניט געשאַדט, אחוץ ליפּא, וואָס
איז גע'הרג'עט געוואָרען מיט ביידע זיהן, נח און מלך — גילדענע
צוויי אַרבייטער, און אחוץ משה־הערשען, וואָס מע האָט איהם,
מחילה, אַראָפּגעלאָזט פונ'ם בוידעם, און פּערל דבורה'ס האָט מען
שוין שפּעטער געפונען אַ טוידטע, טאַקי ביי זיי אין קעלער, און
אַ ברעקעל קינד איהרס (רייזעלע) האָט מען געפונען ביי דער
ברוסט... קרוגאַם, שוין מיט קליינע קינדער, זענען פון אונזער סע־
מעיסטווע, הייסט עס, גע'הרג'עט געוואָרען סך־הכל זיעבען... נאָר
ווי זאָגט געצי: „גם זו לטובה — עס קאָן נאָך זיין ערגער; בעסער
האָט קיין שיעור ניט"... אויף הערשלען פרעגסט דו? זיי רוהיג.
ער זיצט שוין העכער אַ האַלב יאָהר איינער אַליין אָהן אַ קנעלונג
אין טורמע. פאַר וואָס? מסתמא דערפאַר, וואָס ער האָט געקוקט,
ווי כהנים דוכנ'ען... ס'איז אַ סברה, אַז מע וועט איהם געבען
אַ פיינעם כיבוד: אָדער מע וועט איהם הענגען, אָדער מע וועט
איהם שיקען; דאָס וועט שוין זיין, ווי זיין גליק וועט שפּיעלען,
מחמת צו אַלסדינג, זאָגט געצי, באַדאַרף מען האָבען מזל. למשל,
אָט איז יוסיל העניכ'ס געשטאָרבען נאָך איידער מע האָט איהם
געבראַכט אין טורמע אַריין... ווייטער איז נישטאָ קיין שום נייעס
דיר צו שרייבען. נו, און אויף נחמיה דעם סטאָלער'ס זוהן, לייב,
פרעגסט דו גאָרניט? געדענקסט איהם? געווען אַ גאָרנישט מיט
אַ נישט, איאָ? „לייב־דרייב־אַבדיריק" — האָט מען איהם גע־
רופען. היינט ליגט ער, ווי אַ גראַף, אין פּעטראָפּאַוולאָווסקע קרע־
פּאַסט. זעהסט דו, אויף וועמען ס'איז יאָ אַ רחמנות געבאָך?
אויף זלאַטקען. זי, זאָגט מען, איז געריהרט פאַר צרות... אַ קליי־
ניגקייט — פאַרלירען אין איין וואָך צוויי קינדער! און אברהם
משה'ס זוהן איז שוין איצט אודאי אין אַמעריקע. אַז דו וועסט
איהם זעהען, זאָלסט דו איהם לאָזען גריסען און זאָגען, אַז זיין
טאַטע איז אַ מאַלאַדיעץ: ער איז געשטאָרבען נאָך פאַר דער

קאנסטיטוציע! און מאטעל אונזערער איז גלאט פארפאלען געוואָרען, מע ווייסט ניט וואו ער איז... עס זענען אט אזוי א סך איזטשעזנעט געוואָרען, מע ווייסט ניט וואו זייער געביין איז אהינגעקומען... א סך זענען זיך צעלאפען, א סך זענען גע'הרג'עט געוואָרען און א סך רוהען זיך אוים אין די טורמעס, שפּאציערען־ארום אין סיבירער שנייען, ארבייטען מיט דער טאטשקע — נאר וועמען הערען זיי? חברה האבען זיך איינגעשפּארט איין מאל פאר אלע מאל: אדער קאנסטיטוציע, אדער א קרענק! קיין חכמות געהט ניט אן ביי אונז, בעלי־מלאכות, ווי זאגט געצי: „ל א מ ע ו ק צ ד ו ל א מ ד ו ב ש ד — זיי מיר ניט קיין פעטער און נעה מיר ניט קיין שטיוועל“... א מאדנער מענטש אט דער געצי: איין זוהן האט מען איהם אוועקגעלעגט אין דער מלחמה, דער אנדערער — זיצט, און אליין איז ער אויך אויף צרות, נאר קומט צו א גלייכווערטעל אדער א פסוק, חאפּט איהם אוועק דער רוח!... און ווייטער איז ניטא מעהר קיין נייעס צו שרייבען. ס'איז, דאנקען גאט, בלאהאפאלוטשנע, און מיר זענען אלע, ברוך השם, אין בעסטען געזונט, אחוץ וואס חנה־ריקעל מיינע קלאגט זיך נעבאך אויף'ן הארצען... א ווערטעלע אויסצורעדען — די פּחדים, וואס מע שטעהט דא אוים פון די עקספּראָפּריאַציעס. דו ווייסט אודאי נישט, מיט וואס מען עסט דאס? וועל איך דיר באשרייבען. מע קומט אריין צו דיר אין שטוב אריין מיט א פאר־טיגער באמבע, אנגעפילט דוקא ניט מיט מצה־מעהל, נאר מיט פול־ווער און מיט צוויעקעס, און מע זאגט צו דיר: „רוקי ווערד!“ (געצי רופט דאס אן: „שאו ידיכם!“), און מע צעשפּילעט דיר די קאפּאטע און מע נעמט־צו ביי דיר וואס דו האסט — און רוף מיך קנאקניסעל! אנומעלטען זענען אריין צו מיר צוויי חברה־לייט, געזאגט מיט מיר דעם פסוק און צוגענומען ביי מיר די מאַ־שינע. און א בהמה האב איך געהאט, איז זי אליין גע'פגר'ט. און מיין ברכה איז נאך א גרעסערע אביונ'טע, ווי זי איז געווען, און אלטערען געהט אויך אפּ געגוג צו א נגיד, און לייזערען האט

מען אַרויסגעשיקט ניט לאַנג פּאַר אַ פּאַס. אַ מצוה — וועד איז איהם שולדיג? לאָז ער ניט זיין קיין מלמד! און מענדעל האָט זיך אויך שען אויסגעפּיינט, געגומען און געשטאָרבען, אַ טייל זאַגען — פון דער טשאַכאָטקע, אַ טייל זאָגען — פון הונגער, און איך מיין, אַז פון ביידע זאַכען... און בנימינ'ס קדיש דיענט, און פון דער חלירע שמועסט מען ביי אונז גאַנץ געשמאַק. נאַך דאָס פעהלט אונז!... און ווייטער איז ניטאָ מעהר קיין שום נייעס דיר צו שרייבען. און דאָס, וואָס דיין בלומע, אָדער ווי אַזוי הייסט זי היינט, דזשעני, וויל קומען צו פאָהרען אויף קבר־אבות, איז ניט איצטער די צייט, יענקעל! לאָז איבער אויף איבער־אַ־יאָהר, אם ירצה השם, ס'וועט ווערען ביי אונז אַ ביסעל שטילער, דער עולם וועט אויפהערען זיך קוילען איינס דאָס אַנדערע, וועט איהר דעמאָלט קומען צו פאָהרען, וועלען מיר געהן, אם ירצה השם, איינ־איינעם אויפ'ן פעלד — ס'איז אונז דאָרט צוגעקומען, ברוך השם, אַ שען ביסעל פריינט, פון באַקאַנטע שמועסט מען ניט; עס קומט נאָך צו היינט אויך אַלע טאָג! מעהר קיין נייעס איז ניטאָ צו שרייבען. זיי געזונט און לאָז גריסען איטליכען באַזונדער גאַר פריינטליך. קיין אַמעריקע פאָהר איך ניט. דיין אַמעריקע הויבט מיר ניט אָן צו געפעלען. אַ לאַנד, וואָס אַ גאַזעט הייסט פּייפּער, וואָס פון בלומע ווערט דזשעני, און אַ חתן האָט דריי ווייבער — פון אַזאַ לאַנד, האָב קיין פאַראיבעל ניט, דאַרף מען לויפען! פון דיין בריעף זעה איך אַרויס, אַז ווען מיר האָבען דאָ די קאָנסטי־טוציע, וואָס מיר מיינען, באַדאַרפען מיר שוין קיין שום אַמעריקע נישט. דעמאָלט האָבען מיר דאָ אַ בעסער אַמעריקע, ווי איהר דאָרט... יענקעל! זאָלסט גאָר קיין יסורים ניט האָבען: אַזאַ שטיק גאָלד מיר, און אַזאַ מכה קרושעוואַנען, וואָס פאַר אַ קאָנסטיטוציע מיר וועלען, אם ירצה השם, האָבען!... הלואי זאָל אונז גאָט אָנ־החתמ'ענען אַ גוט יאָהר, אונז דאָ און אייך דאָרטען!

פון מיר דיין פריינד ישראל.

ענגלישע און פאַרענגלישטע ווערטער אין דער דערצעהלונג.

אויסגעהן — זיין פאַר׳קנס׳ט. אטענדען די ביזנעס — טהון די געשעפטען.

אַלרייט — אין בעסטען שטאַנד. אַפּרייטאַרס — שניידערס. אריבער־מופען — איבערקלויבען זיך.

באַי — יונגעל. באַל — מיאַטש. באָס — בעל־הבית. באַרבער־שאַפּ — פּאַריק־מאַכער־שטוב. בוקקיפּער — בוכהאַלטער. ביזנעסמאַן ביזנעס וואָס וכו׳ —

ביזנעס — געשעפטען. בלאַף — גוזמא. בעסט פרענד — בעסטער פריינט.

גוד באַי — זיי געזונט. גלאַווס — הענטשקעס. געמבלען — שפּיעלען אין קאַרטען.

דאַטס אַל — איין עק. דזשאַב — איין עסק. דיסאַפּאינטעט — צעטראָגען.

האַוז אָף רעפּיודזש — איין אויסבעסערונג־אנשטאַלט. העט — הוט.

ווײדזשעס — געצאַהלט. ווייף — ווייב.

זייאָניסמען — ציוניסטען.

טיאַייטער — טהעאַטער. טראָבעל — יסורים. טשילדרען — קינדער.

לויפער — א דער־רוח־ווייסט־וואָס. ליידי — מאַדאַם. לעטער — א בריעף.

מאַי דיר פרענד — מיין טייערער פריינט. מעמבער — מיטגליעד. מעכעק־רעס — פאַגראַמען.

סאַלון — שענק. סאָסייטי — געזעלשאַפט. סאָשעליסטען — סאָציאַליסטען.

סטרים — גאַס. סיטיזען — בירגער. כייפען — קלויבען. סענסייישאַן — איבערראַשונג. סקוהל — שול.

עלעקשאַן — וואַהלען.

פּושקאַרט־פּעדלער — א פעדלער מיט א וועגעלע. פּיקטשור — בילד. פּיק־פּאָקעטס — גנבים. פּייפּערס — גאַזעטען. פלעזשור — פאַרגעניגען.

פעמעלי — פאַמיליע. פעקטאָרי — פאַבריק.

קאַזין — געשוועסטערקינד. קיטשען — קיך. קייבעל — דעפּעש. קלאָדהינג־מאַנופעקטשורער — א פאַבריקאַנט פון קליידער.

ראַשע — רוסלאַנד. רומס — חדרים. ריעל־עסטייטניק — האנדעלט מיט הייזער. רעוואַלושאַן, קאַנסטיטושאַן — רעוואָלוציע, קאָנסטיטוציע.

שאַפּ — געווערקהויז.

א פריהער פסח

א מעשה, וואס קאן זיך פארלויפען אויף דער גרויסער וועלט.

נעשריבען אין יאהר 1908.

אַ פריהער פסח

א.

די וועלטבאַריהמטע דייטשע שטאָדט נ א ר ר ע נ ב ע ר ג איז איין אַלטע אידישע שטאָדט. און ניט נאָר אַ אידישע שטאָדט — זי איז אַ פרומע שטאָדט, אַ גאָטספאַרכטיגע. איהרע אידען האָבען זיך געמאַכט אַ שם אויף דער וועלט דערמיט, וואָס זיי האָבען קיינמאָל ניט געגריבעלט זיך, ניט אריינגעלאָזט זיך אין חקירות, ניט געפילאָזאָפירט, ניט געפרעגט קיין קשיות אויף אַזעלכע זאַכען, וואָס קעהרען זיך אָן מיט גאָט. אויף זיי מעג מען זאָגען, אַז זיי זענען אידען אָהן חכמות.

אמת, זייער אידישקייט באַשטעהט ניט מעהר ווי אין דריי דינים, וואָס שטאַמען מסתמא פון אברהם אבינו, אָדער אפשר נאָך פון אָדם הראשונ'ען: 1) יאָהרצייט, 2) בר־מצוה, 3) פסח. די דריי דאָגמען זענען גאַנץ גענוג אויפצוהאַלטען דאָס אידישע פאָלק נאָך טויזענטער און טויזענטער יאָהרען. מיינט ניט, אַז דאָס האָבען זיי אויסגעזויגען פון זייער אייגענעם פינגער; דאָס האָבען זיי געהערט ניט איין מאָל פון זייער ראַבינער, דאָקטאָר און פרעדיגער, וועלכען די נאררענבערגער קהילה האַלט־אויס ניט מיט ווינציגער עהרע, ווי די קאַטוילען, להבדיל, דעם רוימישען פּאַבסט. דער ראַבינער, דאָקטאָר און פּרעדיגער טראָגט ביי זיי דעם נאָמען „רבי", „אונזער רבי", און די נאררענבערגער קהילה איז איבער־צייגט, אַז נאָך אַזאַ למדן, ווי זייער רבי, איז שוין נישטאָ אויף דער גאַנצער וועלט. אין זיינע דרשות, וואָס ער האַלט זיי אַלע

יום־טוב אין דער סינאַגאָגע, וואַרפֿען זיך דורך אַזעלכע לשון־קודש׳דיגע ווערטער, וואָס נאָר דער מחבר פֿונ׳ם סידור זאָל איצטער אויפֿשטעהן, וואָלט ער זיי אפֿשר פֿאַרשטאַנען, און אפֿשר ניט... די נאַררענבערגער אידען דערצעהלען פֿון איהם מופֿתים, ווי פֿון אַ „גוטען אידען". למשל, זיי באַריהמען זיך, אַז שוין עטליכע און צוואַנציג יאָהר, זינט ער איז ביי זיי ראַבינער און פּרעדיגער, האָט זיך נאָך ניט געטראָפֿען, ער זאָל אַמאָל האָבען אַ טעות: אַלע יום־טוב די זעלבע דרשה מיט די זעלבע פּסוקים פֿונ׳ם זעלבען תנ"ך, מיט דער זעלבער באַדייטונג, מיט די זעלבע משלים. איך מיין אָבער, אַז דאָס איז אַ ביסעל איבערטריבען. דער אויטאָריטעט פֿונ׳ם ראַבינער, דאָקטאָר און פּרעדיגער איז אין שטעדטעל אַזוי גרויס, אַז קיין יאָהרצייט, קיין בר־מצוה און קיין יום־טוב ווערט ניט באַשטימט, ביז עס ווערט ניט פֿריהער פֿעסטגעשטעלט פֿונ׳ם ראַבינער און פּרעדיגער. און הגם יעדער נאַררענבערגער אידישער איינוואָהנער מוז האָבען ביי זיך אין שטוב אַ אידישען לוח, פּונקט אַזוי ווי יעדע נאַררענבערגער אידישע פֿרוי מוז האָבען אַ ווייסע כּפּרה ערב יום־כּפּור, דאָך, אַז עס קומט אונטער אַ יום־טוב, גלויבט קיינער ניט דעם לוח אויף נאמנות און מע געהט צום רבין זיך ערקונדיגען: „ווען האָבען מיר פֿייערטאָג?" און ווער שמועסט נאָך אַזאַ יום־טוב, ווי דער הייליגער פּסח?! פּסח ווערט געפֿייערט אין נאַררענבערג — איך געה מיט אייך אין געוועט — מיט מעהר פּראַכט און גלאַנץ און מיט מעהר כּשרות אַלס אין דער פּרימסטער שטאָדט בכל תּפוצות ישראל! די נאַררענבערגער ווייבער — זיי קומט דער שבח — זענען אַזעלכע צנועות, אַז פּסח אין טהעאַטער באַנוצען זיי ניט די חמצ׳דיגע בינאָקלס פֿון אַ גאַנץ יאָהר. אפֿילו די נאַררענבערגער מאַנסבילען, וואָס זענען עפּיס ניט אַזעלכע גרויסע מצה־שמורה׳ניקעס, פֿון דעסטוועגען האָט זיך געמאַכט וויפֿיעל מאָל, אַז מע איז געקומען צום רבין מיט אַ שאלה, צי מעג מען פּסח טרינקען מינכענער ביער און פֿאַרבייסען מיט פּראַגער שינקען.

אצינד, אז מיר האבען זיך שוין א ביסעל באקאנט מיט די נארדענבערגער אידען אלס אידען, — קאנען מיר שוין צוטרעטען צו דעם עצם פון דער געשיכטע, וואס האט זיך פארלאפען אין דער שטאדט נארדענבערג אין דעם יאהר 1908, אדער 5668 פון זינט די וועלט איז באשאפען געווארען, לויט רעכענונג פון אונזער אידישען וועלט־לוח.

ב.

די נארדענבערגער קהילה באנוצט זיך מיט איהרע אייגענע פאבריקאציעס און פראדוקטען, אויסער אידישע ליטעראטור. אמאל פלעגען זיי די אידישע ליטעראטור אימפארטירען פון אויסלאנד, מעהרסטענטייל פון לאנדאן אדער פון ווארשא. נאר פון דער לעצטער צייט, זינט עס האבען זיך אנגעהויבען ביי אונז די בהלות, מלחמה, רעוואלוציע, קאנסטיטוציע און פאגראמען, האבען די חוואליעס פון דער געוואלטיגער עמיגראציע ארויסגעווארפען אויף דעם דאזיגען נארדענבערגער אאזיס, צווישען א סך אנדערע נפשות, אויך איינעם א פעקעל־טרעגער אדער א מוכר־ספרים'ניק מיט'ן נאמען פ י נ ח ס פ י נ ק ו ס.

פינחס פינקוס איז א אידעל א נידעריגס, א זשוואווע, מיט איין אויגעל א קליינס, דאס אנדערע א גרויס. בשעת ער רעדט, קוקט דאס קליינע אויגעל אויפ'ן גרויסען, ווי איינער רעדט: „נו?“... און דאס גרויסע אויג ענטפערט איהם: „נו־נו!“... די ערשטע צייט האט ער זיך געננוג אנגעליטען, געננוג אויסגעהונגערט און געננוג אויסגעשטאנען יסורים, וועהטיגען און בזיונות פון זיינע דייטשע ברידער, ביז ער האט זיך דערשלאגען צו זיין שטענדיגער פרנסה פון דער היים — ארומטראגען אידישע ספרים און ביכלעך איבער די הייזער. א צעבראכענער, א צעראבעוועטער, א נאקעטער און א הונגעריגער, האט ער פארלאזען זיין לאנד, וואו ער איז געבארען, און האט זיך מיט גרויס מיה דערשלאגען אין א

פריי לאנד — קיין נאררענבערג, וואו ער איז שוין געווען באַ־וואָהרענט פון א פּאָגראָם, נאָר ניט געווען באוואָהרענט פון שטאַר־בען פון הונגער, מחמת אין דעם פרייען לאנד איז דאָס שנאָרען שטרענג פארבאָטען אפילו צווישען אייגענע ברידער. יעדער מענטש איז מחויב עפּיס טהון. אונזער צעשלאָגענער עמיגראַנט פּינחס פּינקוס האָט אָבער ניט געקאָנט געפינען קיין שום טהועכץ אינ'ם פרייען לאנד. שולדיג איז געווען אין דעם ניט אזוי ער אליין, ווי די שפּראַך. דאָס הייסט, וואָס ניט ער האָט פארשטאַנען ז י י ע ר שפּראַך, און ניט זיי האָבען פארשטאַנען ז י י ן שפּראַך. די ערשטע צייט האָט ער ארומגעשפּאַציערט איבער די נאררענבערגער גאַסען און באַטראַכט די שטאָדט מיט די מענ־טשען, דעם הימעל מיט דער ערד. דאַכט זיך, די זעלבע הייזער, די זעלבע מענטשען, דער זעלבער הימעל מיט דער זעלבער ערד — און גאָרנישט, אלע געהען זיך אזוי רוהיג; קיינער האָט קיין מורא ניט פאַר א שטיין פון אויבען, פאַר א קויל פון פאָרענט אָדער פאַר א מעסער פון הינטען — גליקליכע מענטשען! א געבענטשט לאנד!...

וואָס ווייטער האָט אָבער דאָס לאנד אנגעהויבען אנווערען דעם חן אין זיינע אויגען — איבער'ן מאָגען. דער מאָגען איז א בייזער בעל־דבר; איהם, אז עס קומט די צייט פון עסען, וויל ער ניט הערען ניט פון קיין פּאָליטיק, ניט פון פילאָזאָפיע. „האָסט מיך עפּיס אין זינען, צי ניין?" — אזוי טענה'ט א לעדיגער מאָגען. — „פון מיינעטוועגען קאָנסט דו בעטלען געהן, קאָנסט גנב'נען, גזל'ענען, אָבי מיר זאָלסט דו אָפּגעבען מיינס, און וויי־טער איז ניט מיין עסק!"... דער חסרון איז אָבער, וואָס אויף אויסציהען די האַנט דאַרף מען זיין א געבאָרענער בעטלער, אָדער האָבען א נשמה פון א בעטלער. און אונזער העלד האָט זיך לאנג ארומגעדרעהט איבער די נאררענבערגער שטראָססען, ביז ער האָט ביי זיך גע'פּועל'ט אָפּשטעלען דעם ערשטען מענטשען, חלילה ניט אויף צו בעטען ביי איהם עפּיס, נאָר גלאַט אזוי, אויסרעדען זיך

א ביסעל דאס הארץ. פינחס פינקוס האט זיך אנגערופען צום ערשטען דייטש בזה הלשון:

— האט קיין פאראיבעל ניט, מיין ליעבער הערר דייטש, איך בין דא א גר און פארשטעה ניט דאס לשון. איך לויף פון א קאנסטיטוציע לויף איך, און פאל, הייסט עס, מיט'ן פנים צו דער ערד. גלויבט מיר, איך וואלט אייך ניט מטריח געווען, ס'זאל ניט זיין, ווי מע זאגט, באו מים עד נפש. איך בעט ניט חלילה קיין נדבה; איך זוך עפים א מלאכה, א טהועכץ, וואס ניט איז, אבי דערהאלטען די נשמה. האט רחמנות...

דער דייטש האט איהם אויסגעהערט ביז'ן סוף און האט זיך פאר איהם אנטשולדיגט, אז ער האט קיינמאל אזא שטראססע ניט געהערט, און איז אוועק זיין וועג. דער צווייטער דייטש האט אויסגעהערט די זעלבע דרשה און איז אוועק אהן ווערטער. דער דריטער דייטש איז געווארען א ביסעל ברוגז, וואס מע נעמט צו זיין צייט, און האט זיך רעכט אויסגעבייזערט אויף דעם „פער־דאמטען קערל". דער פערטער דייטש האט איהם אפילו ניט אויסגעהערט ביז'ן סוף, באוויזען איהם, אז ער האט א שטעקען, און געזאגט, אז טאמער געהט ער ניט „פארט", אזוי רופט ער צו א „שוצמאן"...

און אונזער העלד האט גיך איבערגעביטען זיין פריהעריגע מיינונג איבער די דייטשען און איבער זייער פרייען לאנד, וועל־כעם ער האט פיינט געקריגען, און איז דעם דייטש געווארען א דם־שונא!

ג.

אויב דער אומגליקליכער פינחס פינקוס האט פיינט געקרא־גען די נאררענבערגער דייטשען, האט ער טויזענט מאל אזוי פיעל געטראגען שנאה און פארדראס אויף די נאררענבערגער דייטשע אידען מיט זייער ראבינער, דאקטאר און פרעדיגער, וואס האט אוועקגעשטעלט דעם ארעמען עמיגראנט דריי טענות: 1) למאי

איז ער איין אָרעמאַן? 2) למאי געהט ער אָפּגעריסען? 3) למאי רעדט ער ניט קיין דייטש? דערויף האָט איהם דאָס אָרעמע אידעל אָפּגעענטפערט אַ ביסעל טאַקי מיט צופיעל הוצפה:

— אדוני קעניג! איך וועל אייך ענטפערען על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון: דאָס, וואָס איהר טענה'ט, למאי איך בין איין אָרעמאַן און געה ווי אַ שלעפּער — זענט איהר גערעכט; דער אויבערשטער האָט מיר געוואָלט געבען געלט, האָב איך איהם געזאָגט: געב דאָס בעסער מענדעלסאָנען — ער איז אַ משומד און האָט ניט קיין חלק לעולם־הבא... נאָר דאָס, וואָס אייך געפעלט ניט מיין אידיש לשון, וואָלט איך אַ בעלן געווען, איהר זאָלט זיין אין מיין פּאַלאַזשעניע און קומען מיט אייער דייטשמעריש צו אונז קיין מאָסקווע, און אפילו קיין באַרדיטשעוו, וואָלט איהר דעמאָלט געוואוסט, וואָס פאַר אַ גאָט מיר האָבען.

אַ גליק, וואָס דער ראַבינער האָט פאַרשטאַנען פון דער דאָזיגער גאַנצער רעדע נאָר עטליכע געצעהלטע ווערטער: „געלט"... „מענדעלסאָן"... „מאָסקווע"... און דער נאַררענבערגער ראַבינער האָט איהם גענומען לייענען אַ נאָטאַציע און זאָגען מוסר, אַז ס'איז אַ „פורכטבאַרע פרעכהייט" פון אַזאַ אידעל זיך מישען אין דער רוסישער פּאָליטיק און קריטיקירען מענדעלסאָנען, למאי ער שטיצט מאָסקווע מיט געלט... „אָט דאָס איז טאַקי אייער אומגליק, — האָט דער ראַבינער גע'דרש'עט צום אָרעמען עמיגראַנט — וואָס איהר קריכט אַהין, ניט וואו מע דאַרף. אָט דערפאַר טאַקי שלאָגט מען אייך און מע טרייבט אייך, און מיר, דייטשע אידישע בירגער, האָבען דורך אייך חרפה און בושה"... און נאָך אַ סך אַזעלכע ערנסטע קלוגע רעד האָט דער נאַררענבערגער ראַבינער און פּרעדיגער אויסגעשאָטען אומזיסט און אומנישט, מחמת דאָס אידעל האָט פון זיין דרשה נאָך ווינציגער פאַרשטאַנען... דאָס רעזולטאַט איז געווען, וואָס נאָך עטליכע מאָל אַרויסטרייבען איהם און אָנרופען „שנאָרער", „פּאָלנישער יודע" וכדומה אַזעלכע נעמען, האָט זיך אונזער פּינחס פּינקוס פאַרט דערשלאָגען ביי דער נאַררענבער־

גער קהילה, מע זאָל איהם אויסלייהען אַ ביסעל מזומנים, וועט ער אויסשרייבען פון דער היים אַ ביסעל געדרוקטע סחורה — טאָמער וועט ער עפּיס פאַרדיענען.

און כך הוה. ער האָט אויסגעשריבען אַ טראַנספּאָרט ספרים און ביכלעך, אויך אַ ביסעל סידורים, חומשים, סליחות און הגדות, און דער עיקר — אידישע לוחות. אויף לוחות, האָט ער אַרויס־געזעהן, וועט ער דאָ האָבען מעהר בעלנים, ווי אויף אַלע אַנדערע ספרים. פּינחס פּינקוס האָט ניט אומזיסט פאַרבראַכט זיין צייט צווישען די דייטשע ברידער. ער האָט פאַרשטאַנען, אַז אַ לוח איז כמעט דער איינציגער גאַנגבאַרער אַרטיקעל פון דער אידישער ליטעראַטור אין נאַררענבערג. ער האָט זיך ניט אָפּגענאַרט. ער האָט אויספאַרקויפט דאָס גאַנצע פּעקעל אידישע לוחות אין איין טאָג און האָט געמוזט אויסשרייבען נאָך אַ טראַנספּאָרט מיט לוחות, און האָט דעם טראַנספּאָרט אויך אָפּגעזעצט.

פון דעמאָלט־אָן האָט אונזער פּינחס פּינקוס אַנגעהויבען וואַכּ־סען און וואַכסען, דאָס הייסט, געהן פון איין שטעדטעל אינ'ם אַנדערען מיט אַ פּעקעל ספרים אויף די פּלייצעס, צום מיינסטען אידישע לוחות, באַרדיטשעווער, ווילנער און וואַרשעווער פאַברי־קאַציע. נאָר דער הויפּט־אָפּזעץ איז ביי איהם געווען נאַררענ־בערג און וויעדער אַ מאָל נאַררענבערג, וואָרום אין ערגיץ איז ניטאָ אַזאַ איין אָפּגאַנג אויף דער סחורה, ווי אין נאַררענבערג. אַ נאַררענבערגער איד, אַז ער קויפט אַ אידישען ספר, איך מיין אַ לוח, טהוט ער דערמיט דריי „וואָהלטאַטען“ מיט אַ מאָל: ערש־טענס, וואָס ער ברענגט אין שטוב אַריין אַ „אידישען ספר“; צווייטענס, וואָס ער פאַרשפּרייט דערמיט די אידישע ליטעראַ־טור; דריטענס, וואָס ער גיט צו לייזען דעם אַרעמען „פּאָלנישען יודען“ געלט. און דער אָרעמער „פּאָלנישער יודע“ מאַכט ניט שלעכט. דאָס ערשטע יאָהר האָט ער אויסגעבראַכט אידישע לוחות אין די צעהנדליגער. דאָס צווייטע יאָהר — אין די הונדערטער. צום דריטען יאָהר האָט ער זיך געגרייט אָפּצוזעצען טויזענט לוחות,

און אפשר נאך מעהר — ווער ווייסט? עס איז נאר א הארצוועה־טיג, וואס ער מוז די סחורה באציהען אזש פון דער היים און צאהלען פאר איהר מיט בארעס געלט. עס וואלט געווען א גלענ־צענדעס געשעפט, ווען מע זאל קאנען די סחורה פאבריצירען דא אויפ'ן ארט. און אונזער לוח־הענדלער פינחס פינקוס האט פאר־טראכט א קאמבינאציע — א גאנצען פלאן, א גאונ'ישען, א טייר־וועלשען פלאן.

ד.

איינמאל אין א שענעם פריהמארגען איז אונזער לוח־עקס־פארטער, פינחס פינקוס, געזעסען אין זיין אידישען רעסטאראן, וואו ער האט גאנץ פיין אפגעמיטאגט, זיך גערייניגט די ציינער, און זיינע צוויי נישט־גלייכמעסיגע אויגען האבען געקוקט איינס אויף דאס אנדערע און געפיהרט א שמועס. א סימן, אז דער קאפ האט געטראכט און דער מח האט געארבייט. און בכדי דער לעזער זאל וויסען, וואס האט אזעלכעס געטראכט פינחס פינקוס, געבען מיר איבער אין קורצען דעם שמועס פון זיינע אויגען (לאָ־מיר זיך אויף א מינוט פארשטעלען, אז אויגען רעדען).

דאס קליינע אויגעל: מע דארף אויסשרייבען א טראנספארט לוחות צום יאהר תרס"ח... אוועקשיקען אזוי פיעל געלד!

דאס גרויסע אויג: א גאנצען אוצר!

דאס קליינע אויגעל: איין עבירה פאר גאט!

דאס גרויסע אויג: מען איז עובר אויף בל תשחית!

דאס קליינע אויגעל: מע זאל קאנען קריגען פון זייערטוועגען איין אלטען לוח...

דאס גרויסע אויג: פון תרח'ס יאהרען, אבי א לוח!...

דאָס קליינע אויגעל: די נאַררענבערגער לומדים...

דאָס גרויסע אויג: מופלגים, גרויסע קעפּ, שאַר־פע מוחות!...

דאָס קליינע אויגעל: אַי, טאָמער וועלען אויס־קומען די דאָטעם פאַפּעריק?

דאָס גרויסע אויג: בין איך בדלות!

דאָס קליינע אויגעל: אַ מצוה אויף זיי!

דאָס גרויסע אויג: חאַפּט זיי בעני!

דאָס קליינע אויגעל: במילא טריפ'ניאַקעס, דייטשען!...

דאָס גרויסע אויג: קירע מאַק!...

דאָס קליינע אויגעל: זיי האָבען מיר גענוג בלוט פאַרצאַפּט, איידער איך האָב מיך אַרויפגעשלאָגען אויף אַ שטיקעל דרך...

דאָס גרויסע אויג: עס מעג שוין אַמאָל קומען אויף זיי אויך אַ מפּלה!...

און פּינחס פּינקוס האָט אַ וואונק געטהאָן צום קעלנער:

— הער נאַר, דייטש בן דייטש! אַ קריגעל סמעטענע!

דאָס האָט געהייסען אַזוי גוט, ווי אַ קופעל ביער. און אונזער לוח־הענדלער האָט אויסגעטרונקען אַ קופעל ביער און האָט אַוועק־געשריבען אַהיים אַ בריעף, פון וועלכען מיר געבען דאָ איבער אַ ריכטיגע קאָפּיע:

„...און ווייטער שרייב איך אייך, מיין ליעבער פריינט, איהר זאָלט זיין אַזוי גוט און אַריינפּאַקען מיר וויפיעל איהר קאָנט אַלטע לוחות, צום מיינסטען פון יאָהר תרמ"ח. איך האָב דאָ אויף זיי איין אַפּזעץ. די דייטשען קויפען אַלטע מאַרקעס מיט אַלטע לוחות. פאַרשטעהט זיך, אַז זיי צאָהלען דערפאַר זעהר ביליג, נאַר אַלץ איז בעסער פאַר אייך, איידער זיי זאָלען פוילען ביי אייך

אויפ'ן בוידעם און די מייז זאָלען זיי עסען. אז איהר וועט איינ־פּאַקען די אַלטע לוחות, זאָלט איהר מוחל זיין זיי איבערוועגען און רעכענען מיר לויט וואָג פון פּאַפּיער און ארויסשיקען מיר פּער נאָכנאַהמע. זעהט זשע, למען השם, אַלע אַלטע לוחות, וויפיעל איהר האָט, צום מיינסטען פון יאָהר תרמ"ח. איך טהו דאָס כמעט נאָר צוליעב אייך. איך וויים, אז עס וואַלגערען זיך ביי אייך אַלטע לוחות, וויל איך אייך געבען צו לייזען. צו קיין אנדערען שרייב איך נישט, נאָר צו אייך, ווייל איך האַלט פון אייך. גע־דענקט זשע, למען השם, וואָס מעהר אַלטע לוחות, און איך גריס אייער ווייב און קינדער גאָר פריינטליך.

ממני פּינחס פּינקוס".

פאַר'חתמ'ט דעם בריעף, האָט ער אַ רוף געטהאָן דעם קעלנער:

— הער נאָר, דייטש בן דייטש, נאָך אַ קריגעל סמעטענע!...

באַקומען נאָך אַ קריגעל ביער, האָט אונזער לוח־פאַבריקאַנט אנגעשריבען נאָך אַ בריוועל צו איין אנדער מוכר־ספרים:

„...והשנית שרייב איך אייך, אַז איך האָב אויסגעקראַצט דאָ איינעם אַ דייטש, וואָס איז אַ קונה אויף אַלטע לוחות, אָבער נאָר פון'ם יאָהר תרמ"ח. אויב איהר האָט זיי, שיקט זיי מיר צו באַלד דורך אַ נאָכנאַהמע. רק איהר זאָלט נישט רעכענען מעהר ווי דאָס פּאַפּיער, כי איך דאַרף דאָך אויך עפּיס פאַרדיענען. איך שרייב נאָר צו אייך, ווייל איך וויים, אַז נאָר ביי אייך געפינען זיך אַלטע לוחות. און מחמת איך האָב קיין צייט נישט, מאַך איך דאָס בקיצור.

ממני פּינחס פּינקוס".

און נאָך אַ בריוועל האָט ער אוועקגעשריבען, שוין אין איין אנדער שטאָדט:

„...והשנית שרייב איך אייך, אַז איך קאָן ביי אייך היינטיגס יאָהר קויפען לוחות נאָר על־מנת, דאָס הייסט מיט אַ תנאי, אַז צו

יעדען נייעם לוח פון יאהר תרס"ח דארפט איהר מיר צולעגען דריי לוחות אלטע פונ'ם יאהר תרמ"ח אומזיסט. ווייל ס'איז דא א פאר דייטשען, וואס זיצען און שטודירען די וועטערונגען נאך די אלטע לוחות פון די פריהעריגע יאהרען. לכן אבקש, איהר זאלט מיר ארויסשיקען אלע אייערע אלטע לוחות פון יאהר תרמ"ח, צו־לעגען צו יעדע דריי אלטע איינעם א נייעם לויט פרייז, און באלד ארויסשיקען על־ידי נאכנאהמע.

פון מיר אייער פריינט פינחס פינקוס".

אט אזעלכע בריוולעך זענען אוועקגעגאנגען נאך עטליכע צו פארשיידענע בוכהענדלער אין פארשיידענע שטעדט. און אונזער לוח־אנגראסיסט פינחס פינקוס האט זיך צעצאהלט מיט'ן קעלנער און האט זיך אנגעזאטעלט מיט'ן פעקעל ספרים אויף די פלייצעס און איז אוועק זיין וועג, ווי א מענטש, וואס האט פארקלערט און אויסגעפיהרט א רעכטען, א וויכטיגען עסק.

ה.

דאס געוועזענע יאהר 5668, זינט גאט האט באשאפען די וועלט, איז געווען פאר די נאררענבערגער אידען א יאהר פון שפע. אלע, פונ'ם ערשטען פאבריקאנט ביז'ן לעצטען בעל־מלאכה, האבען געמאכט גוטע געשעפטען. אלע, פונ'ם גרעסטען קאמיסיאנער ביז'ן קלענסטען הויזירער, האבען פארדיענט געלט, און אלע זענען געווען צופריעדען און האבען זיך געפרעהט, וואס דער „ארמער פאל־נישער יודע" לייזט ביי זיי געלט פאר'ן לוח תרס"ח. מע קאן זא־גען, עס איז נישט געווען אין נאררענבערג קיין איינציג הויז, וואס זאל נישט האבען געקויפט ביי'ם „פאלנישען יודען" קיין לוח אויף דעם יאהר. און די נאררענבערגער אידישע באפעלקערונג האט גע־נומען דאס נייע יאהר תרס"ח (5668) נאכ'ן אלטען לוח פונ'ם יאהר תרמ"ח (5648) אויסגעצייכענט גוט, דאס הייסט: מע האט זיך געהאט יאהרצייטען, געפייערט בר־מצוות און געבענטשט

חנוכה־ליכטלעך, געגעסן פורים׳דיגע המן־טאַשן און גענומען זיך גרייטן צום הייליגן פּסח, באַקן מצות — אַלסדינג ווי אַלע יאָהר, פון זינט די וועלט איז אַ וועלט, — און אין דער ריכטיגער צייט, לויט דער לוח זאָגט, האָט מען זיך גאַנץ פיין אָוועקגעזעצט צום סדר, אויף מאָרגען נאָך אַ מאָל צום סדר, און אַזוי וואָלט זיך אָפּגעלאָפען דער פּסח, און אפשר דער שבועות מיט׳ן סוכּות אויך, ווען עס זאָל זיך נישט טרעפען אַ מעשה (ביי אַלע שרייבערס פון דער וועלט מוז זיך טרעפען אַ מעשה).

ומעשה שהיה כּך היה:

איינער איין אַפּטייקער האָט געדאַרפט פאָהרען פון נאָררענבערג קיין בערלין נאָך סחורה. האָט ער זיך אויפגעזעצט דעם ערשטען טאָג חול־המועד פּסח און איז אַוועק קיין בערלין. געקומען איז ער קיין בערלין איין אויסגעהונגערטער פונ׳ם וועג — סכּנות! דער לעזער, וואָס האָלט קאָפּ, געדענקט אודאי, אַז אַ נאָררענבערגער אידישער דייטש, ער מעג זיך זיין אפילו איין אַפּטייקער, אָדער אַ דאַנטיסט, אָדער אפילו נאָך ערגער פון אַ דאַנטיסט, וועט אייך פּסח קיין חמץ נישט עסען פאַר קיין צעהן מיליאָן. אַ גאַנץ יאָהר וועט איהר ביי איהם פועל׳ען, ער זאָל אייך עסען חזיר. איהר וועט איהם איינבעטען, ער זאָל אייך עסען ראַקעס און וואָס איהר ווילט. נאָר קומט דער הייליגער פייערטאָג פּסח, ווערט אַ דייטש פרום מיט סכּנת־נפשות! ער וועט אייך גיכער שטאַרבען פון הונגער, איידער זיך צוריהרען צו חמץ אום פּסח. איהר מעגט דאָס אָנרופען פאַנאַטיזם — ס׳איז אַ פאַרפאַלענע זאַך!

אַלזאָ, געקומען אַ הונגעריגער קיין בערלין, איז אונזער אַפּטייקער קודם געגאַנגען זוכען אַ אידישען רעסטאָראַן אויף דער פריעדריכשטראַססע און האָט דערזעהן דאָס וואָרט „כּשר“ און האָט זיך מחיה געווען. אַריינגעקומען אין רעסטאָראַן אַריין, האָט ער נישט צייט געהאַט זיך אַוועקזעצען ביי׳ם טישעל און דורכשטודירען דאָס צעטעל פון די פּסח׳יגע מאכלים, איז אויסגע־

וואַכסען נעבען איהם אַ קעלנער, אַ געזונטער יונגאַטש מיט אײן אַנגעפּאַמאַדעטען קאָפּ, מיט שטעהענדיגע וואָנסען, אַ לאַ ווילהעלם דער צווייטער. דער יונגאַטש דער קעלנער האָט געהאַלטען אין די הענט אַ טעלער, און אויפ'ן טעלער — שטעלט אייך פאָר! — אַ המן־טאַש מיט מאָהן!!!...

אונזער אַפּטייקער איז שיער נישט געפאַלען חלשות: וואָס הייסט עס? כשר, פסח, און אַ המן־טאַש מיט מאָהן! ווען דער אַפּטייקער זאָל נישט זיין טוידט־הונגעריג, וואָלט ער זיכער געמיינט, אַז ס'איז אַ חלום. דער קעלנער דער יונגאַטש האָט דערזעהען, אַז דער גאַסט קוקט עפּיס מיט מאָדנע אויגען, האָט ער פאַרשאַרט אַרויף ביידע שטעהענדיגע וואָנסען אַ לאַ ווילהעלם דער צווייטער און האָט אַ זאָג געטהאָן צו'ם גאַסט מיט אַ פריינטליכען שמייכעלע פון אַ קעלנער:

— וועגען פייערטאָג — פּורים־שפּייז!... כשר לפּורים!...

דאָ איז אונזער אַפּטייקער געוואָרען נאָך מעהר צעמישט: וועגען פייערטאָג — פּורים־שפּייז?!... דער קעלנער איז אוועק און אויף זיין אָרט איז אויסגעוואַכסען דער „ווירטה" פון'ם רעסטאָראַן, איין עלעגאַנט געקליידעטער דייטש מיט אַ זעהר ליעבליך אַלאָונטערטעניגסט שמייכעלע אויף די פעטע רויטע ליפּען, און צווישען דעם ווירטה מיט'ן גאַסט האָט זיך פאַרבונדען זעהר אַ אינטערעסאַנטער שמועס, פון וועלכען מיר געבען דאָ איבער נאָר דעם תמצית. דער ווירטה האָט באַגריסט דעם גאַסט מיט'ן פייערטאָג פּורים, און דער גאַסט האָט געוואָלט איינרעדען דעם ווירטה, אַז היינט איז טאַקי אַ פייערטאָג, נאָר דער פייערטאָג הייסט נישט „פּורים", ער הייסט „אָסטערן" (פּסח). תחילת האָט דער ווירטה געשעכענט, אַז דער גאַסט איז גלאַט אַ פריילּיכער פאַרשוין און מאַכט זיך לוסטיג לכבוד פּורים, האָט ער גאַנץ העפליך געחיחיקעט. דעם גאַסט איז אָבער דאָס חיחיקען פון'ם ווירטה גאָר נישט געפעלען, און דער שמועס צווישען ווירטה און צווישען גאַסט האָט אָנגעהויבען וואָס ווייטער אַריין אין ערנסט, ביז עס האָבען

דערהערט אויך די איבעריגע געסט פון רעסטאָראַן און האָבען זיך אויך אריינגעמישט אין דעם הויך־אינטערעסאנטען שמועס. דאָס האָט אונזער אַפּטייקער פאַרדראָסען, האָט ער זיך אויסגעשפּראָכען מיט זעהר אַ גיפטיג שמייכעלע, אז מע קאָן זיך זיין אַ איד און דערלויבען זיך עסען חמץ אין פּסח, נאָר אריינמישען זיך אין פרעמדע אַנגעלעגענהייטען איז נישט לויט דעם דייטשען עטי־קעט... דערויף האָט איינער אַ דזשענטעלמאַן מיט צוויי שענע באַקענבאַרדען, שוין אַ ביסעל גרויליך, מיט נישט ווינציגער גיפט אַ פרעג געטהאָן ביי'ם אַפּטייקער: פון וואַנען איז דער „הערר"? און אַז ער האָט דערהערט, אַז דער „הערר" איז אַ נאַררענבערגער, האָט ער אויסגעצויגען אַ לאַנגען „אַאַאַ!!!" און האָט זיך פאַר־טיעפט אין טעלער...

ווען אונזער נאַררענבערגער העלד זאָל נישט זיין אזוי הונגע־ריג, וואָלט ער דעם דזשענטעלמאַן מיט די באַקענבאַרדען פּאַר אָט דעם דאָזיגען „אַאַא" מכבד געווען, ווי עס געהער צו זיין: ערש־טענס, וואָלט ער איהם דערלאַנגט זיין וויזיט־קאַרטע מיט דער פירמע „דאָקטאָר פאַרמאַציע אין נאַררענבערג"; צווייטענס, וואָלט ער געפאָדערט פון דעם דזשענטעלמאַן מיט די באַקענבאַרדען, אַז ער זאָל איהם געבען זיין וויזיט־קאַרטע מיט זיין פירמע, און וואָס נאָכדעם וואָלט געווען — יויים איך נישט, איך בין נישט קיין נביא. וואָס ס'איז געווען — דאָס קאָן איך אייך דערצעהלען. און געווען איז אָט וואָס: אונזער נאַררענבערגער העלד איז פון דעם רעסטאָראַן אַוועק אַ ברוגז'ער אין אַ צווייטען רעסטאָראַן. אויך אַ אידישען, און האָט געטראָפען דאָרט פּונקט דאָס אייגענע בילד; אויך אַ חמצ'דיגען מיטאָג, אויך חמצ'דיגע המן־טאַשען, „כשר לפּורים" — און געענדיגט האָט זיך עס דערמיט, וואָס אונזער אַפּטייקער איז אַוועק פון דאָרט אין אַ כריסטליכען רעסטאָראַן און האָט זיך באַשטעלט אַ גוישען מיטאָג „אַ לאַ קאַרט". ער האָט זיך געטראַכט: „איידער עסען חמץ אום פּסח, איז שוין גלייכער עסען טרפה"...

ו.

איינע פון די ניצליכסטע ערפינדונגען פון אונזער צייט בלייבט טאקי נאר דער טעלעפאן. א דאנק דעם טעלעפאן איז גאנץ נארדענבערג אין פארלויף פון איין האלבע שעה געוואהר גע־ווארען, אז די הויפט־שטאדט פון דייטשלאנד, די אידישע שטאדט בערלין, האט פארשפעטיגט מיט'ן פסח כמעט אויף א גאנצען חודש: אז וועהרענד אין נארדענבערג איז שוין דער צווייטער טאג חול־המועד פסח, איז אין בערלין ערשט פורים! פאר דער נארדענבערגער קהילה איז דאס געווען אזוי איבערראשענד, אז זיי האבען געוואלט וויסען, וואס וועט זאגען דערויף „אונזער רבי"? און מען איז אוועק צו אונזער ראבינער, דאקטאר און פרעדיגער און מע האט איהם שוין געטראפען ביי'ם טיש שרייבענדיג א טע־לעגראמע קיין בערלין צו זיינעם א קאלעגע, אויך א ראבינער און אויך א דאקטאר און אויך א פרעדיגער. ער האט געבעטען ביי זיין קאלעגע, ער זאל איהם זאפארט טעלעגראפירען, וועלכער פיי־ערטאג איז היינט אין בערלין? און דעם זעלבען טאג ארום פאר־נאכט האט דער ראבינער באקומען א קלארע תשובה פון בערלין. די תשובה איז באשטאנען נאר פון אייןווארט: „שושן־פורים"... און טאקי דורכ'ן זעלבען טעלעפאן האט ער גענעבען צו וויסען דער גאנצער שטאדט און האט געבעטען יעדען באזונדער, אז מע זאל אריינקוקען אין לוח אריין, קאנטראלירען דעם דאטום. און די שטאדט נארדענבערג האט גענומען שטודירען דעם לוח מיט אזא אינטערעס, גלייך ווי מע וואלט וועלען דערגעהן, ווען קעהרט זיך איבער די וועלט?...

מע טאר אבער נישט אוועקגעהן פונ'ם אמת: נארדענבערג איז טאקי זעהר א פיינע שטאדט און איהרע אידישע איינוואהנער זענען טאקי זעהר ארענטליכע מענטשען — איינס צום אנדערען. געהער זיך אבער נישט אן: קיין סך געלעהרענטע מענטשען, וואס זאלען פארשטעהן לוח, איז דארט נישט פארהאנען; דער איינצי־

נער אידישער געלעהרטער, וואס פארשטעהט א אידיש ווארט, איז איינער, וואס טראגט זעהר א הויכען באריהמטען נאמען „מאטיאס דרייפוס“.

מיר פארחאפּען זיך אויף צו־פריהער און מאכען אויפמערקזאם דעם לעזער, ער זאל חלילה קיין טעות נישט האבען און נישט מיינען, אז דאס איז דער מאטיאס דרייפוס, דער ברודער פון אינ־זער וועלטבאריהמטען מארטירער קאפּיטאן (היינט מאיאר) אל־פרעד דרייפוס. דער נאררענבערגער מאטיאס דרייפוס איז דער שמש פון דער דארטיגער כאהרשוהל און דער שוחט פון שטאדט. ווי קומט צו איהם אזא נאמען — זאלט איהר נישט פרעגען. למאי ס'איז דא אין דעם זעלבען נאררענבערג א איד איין ארעמאן, וואס לעבט פון דעם, וואס ער זאגט קדיש, אז מע באצאהלט איהם, און טראגט דעם נאמען נאטאניעל ראטשילד? אדער ס'איז פארהאן, טאקי אלץ אין נאררענבערג, א שוסטער, און א קאליקע דערצו, וואס שעהמט זיך נישט און הייסט מיט'ן נאמען היינריך היינע? און א ראזירער איז דארטען דא, שטעהט אויף זיין שילד אויסגע־מאהלט א נקבה מיט א רויטען פאריק, און אונטען אנגעשריבען מיט גרויסע לייטערע אותיות: לודוויג בערנע? עס פעהלט נאך צום רומעל א שטיוועלפוצער מיט'ן נאמען ברוך שפינאזא... עס קאן זעהר געמאהלט זיין, אז עס דרעהט זיך ערגיץ ארום דארטען אין שטאדט א ברוך שפינאזא, נאר איך האב נאך נישט געהאט דאס גליק מיט איהם פערזענליך צו באקענען זיך... נאר מיר קעה־רען זיך אום צו אונזער געלעהרטען מאטיאס דרייפוס, דעם שמש פון דער כאהרשוהל.

אז דער געלעהרטער מאטיאס דרייפוס האט דערהערט די גע־שיכטע, וואס דער אפּטייקער האט געבראכט צו פיהרען פון בער־לין, אז דארט איז ערשט פורים, נישט פסח, האט ער זיך גענומען גריבלען אינ'ם לוח גאר מיט אנדערע כלים, ווי עס פאסט פאר א געלעהרטען, וואס איז אי א שמש, אי א שוחט און הייסט דריי־פוס. ער האט זיך אזוי לאנג געגריבעלט, ביז ער האט זיך ארויסגע־

גריבעלט אויף א שטיקעל דרד. ער האט געפרעגט א קשיא: וואו איז אהינגעקומען דער „וואדר" (אדר שני)? — לויט זיין רעכע־נונג, ער געדענקט דאס נאך פון פאראיאהרען, האט הייגטיגס יאהר — דאננערוועטטער! — באדארפט אויסקומען איין עבור־יאהר. א באוויז האט ער פונ'ם ארגאניסט, פריעדריך שפיעל־האגען; ער איז א כריסט און שפיעלט ביי די אידען יום־טוב אין באהרשוהל; זאגט ער, פריעדריך שפיעלהאגען, אז ביי זיי איז הייגטיגס יאהר אויך איין עבור־יאהר!

מיט דעם דאזיגען וויכטיגען מאטעריאל איז אונזער געלעהר־טער דרייפוס אוועק צום ראבינער, דאקטאר און פרעדיגער, און ביידע האבען זיך אוועקגעזעצט שטודירען דעם לוח נאך איבער־אנייעם — און דא איז געקומען די רעכטע קאטאסטראפע: ביידע האבען דערזעהן, אז זייער לוח איז נישט פון יאהר ת ר ס " ח (5668), נאר פונ'ם יאהר תרמ"ח (5648). דאס הייסט, א פאר־צוואנציגיאהריגער לוח!...

דער פארפאסער פון דער דאזיגער אמת'ער געשיכטע באַ־דאנקט דעם געעהרטען לעזער פאר דעם, וואס ער האט זיך גע־געבען די מיה אויסצוהערען די מעשה כמעט ביז'ן סוף, און לאזט איהם איבער אויף זיין אייגענער פאנטאזיע, ער זאל זיך פארשטע־לען, וואס עס האט זיך אפגעטהאן אין דער שטאדט נארדענבערג, ווען מען איז געוואהר געווארען פונ'ם רבין אליין, אז זיי האבען פארחאפט דעם פסח מיט א גאנצען חודש פריהער, און אז מע וועט דארפען פראווען פסח נאך א מאל פונ'ם אנהויב! איך וואלט גע־קאנט אויסניצען אלע שארפע אויסדרוקען, ווי צום ביישפיעל: עמפערט, ענטטוישט, איבערראשט, אויפגעבראכט, אויפגעטראגען, צעקאכט, נידערגעשלאגען, אויסער זיך, וכדומה. איך פיהל אבער, אז ס'איז נישט דאס; ס'איז באנאל. דאס ריכטיגסטע ווארט

וואלט געוועז, דאכט מיר, „פארניכטעט!“... בארעכענט אייך: א גאנץ האלב יאהר האט א שטאדט אפגעלעבט פאלש נאך איין אלטען אפגעלעבטען לוח פון פאר צוואנציג יאהרען! געפייערט יום־טובים נישט אין דער ריכטיגער צייט! געגעסען מצה דעמאלט, ווען אלע אידען האבען געשלאגען המנ'ען! היינט וואו זענען די בר־מצוות? די יאהרצייטען? די קדישים?... און וועמען האט מען צו פארדאנקען? עפים א אידעל, א גארנישט, איין עמיגראנט... „אה, דער פאלנישער יודע!“ — האבען געזאגט די נאררענבערגער אידישע דייטשען און האבען זיך געשארפט די צייהן אויפ'ן „פאלנישען יודען“. לאז ער נאר קומען קיין נאררענבערג מיט זיין פעקעל ספרים, וועט ער שוין טרוקען נישט ארוים...

און דער „פאלנישער יודע“, אונזער בוכהענדלער פינחס פינקוס, איז אין דער צייט געזעסען מיט נאך א סך אזעלכע ארוים־געווארפענע, ווי ער, אויף א ריעזענשיף, וואס איז געדולדיג און ראשיג געשוואומען פון האמבורג קיין ניו־יארק. פונ'ם גאנצען דאברע־מזל, וואס ס'איז איהם געראטען ארויסצובאקומען פון די „דייטשען“, האט ער קוים צונויפגעשלאגען אויף א שיפסקארטע צווישען דעק, און ער פאהרט אט דאס אהין, אינ'ם גאלדענעם לאנד, וואס קאלומבוס האט אנטדעקט צוליעב דעם, אז ארעמע אידען פון דער גארער וועלט, פאריאגטע און פארוואגלטע, באַרויבטע און פארשענדעטע, זאלען קאנען עהרליך און מיט כבוד, האטש אפילו מיט גרוים מיה, פארדיענען זייער שטיקעל ברויט...

לעזער! לאמיר איהם ווינשען גליק און א פרייליכען כשר'ען פסח.

בלינצעס

א ראמאן לכבוד שבועות.

געשריבען אין יאהר 1909.

בלינצעס

ערשטעס קאפיטעל

[א געהיימער פארשוין אין א קארעטע, מיט א צילינדער און מיט א רעגענשירם].

אויף איינער פון די זייטיגע גאסען פון דער גרויסער שטאדט נ., דעם ערשטען טאג שבועות אין דער פריה, פליהט א קארעטע, אין וועלכער עס זיצט איין עלעגאנטער פארשוין אין א צילינדער, דאס פנים פארשטעלט מיט א רעגענשירם, חאטש דער הימעל איז ריין ווי גאלד. צוגעפאהרען צו איינעם פון די גרעסטע שענסטע מויערען, שפריינגט דער פארשוין ארוים פון דער קארעטע, קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען, צעצאהלט זיך אויף דער גיך מיט'ן קוטשער און טהוט איהם א מאך מיט דער האנט אהן ווערטער, ווי איינער רעדט: „איך דארף דיך מעהר נישט, קאנסט פאהרען ווייטער". די קארעטע פאהרט־אוועק, און דער פארשוין נעמט זיך דוקא צוריק, צעהלט־אפ דריי נומערען, און ביי איין אלט הויז מיט שווארצע פאררויכערטע ווענט, נומער 21B, בלייבט ער שטעהן און נעמט־ארוים פון קעשענע א ווייס עלעגאנט ביכעלע פון עלעפאנטביין און לייענט שטילערהייט:

— נומער 21B, אין הויף, דריטער שטאק, לינקס.

אנגעקלונגען אין טויער, טרעט ער אריין אין א גרויסען פיער־עקעכיגען הויף, ווי א קאסטען, און נעמט באטראכטען די ווענט און די טירען און די פענסטער, און דערזעהט א ווייס ברעטעל מיט שווארצע אותיות „כ ש ר".

— אַ! אַט דאָ איז דאָס! — זאָגט דער פּאַרשוין צו זיך אַליין, און אין זיינע אויגען באַווייזט זיך אַ פייערל און אויף די ליפּען — אַ צופריעדען שמייכעלע פון אַ מענטשען, וואָס האָט געפונען דאָס, וואָס ער זוכט. מיט גיכע טריט קלעטערט ער ארויף אויפ'ן דריטען שטאָק, און טרעפט דריי טירען: איינע אַקעגען, איינע רעכטס, איינע לינקס. אויף דער לינקער טיר דערזעהט ער ווידער אַ מאָל איין אויפשריפט „כשר". נאָכדעם ווי ער האָט אַ ביסעל אָפּגעאָטעמט און אויסגעווישט זיך דעם שטערן, נעמט ער זיך ענדליך צום גלעקעל.

אָט דאָ מוזען מיר זיך אָפּשטעלען אויף אַ ווײַלע און אויפקלערען דעם לעזער: ווער איז אָט דער געהיימער פּאַרשוין? וואָס איז ער דאָס געפאָהרען אַזוי פאַרשטעלט? צוליעב וואָס האָט ער אָפּגעצעהלט דריי נומערען צוריק? און וואָס האָט ער זיך אַזוי דערפרעהט, אַז ער האָט דערזעהען דאָס וואָרט „כשר"? — מיינע ליעבע פריינט! דאָס איז נישט שערלאָק האָלמס; דאָס איז דער העלד פון אונזער ראָמאַן — מאַרקוס ביבער, פאַרשטעהער פון דער פירמע „ביבער, שפּאַק עט קאָמפּאַניע".

צווייטעס קאַפּיטעל

[רעדט פון זייטיגע ענינים, פון טענץ, פון עסעניש, פון עולם־הזה וכדומה אַזעלכע זאַכען].

איך קאָן אייך ניט זאָגען אַקוראַט, מיט וואָס די פירמע באַשעפטיגט זיך. איך ווייס נאָר, אַז מאַרקוס ביבער, דער פאַרשטעהער פון דער פירמע „ביבער, שפּאַק עט קאָמפּאַניע", איז אַ רייכער סוחר און אַ געזונטער יונג און אַ זעלטענער פּאַרשוין און אַ ליעבער מענטש, און איז נאָך אַ בחור.

לאָזען זיך אַקאָרשט די שדכנים אַזוי ניט פרעהען — מאַרקוס ביבער האָט זיך געגעבען דאָס וואָרט, ער זאָל ניט חתונה האָבען קיינמאָל.

די, וואָס קענען איהם פונ׳ם אָרט, דערצעהלען, אַז אין דער יוגענט איז מאַרקוס ביבער געווען איין עלעגאַנטער קאַוואַליער, געהייסען „קראַסאַוויטשיק" און האָט זיך געמאַכט באַריהמט מיט זיין טאַנצען. ביי די מאַמזעלען פון שטאָדט איז געווען אַ גאַנצער יחוס, אַז „קראַסאַוויטשיק" האָט מיט זיי געטאַנצט. טאַנצען מיט אַ שענעם קאַוואַליער האָבען אַלע מיידלעך ליעב. פאַר וואָס ניט? עס איז גאָר קיין עולה ניט. מיט וועמען דען זאָלען זיי געהן טאַנ־צען? איך און איהר זענען שוין צו אַלט דערויף, און אגב זענען מיר שוין לאַנג באַווייבט און האָבען שוין פאַרגעסען די שפּראַך פון טאַנצען. די טאַנצען־שפּראַך — דאָס איז אַ באַזונדער מין לשון, וואָס מע דאַרף עס קענען. אונזער העלד, מאַרקוס ביבער, האָט געקאָנט אַוועקטאַנצען אַ שעה כּסדר און ניט אויפהערען שי־טען מיט פראַזען, ווי מיט בלומען: „איינס־צוויי־דריי — איהר זענט גרינגער פון אַ פעדער"... „איינס־צוויי־דריי — אייער טאַליע איז אַ חלום"...

איאַ, ס׳איז ביי אייך תּרגום? מע דאַרף דאָס קאָנען און מע דאַרף וויסען, ווי אַזוי זיך מיט מאַמזעלען צו באַגעהן און ווי זיך צו האַלטען און וואָס מיט וועמען מע דאַרף רעדען. איך וויים עס פון מיין אייגענעם ערפאַהרען. איך בין געווען אַמאָל אין אַ גע־זעלשאַפט. מע האָט מיך פאַרגעשטעלט פאַר די שענסטע דאַמען און מאַמזעלען פון שטאָדט, אַלס שרייבער און אַלס הומאָריסט. אַ בוקעט פון דאַמען און מאַמזעלען האָט מיך אַרומגערינגעלט פון אַלע זייטען. געוואָלט הערען פון מיר אַ גוט וואָרט. איך האָב געמאַכט אַ שמועס פון... ליטעראַטור. תּחילת האָבען מיינע דאַ־מען צו מיר זעהר זיס געשמייכעלט. נאָכדעם האָבען זיי זיך אָנ־געהויבען איבערקוקען איינס מיט דאָס אַנדערע. אַ ביסעל שפּע־טער האָב איך באַמערקט, אַז זיי פאַרשטעלען זיך די מיילער, מע זאָל ניט זעהען, ווי זיי געהניצען. געענדיגט האָט זיך עס דערמיט, וואָס איך בין געבליבען איינער אַליין, ווי ראָבינזאָן־קרוזע, און מיינע דאַמען און מאַמזעלען האָבען זיך צונויפגעשלאָ־

גען אין א ווינקעלע עפּיס אַרום א שענעם, א הויכען מאַנספּאַרשוין, און האָבען אַזוי געשמאַק און הילכיג געלאַכט, אַז ס'איז געווען א פאַרגעניגען צו הערען פון דער ווייטען. איך האָב געבעטען, מע זאָל מיך פאַרשטעלען פאַר דעם דאָזיגען מאַנספּאַרשוין. מע האָט מיך פאַרגעשטעלט. זיין נאָמען איז געווען מאַרקוס ביבער („קראַ־סאָווטשיק").

איצט איז דאָס שוין נישט דער מאַרקוס ביבער, וואָס אַמאָל. אוים „קראַסאָווטשיק". דאָס הייסט, ער איז נאָך היינט אויך א פיינער יונג. עלעגאַנט געקליידט, שטענדיג אויסגעפּוצט, גוט אַרומגעראַזירט און רעכט אָנגעפּאַרפֿומירט, האָט מיט זיך שטענ־דיג א קליין בערשטעלע אויף צו פאַרקעמען די וואָנסעס אַרויף און א שפּיגעלע אויף צו חאַפּען א קוק. אין זיין גרינעם שניפּס — א רויטע שפּילקע, אויפ'ן פינגער שעמערירט א בריליאַנט. דאָס וואָלט אַלסדינג געווען גוט, ווען נישט דאָס ווייסע טעלערל אויפ'ן שפּיץ קאָפּ, וואָס ווערט אַלע טאָג גרעסער און גרעסער, און ווען נישט אָט דאָס בייכעל, וואָס ווערט אַלע טאָג העכער און העכער, און אַליין פיהלט ער זיך אויך פון טאָג צו טאָג אַלץ שווערער. גאָרנישט דאָס, וואָס אַמאָל. ווער רעדט פון דאַמען? מאַמזעלען? טענץ? טשעפּעט זיך אָפּ. איהם גלוסט זיך שוין גאָר רוהען, חאַפּען א דרימעל נאָכ'ן עסען. אַבי ס'זאָל נאָר זיין גוט געגעסען. גוט עסען און געשמאַק שלאָפען — וואָס מיינט איהר? ס'איז נישט אַזאַ גרויסע נאַרישקייט. איך ווייס נישט, מיט וואָסער א פּילאַ־זאָפיע מיין העלד באַנוצט זיך, — און אפשר איז ער גאָר דער־גאַנגען מיט זיין אייגענעם שכל, אַז דאָס לעבען פונ'ם מענטשען איז אַזוי קורץ און די וועלט איז אַזוי נאַריש, אַז א שאָל שוואַרצע קאַפע מיט א האַוואַנע־ציגאַר נאָך א רעכטען מיטאָג שמעקט זעהר גוט אין העלפט דעם מאָגען קאָכען... אַז וואויל איז צו דעם, וואָס קומט צו דער אידעע באַצייטענס, כּל־זמן דער מאָגען קאָכט נאָך און דער שלאָף לאָזט זיך נישט לאַנג בעטען. איהר קאָנט אייך אפילו זאָגען, אַז דאָס איז בורזשואַזנע, א געדאַנק פון איין עולם־

הזה׳ניק; אבער דאס וועט איהר ניט אפּלייקענען, אז א געדאנק איז דאס.

מיר געפעלט, וואס איך האב מיך ארויסגעחאפּט מיט׳ן ווארט „עולם־הזה׳ניק". דאס איז דאס ריכטיגע ווארט פאר אונזער העלד. מארקוס ביבער איז איין עולם־הזה׳ניק, א מורא׳דיגער עולם־הזה׳ניק. ער געהט מיט דעם גאנג, אז אלע קאנען זיך נישט באשעפטיגען מיט איין זאך. פארהאן מענטשען, וואס געבען זיך אפּ מיט עולם־הבא, דאס איז זייער עסק. ביבער, אז ער קומט אויף א ניי ארט, זעהט ער זיך קודם א ריינע, א רוהיגע סטאנציע אינ׳ם בעסטען האטעל, און טאקי באלד טהוט ער א טראכט מכח עסען. אין דער צייט, ווען די אנדערע אנגעקומענע פּאסא־זשירען לויפען־ארום, דער — אנקוקען די שטאדט, און דער — וועגען געשעפט, וועט איהר ביבערען זיכער געפינען אדער מיט א גאפּעל אין האנט אין בופעט, ביי די פלעשלעך מיט די פארביי־סענס, אדער מיט א ווייסער סערוועטקע אויפ׳ן האלז, ביי א טי־שעל אין רעסטאראן, פארטיעפט אין דער שפּייזקארטע און שטו־דיערענדיג די אויסגערעכענטע מאכלים.

זענט איהר שוין, אלזא, א ביסעל באקאנט מיט מיין העלד. שוין צייט זיך באקענען אויך מיט דער העלדין פונ׳ם ראמאן.

דריטעס קאפּיטעל

[שטעלט פאר די העלדין פונ׳ם ראמאן].

זי איז נאך גאר א יונגע פרוי און הייסט פּיין, און האלט א גאסטהויז, און האט צוויי קינדערלעך, וואס געהען אין גימנאזיע, מיט איין אלטער מוטער, וואס זיצט מיט זילבערנע ברילען איבער א גרויסען סידור און דאווענט, און מיט א קליין שוועסטערעל, וואס העלפט איהר אין געשעפט. א גאסט, אז ער שטעלט זיך נאר איין מאל אפּ ביי דער מאדאם פּיין, נעכטיגט־איבער איין

נאכט, אדער עסט־אָפּ איין אָנבייסען, אדער רעדט מיט איהר צוויי ווערטער, וועט ער שוין דאס צווייטע מאָל זיך ניט אָפּשטעלען אין ערגיץ. און אַז ער וועט אויסקפּאַהרען, וועט ער איהר פּנים, מיט איהר געשטאַלט, מיט איהרע אויגען, מיט אַלע איהרע באַוועגונגען לאַנג־לאַנג טראָגען ביי זיך אין זכּרון. ס'איז אוממעגליך זי צו פאַרגעסען. אַז איהר זעהט זי צום ערשטען מאָל, ווייזט זיך אייך אויס, אַז זי איז אייך קענטליך, אַז איהר האָט זי שוין ערגיץ אַמאָל געזעהען. רעדענדיג מיט איהר און קוקענדיג איהר אין די אויגען אריין, קומען אייך אויפ'ן זינען אַלע שענהייטען פונ'ם חומש, ווי איהר האָט אייך זיי פאַרגעשטעלט אַמאָל אין אייער יונגער ריינער פאַנטאַזיע, און איהר קומט מיט אַ פרעטענזיע צום רבונו־של־עולם:

„וואס וואָלט דיך געאַהרט, גאָט, אַז אַלע ווייבער, למשל,
וואס דו האסט באַשאַפען, זאָלען זיין אַזוי, ווי די מאַדאַם פיין?
דיין וועלטעל וואָלט דעמאָלט געהאַט גאָר איין אַנדער אויסזעהען.
עס וואָלט געוועזען אַ פרייד, וואס מע לעבט אויף דער וועלט“...

יאַ, אַ פרייד. עס איז אַ פרייד צו רעדען מיט דער פיין, צו קוקען איהר אין די אויגען אריין, צו הערען איהר קול, צו זעהען איהרע הענט. אַך, איהרע הענט! צו וואס זי ריהרט זיך צו, איז גאָלד. אַלץ גלאַנצט, אַלץ שעמערירט, אַלץ לעבט־אויף ביי איהר אין די הענט. און וואו זי געהט, און וואו זי שטעהט, איז ליכטיג. און טהוט זי אַן אויף זיך אַ קלייד, זינגט דאס. און געהט זי דורך די שטובּ, לאַכען די ווענט. אַלץ ארום איהר לעבט, אַלץ זינגט, אַלץ פרעהט זיך.

אָט דאס איז אונזער העלדין, די ווירטהין פונ'ם גאַסטהויז און אידישען רעסטאַראַן, וואס געפינט זיך אין איינער פון די זייטיגע גאַסען פון דער גרויסער שטאָדט נ., אין הויז נומער 21^B, אין הויף, דריטער שטאָק, לינקס.

אַצינד, רעבּען איך, וועט מיין לעזער זיין פאַרענטפערט אַ סך קשיות, און מיר קאָנען פאָרטזעצען אונזער ראָמאַן.

פערטעס קאפיטעל

[אידישע פיש, מילכיגע בלינצעס און א יונגערמאן מיט איין ענגען קאלנער].

נאך אז ער איז געוועזן אויף יענער זייט טיר, האט אונזער העלד דערפיהלט א געשמאקען ריח פון פיש, פון אידישע פיש, וואס האבען א טבע זיך לאזען הערען אויף א קוואדראטנע מייל ארום און ארום. זיי באריהמען זיך פאר דער גאנצער וועלט: „דרך־ארץ! מיר, אידישע פיש, זענען נישט גלייך צו אלע אנדערע פיש; אונז עסען אידען, ווארום מיר זענען געפילט מיט געווירצען און שמעקען מיט פעפער!“... אריינגעקומען אינווייניג, האט ער געטראפען א גרויסען, א ליכטיגען, א ריינעם זאל. די ווייסע ווענט זענען באהאנגען מיט גרינס. א לאנגער ווייסגעדעקטער טיש איז באפוצט מיט בלומען, און ארום טיש זיצען אלערליי אידען, מיט היטלען און אהן היטלען, מיט בערד און אהן בערד, אזעלכע, וואס רעדען אידיש, אזעלכע, וואס רעדען רוסיש, און אזעלכע, וואס רעדען דייטש, דאס הייסט, נישט אינגאנצען דייטש, נאר העבער האלב כמעט אויף דייטש. אויסגעטהאן דעם אויבערראק און אפגעלעגט דעם צילינדער, האט אונזער העלד פארנומען א לע־דיגען פלאץ, וואס איז נאך פארבליבען ביי'ם טיש, אקעגען עפיס א פארשוין מיט א רויט פנים, מיט א רויטען שניפס און מיט איין ענגען קאלנער. דער קאלנער קוועטשט איהם אזוי שטארק, אז ער ווערט שיער נים דערווארגען. עס שפארען איהם די אויגען פון שטערן, נאר א מכה וועט עמיצער וויסען. ער וועט בעסער ליידען שטילערהייט, אפקומען חבוט־הקבר, פיהלען דעם טעם פון גיהנם, איידער אראפווארפען דעם קאלנער און אויסטהון אזא שע־נעם שניפס. פארנומען זיין פלאץ, פארנייגט זיך מארקוס ביבער, ווי דער עטיקעט פאדערט עס, פאר זיין וויז־א־ווי, דאס הייסט, פאר'ן יונגענמאן מיט'ן ענגען קאלנער. און עס ווערט דורך דעם געשלאסען צווישען זיי א שטיקעל קענטשאפט. מארקוס ביבער גיט איהם צו וויסען, אז ער איז דא דעם ערשטען מאל אינ'ם דא־

זיגען... דאַזיגען אידישען רעסטאָראַן. שטעהן — שטעהט ער, אייגענטליך, אין „גראַנד־האָטעל“, און געקומען איז ער אהער צו־ ליעב שבועות. דאָס הייסט, ניט אַזוי צוליעב'ן שבועות, ווי צו־ ליעב די שבועות'דיגע בלינצעס, חע־חע.

— חע־חע! — גיט איהם נאָך דער יונגערמאַן מיט'ן קאָלנער און ווערט נאָך רויטער און קוקט איהם גלייך אין די אויגען אריין.

ביי די פיש ווערט אונזער העלד נאָך מעהר באַרעדעווידיג:

— אויסגעצייכענטע פיש! איך האָב שוין לאַנג נישט גע־ געסען אַזעלכע אידישע פיש. אידישע פיש האָבען גאָר איין אַנ־ דערען טעם. לעבען זאָלען די אידען מיט די אידישע מאכלים! איך בין, ווי איהר קוקט מיך אָן, עפּיס ניט אַזאַ כשר'ער איד, נאָר פון כשר'ע עסענס האַלט איך. ווער שמועסט — יום־טוב. יום־ טוב עס איך נאָר כּשרס. איך וועל אייך ניט אַוועקגעבען אַ אי־ דיש שטיקעל פיש פאַר אַלע זייערע מארינאַדען און מאַיאָנעזען, און, צווישען אונז רעדענדיג, וועל איך אייך ניט פאַרבייטען איין אידיש ראָסעל־פלייש פאַר צוואַנציג גוישע ביפשטעקסען, רומ־ שטעקען, האַזבראַטען און ראָסטביפען. וואָרום, לאָמיר זיך נישט נאַרען: וואָס קאָן זיין בעסער פון אַ אידיש העלזעל, געפילט מיט מעהל? אָדער אַ טייגעכץ מיט לעבערלעך? אָדער נירלעך, אי־ בערגעטרייסעלט מיט פאַרפעלעך? צי, אַשטייגער, וואָס געהט־אָפּ אַ אידישע יויך מיט מאַנדלען, מיט לאָקשען, אָדער גאָר מיט קרעפּלעך? האַ, וואָס זאָגט איהר?

דער יונגערמאַן מיט'ן קאָלנער זאָגט גאָרנישט. וואָס זאָל ער זאָגען? אַז אַך און וועה איז איהם, קוים וואָס ער חאַפּט דעם אָטעם. און ביבער קעהרט זיך אום צו אידישע פיש, רעדט אַלע מאָל העכער, וואָרום אַלע רעדען, דער גאַנצער עולם רעדט פון פיש, זיי קאָנען זיך ניט אָפּלויבען פון די פיש. זיי לויבען די פיש און די בעל־הבית'טע פון די פיש, די מאַדאַם פיין.

— אַז מע וויל אַ גוט שטיקעל פיש, זאָל מען טאַקי געהן נאָר צו דער מאַדאַם פיין. — זאָגט אַ איד מיט גראָבע ליפּען.

— אז מע וויל הנאה האבען פונ'ם עסען, זאל מען עסען ביי דער מאדאם פיין. — האלט איהם אונטער א איד, וואס שוויצט מיט סכנת־נפשות.

— איך עס שוין באלד פיער יאהר ביי דער מאדאם פיין. — זאגט א יונגערמאן, וואס אז ער עסט, שאקעלט זיך ביי איהם דער קאפעליש.

מיט איינעם ווארט — פון אלע זייטען טיש הערט זיך נאר „פיין", און „פיין", און „פיין". און אט איז זי אליין אויך, די מאדאם פיי

פינפטעס קאפיטעל

[ברוך־הבא, בלינצעס!].

אריינגעקומען איז די מאדאם פיין מיט א גאנצער סוויטע. פון איין זייט די אלטע מוטער, פון דער אנדערער זייט איהר יונג שוועסטערל און פון הינטען איהרע צוויי קינדער, די גימנאזיסט־לעך. אלע געהען זיי אנגעטהאן יום־טוב'דיג, און אלע זעהען זיי אוים יום־טוב'דיג, און זענען אנגעלאדען מיט גרויסע פאלומיסקעס מיט הייסע בלינצעס, וואס לאזען זיך הערען מיט זייער מילכיגען ריח איבער'ן גאנצען זאל.

מיט'ן אריינקומען פון דער מאדאם פיין האט מען געקאנט מיינען, אז א באזונדערע שיין פון דער זון האט זיך מיט א מאל אריינגעריסען אהער אין שטוב אריין, און אויף אלע פנים'ער האט זיך באוויזען ווי א שמייכעלע. אלע, ווי איין מענטש, הויבען זיך אויף און באגריסען די מאדאם פיין.

און די מאדאם פיין? ווייך, פראסט און פריינטליך, היימיש, ווי איין איינענע, ווי א שוועסטער, געהט זי צו צו יעדען איינציגען פון די געסט, יעדען באזונדער האט זי וואס צו זאגען עפים אזעל־כעס, וואס יענעם ווערט גוט אויפ'ן הארצען און ווארעם אויף דער

נשמה, און איהרע אויגען לאכען, און אלעמענ׳ס אויגען לאכען, און אלץ ארום איהר לאכט און פרעהט זיך.

אונזער העלד, וואס איז, ווי אונזערע לעזער ווייסען שוין, אזא ליעבהאבער פון אידישע מאכלים, האט איצטיגס מאל שטארק גענומען אויפ׳ן אויג די בעל־הבית׳טע פון די בלינצעס און נישט געקאנט אפרייסען פון איהר די אויגען. ער פארשטעהט נישט, פון וואנען האט זיך גענומען מיט א מאל אזא ליכטיגקייט אין שטוב, און פון וואנען איז געקומען צו איהם פלוצים אזא ווארעמ־קייט און אזא פרייד? געזעדט האבען זיי צווישען זיך, דאכט זיך, קיין איינציג ווארט. ער האט זיך נאר אויפגעהויבען פון ארט און זי האט איהם געשענקט א קוק, מעהר נישט ווי איין קוק פון איהרע ליכטיגע חנ׳עוודיגע לאכענדיגע אויגען, און ער האט דער־פיהלט, אז עפים האט אויפגעוואכט ביי איהם אין דער נשמה, עפים איין אומגעוועהנליכע זאך, וואס ער האט נאך ביז אהער נישט בייגעוואוינט און וואס ער קאן דאס אפילו נישט אנרופען ביי׳ם נאמען.

— ברוך־הבא, בלינצעס! — רופט ער זיך אן צו זיין וויז־א־ווי און פיהלט, אז נישט דאס האט ער געוואלט זאגען. ער קוקט שוין מעהר נישט אויפ׳ן יונגענמאן מיט׳ן קאלנער און אויף זיינע אי־דיאטישע אויגען. ער עסט די בלינצעס און לאזט נישט אראפ קיין אויג פון דעם מאדאם פיין און הערט נישט אויף אין איינגוועגס צו רעדען ווייטער:

— געפעלט אייך, אשטייגער, די בעל־הבית׳טע פון די בלינ־צעס? ווען איהר זאגען אין אייער לעבען, אז דאס איז א וויר־טהין פון א גאסטהויז, פון א רעסטאראן? זעהט זי נישט אוים ווי א גרעפין? ווי א קייסעריני? הא? וואס זאגט איהר?

נאר דער יונגערמאן מיט׳ן קאלנער זאגט גארנישט. ער ווערט נאך רויטער, ווי פריהער, און הייבט אזש אן צו שוויצען. און אונזער העלד גיט זיך דאס ווארט, אז זיין נאמען זאל נישט הייסען

ביבער, אויב ער וועט זיך ניט באקענען מיט דער דאזיגער מאדאם א ביסעל נעהענטער נאך היינטיגען טאג.

זעכסטעס קאפיטעל

[דער העלד בייט־איבער זיין קווארטיר פון „גראנד־האטעל“ אויף נומער 21 B, דריטער שטאק, לינקס].

איך מיין, אז עס וועט קיינעם נישט זיין פריקרע, וואס מיין העלד, מארקוס ביבער, דער פארשטעהער פון דער פירמע „ביבער, שפאק עט קאמפאניע“, האט זיך באלד נאך שבועות אריבערגע־טראגען מיט'ן גאנצען געפעק פון „גראנד־האטעל“ אויף נומער 21B, דריטער שטאק, לינקס. אודאי איז אין „גראנד־האטעל“ מעהר גרויסארטיג, מעהר שיק — וואס איז דא צו רעדען? דערפאר האט ער זיך אבער נאך קיינמאל אין ערגיץ נישט געפיהלט אזוי גוט און אזוי היימיש, ווי אט דא, צווישען גוטע מענטשען. מאר־קוס ביבער איז גיך געוואהר געווארען, ווי אזוי מע רופט די צוויי גימנאזיסטלעך. איינער הייסט הערצעל, דער אנדערער מישא. און ער שליסט מיט הערצלען און מיט מישאן גוטברודערשאפט, שפיעלט מיט זיי אין „ציעגען־וואלף“ און אין „פעטשערלעך“. מיט'ן קליינעם שוועסטערעל איז ער אויך געווארען א שטיקעל מחותן. און אפילו פאר דער אלטער מאמען, וואס זיצט מיט זיל־בערנע ברילען איבער א גראבען סידור, האט ער אויך וואס צו זאגען:

— באבעניו, איהר הערט ניט אויף צו דאווענען?

— איך דאווען שוין פאר מיינע קינדער און פאר מיינע אייניקלעך.

— אז ס'איז יא אזוי, טא דאווענט שוין, באבעניו, פאר מיר אויך.

די „באבעניו“ הויבט־אויף אויף איהם די זילבערנע ברילען און ענטפערט נישט גארנישט אויף דער חכמה.

הקיצור, אונזער העלד איז דא געווארען אזוי היימיש, אז עס גלוסט זיך איהם גארנישט אוועקצופאהרען פון דאנען, נישט קו־קענדיג דערויף, וואס פון דער היים זעצט מען מיט בריעף, ער זאל קומען צו פאהרען. די געשעפטען רופען איהם. געשעפטען? וואס פאר געשעפטען קאנען איהם אוועקנעמען פון דאנען, וואו ער האט ענדליך געפונען זיין אמת'ען איינציגען אידעאל אין לע־בען? ווי אזוי און ווען איז דאס ביי איהם פארטיג געווארען — ווייסט ער אליין נישט. אט אזוי, פון זיך אליין. וויפיעל שידוכים מע האט איהם איבערגערעדט! וויפיעל מיידלעך האבען זיך נאך איהם געיאגט!... באשערט איין ארעמער, עלענדער פרוי, מיט צוויי קינדער, מיט א קליין שוועסטערל און מיט איין אלטער מאמע, אזא גליק! די קינדער וועט ער צושרייבען צו זיך, אי־בערגעבען זיי זיין נאמען „ביבער“, דאס קליינע שוועסטערל וועט ער חתונה מאכען, און די אלטע באבעניו לאז זיך זיצען און דא־ווענען געזונטערהייט.

אזוי טראכט זיך אונזער העלד, און ער שטעלט זיך פאר, ווי די ארעמע פרוי פיין וועט דאס ווערען איבערראשט, אז ער, מאר־קוס ביבער, דער פארשטעהער פון דער פירמע „ביבער, שפאק עט קאמפאניע“, וועט איהר דערקלערען, אז ער וויליגט־איין צו געבען איהר זיין נאמען און צעטיילען מיט איהר זיין פארמעגען! „איך האף, אז איהר מיינט דאס ערנסט?“ — וועט זי איהם זאגען און די גאנצע פארב וועט זיך צעגיסען איבער איהר פנים, וואס איז ווייסער פון מילך, און איהרע שענע אויגען וועלען זיך אנצינדען מיט א ניי פייערל!... דערווייל לעגט ער איהר פאר בילעטען, אפשר וועט זי געהן מיט איהם אין טהעאטער?... אך, פאר וואס נישט?... די מאדאם פיין דאנקט איהם זעהר. זי מוז איהם אבער זאגען, אז אהן די קינדער קאן זי נישט געהן. זי האט שוין לאנג צוגעזאגט נעמען זיי אין טהעאטער אריין. און וויבאלד די קינדער, מוז מען שוין נעמען די שוועסטער אויך... געווים. ער האט גאר אנדערש ניט געטראכט! און מארקוס ביבער נעמט א לאזשע,

און געהט מיט דער מאַדאַם פּיין און מיט איהרע קינדער און מיט איהר שוועסטערעל אין טהעאַטער אַריין.

זיעבעטעס קאַפּיטעל

[א ביסעל טעלעגראַפען־ליטעראַטור].

זיצענדיג מיט דער מאַדאַם פּיין און מיט איהר משפּחה אין דער לאָזשע, טראַכט זיך ביבער: ווי קומט דאָס צו דער דאַזיגער פרוי אַזאַ האַלטען זיך מיט אַזאַ באַנעמען זיך? אַ גרעפין דאַרף ניט זיצען שענער, ווי עס זיצט אַט די ווירטהין פון'ם רעסטאָראַן. אַך, ווי שען עס וועט איהר פּאַסען דער נאָמען „מאַדאַם ביבער"!... אַז ער וועט זי ברענגען צו זיך אין שטאָדט, וועט זי פאַרשטעלען, פאַרטונקלען אַלע שענסטע דאַמען. נאַטירליך, וועט ער קיינעם ניט דערצעהלען, אַז זי האָט װען געהאַלטען אַ גאַסטהויז, אַ רעס־טאָראַן... ער וועט זאָגען, אַז זי שטאַמט פון דעם גרעסטען אַדעל, נעהער זיך אַז אַ שטיקעל אייגענע מיט די פּאָליאַקאָווס, האָט אַ פּעטער אַ מיליאָנער אין מאָסקווע און צוויי ברידער אינזשעניערען אין פּעטערבורג...

די דאָזיגע חלומות פאַרטראַכטען אונזער העלד אַזוי ווייט, אַז ער הויבט אַליין אָן גלויבען אין די פּעטערבורגער אינזשעניערען, און ער נעמט זיך אונטער מיט זיי צו בויען אַ נייע ליניע, און אַז ס'וועט ניט האָפּען קיין געלט, וועט מען זיך אַ נעם טהון צום פּעטער צום מיליאָנער. נישקשה, דאָס קוויטעל „ביבער, שפּאַק עט קאָמפּאַניע" איז אַ גוט קוויטעל...

— וואָס זאָגט איהר, מאַדאַם פּיין?

וואָס זאָל זי זאָגען? זי איז איהם זעהר דאַנקבאַר פאַר דער לאָזשע. ניט אַזוי פאַר זיך אַליין, ווי פאַר די קינדער. זי האָט זיי שוין לאַנג צוגעזאָגט נעמען אין טהעאַטער. אַ גוטע נאַכט, הערר ביבער!

— א גוטע נאכט, מאדאם פיין! א גוטע נאכט, הערצעל! א גוטע נאכט, מישענקע! מארגען זעהען מיר זיך. א גוטע נאכט!

און מארקום ביבער געהט־ארויף צו זיך אין צימער און פיהלט, אז עס ווילט זיך איהם זינגען, עס ווילט זיך איהם טאנצען. נאר ניט ער זינגט, ניט ער טאנצט. ער שפאנט־ארום היז און צוריק און קאן זיך קיין ארט ניט געפינען. ער עסט זיך אויף א לעבעדיגען, פאר וואס ער האט נאך ביז איצט מיט איהר קיין האלב ווארט נישט גערעדט, נישט וועגען זיינע פלאנען, נישט וועגען זיינע געפיהלען. שויין פון עטליכע טעג, אז ער קלויבט זיך מיט איהר וועגען דעם צו רעדען, און קאן קאן נישט. ער קאן נישט! ער האט נישט פאר איהר קיין ווערטער, קיין שפראך. די אלטע טאנצען־שפראך, פיהלט ער, איז דא נישט אויף'ן פלאץ. איבערצורעדען וועגען אזא וויכטיגע זאך דארף מען האבען א מענטשען א געניטען, אט, למשל, ווי זיין עלטערער שותף שפאק. שפאק האט שוין אליין חתונה געמאכט קינדער. ער וואלט דאס דורכגעפיהרט בעסער, ווי אלע. און אגב דארף מען דאך טאקי פריהער געבען צו וויסען אהיים פון אזא ערנסטען שריט, וואס ער געהט מאכען. לאז זיך די אלטע מוטער אויך פרעהען (ביבער האט א רייכע מוטער, וואס איז דער קאפ פון דער פירמע, און ער, מארקום, איז איהר איינציגער יורש). און עס בלייבט ביי איהם, ער זאל אוועקשרייבען אהיים א בריעף און בעטען דעם שותף, ער זאל קומען צו פאהרען וואס גיכער. און נישט לאנג געטראכט, גענומען א בויגען פאפיער און אוועקגעזעצט זיך צום טיש און...

דא מוזען מיר אבער איבעררייסען און זאגען א פאר ערנסטע ווערטער. אונזער העלד, עס זאל איהם צו קיין חרפה נישט זיין, איז אין דער מלאכה פון שרייבען עפיס נישט אזא שארפער בריה. דאס הייסט, ער איז, חלילה, נישט קיין עם־הארץ, וואס קאן קיין פען נישט האלטען, נאר ער איז מעהר געוועהנט צו שרייבען געשעפטליכע מעמאראנדומס, חשבונות, וועכסלען וכדומה אזא מין ליטעראטור. יעדענפאלס, נישט אזעלכע בריעף, וואו מע דארף

אויסגיסען אזוי פיעל געדאנקען מיט אזעלכע טיעפע געפיהלען, וואס לאזען זיך גארניט ארויסשרייבען אויף פאפיער. איז נישט גלייכער אפשר ארויסרופען אהער דעם שותף דורך א דעפעש?...

און עס הויבען־אן פליהען דעפעשען פון איין שטאדט אין דער אנדערער צווישעןביידע שותפים, פון ביבערען צו שפאקען און פון שפאקען צו ביבערען. מיר זעצען־איבער אויף א ציקאווועסט די דאזיגע טעלעגראפען־ליטעראטור.

1) פון ביבערען צו שפאקען:
„קומט צו פאהרען. ערנסט געשעפט. ביבער".

2) פון שפאקען צו ביבערען:
„טעלעגראפירט וואסער א געשעפט? שפאק".

3) פון ביבערען צו שפאקען:
„קומט צו פאהרען, וועט איהר זעהען. ביבער".

4) פון שפאקען צו ביבערען:
„פאהרען אוממעגליך. טעלעגראפירט וויפיעל דארף מען זאלאג? שפאק".

5) פון ביבערען צו שפאקען:
„קיין שום זאלאג. קומט צו פאהרען. ביבער".

6) פון שפאקען צו ביבערען:
„כ׳קום מיט׳ן קוריער־צוג. שפאק".

און שפאק קומט צו פאהרען מיט׳ן קוריער־צוג.

אכטעס קאפיטעל

[וואו דער לעזער האט א געלעגענהייט צו באקענען זיך מיט א נייעם פארשוין — שפאק].

אויף וויפיעל מארקוס ביבער איז איין עולם־הזה׳ניק, אויף אזוי פיעל איז זיין עלטערער שותף, שפאק, אויסגעטהאן פון דער וועלט מיט אלע איהרע תענוגים און פארגעניגענס. שפאק האט פארקויפט די נשמה זיינע צום שווארצען יאהר און האט זיך אפגעגעבען מיט

לייב און לעבען צום געשעפט. ניט עסען, ניט טרינקען, ניט שלאַ-פען, נאָר געשעפט און געשעפט און געשעפט. זיין ווייב און קינדער זאָלען אויף איהם ניט אַכטונג געבען, נאָכלויפען מיט גוואַלד, ער זאָל עפּיס עסען, וואָלט ער אויסגעגאַנגען, ווי אַ ליכט. ער האָט אַזוי אויך אַ פּנים פון אַ רוח. אַליין איז דאָס אַ קליינס און אַ דאַרס און איין איינגעבויגענס, און אַ טבע האָט דאָס אַלע מינוט אָדער אַ פינטעל מיט די אויגען, אָדער אַ מאַך מיט דער נאָז, אָדער אַ הויב מיט די פּלייצעס. די געדאַנקען ביי איהם המיד פליהען, די געשעפטען פליהען, און אַליין פליהט ער אויך. און רעדען רעדט ער אַזוי גיך, אַז ער מוז איבערהאַפּען עטליכע מאָל דאָס אייגענע צוריק, און איז שטענדיג אין כעס. ער ווייסט ניט אויף וועמען, ער ווייסט ניט פאַר וואָס, שמיצט זיך און וואַרפט זיך און שפּייעט — אַ שטיק משוגענער! נאָר, אין עצם, ניט קיין שלעכטער מענטש, האָט פיינט כבוד, קאָן ניט זעהען קיין טרערען און האָט ניט מורא פאַר קיין זאַך, נאָר פאַר אַ קאַץ און פאַר אַ דונער. אָט האָט איהר אייך דעם גאַנצען פאַרשוין.

געקומען צו פאָהרען פון באַהן, ניט געשלאָפען אַ נאַכט, האָט שפּאָק געהאַט אַ שטיקעל סכסוך מיט'ן קוטשער, זיך געשמיצט און געוואָרפען און געשפּיגען, און צום סוף געמוזט באַצאָהלען צוויי מאָל אַזוי פיעל, און אפילו נישט אָפּגערוהט, נישט איינגע-וואַשען זיך, נישט איבערגעביסען, האָט ער אַ נעם געטהאָן ביבערן אויף אַ זייט:

— וואָס איז דאָס געשעפט וואָס? גיכער, ווען געהט צוריק דער קוריער ווען? וויפיעל האַלט דער זייגער איצטער, גיך?

— האָט צייט. לאָמיר קאָרשט פריהער עפּיס נעמען אין מויל אַריין. — בעט זיך ביי איהם ביבער, און שפּאָק ווערט אין כעס, וויל נישט הערען פון קיין זאַך: אָדער געשעפט, אָדער אָט זעצט ער זיך אויף און פאָהרט צוריק אַהיים! אויף שפּאָקען איז צו גלויבען! מע זעצט זיך אוועק, און ביבער דערצעהלט דעם שותף זיינעם באריכות, מיט אַלע איינצעלהייטען, אַ גאַנצע נע-

שיכטע, ווי אזוי ער האט זיך אפגעשטעלט אין „גראנד־האטעל״, ווי אזוי ס׳איז געקומען שבועות, ווי אזוי ער האט זיך אנגעהויבען נאכפרעגען אויף א אידישען רעסטאראן, וואו מע קאן עסען מיל־כיגע בלינצעס, און אזוי ווייטער, ניט דורכגעלאזט קיין ברעקעל, אפילו דאס קליינע שוועסטערעל, די אלטע מיט׳ן סידור, די צוויי קינדער, הערצעל און מישא, די לאזשע אין טהעאטער... די גאנצע צייט, וואס דער יונגערער שותף האט דערצעהלט, איז דער עלטע־רער געזעסען ווי אויף הייסע קויהלען, געפינטעלט מיט די אויגען, געמאכט מיט דער נאז און געהויבען מיט די פלייצעס און גע־טריבען האלז־און־נאקען: גיכער, גיכער! — ביז ס׳איז געקומען צום רעכטען פונקט, און מארקוס ביבער האט נעפיהלט, אז ס׳איז איהם גראפ א שטיין פון הארצען.

זאל איך אייך געהן דערצעהלען, וואס ס׳איז פארגעקומען, אז שפאק איז געוואהר געווארען פון דער גאנצער מגילה דעם רעכטען שפיץ, אז זיין יונגערער שותף, מארקוס ביבער, פארשטעהער פון דער פירמע „ביבער, שפאק עט קאמפאניע״, וויל חתונה האבען פאר דער רעסטאראטארשע פון דער דאזיגער אכסניה, וואס האט א שען פנים און קאן מאכען בלינצעס?... איין אנדערער אויף שפאק׳ס ארט וואלט געווים אויסגעשאסען מיט א געלעכטער און אויסגע׳בטל׳ט אלע חלומות אויף די שונאים׳ס קעפ. ניין, שפאק איז ניט אזא מענטש, וואס לאכט. שפאקען האט מען ניט געזעהען לאכען שוין העכער פינף און צוואנציג יאהר. שפאק האט זיך געהאפט מיטביידע הענט ביי׳ם קאפ און אנגעהויבען לויפען הין און צוריק, ווי א משוגענער, אהן ווערטער. נאכדעם ערשט האט ער אנגעהויבען רעדען — ניין, נישט רעדען, נאר שפריצען, שיטען מיט פייער. געשווארען זיך, אז וועט ער האט צייט, נעמט ער איהם, ביבערען הייסט דאס, און פיהרט איהם אפ צום דאקטאר. נאר אזוי ווי ער האט קיין צייט נים, די געשעפטען לאזען ניט, טהוט ער א שפיי און פאהרט־אוועק אהיים און לאזט איהם איבער דא, ביבערען הייסט דאס, לאז ער זיך אנצינדען מיט זיינע

אכסניות און מיט די רעסטאראטארשעס און מיט די בלינצעס. לאז אלסדינג געהן קאפוט, אין דער ערד אריין אלע געשעפטען, אין דער ערד אריין!! ...

שפאק האט אזש צעשפילעט דעם קאלנער און פארווארפען דאס שניפסעל פונ'ם האלז ארויף אויף דער שאפע — אזוי אויפגעבראכט איז ער געווארען אויף זיין שותף. און זיין שותף וואס האט געטהאן? גארנישט. געזעסען און געשוויגען. ביבער קען איהם. ער ווייסט, אז שפאקען דארף מען לאזען אויסשרייען זיך, איבערקאכען זיך, נאכדעם קאן מען מאכען מיט איהם וואס מע וויל.

— שוין? — זאגט צו איהם ביבער. — אצינד קומט־אראפ אין רעסטאראן, ווען מיר עפיס נעמען אין מויל אריין.

אוןביידע פארשטעהער פון דער פירמע „ביבער, שפאק עט קאמפאניע" לאזען זיך אראפ אין רעסטאראן עפיס נעמען אין מויל אריין, זעצען זיך אוועק צום טיש, און ביבער שטעלט פאר דער מאדאם פיין זיין עלטערען שותף הערר שפאק — און עס געשעהט א נס...

נייענטעס קאפיטעל

[די נעשעהענישען אנטוויקלען זיך און א נייע פערזאן ערשיינט אויף דער סצענע].

אין כישוף גלויבט איהר? מע מוז אמאל גלויבען אין כישוף אויך, ווארום וואס דען איז דאס געשעהען מיט שפאקען? וואו איז אהינגעקומען זיין כעס, זיין משוגעת? גאר נישט דער שפאק! שאט, ער האט גאר אויפגעהערט פינטלען מיט די אויגען! א שעה צוויי איז ער אפגעזעסען מיט דער פיין ביי'ם טיש, גערעדט מיט איהר פון אלסדינג אין דער וועלט, גארנישט באמערקט, וואו די צייט איז אהינגעקומען. און אז ער איז ארויפגעקומען ארויף, האט ער א ביסעל ארומגעשפאנט הין און צוריק מיט גיכע טריט,

ווי זיין שטייגער איז, נאכדעם האט ער זיך אוועקגעשטעלט קעגען ביבערן, אויפהויבענדיג דעם קאפ צו דער סטעליע, אריינגעלעגט די האנט אונטער'ן קאלנער און א זאג געטהאן צו איהם גיך, איי־בער'חזר'ענדיג דריי מאל א ווארט:

— דארפסט נישט מאכען קיין לאנגע שהיות דארפסט דו נישט מאכען דו, און ארויסרופען די מאמע מיט א דעפעש דארפסט דו ארויסרופען.

ביבער פראטעסטירט. וואס איז ער עפּיס? א יונגעלע? א חתנ'דעל, וואס די מאמע וועט קומען איהם אנקוקען א כלה? שפּאקען איז אבער שווערליך איבערצושפּארען. לשון־געשעפט — לאזט איהם. א געשעפט פארשטעהט ער בעסער. און עס פליהט א דיפּלאמאטישע דעפעש צו מאדאם ביבער:

„געשעפט פאדערט אייער אנוועזענהייט. קומט צו פאהרען. שפּאק".

אויף דער דעפעש קומט באלד צוריק א דעפעש:

„וואס איז געשעהען? טעלעגראפירט געזונט מארקוס. אומ־רוהיג".

אויף דער דעפעש פליהט נאך א דעפעש:

„מארקוס פאלקאם געזונט. קומט צו פאהרען. שפּאק".

אויף דער דעפעש קומט צוריק א דעפעש:

„כ'פאהר מיט'ן קוריער־צוג".

נישט טוידט, נישט לעבעדיג, קומט צו פאהרען די פרוי בי־בער, די מוטער פון אונזער העלד, א באיאהרטע, נאך גאר א שענע פרוי, מיט א רידיקיול אין האנט. פאלט דעם זוהן אויפ'ן האלז, דאנקט גאט, וואס זי האט געטראפען „מארקוסלען" א לעבעדיגען. אז זי איז נישט געשטארבען אין וועג נאר פון איבערטראכטען אליין, איז א סימן, אז זי וועט נאך, אם ירצה השם, לאנג לעבען!

צעהנטעס קאפיטעל

[אלע דריי פארשוינגען נעמען זיך צו זייער דיפלאמאטישער ארבייט].

שפאק, האטש ער איז א טרוקענער נפש, איז דאך מעהר דיפלאמאטיש, ווי ביבער. ער האט נישט דערצעהלט דער פרוי ביבער פון מארקוס'עס ראמאן, פארשוויגען די גאנצע מעשה. ער האט נאר צונויפגעפיהרט ביידע פרויען אונטען אין זאל ביי'ם עסען — און נענוג. ס'איז שוין געוועזן ניט אזוי גרינג זיי צו שיידען זיך. די אלטע פרוי ביבער האט זיך געטראכט: „זעהט־נאר! ווען גאט שיקט מיר צו אזא שנור, וואס וואלט איך וועלען נאך פון זיין ליעבען נאמען?"... מע קאן זיך שוין פארשטעלען די טרערען, וואס האבען זיך איהר געשטעלט אין די אויגען, אז שפאק האט זי נאכדעם דיפלאמאטיש צוגעגרייט, אין וואס דא האנדעלט זיך, און אז „מארקוסעל" אליין האט איהר אנטפלעקט דעם סוד, אז ער איז שטערבליך פארליעבט אין דער מאדאם פיין, און אז ער ווארט נאר, וואס זי, די מאמע זיינע, וועט זאגען?... די אלטע פרוי ביבער איז ווידער א מאל נעפאלען איהר זוהן אויפ'ן האלז, געדאנקט גאט, וואס זי האט דערלעבט דעם נחת, אויף וועלכען זי קוקט ארויס שוין לאנג, שוין גאנץ לאנג... אמת, דער שידוך איז ניט פון זייער גראד, נאר ווער קוקט דערויף? ס'איז היינט איין אנדער וועלט געווארען... לאז גאט געבען, ס'זאל זיין מיט גליק.

— אמן! — רופט זיך אפ שפאק. — אצינד איז געבליבען נאר איין זאך איז געבליבען אצינד: מע דארף איבעררעדען דארף מען מיט איהר מכח דעם דאזיגען געשעפט מכח, און טאקי באלד טאקי, מארקוס, וואו האלט דער זייגער וואו?...

דעם פשט פון שפאק'ס ווערטער האט מען באדארפט פאר־שטעהן אזוי: „מיט איין אלטען בחור טאר מען לאנג ניט שפּע־קולירען"... און אלע דריי פארשוינגען קוקען איינס אויף דאס אנ־דערע, פארשטעהען זיך אהן ווערטער.

עס איז שוין געווען שפּעטליך אין דער נאַכט, אַז אונזערע דריי פאַרשווינגען, ביידע שותּפים און די אַלטע פרוי ביבער מיט'ן גרויסען רידיקיול, האָבען זיך אַראָפּגעלאָזט אונטען אין רעסטאָראַן אַריין עפּיס עסען, און טאַקי דאָרטען שוין איבעררעדען מיט דער מאַדאַם פיין מכח אַכטצעהן און דרייצעהן. אין זאַל איז נישטאָ קיינער. נאָר איז אַ ווינקעלע, ווי אַלע מאָל, זיצט די אַלטע מאַמע מיט די זילבערנע ברילען איבער איהר גראָבען סידור. ביידע שותּפים זעצען זיך אַוועק צום טיש, און די מאַדאַם ביבער רוקט זיך צו אויף אַ ווײַלע צו דער אַלטער, פאַרגעהט צו איהר מיט רעד, פריהער וועגען גלאַט אַזוי שטובזאַכען, ווירטהשאַפט, נעכטיגע טעג, ביז זי קומט אַרויף אויף קינדער, טאַפּט־אוים ביי דער אַלטער, וויפיעל ס'איז מעגליך, אַלע מעלות פון איהר טאָכטער און פאַרגעסט ניט בשעת־מעשה אויסצורעכענען פאַר איהר די מעלות פון איהר זוהן, ניט ווייל ער איז איהרער אַ זוהן, און נאָר אַ בן־יחיד דערצו, — אַלע ווילען דאָס אויף איהם זאָגען, אַז ס'איז דער צווייטער צו איהם נישטאָ אין דער וועלט. אַ מענטש אַהן אַ גאַל. איין אָפענע האַנט. איהם אַז עמיצער געפעלט, איז די זעל מיט דער נשמה. גליקליך וועט זיין יענע, וואָס וועט אַריינפאַלען צו איהם, אין זיין גורל אַריין — דאָס טעלערעל פון'ם הימעל!...

די אַלטע מיט'ן גראָבען סידור האָט אפילו ניט רעכט פאַרשטאַנען, צוליעב וואָס יענע לויבט אַזוי אין טאָג אַריין איהר זוהן, דאַך האָט זי אָנגעשטעלט אויף איהר די זילבערנע ברילען און הערט זי אוים ביז'ן סוף. דאָס הייסט, ביז די פרוי ביבער שלאָגט זיך אַליין ניט איבער די רעד, קוקט זיך אַרום אויף אַלע זייטען און טהוט אַ פרעג:

— וואו איז אייער טאָכטער?

די אַלטע טהוט־אוים די זילבערנע ברילען:

— איהר דאַרפט זי? אַט געה איך זי אַ רוף טהון. זי איז ביי זיך מיט די קינדער, מאַכט מיט זיי די „אוראקעס”.

— ניין, ניין. למאי זאל איך אייך מטריח זיין? אט וועל איך בעסער אליין ארייננגעהן צו איהר אויף א ווײלע. ווייזט מיר נאר, וואו דאס איז?

און די פרוי ביבער נעמט איהר רידיקיול און לאזט זיך אראפּ אויף א ווײלע צו דער מאדאם פיין.

לאמיר אקארשט איבערלאזען די ווייבער אויף שפּעטער און זיך אומקעהרען צו אונזערע מאנסבילען. זיי זענען בילכער: מאנספּארשוינען!

עלפטעס קאפּיטעל

[עס שווימט־ארויף א באקאנטער פּארשוין, און אונזערע צוויי שותפים ווערען שטארק איבערראשט].

אונזערע צוויי שותפים, ביבער און שפּאק, ביידע פּארשטעהער פון דער פירמע „ביבער, שפּאק עט קאמפּאניע“, זענען זיך דערוויילע געזעסען ביי׳ם טיש, זעהר געהויבען און יום־טוב׳דיג געשטימט, און געשמועסט ווענען געשעפט. דאס הייסט, שמועסען האט געשמועסט, אייגענטליך, נאר שפּאק, ווארום שפּאק, אז ער רעדט פון געשעפט, איז נישט נאר ער רעדט מיט אלע זיינע צוויי הונדערט אכט און פערציג אברים, נאר עס רעדען מיט איהם די ווענט. שפּאק האט ליעב געשעפט ניט דערפאר, ווייל ער איז אזוי להוט נאך געלט. געלט — מהיכי־תיתי, ווער האט עס נישט ליעב קיין געלט? דער עיקר איז אבער ביי איהם געשעפט! געשעפט איז ביי שפּאקען, ווי, אשטייגער, ביי א שאכשפּיעלער — שאך, ווי ביי א שכור — וויין, אדער, איך בעט איבער אייער כבוד, ווי ביי איין אויסגעלאסענעם עולם־הזה׳ניק — שענע מיידלעך... מע קאן זאגען, אז שפּאק איז פארליעבט אין געשעפט — און א סוף! אין דעם, ווי שפּאק רעדט, קומט־ארויין אין זאל א פּארשוין און פארנייגט זיך צו די שותפים גאנץ העפליך. אונזער העלד, מארקוס ביבער, הויבט־אויף די אויגען און קוקט־אן דעם אריינ־

נעקומענעם פארשווין. א? דאס איז זיין וויז־א־ווי פונ׳ם טיש, דער יונגערמאן מיט׳ן ענגען קאלנער. ווי קומט ער אהער? און אזוי שפעט אין דער נאכט? דערזעהענ, אז מע קוקט אויף איהם זעהר שטארק, איז דער יונגערמאן מיט׳ן ענגען קאלנער געבליבען שטעהן ניט אהין, ניט אהער, פארשוויצט, רויט ווי פייער, און די אויגען — אט־אט שפרינגען זיי ארויס! פאר רחמנות בעט איהם ביבער זיצען, שטעלט זיך איהם פריהער פאר:

— מיר זענען, דאכט זיך, שוין באקאנט. מארקוס ביבער. און דאס איז מיין קאמפאניאן, שפאק.

דער יונגערמאן פונ׳ם ענגען קאלנער פארנייגט זיך נאך א מאל גאנץ העפליך און שטעלט זיך אויך פאר פאר די שותפים:

— פיין.

— פיין?

— פיין.

— קעהרט איהר זיך נישט אן עפּיס א פריינט מיט דער מאדאם פיין?

דער יונגערמאן פון דעם קאלנער זאל דאס אייך באווייזען אפילו א סימן פון א שמייכעל. ער קוקט מיט א פאר קיילעכיגע קעלבערנע אויגען גלייך ביבערען אין פנים אריין:

— די מאדאם פיין איז מיין פרוי, דאס הייסט, איך בין איהר מאן.

ווי אזוי האט זיך געפיהלט אונזער העלד, אז ער האט דער־הערט אזא מין בשורה, דארף דער לעזער, דאכט מיר, שוין אליין טרעפען. וויבאלד אז לוט׳ס ווייב איז געווארען א שטיק זאלץ, איז פון ביבערען געווארען א שטיין. גאנץ אנדערש האט אויס־געזעהן דער שותף זיינער. שפאק האט אנגעהויבען מיט א מאל שטארק פינטלען מיט די אויגען, מאכען מיט דער נאז, הויבען די פלייצעס, שפייען און שפריצען און איבערזעצען זיך פון איין בענקעל אויפ׳ן אנדערען. א פייער האט זיך אנגעצונדען אין שפאקען און א מורא׳דיגע שנאה צום יונגענמאן פונ׳ם קאלנער.

מע זאָל איהם לאָזען, וואָלט ער איהם אויפגעהאַנגען אַט דאָ, אין מיטען זאָל, אויפ׳ן הענגלאָמפּ. און דער יונגערמאַן נעבאַך, גאָט די נשמה שולדיג, זעצט זיך אַקעגעןביידע שותּפים און קוקט זיי, ווי אַ זינדיגער מענטש, גלייך אין די אויגען אַריין. לאָמיר איי־בערלאָזען אַקאָרשט די מאַנספּאַרשוינען און אַ קוק טהון אויף אַ ציקאָוועסט, וואָס טהוט זיך דאָרטען, ביי די ווייבער?

לעצטעס קאַפּיטעל

[דאָס רעדעל, וואָס האָט זיך מאָדנע אַ דרעה געטהאָן, מאַכט אַ סוף צום ראָמאַן].

די פרוי ביבער, אַז זי איז אַריינגעטראָטען מיט׳ן רידיקיול אין האַנט צו דער מאַדאַם פיין, האָט זי געטראָפען זי זיצען מיט איהרע צוויי קינדער די גימנאַזיסטלעך איבער אַ ביכעל. די פרוי ביבער בלייבט שטעהן אַ ווײַלע אויף דער טיר. אפשר שטעהרט זי זיי? מאַדאַם פיין שטעהט־אויף. זי האָט זיך נישט געריכט אויף אַזאַ גאַסט. זי בעט זי זיצען. אפשר וועט זי טרינקען טיי? ניין, די פרוי ביבער דאַנקט. זי דאַנקט פאַר דער טיי. אַך, וואָ־סערע שענע, וואָסערע ליעבע קינדערלעך ביי איהר! אַזעלכע קינ־דער אַז מע האָט, איז אַ ברכה פון גאָט. זי האָט גאָט גע־שטראָפט. נישט געגעבען איהר קיין סך קינדער. נאָר איינעם. אַ בן־יחיד. מאַרקוס — דאָס איז איהר איינציגער טרייסט. איין אויג אין קאָפּ. איינער — אָבער אַ געראָטענער. ווי געפעלט ער איהר?

— ווער?

— מאַרקוס. מיין זוהן מיין איך.

— דער הערר ביבער? אַ! זעהר־זעהר אַ פיינער מענטש. און אַ ליעבער מענטש. מיינע קינדער זענען פאַרליעבט אינ׳ם הערר ביבער. דער הערר ביבער באַלעוועט זיי צופיעל. אַנומעל־טען זיי גענומען אין טהעאַטער...

— אין טהעאטער? חא־חא! דאס איז א קליינינקייט. איהר קענט איהם נאך ניט. א מענטש אהן א גאל. אין איין אפענע האנט. איהם, אז עמיצער געפעלט, איז די זעל מיט דער נשמה. גאט מעג איהם העלפען פאר זיין גוט הארץ. ער פאר־דיענט, אז מע זאל איהם ליעב האבען. גליקליך וועט זיין יענע, וואס וועט אריינפאלען צו איהם אין גורל אריין. דאס טעלערל פונ׳ם הימעל!... ווארום זיין גוטסקייט, זיין געטריישאפט און זיין ליעבשאפט האט דען א גרונט? איך בין א מאמע, און ווער ווייסט נאך אזוי איהר קינד, ווי א מאמע? אט בין איך דא נאך נישט קיין טאג אפילו, און קאן אייך זאגען, הערט איהר, אז זיין הארץ און זיין נשמה און ער אליין געהערען אינגאנצען, אינגאנצען צו אייך.

— צו מיר?!

— צו אייך, צו אייך, מיין קינד. איך פארשטעה אייך, איך געה אריין אין אייער לאגע, איך פיהל אייער הארץ, און עס וואונ־דערט מיך נישט, וואס איהר זענט רויט געווארען...

— מאדאם ביבער...

— איהר דארפט זיך ניט פארענטפערען. איך פארשטעה אייך גאנץ גוט. איך בין אליין אויך א פרוי. איך בין אויך גע־ווען אמאל יונג און שען. מע האט מיך אויך אמאל ליעב געהאט. שעמען זיך פאר מיר דארפט איהר נים. ווארום איך בין א מאמע און בין איהם געטריי, און וויל איהם זעהען גליקליך. איך ווייס, אז אין אייך וועט ער געפינען דאס אמת׳ע גליק, ווארום נישט איך און ניט ער אליין ווינשט זיך נישט קיין בעסערען זיווג, קיין בע־סערע פרוי, ווי איהר...

— מאדאם ביבער! גאט איז מיט אייך!...

— לאז גאט זיין מיט אונז אלעמען, קינד מיינס! רוף מיך נישט מאדאם ביבער, רוף מיך בעסער מוטער, ווארום איך בין דיר א מוטער, גלייך ווי איהם. איהר זענט מיינע קינדער, איך בין

אייער מוטער. אויב ס'איז דיר נישט שטארק פריקרע, קום אהער, וועלען מיר זיך צעקושען אין די פיסקלער, און לאמיר נאך היינט אויף דער נאכט ברעכען טעלער.

די מאדאם פיין שטעהט־אויף, נאר אנשטאט דעם, זי זאל צו־געהן צו דער פרוי ביבער, טרעט זי אפ צוריק. איהרע אויגען ברע־נען פאר כעס, נאר דאס פנים לאכט. זי חאפט ביידע קינדער פאר די הענטלער, גליך ווי עמיצער וואלט זיי וועלען ביי איהר אוועק־נעמען...

— מאדאם! איהר רעדט נארישקייטען! איך האב א מאן!

— הא? וואס?... איהר? איהר האט א מאן?...

— ביז הונדערט און צוואנציג יאהר.

— וואו?... ווער?...

— ווער? ער איז אין א געשעפט, ער איז א בוכהאלטער...

די פרוי ביבער איז געווען אויפגעשטאנען, זעצט זי זיך אוועק צוריק אויפ'ן בענקעל, עפענט־אויף דעם רידיקיול, פארמאכט איהם צוריק און עפענט איהם אויף נאך א מאל, זי ווייסט נישט צוליעב וואס.

עס האט זי באשלאגען א קאלטער שוויים.

* * *

אין א באזונדער קופע, ערשטער קלאס, זיצען דריי פארשוי־נען. דער צוג פליהט, די רעדער קלאפען, די פאסאזשירען שוויי־גען. איינע, א באיאהרטע, נאך א שענע פרוי, מיט א רידיקיול אין האנט און מיט א קישעלע צוקאפענס, האלט צוגעמאכט די אויגען, מאכט זיך, ווי זי שלאפט. אקעגען זיצט איינער איין אויסגעטריקענטער נפש איבער א גאנצען פאק מיט חשבונות, פינ־גערט מיט די אויגען, מאכט מיט דער נאז און הויבט מיט די פלייצעס, רעכענט כלומרשט, רעדט שטילערהייט מיט זיך אליין. מיט'ן פנים צום פענסטער, די הענט ארונטער, שטעהט דער דריי־

טער, איין עלעגאַנטער פֿאַרשוין, און קוקט, ווי סלופּעס, שטיבער, בוימער, וועלדער, פֿעלדער פֿליהען פֿאַרביי, פֿאַרביי, און ווערען פֿאַרשוואונדען.

„אַט אַזוי לויפֿען, פֿליהען די טעג, די יאָהרען — טראַכט ער זיך — די בעסטע יונגע יאָהרען“...

קנאָרטען

א מעשה פון איין אלטען אפיקורס, איבערדערצעהלט לכבוד חנוכה.

געשריבען אין יאהר 1912.

קנאַרטען

היינט זענען קאַרטען אַ וואָכעדיגער גאַנג.

ו ו אַ ו שפּיעלט מען היינט ניט אין קאָרטען? ו ו ע ן שפּיעלט מען היינט ניט אין קאָרטען? און ו ו ע ר שפּיעלט היינטיגע צייטען ניט אין קאָרטען?

אַמאָל, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפיהל, האָט מען ביי אונז געשפּיעלט אין קאָרטען נאָר איין מאָל אין יאָהר — חנוכּה.

דאָס הייסט, אַז מע וויל צוריק, פלעגט מען אַמאָליגע צייטען חאַפּען אין מיטען יאָהר אויך אַמאָל אַ קערטעל, און אַ רעכט קערטעל! אַ וואָרעמס! נאָר וואו? בחדרי־חדרים! בסוד־סודות!

אָדער ווינטער אין חדר, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפיהל, בין מנחה למעריב, אַז דער רבי איז געווען אין קלויז און געוואָרעמט זיך ביי דער לעזשאַנקע, כּלומרשט געלערענט „עין־יעקב" פאַר די בעלי־מלאכות; אָדער זומער אין אַ פינסטערער שטאָל, ביי אַ שפּאַרינקעלע פון דער טיר; אָדער גאָר אונטערגע־קויפט געצעל דעם שמש, אַ איד אַ הויקער און אַ יאַדעשליווער דערצו, און פאַרשלאָסען זיך גאַנץ אויבען, אין דער ווייבערשער שוהל, איבערגעקעהרט אַ סטענדער, מחילה, מיט'ן פּנים אַראָפּ, און וואָליי אין „סטאַרשי קאָזיר", אָדער אין „איין־און־דרייסיג", אָדער אין „טערטעל־מערטעל"!

ריבה־לאה די גבאי'טע, זכרונה לברכה, זי איז שוין לאַנג אויף דער אמת'ער וועלט, האָט געפונען ביי זיך איינמאָל אין

סטענדער א זאך — איז זי שיער ניט אנידערגעפאלען חלשות: ווער האט עס איהר געקאנט אונטערוואַרפען אזא זאך אין סטענ־דער אריין?!...

איז זי ארויסגעלאפען אויף דער גאס, זיך געלאזט איבער דער שטאדט, און, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, גענומען שרייען:

— גוואלד, אידישע קינדער, ראטעוועט! גוואלד, איין אומ־גליק! א בלבול! קומט, וועל איך אייך עפּיס ווייזען, וועט איהר זעהען!

וואו איין אומגליק? און וואס פאר א בלבול? — האט מען ביי ריבה־לאה'ן נישט געקאנט דערגעהן בשום אופן.

— קומט, קומט מיט מיר, וועל איך אייך ווייזען!

און אט אזוי האט זי, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, צונויפגעזאמעלט ארום זיך איין עולם, קיין עין־הרע, פונ'ם רב מיט'ן דיין מיט'ן שוחט מיט'ן חזן, ביז די איבעריגע חשוב'ע בעלי־בתים פון שטאדט.

פארשטעהט זיך, אז מע האט דערזעהען, ריבה־לאה די גבאי'טע געהט און עס געהען איהר נאך דער רב מיט'ן דיין מיט'ן שוחט מיט'ן חזן מיט נאך בעלי־בתים, האט שוין דער פּראסטער עולם אויך גענומען געהן זעהען, וואס טהוט זיך דארט. און ווייּ־בער און יונגעלייט און יונגלעך זענען אויך געווען ציקאווע זעהען, וואס איז דארטען. און מע איז אוועק אלע מיט ריבה־לאה'ן — אין שוהל אריין. פריהער ריבה־לאה, דערנאך די שטאדט.

איהר קאנט אייך פארשטעלען, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, וואס פאר א פחד ס'איז געפאלען אויף דער שטאדט. אידען האבען געמיינט, אז ס'איז זיכער איין אומגליק: אדער א ממזר האט מען זיי אונטערגעווארפען, אדער א געהאנגענעם האט מען געפונען, אדער, חס־ושלום, איין עלילת־דם, אדער אזוי עפּיס א צרה אויף דער שטאדט...

ניט טוידט, ניט לעבעדיג, האָט מען אַרויפגעקלעטערט אויף דער ווייבערשער שוהל, ריבה־לאה די גבאי׳טע אויף־צו־פריהער, דער רב מיט׳ן דיין מיט׳ן שוחט מיט׳ן חזן נאָך איהר, און נאָך זיי דער איבעריגער עולם.

— וואו? וואו איז דער בלבול? — האָט דער עולם געפרעגט ביי ריבה־לאה דער גבאי׳טע, זיך צוגעהערט, טאָמער וועלען זיי דערהערען אַ קול פונ׳ם ממזר, אָדער דערזעהען הענגען אַ מענטשען, אָדער גאָר, חלילה, סימנים פון בלוט, וואָס שונאים האָבען אונטערגעוואָרפען, בכדי צו ברענגען איין אומגליק אויף דער שטאָדט.

און שטעלט אייך פאָר, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפיהל, ווי איבערראַשט מען איז געוואָרען, אַז אַנשטאָט אַ לעבעדיגען ממזר און אַנשטאָט אַ געהאַנגענעם און אַנשטאָט בלוט, האָט מען דערזעהען אַ מאָדנע זאַך ביי ריבה־לאה דער גבאי׳טע אין סטענדער: אַ גלח מיט אַ שוואַרצען צלם! און נישט נאָר איין גלח, נאָר צוויי גלחים מיט צוויי צלמים: איין גלח פון אויבען, דער אַנדערער גלח פון אונטען!...

אַלע האָבען זיך אַנגעבויגען, אַריינגעקוקט צו ריבה־לאה׳ן אין סטענדער אַריין: פריהער דער רב, דער דיין, דער שמש, דער חזן, דערנאָך די חשוב׳ע בעלי־בתים, און דערנאָך שוין דער גאַנצער איבעריגער עולם, איינס נאָכ׳ן אַנדערען. אַ קוק — און אַוועק. וואָרום נעמען צוריהרען זיך צו דעם מיט די הענט — דערויף איז קיינער קיין בעלן ניט געווען. אַ חוץ איין וועלוועל ראַמשעוויטש, דעם חזנ׳ס איידעם.

וועלוועל ראַמשעוויטש, אַז ער האָט נאָר אַ קוק געגעבען, איז ער געוואָרען מלא גדולה, האָט זיך צעלאַכט און אויסגערופען מיט אַ שמחה:

— ס׳איז גאָרניט, ס׳איז אַ געלעכטער. ס׳איז דער מלך טרעף!...

— וואס הייסט עס מלך טרעף?

— ס'איז א קארט פון די קארטען, א שפיעל, וואס מע שפיעלט...

— ווי זשע קומט זי אהער, אין דער ווייבערשער שוהל, ביי ריבה-לאה דער גבאי'טע אין סטענדער? איז איין מאל אוועק. והשנית, פון וואנען ווייסט דו, דעם חזנ'ס איידעם, וואס איז אזעלכעס א קארט? און אז זי הייסט מלך טרעף? און אז דאס איז א שפיעל, וואס מע שפיעלט?...

אודאי האט מיין ווערוועל דערזעהען נעבאד, אז ער איז דא מיאוס אריינגעפאלען, איז ער געווארען, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, אלערליי קאלירען און האט גענומען בעלעבעטשען מיט דער צונג „בע" און „מע", אהין, אהער, א ווארט צו א ווארט האט זיך ניט געקלעפט, — אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז...

נאר נישט דאס איז דער עיקר, וואס איך האב אייך געוואלט דערצעהלען. דאס איז א חוץ א מעשה, וואס מיר לעגען-אפ אויף איין אנדערש מאל. עס איז נישט מעהר, ווי א מאמר המוסגר, ווי עס רופט זיך, א מין אריינפאהר צו אונזער געשיכטע פון די „קנארטען". איך האב אייך נאר געוואלט ווייזען, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, ווי ווייט קארטען זענען אמאל געווען טרפה און ווי ווייט מע פלעגט זיך דארפען מיט זיי היטען.

איין וואך אין יאהר איז נאר געווען א גליקליבע, וואס דער-מאלט האט מען געקאנט ביי אונז שפיעלען אין קארטען פראנק און פריי, בפרהסיה.

דאס איז געווען די וואך פון חנוכה.

און וויבאלד מע שמועסט פון „פרייהייט", איז דאך ניט שייך! האבען מיר זיך צונויפגעקליבען א גאנצע חברה יונגעלייט, איינס און איינס, טאקי ביי ווערוועל ראמשעוויטש אין שטוב. ער איז שוין דעמאלט געווען, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, א חברה-מאן, וואס האט זיך אפגעשערען בארד און פאות דוקא אום ספירה-צייט, געראכערט שבת א פאפיראס דוקא אויפ'ן גאַ-

נעק, און געגעסען אַ גוישען קאַלבאַס דוקא אין די נייען טעג — און רופט מיך קנאַקניסעל!

און זיין ווייב, חיה'לע, דעם חזנ'ס טאָכטער, האָט זיך מיישב געווען און האָט אַראָפּגעוואָרפען דעם פּאַריק און געבליבען אין איהרע אייגענע דוקא געלע האָר, און האָט באַשאָטען מיט פּודער איהר דוקא געשטופּעלט פּנים, און טאָג ווי נאַכט מיט יונגעלייט: חאַ־חאַ־חאַ און חאַ־חאַ־חאַ, באַווייזען אַלעמען דוקא איהרע שווארצע צייהן.

„דאָס קלייזעל" — אַזוי האָט געהייסען ביי אונז ראַמשעס־וויטש'עס שטוב — איז געווען אָפען תּאָר אַלע יונגעלייט פון שטאָדט. דאָרט האָט מען געקאָנט לייענען אַ בלאַט־צייטונג, אַ פּסול'דיג ביכעל, רויכערען שבת אַ פּאַפּיראָס, אין אַ תענית זיך טריף מאַכען מיט אַ קאַלבאַס — און דער עיקר חאַפּען אַ קערטעל.

קאָרטען האָבען זיי ביידע ליעב געהאַט, אי ער, אי זי; זי נאָך מעהר, ווי ער. זי האָט געברענט, געווען אש־להבה! אַ סברה, אַז זיי האָבען געלעבט דערפון... מחמת זי האָט כסדר געהאַלטען אין איין געווינען. ס'איז איהר געגאַנגען די קאָרט, און איין עק! שטענדיג איז ביי איהר געווען טריומף. אַלע מאָל די בעסטע קאָרטען, אַלעמען האָט זי געשלאָגען, און געהט טהוט איהר עפּיס!

אויב איהר האָט אין דעם אַ געפיהל, וואָס הייסט איין איי־דעמעל אויף קעסט, באַדאַרף איך אייך זאָגען, אַז צוליעב איהר, צוליעב אָט דער חיה'לע מיט די רויטע האָר און געשטופּעלטען פּנים, האָט ניט איין איידעמעל, וואָס איז געזעסען אויף קעסט, פאַרשפּיעלט דאָס גאַנצע נדן מיט'ן ווייב'ס פּערעל און געמאַכט דעם שוועהר פּאַר איין אַנזעצער.

מיט איינעם אַזאַ איין איידעמעל האָט זי אָפּגעשפּיעלט איינ־מאָל אַ גאַנצען ווינטער אין אָקע און געבראַכט דערצו, ער זאָל זיך גט'ען מיט'ן ווייב — אַ בילד, אַ קראַסאַוויצע — און אַריבער צו איהר אויף קעסט... איז געוואָרען אין שטאָדט אַ ויצעקו! וואָס זאָל איך אייך זאָגען? חושך ואפלה!...

נאָר דאָס געהער זיך נאָך אויך נישט אָן מיט אונזער געשיכטע פון די „קנאַרטען". נישט מעהר איך בין צוגעטראָטען צום סאַמע רעכטען אָרט, וואו די מעשה האָט זיך געטראָפען. דאָס הייסט, די געשיכטע, וואָס איך וויל אייך דערצעהלען, איז פאַרגעקומען טאַקי אין דעם „קליינעל", וואָס איך זאָג אייך, — ביי די ראַמשעוויטשעס אין שטוב, און געווען איז דאָס דעם ערשטען טאָג חנוכּה.

זענען מיר, אלזא, געזעסען דעם ערשטען טאָג חנוכּה אין „קליינעל" ביי די ראַמשעוויטשעס און געשפּיעלט, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפיהל, אין אונזער כּשר'ען אידישען שפּיעל — אין אָקע.

און געשפּיעלט האָבען מיר דאַרטען, דאַרפט איהר וויסען, כּתות'ווייז, פּאַרטיעסווייז. איין פּאַרטיע האָט אָפּגעשפּיעלט, די אַנדערע האָט זיך געזעצט שפּיעלען. אַלע מאָל אזוי. ווער ס'האָט געשפּיעלט אין דער פריה, ווער — בייטאָג, און ווער — אויף דער נאַכט. און מיט יעדער קאָמפּאַניע האָט געשפּיעלט איינער פון די ראַמשעוויטשעס. אַמאָל ער, און אַמאָל זי, און אַמאָל זיי ביידע. בייגאַכט, אַז ער איז געשלאָפען, האָט זי געשפּיעלט, און אַז זי איז געשלאָפען, האָט ער געשפּיעלט. און אַמאָל האָט זיך געמאַכט, אַז זיי זענען אַ נאַכט און צוויי נעכט און דריי נעכט ביידע נישט געשלאָפען, ביידע געשפּיעלט. סיידען אויף אַ האַלבע שעה אָפּגעטראָטען אויף אַ זייט און צווישען איין קאָהן און דעם אַנדערען, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפיהל, אַנגעשפּאַרט זיך און געחאַפּט אַ דרימעל...

צושפּאַרען זיך און חאַפּען אַ דרימעל — דאָס האָט געקאָנט יעדערער פון די געסט אויך. ווער עס האָט פאַרחאַפּט פריהער איין אָרט אויף צו צושפּאַרען זיך — דער האָט געחאַפּט אַ דרימעל.

דאָס אייגענע איז געווען אויך מיט'ן עסען. אויפ'ן טיש איז תמיד געשטאַנען אַ פלעשעל מיט אַ גלעזעל, אַלערליי געזאַלצענס און אַנגעשניטענער קאַלבאַס, און, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפיהל, איז כּל דכפין — ווער עס וויל, דער קאָן געהן עסען.

פאַרשטעהט זיך, אַז דאָס אַלסדינג איז געווען על חשבון הקאַרטען. פון יעדען קאָהן האָט מען אַראָפּגענומען אַלע מאָל „מויד־געלט", פאַר דער מויד הייסט עס, חאָטש אין „קלייזעל" איז נישט געווען קיין שום מויד. די ראַמשעוויטשעס האָבען זיך ניט גענויטיגט אין קיין דיענסט. קיין מאַלצייטען האָט מען נישט געקאָכט, קיין בעטען נישט געבעט, די שטוב נישט געקעהרט. ס'איז נישט געווען קיין צייט דערויף. היינט צו וואָס א מויד? פון דעסטוועגען האָבען די ראַמשעוויטשעס נישט דורכגעלאָזט קיין שפּיעל אָהן „מויד־געלט". אַלע האָבען געוואוסט, אַז דאָס געהט אויף דירה־געלט, אויף הייצונג, אויף קאַרטען און אויף פאַר־בייסען. לעבעדיגע מענטשען. א לעבעדיגער מענטש דאַרף עסען. דערפון קאָנט איהר שוין פאַרשטעהן, אויב איהר האָט אין דעם א געפיהל, אַז עסען און טרינקען האָט איהר דאָרט געקאָנט ווען און וויפיעל אייער האַרץ גלוסט...

דאָס זעלבע אויך מיט פּאַפּיראָסען. גאַנצע קאַסטענס מיט פּאַפּיראָסען — און ווער עס האָט געהאַט גאָט אין האַרצען, דער האָט געבלאָזען. און מעהר פון אַלע האָבען גערויכערט די ראַמ־שעוויטשעס אַליין, ער און זי, זי נאָך מעהר פון איהם. איך קאָן מיר גאַרנישט פאַרשטעלען חיה'לע ראַמשעוויטש אָהן א פּאַפּיראָס אין מויל. דערצו דאָס אָנגעפּודערטע געשטופּעלטע פּנים מיט די נישט־פאַרקעמטע רויטע האָר, מיט די נישט־דערשלאָפענע אונ־טערגעשוואָלענע אויגען, און דער שטענדיג בלויער רויך, וואָס אין שטוב, מיט'ן טומעל, מיט'ן הו־האַ, — אָט דאָס אַלץ אינאיינעם, אויב איהר האָט אין דעם א געפיהל, קאָנט איהר זיך פאַרשטעלען, ווי דאָס „קלייזעל" האָט אויסגעזעהען חנוכה, ווען מע קאָן שפּיעלען אין קאַרטען פראַנק און פריי און מע דאַרף זיך נישט באַהאַלטען און נישט מורא האָבען פאַר א גוט אויג...

איך בין יענעם טאָג געווען פון דער דריטער אשמורה, דאָס הייסט, פון דער קאָמפּאַניע, וואָס האָט זיך געזעצט שפּיעלען דעם ערשטען טאָג חנוכה אויף דער נאַכט, צום צווייטען ליכטעל, און

נישט אויפגעשטאנען פון טיש, ביז מע האט באראפט אנצינדען דאס דריטע ליכטעל, און א ביסעל ווייטער...

געבענטשט חנוכה־ליכטלעך האט נישט דער בעל־הבית, וועל־וועל ראמשעוויטש, חלילה, נאר איינער פון די געסט: אלי ראַ־פּאלסקי, א יונגערמאן א צאַצקע, איין איידעם אויף קעסט, וואס האט ליעב א קערטעל, נאר פון אידישקייט אפּטרעטען — דאס נים. און די ראמשעוויטשעס האבען געהאט זעהר א וואוילע טבע: ס׳איז נישט זייער עסק. איהר מעגט אייך זיין וואס אין דער קארט, אדער, פארקעהרט, איהר קאנט אייך זיין פרום, ווי זיעבען שדים — אבי איהר האט אין קעשענע און שפּיעלט אין אקע און ס׳איז דא נאך פּלאץ אויף נאך א האנט, — איז ברוכים הבאים, מיט׳ן גרעסטען כבוד! אזוי פיעל מכות מיינע שונאים און אזוי פיעל גליקליכע יאהר מיר, וויפיעל מאל עס האט זיך גע־מאכט, מיר האבען אפּגעשפּיעלט מיט מענטשען, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, פינף נעכט מיט פינף טעג דורכאנאנד און זיך צעגאנגען און נישט געוואוסט, ווער זיי זענען און וואס זיי זענען און פון וואנען זיי זענען און וואוהין זייער געביין איז אהינגע־קומען. א קארט איז נישט קיין שידוך. מע קאן זיך זעהר שען שפּיעלען אין אקע „בלינד" און נישט וויסען יענעמ׳ס יחוס.

אלזא, זענען מיר געזעסען און געשפּיעלט אין אקע, פאר־טיעפט אין דער ארבייט אזוי שטארק, אז מיר האבען גאר ניט באמערקט, ווי עס זענען אריינגעקומען צוויי פארשוינען, נאר אזעלכע מאדנע און נישט קיין געוועהנליכע, אז ווי נאר מיר הא־בען דערהערט זייער „גוט יום־טוב" און אויפגעהויבען אויף זיי די אויגען, זענען מיר אלע געבליבען, ווי געפּלעפט, אהן הענט און אהן לשון.

ווילט איהר דאך וויסען, וואס איז דאס געווען פאר א מין פארשוינען אזעלכע, וואס מע דארף זיך פאר זיי דערשרעקען? וועל איך אייך זיי אפּמאהלען, ווי ווייט מעגליך, אין קורצען.

איינער אַ איד אַ הויכער, אַ לאַנגער, אַ שמאַלער, אין אַ זיי־דענער זשופּעצע; פּאות — לאַנגע, שמאַלע, פלעכטעלדיגע, ביז'ן גאַרטעל; אויפ'ן קאָפּ אַ שטריימעל; און אַ באָרד מיט אַ פּאָר וואַנסעם אַזעלכע, וואָס אַז מע באַגעגנט זיך מיט אַזאַ נפש ביי־נאַכט אין דער פינסטער, אין אַ שמאָל געסעל — מעג מען לייענען קריאת־שמע.

דער אַנדערער — דוקא אַ נידעריגער און דוקא אַ גראָבער, אויך מיט לאַנגע פּאות און אויך מיט מאָדנע באָרד און וואַנסעס, נאָר נישט אַזוי מסוכן, ווי דער ערשטער. אין איין האַנט האַלט ער אַ לאַנטערן, אין דער אַנדערער — אַ פּעטשיילע מיט געלט.

דערזעהען, אַז מיר האָבען זיך פאַר זיי ווי דערשראָקען, האָט דער הויכער דער לאַנגער מיט די פלעכטעלדיגע פּאות אַרויסגע־לאָזט אַ שמייכעלע פון די וואַנסעס און אַ זאָג געגעבען נאָך אַ מאָל:

— אַ גוט יום־טוב אייך, ליעבע אידען. מיר זענען געקומען צו אייך גוט יום־טוב בעטען לכבוד חנוכה.

דערביי האָט ער געגעבען אַ קוק אויף די חנוכה־ליכטלעך, דערנאָך אויפ'ן טישעל מיט די קאָרטען און אַרויסגעלאָזט אַ טיע־פען זיפץ. באַלד נאָך איהם האָט דער צווייטער, דער גראָבער, אויך געגעבען אַ זיפץ. ביידע האָבען געזוכט מיט די אויגען איין אָרט אויף צוזעצען זיך.

גוט, וואָס דער בעל־הבית, ראַמשעוויטש, האָט זיך געהאַפּט, אַז מע באַדאַרף זיין העפליך. האָט ער זיך געגעבען אַ הויב־אויף פון'ם אָרט, אָפּגעגעבען די אַריינגעקומענע שלום־עליכם, אַנגעוויזען זיי, וואו צו זעצען זיך, און באַלד נאָך איהם האָבען מיר אַלע שוין געפונען פאַר נויטיג אָפּגעבען זיי שלום, איטליכער באַזונדער. ווער מיט אַ קוועטש ביי דער האַנט, און ווער גלאַט מיט אַ שאָקעל דעם קאָפּ צו זיי פון דער ווייטען.

אַנידערגעזעצט זיך, האָבען זיי ביידע ווידער איבערגעקוקט זיך און אַרויסגעלאָזט אַ טיעפען זיפץ. און דער בעל־הבית האָט גע־

פונעם פאר נויטיג א פרעג צו טהון ביי זיי: מה שמכם? פון וואַ־נען? וואוהין? און וואס? און ווען? — ווי געווענליך.

האַט אָפּגעענטפערט דער לאַנגער און דער שמאָלער מיט א שפּראַך, אויב איהר האָט אין דעם א געפיהל, פון שמן־זית. פּאַ־וואָלינקע, געצעהלטע ווערטער, און מיט א צוקערדיג זיס שמיי־כעלע פון די מורא׳דיגע וואַנסעס ארויס. עס האָט אויסגעזעהן, אז ניט ער רעדט, נאָר ער בענטשט און זופּט עפּיס בעת־מעשה.

— איך בין, מיינע ליעבע אידען, דעם בעל־שם־טוב׳ס איין איינ־יקעל, און געה ארום כל ימי איבער דער וועלט און ריכט־אָפּ גלות און זאַמעל געלט אויף ישיבות דאָ, אין חוץ־לארץ, און דאָרט, אינ׳ם לאַנד פון אונזערע אבות — אך־אך־אך! און דאס איז מיין גבאי, וואס געהט מיט מיר. — האָט ער אָנגעוויזען מיט די אויגען אויפ׳ן גראַבען, און ביידע האָבען ארויסגעלאָזט א טיעפען זיפץ. — אונזער גאַנץ לעבען האָבען מיר אוועקגעגעבען פאר ישיבות, גאָט׳ס תורה זאָל חלילה ניט פארגעסען ווערען — אך־אך־אך! גיט, אי־דען, א נדבה, וויפיעל אייער הארץ פארטראָגט... אחד המרבה ואחד הממעיט... — האָט אויסגעלאָזט דעם בעל־שם־טוב׳ס אייניקעל מיט א גלאַנץ די אויגען ארויף און מיט א פסוק, און דער גבאי האָט איהם אונטערגעחאַפּט אויך מיט א פסוק: „וכל המרבה מרבין לו מן השמים״, פארגלאַנצט די אויגען ארויף און געגעבען א לעג־אוועק די פּעטשיילע מיט געלט אויפ׳ן טיש מיט א קלונג. די פּעטשיילע האָט זיך אויפגעבונדען און פון דאָרט האָבען ארויס־געקוקט א מאַסע זילבערנע און אויך גאָלדענע מטבעות.

געלט, זאָגט מען, געהט צו געלט. ווייל אין דער פּעטשיילע זענען געווען א סך זילבערנע און גאָלדענע מטבעות, האָבען מיר שוין ניט געקאָנט זיין אזוי גראָב און האָבען אריינגעוואָרפען אין דער פּעטשיילע אריין איטליכער פון זיין קעשענע, און בעת מעשה איז אונז אלעמען דורכגעפלויגען א מחשבה (איך וויים פאר גע־ווים, אז אלעמען איז דורכגעפלויגען דער זעלבער געדאַנק): „אה,

ווען איך האָב דאָ ביי׳ם טיש אַט די פּעטשיילע מיט געלט!... וואָס פאַר אַ ספּעקטאַקעל וואָלט איך אָפּגעשפּיעלט!״...

ביי אונזער בעל־הבית׳טע, חיה׳לע ראַמשעוויטש, האָבּען זיך אַזש די אויגלעך, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפיהל, אַנגעצונדען און צעבּרענט. דאָס האָבּען באַמערקט אַלע, אפילו דעם בעל־שם־טוב׳ס אייניקעל מיט׳ן גבאי, וועלכע האָבען זיך ניט געאיילט צו־צונעמען די פּעטשיילע פון׳ם טיש. זיי זענען געזעסען ביידע אַראָפּגעלאָזט די הענט און עפּיס מאָדנע אריינגעקוקט אין די קאַר־טען, וואָס זענען געלעגען צעוואָרפען איבער׳ן טיש. עס איז געווען קענטליך, אַז זיי זעהען דאָס צום ערשטען מאָל אויף זייער לעבען.

— האָט קיין פאַראיבּעל ניט, וואָס איך וועל אייך פרעגען, אפשר שטעהרען מיר אייך? — אַזוי רופט זיך אָן דעם בעל־שם־טוב׳ס אייניקעל מיט זיין שמן־זית־לשון און מיט זיין צוקער־זיס שמייכעלע, אָנווייזענדיג מיט׳ן מינדסטען פינגער אויף די צעוואָר־פענע קאַרטען. — וואָס איז דאָס אַזעלכעס אַט אַ דאָס אָ?

— קאַרטען. — ענטפערען איהם ביידע מיט אַ מאָל, דער בעל־הבית מיט דער בעל־הבית׳טע, קוקען זיך איבער מיט אונז, ווי איינער רעדט: „פאַרהאַן נאָך, אַפּנים, אַזעלכע ווילדע מענטשען אויף דער וועלט, וואָס ווייסען ניט פון קאַרטען צו זאָגען“...

דעם בעל־שם־טוב׳ס אייניקעל האָט צוגעמאַכט איין אויג, פאַרקנייטשט דעם שטערן מיט דער נאָז, אויסגעדרעהט דאָס פּנים צום גבאי און אַ זאָג געגעבען מיט אַ זיפצעל:

— קנאַרטען?...

— קנאַרטען! — האָט איהם אָפּגעענטפערט דער גבאי, אויך מיט אַ זיפצעל.

— נישט קיין קנאַרטען, נאָר קאַרטען! — האָט זיך חיה׳לע ראַמשעוויטש איינגעשטעלט צו פאַרריכטען, ניט אַראָפּלאָזענדיג קיין אויג פון דער פּעטשיילע מיט געלט.

פאַרשטעהט זיך, אַז נישט דעם בעל־שם־טוב׳ס אייניקעל און נישט דער גבאי האָבען נישט אָפּגעענטפערט דער בעל־הבית׳טע,

און אפילו איהר נישט געשענקט קיין קוק פון זייערע ווייכע, שמייכ־לענדיגע, קלוגע אויגען — אזעלכע אידען, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, קוקען נישט אויף א נקבה.

— זאגט זשע מיר, איך בעט אייך, וואס איך וועל אייך פרעגען, אויב מיר שטעהרען אייך נישט — מאכט דעם בעל־שם־טוב׳ם אייניקעל ווידער א מאל צום בעל־הבית: — וואס איז דאס אזעלכעס קנארטען? און אויף וואס דארף מען דאס? דאס הייסט, איך מיין, וואס טהוט מען מיט דעם?

— מע שפיעלט — ענטפערט איהם ראמשעוויטש — אז עס קומט חנוכה, שפיעלט מען אין קארטען.

דעם בעל־שם־טוב׳ם אייניקעל האט ווידער צוגעמאכט איין אויג, און ווידער אויסגעדרעהט פאוואלינקע דאס פנים צום גבאי און א זאג געגעבען מיט א זיפצעל:

— חנוכה שפיעלט מען ביי זיי אין קנארטען. אך־אך־אך!...

— אין קנארטען! — חזר׳ט־איבער דער גבאי מיט׳ן אייגע־נעם זיפצעל.

— וואס זשע הייסט עס? — רופט זיך אן דעם בעל־שם־טוב׳ם אייניקעל ווידער א מאל צום בעל־הבית, לאנגזאם, מיט זיין שמן־זית־לשון. — ווי אזוי שפיעלט מען דאס אין קנארטען? און צוליעב וואס?

— צוליעב געלט. — ענטפערט איהם ראמשעוויטש, קוקט אויף אונז און אויף דער פעטשיילע מיט געלט.

אפנים, דער ענטפער „צוליעב געלט״ האט אויסגעוויזען ביי ביידע געסט שטארק ווילד און משונה אומגעלומפערט, ווארום זיי האבען ביידע אין איין צייט אויסגעדרעהט זיך איינס צום אנדערען און אוועקגעשטעלט אזעלכע מאדנע פנימ׳ער, אז דער עולם, וואס האט די גאנצע צייט געשטיקט זיך, האט נישט געקאנט מעהר איינהאלטען זיך און אויסגעשאסען א געלעכטער.

— וואס איז דא צו לאכען? — האט זיך די בעל־הבית׳טע אנגענומען זייער קריוודע, פארוויכערט א פאפיראס נאר צוליעב

דעם, מע זאָל נישט זעהען, ווי זי לאַכט. און דער בעל־הבית, וועל־וועל ראַמשעוויטש, איז איהר געקומען צו הילף און געגעבען צו פאַרשטעהן די דאָזיגע אידען, קורץ און שאַרף, דעם שכל פון קאַרטען, אַז קאַרטען איז אַ „זאַבאַווע" אויף צו פאַרברענגען די צייט, און אַ מיטעל אויף צו מאַכען געלט. קורץ — קאַרטען איז אַ געשעפט. אַ געשעפט, ווי אַלע געשעפטען.

אַזוי האָט אויסגעלאָזט וועלוועל דעם חזנ'ס איידעם און אַ נעם געטהאָן זיך צו די קאַרטען און אַ קוק געגעבען אויפ'ן עולם, בכדי צו באַווייזען די „דעקוטשליווע" אידען, אַז מע איז פאַר־טהאָן אין געשעפט, און אַז ס'איז קורץ די צייט, און אַז זיי מעגען שוין אויפשטעהן, אויפהערען דרעהען אַ מוח און געהן געזונטער־היים.

די אידען האָבען אָבער, ווי עס ווייזט אויס, נישט אין זינען געהאַט אפילו אויפצושטעהן און אָוועקצוגעהן. אדרבה, זיי האָבען זיך, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפיהל, נאָך מעהר צוגערוקט צום טיש און געקוקט, ווי דער בעל־הבית טאַשט קאַרטען, מיט אַזעלכע אויגען, גלייך ווי זיי וואָלטען זיך געריכט, אַז דאָ וועט אַרויס־שפּרינגען מי יודע וואָס פאַר אַ וואונדער!

— אויב מיר שטעהרען אייך נישט... — האָט דעם בעל־שם־טוב'ס אייניקעל אַ זאָג געגעבען צו אונז אַלעמען מיט זיין שמן־זית־לשון און מיט זיין זיס שמייכעלע.

— איהר ווילט אַנקוקען, ווי מע שפּיעלט אין קאַרטען? — האָט איהם אונטערגעחאַפּט וועלוועל ראַמשעוויטש. — קוקט, איהר וועט אונז נישט קאַלי מאַכען... נו? קינדער! צו דער אַרבייט! די נאַכט שטעהט נישט! ווער איז ערשטע האַנט?

און די איבערגעריסענע אַרבייט איז אַוועק, ווי פריהער, און נאָך מיט מעהר פרישקייט, מיט מעהר היץ, מיט כונה, מיט קאָפּ, און טאַקי ווי עס רופט זיך: „לשמה"!...

די אידען האָבען נאָר געקוקט אונז אַלעמען אין די אויגען אַריין, זיך צוגעהערט צו אונזער שפּראַך און געחאַפּט אַ קוק אויך

צו אלעמען אין די קארטען, און אלע מאל, ווען מיר האבען פאַר־וואלינקע, ביסלעכווייז, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, אריינ־געקוקט אין דער איבערגעדעקטער קארט, האבען אויך אונזערע צוויי אידען זיך איינגעבויגען אין דרייען און אריינגעקוקט פון אונטען ארויף אדער פון אויבען אראפ, און געמאכט בשעת מעשה אזעלכע גרימאסען, אז מע האט באדארפט זיין שטארקער פון אייזען, מע זאל נישט פלאצען פון געלעכטער. א גליק, וואס מע איז געווען אריינגעטהאן איטליכער אין זיין קארט, און קארטען, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, האבען אין זיך א כח, אז סיידען ערדציטערניש קאן א מאל שטעהרען.

איך האב מורא, אז איך בין געווען דער איינציגער, וואס איך האב זיי געהאט, ווי מע רופט דאס, אויפ'ן אויג. איך האב פון צייט צו צייט געחאפט א קוק אויף מיינע צוויי אידען. עס איז מעהר ווי זיכער, אז נישט זיי, נאר מיר זעהען־אויס ביי זיי ווי ווילדע מענטשען, וואס פארנעמען זיך מיט א ווילדער מלאכה, רעדען אויף א ווילדער שפראך און פהרען זיך, ווי ווילדע מענ־טשען: זיצען אהן היטלען, בלאזען פאפיראסען, בייטען זיך מיט פאפיערלעך, ווארפען געלט אין טעלער אריין און רעדען זיך דורך מיט אזעלכע ווערטער, וואס קאנען אויסזעהען, ווי טערקיש. וואַ־רום ווער איז דאס מחויב צו פארשטעהן, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, וואס הייסט „פאס", „קווענץ", „שראגע", „וויזא", „נאראש", „שקצים", „שיקסעס", „אויבער", „מלכה", „מלך", „טויז", ובדומה אזעלכע דבורים, וואס זענען שייך צו קארטען־שפראך?...

איך קאן אייך שווערען בהן שלי, אז מיר אלע האבען שוין געהאט כמעט פארגעסען אן די צוויי אידען. פלוצים טהוט עמי־צער א פאטש מיט א ווייסער האנט איבער דער טאש מיט קארטען אויפ'ן טיש און א זאג:

— שאט, אידען! מיר ווייסען שוין! מיר האבען געחאפט דעם שניט! ס'איז א יצר־הרע! א גוואלדיגער יצר־הרע, א קליפה,

רחמנא לצלן! טהוט אונז צוליעב, גיט אונז אויך! ס'איז א יצר־הרע, א קליפה! אוי, א קליפה! גאָט וועט אונז מוחל זיין! זינ־דיגע מענטשען! זעהט, גיט אונז אויך! מיר ווילען אויך פאַר־זוכען דעם טעם פון קנאַרטען!

דאָס זענען געווען דעם בעל־שם־טוב'ס אייניקעל'ס ווערטער. געזאָגט זענען זיי געוואָרען מיט אזא ציטערדיג קול און מיט אזוי פיעל פייער און מיט אזא רחמנות־פנים, כמעט מיט טרערען אין די אויגען, אז, ממש, עס האָט אויסגעריסען א שטיק הארץ! און דערצו האָט מיטגעהאָלפען, אויב איהר האָט אין דעם א געפיהל, די פעטשיילע מיט זילבער און גאָלד... איטליכען האָט זיך געוואָלט (איך בין איבערצייגט, אז איטליכען!), אז די דאָזיגע פעטשיילע מיט זילבער און גאָלד זאָל אריבערגעהן צו איהם... ביי אונזער חיה'לע ראַמשעוויטש האָבען זיך אזש די אויגען אָנגעצונדען און די בעקלעך צעפלאַמט, און זי האָט זיך אָנגערופען צו איהר מאַן, וואָס איז געבליבען, ווי געלעהמט, און צו אונז אַלעמען:

— אידען בעטען... וואָס וועט אייך אהרען?... טהוט זיי צו־ליעב... לאָמיר זיי געבען קאַרטען צוליעב יום־טוב! צוליעב חנוכה! — האָט זי צוגעגעבען מיט א שמחה, וואָס ס'איז איהר געקומען אויפ'ן זינען דער געדאַנק, אז היינט איז יום־טוב, חנוכה, און די אויגען איהרע, אויב איהר האָט אין דעם א געפיהל, האָבען זיך איינגעקוקט שטאַרק אין דער פעטשיילע מיט געלט, וואָס דעם בעל־שם־טוב'ס אייניקעל האָט דערווייל צוגערוקט צו זיך און גע־נומען מיט טרייסלענדיגע הענט און ציטערדיגע פינגער ארויס־ציהען פון דאָרט א מטבע נאָך א מטבע, פריהער זיך, דערנאָך דעם גבאי, אָנגעלעגט א גאַנץ קופקעלע מיט געלט, צוויי קופקעלעך, איין קופקעלע זיך, דאָס אנדערע — דעם גבאי, און בעת מעשה פאַר־ענטפערט זיך, גערעדט צו זיך אַליין:

— נישקשה! מיר האָבען א שטאַרקען גאָט!... ממה נפשך, ווען מיר געווינען, ווען די ישיבות האָבען נאָך געלט... ווען מיר, חלילה, פאַרשפּיעלען, וועט אונז גאָט מוחל זיין. ער איז איין

אל ארך־אפים! — האט ער אויסגעלאזט מיט א לשון־קודש־ווארט און מיט א גלאנץ די אויגען ארויף. און דער גבאי האט איהם אונטערגעכאפט אויך מיט א גלאנץ די אויגען ארויף און אויך מיט א לשון־קודש־ווארט:

— איין אל ארך אפים ורב חסד ואמת!...

דאס אלסדינג, וואס איך דערצעהל אייך, איז פארגעקומען אזוי פלוצים, אומגעריכט, אז קיינער פון אונז, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, האט קיין צייט נישט געהאט אפילו צו וואונדערען זיך, און עס האט אונז אויסגעוויזען אזוי נאטירליך, וואס נאטירליכער קאן שוין גארניט זיין! און דערצו מוז מען מודה זיין, אז אלעמענ׳ס געדאנקען זענען געווען, ווי איך האב אייך שוין געזאגט, אין דער פעטשיילע מיט זילבער און אלעמענ׳ס אויגען זענען געווען אויף די קופקעלעך מיט געלט...

עס איז נאר געבליבען איין זאך אויף צו באשטימען: מי ומי ההולכים — ווער זאל שפיעלען? דאס הייסט, אזוי ווי עס זענען צוגעקומען פרישע צוויי פאר הענט, בלייבט א קשיה, ווער פון אונז זאל ארויספאלען פון קאהן?

פארשטעהט זיך, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, אז קיינער פון אונז האט קיין חשק נישט געהאט ארויסצופאלען פון קאהן ביי אזא געלעגענהייט צו שפיעלען אין אקע מיט׳ן בעל־שם־טוב׳ס אייניקעל, וואס האט געבראכט מיט זיך אזא פעטשיילע מיט געלט. און עס האט זיך אנגעהויבען א דינגעניש: „געה דו". „געה דו". „פאר וואס איך?" „פאר וואס ניט דו?"

דאס ערשטע כפרה־היהנדעל איז געווען דאס זיידענע אייִדעמעל, די צאצקע, וואס איך האב אייך געזאגט פריהער, אלי ראפאלסקי, דער זעלבער, וואס האט געבענטשט חנוכה־ליכטלעך פאר אונז אלעמען.

אויף איהם איז געפאלען דער גורל, ווייל חיה׳לע ראמשעוויטש האט אזוי געוואלט. זי האט געדרונגען, אז ער דארף געהן

אהיים. שוין שפעט. זיין שוועהר און שוויעגער וועלען האָבען טענות, מאַכען סקאַנדאַלען, לאָזען זיי געהן כף־הקלע!

דאָס איז אָבער נאָר געווען לפנים. אין דער אמת׳ען, האָבען אַלע געוואוסט דעם סוד, אז אלי איז א פאַרשפּיעלטער. עס טאָגט שוין ביי איהם לאַנג אין געלט, און לייהען וויל איהם קיינער נישט: אין מיטען שפּיעלען לייהט מען נישט.

האָבען מיר שוין איינעם גע׳פּטר׳ט. וואָס זשע טהוט מען מיט׳ן צווייטען? דאַרף מען וואַרפען גורל, ציהען קניפּלעך, ווי דער שטייגער איז. און צו וואָס זאָל איך אייך לאַנג מאַריך זיין? מע האָט גענומען די צוויי אידען צו דער אַרבייט און מע האָט אָנגעהויבען ביי זיי אָפּציהען א קופּקעלע. אין דער פּעטשיילע איז געוואָרען אַלע מאָל וויינציגער, און ביי אונז איז געוואָרען מעהרער. די אידען האָבען געברענט, ווי א שטרויענער דאַך. עס האָט שוין געהאַלטען דערביי, אַז די פּעטשיילע זאָל זיך אָט־אָט אויסלעדיגען עד לפ״ק און פונ׳ם בעל־שם־טוב׳ס אייניקעל זאָל ווערען א גל של עצמות. עס איז שוין דורכגעפלויגען ביי אונז א מחשבה: וואָס וועט זיין, טאָמער בלייבען זיי אָהן א פּרוטה? וואָס וועט די שטאָדט זאָגען? וואָס וועט די וועלט זאָגען?...

נאָר א קאָרט, אויב איהר האָט אין דעם א געפיהל, האָט אין זיך א כח, אַז אַט ליגט איהר אַרצה, אָט־אָט, דאַכט זיך, טראָגט מען אייך אַרויס אין א ליילעך; פּלוצים טהוט א שיין דאָס מזל און עס געהט אייך אַוועק דאָס בלאַט — איהר ווייסט אַליין נישט, ווי אַרום און פון וואַנען! אונזערע אידען האָט אָנגעהויבען צו געהן, ווי עס רעדט זיך, דורך טיר און דורך טויער! ובפרט פון דער מינוט אָן, ווען דעם בעל־שם־טוב׳ס אייניקעל האָט אַליין גענומען אויסטיילען קאָרטען. „מע באַדאַרף נעמען די סטרא־אחרא אין די הענט אַריין" — האָט ער געזאָגט, אויסטיילענדיג קאָרטען, פריהער פּאַוואָליוקע, האַרט ביי די ווענט, מיט נישט קיין געניטער, ציטערדיגער האַנט און עפּיס ווי צעטומעלט, מיט בלאַנזענדיגע אויגען, וועלכעס האָט אַרויסגערופען ביי אונז אַלעמען נישט קיין

קליינעם געלעכטער. נאָר נאָכדעם, וואָס ווייטער־ווייטער, האָט ער אָנגעהויבן געבן קאַרטען אַלץ גיכער און בעסער, און איז דערגאַנגען אַזוי ווייט, אַז עס האָט, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפּיהל, געברענט ביי איהם אונטער די הענט — און געגאַנגען איז איהם מיט סכּנת־נפשות. וואָס איהר האָט — האָט ער מעהר: האָט איהר דריי אונטערס — האָט ער דריי אויבערס, האָט איהר מלכים — האָט ער טייז, האָט איהר טייז — האָט ער אַ נאַראַש! און טאַמער האָט איהר זיך איבערגעשראָקען און האָט זיך אוועק־געלעגט מיט אַ קווענץ — האָט ער שראַגע!

— רבותינו! — האָט זיך דעם בעל־שם־טוב׳ס אייניקעל אויפגעהאָפּט פון טיש שוין מיט׳ן טאָג גלייך און אויסגעגלייכט זיך די ביינער, אַריינלעגענדיג דאָס גאַנצע געווינס מיט׳ן אייגע־נעם געלט שוין נישט אין דער פּעטשיילע, נאָר אין אַלע קעשענעס אַריין, מיט אַ גלאַנץ מיט די אויגען אַרויף און מיט אַ זיפצעל, און דער גבאי נאָך איהם, אויך מיט אַ גלאַנץ מיט די אויגען אַרויף און אויך מיט אַ זיפצעל, געענדיגט פאַר איהם דעם פּסוק:

— הגיע זמן קריאת־שמע של שחרית — גרויסער טאָג, שוין צייט געהן אין שוהל אַריין דאַווענען...

פאַרטשאַדעטע, שלעפריגע, הונגעריגע און דערשלאָגענע, אָנ־געבלאָזענע איינס אויפ׳ס אַנדערע, ווי געוועהנליך פאַרשפּיעלטע, זענען מיר אַ ווייַלע געבליבען זיצען, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפּיהל, ווי אָפּגעשמיסענע. דערנאָך האָבען מיר זיך אויפגעהויי־בען אַלע און אַ לאָז געגעבען צום טיש — צום פלעשעל בראַנפען מיט׳ן פאַרבייסען, — אויסער אונזערע צוויי אידען, וואָס זענען שוין גרייט געווען זיך לאָזען צו דער טיר אוועקצוגעהן, נישט פאַר־געסען צו זוכען אַ מזוזה... האָט זיך פּלוצים אויפגעהאָפּט דער בעל־הבית, וועלוועל ראַמשעוויטש, פאַרלאָפען זיי דעם וועג, אוועק־געשטעלט זיך מיט צענומענע הענט ביי דער טיר און אַ זאָג גע־געבען צו זיי:

— בלאָטע! איהר וועט ניט אוועקגעהן פון מיין שטוב, ביז איהר וועט עפּיס ניט נעמען מיט אונז אין מויל אריין!...

קיין גרעסערע נקמה האָט טאַקי אונזער וועלוועל ניט געקאָנט צוטראַכטען. אונזערע אידען זענען נעבאַך געבליבען, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפּיהל, אין דער הינהערפּלעט, געקוקט איינס אויף דאָס אַנדערע מיט אַזעלכע אויגען, גלייך ווי מע וואָלט זיי זאָגען, זיי זאָלען מוחל זיין אויסלעדיגען די קעשענעס און אָפּגעבען צוריק דאָס גאַנצע געווינס. דער ערשטער האָט זיך אָנגערופען דעם בעל־שם־טוב'ס אייניקעל מיט זיין שמן־זית־לשון און מיט זיין צוקער־זים שמייכעלע:

— מיר דאַנקען אייך אודאי פאַר אייער גאַסטפריינדליכקייט. הכנסת־אורחים איז איינע פון די גרעסטע מצוות ביי אונז מן התורה... איהר דאַרפט אָבער נישט פאַרגעסען, אַז מיר זענען אַזעלכע אידען, וואָס נישט פון יעדער שחיטה עסען מיר...

דאָס האָט אונז שוין אַלעמען אויפגעטראָגען: אַזוי? נישט פון יעדער שחיטה עסט איהר? איהר האָט מורא, טאָמער איז ניט רעכט כשר? און אין קאָרטען שפּיעלען — דאָס מעגט איהר?... עס וועט אייך ניט העלפען קיין רבונו־של־עולם! האָט איהר פאַר־זוכט איין אַקע מיט אַ באַנטשאַק, מוזט איהר שוין פאַרזוכען מיט אונז אַ... דאַרע קישקע!...

טוידט ווי די וואַנט זענען געבליבען שטעהן מיינע צוויי אי־רען און איבערגעקוקט זיך מיט מאָדנע אויגען. נאָכדעם האָט דעם בעל־שם־טוב'ס אייניקעל אַרויסגעלאָזט אַ טיעפען זיפץ, כמעט אַ קרעכץ, און אָנגערופען זיך צו אונז מיט פאַרגלאָנצטע אויגען אַרויף:

— טאַ! אויך די אייגענע מעשה. ערשטענס, ביי אידען אין שטוב... אַ אידען טאָר מען נישט חושד זיין... והשנית, טאָמער אפילו איז, חלילה וחס, נישט אַזוי רעכט כשר, איז דאָך ממה־נפשך... מיר האָבען אַ גרויסען גאָט... „אלמלי נגדוה לחנניה מישאל ועזריה, פלחו לצלמא"...

אזוי האָט אויסגעלאָזט דעם בעל־שם־טוב׳ס אייניקעל און מיט צנועה׳דיגע טריט זיך געלאָזט צום טיש, וואו די בעל־הבית׳טע, חיה׳לע ראַמשעוויטש, האָט גענומען צוגרייטען קילקעס, הערינג און קאַלבאַס.

— לחיים, אידען, לחיים! — האָט דעם בעל־שם־טוב׳ס אייניקעל געזאָגט ווידער מיט אַ זיפץ און געטרונקען צו אונז אַלעמען לחיים, קוים־קוים באַנעצט די ליפען און גענומען זיך מיט ציטערענדיגע פינגער צום פאַרבייסען, פריהער צו די קילקעס מיט׳ן הערינג, דערנאָך צום קאַלבאַס. דאָס אייגענע האָט געטהאָן אויך דער גבאי, און ביידע האָבען זיי נעבאָך געזיפצט, שיער ניט גערוואַרגען זיך מיט יעדען ביסען. און ערשט, אַז מע האָט אָפּגעגעסען, האָט זיך וועלוועל אין זיי נוקם געווען אויף דעם רעכטען אמת; ער האָט זיך מיישב געווען און רופט זיך אָן צו זיי גאָר אָהן אַ שום רחמנות, ווי איין אמת׳ער גזלן:

— ווייסט איהר חאַטש, אַז דאָס וואָס איהר האָט געגעסען, האָט איהר געגעסען פון איוואַנ׳ס שחיטה? ווייסט איהר חאַטש, אַז די דאָזיגע דאַרע קישקע איז איין אמת׳ער גוישער קאַלבאַס פון ח...

מעהר האָט וועלוועל נישט געקאָנט אַרויסרעדען, ווייל ביידע אידען האָבען זיך געגעבען אַ חאַפּ ביי׳ם קאָפּ און פייל אויס׳ן בויגען זיך אַ לאָז געגעבען מיט איין אימפּעט צו דער טיר און, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפיהל, אוועק, ווי אַ שטורעמווינט, אפילו אָהן אַ זיי געזונט!

די נקמה, וואָס מיר האָבען דערלעבט אין די צוויי אידען, איז געווען אַזוי גרויס, אַז מיר האָבען שוין כמעט גאָר פאַרגעסען, אַז מיר זענען באַגראַבען געוואָרען אין דער דאָזיגער נאַכט נייען אַיילען, און האָבען זיך געחאַפּט ביי די זייטען און האָבען, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפיהל, גענומען לאַכען, האָבען מיר געלאַכט און געלאַכט, געלאַכט, געלאַכט און געלאַכט... נאָר פּלוצים האָבען מיר דערהערט אַ געשריי ניט מיט קיין מענטשליך קול:

— אוי! אַ דונער האָט מיך דערשלאָגען!! זעהט נאַר, זעהט!! איך וועל עס ניט אויס-האַלטען!!!

. . . .

דאָס קול האָט געהערט צו חיה׳לע ראַמשעוויטש. מיר האָבען גאַרניט באַמערקט, ווי זי האָט זיך נאָכ׳ן צובייסען גענומען צו איהר אַרבייט. זי האָט געהאַלטען ביי צונויפנעמען די אָפּגעשפּיעלטע קאָרטען אויף צו פאַרקויפען זיי נאָכדעם אין קלייטעל אַריין, אָדער אויסבייטען זיי אויף נייע קאָרטען. ביי׳ם סאָרטירען די קאָרטען האָט זיך איהר געוואָרפען אין די אויגען אַריין עפּיס צופיעל טייז, צו זעכס-זיעבען טייז אין אַ טאַליע!

מיר האָבען זיך אַלע געגעבען אַ נעם צו די קאָרטען, און, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפיהל, אויפגעדעקט איין אוצר ניט נאָר פון טייז, נאָר אויך איבעריגע מלכים און מלכות און אויבערס און גלאַט געפּינטעלטע קאָרטען האָבען זיך אַרויסבאַוויזען אָהן אַ שיעור!

דאָס ערשטע, וואָס מיר האָבען פאַרגענומען: אַנשטאָט אהיים, האָבען מיר זיך צעלאָזט איבער אַלע שוהלען און בתי-מדרשים, נאָכגעקוקט, נאָכגעשמעקט און נאָכגעפרעגט זיך אויף אַ בעל-שם-טוב׳ס איין אייניקעל מיט אַ גבאי. לאָזט זיך אויס, מן הסתם, אַז קיינער האָט נישט געזעהען און קיינער האָט נישט געהערט, נישט קיין אייניקעל, נישט קיין גבאי!

זענען מיר געפאַלען אויף איין עצה: לאָמיר געהן צו דער באַהן! געקומען אויפ׳ן וואָקזאַל, געזוכט, געשמעקט, דורכגעגאַנגען דריי מאָל הין און צוריק אַלע וואַגאָנעס — נישטאָ קיין אייניקעל, נישטאָ קיין גבאי. טאַקי נאָר ווי אין דער ערד אַריין!

ערשט נאָכ׳ן דריטען גלעקעל און נאָכ׳ן לעצטען פייף האָבען מיר דערהערט פון אַ וואַגאָן אַרויס אַ קענטליכע שטימע:

— קנאַרטען!!...

מיר אלע האבען זיך אַ וואָרף געגעבען און גענומען קוקען. פון איין אַפּענעם פענסטער פון וואַגאָן צווייטער קלאַס האבען ארויסגעקוקט צו אונז צוויי פיגורען. איינע אַ לאַנגע און אַ שמאָלע, די אַנדערע אַ קורצע און אַ גראָבע. נאָר ביידע מיט געגאָלטע פּנים'ער, מיט קורצע ווייטיקלעך און מיט קליינע קאַפּעלישלעך — און דאָך זענען אונז זייערע פּנים'ער געווען ווי קענטליך. נישט אזוי די פּנים'ער, ווי די אויגען — ווייכע, שמייכלענדיגע, גנבה'שע אויגען.

דער ערשטער, וואָס האָט זיי דערקענט, איז געווען דאָס צאַצ־קעדיגע איידעמעל, אלי ראַפּאַלסקי. ווי נאָר ער האָט דערזעהען זייערע שמייכלענדיגע פּנים'ער, האָט ער אָנגעוויזען מיט'ן פינגער גלייך אויף זיי אין פענסטער אריין.

— אָט זענען זיי! — האָט אלי אויסגעשריגען נישט מיט זיין קול. — אָט זענען זיי, די צוויי אידען פון די קאָרטען, זיי, ווי איך בין אַ איד!

דער וואַגאָן זייערער האָט שוין אָבער געהאַלטען אין גלי־טשען זיך. די רעדער האָבען נאָר־וואָס אָנגעהויבען צו דרעהען זיך, און דורכפאָהרענדיג פאַרביי אונז, האָבען זיי אונז נאָך אַ מאָל באַשענקט מיט אַ קוק פון זייערע ווייכע, שמייכלענדיגע, ממזר'ישע אויגען. און אלי ראַפּאַלסקין האָבען זיי, פאַר זיין אויסגעשריי, אונ־טערגעטראָגען אַ באַזונדערע מתנה: אַ קאָמבינאַציע, אויב איהר האָט אין דעם אַ געפיהל, פון דריטהאַלבען פינגער, וואָס מע מאַכט איבער דעם „בורא פּרי העץ"...

המן און מרדכי

איין אמת'ע מעשה לכבוד פורים.

געשריבען אין יאהרען 1905 — 1916.

הָמָן און מָרְדְכַי

אימליכער איד האט זיך זיין פּריץ.
אימליכער פּריץ האט זיך זיין אידען.
(א שפּריכוואָרט).

אסתּר־תּענית נאָך האַלבען טאָג האט זיך אין איינער פון די אידישע שטעדט פון אונזער אלטער היים. ביי א אידישען האָטעל, אפּגעשטעלט א דיליזשאַנס און ס'איז ארויסגעשפּרונגען פון דאָר־טען א פּארשוין מיט א שפּיצעכיג קאַפּעלישעל אויפ'ן קאָפּ, א דרייעקעכיגס, ווי א המן־טאַש. אויסגעזעהען האט דער פּארשוין ווי א רייכער מאַגנאַט מיט זעהר א בייזען, א שטרענגען קוק. באַלד נאָך איהם איז ארויסגעקראָכען א איד מיט א לאַנגער קאַפּאָטע, מיט א ברייטען טלית־קטן, מיט א פּליסענעם קאַרטוז; א באָרד א קלאַטשקעוואַטע, א ביסעל א גרויליכע, טיעפע קנייטשען אויפ'ן ברייטען שטערן, און אויף די ליפּען א מאָדנע שמייכעל פון א פּי־לאָזאָף. געשלעפּט האט ער מיט זיך א גאַנץ גרויסען זאק און גע־גאַנגען מאָדנע, מיט ברייטע טריט, און ניט אראָפּגעלאָזט קיין אויג פון'ם בייזען פּארשוין.

— האט איהר עפּיס א רעכטען חדר פאַר מיין פּריץ? —
אַזוי האט זיך דער איד אַנגעפּרעגט ביי'ם משרת פון'ם האָטעל, א יונג מיט ביינער, מיט א קויטיג העמד און מיט א געלען שניפּס, וואס אמאָל איז ער געווען, דער שניפּס הייסט דאָס, אַנטיק שבּאַנ־טיקען, נאָר פון א צייט, אז ער האט אַנגעוואָרען דעם גלאַנץ מיט

דער פּאַרמע און האָט באַקומען אַ פּנים פון אַ פּלעכטעל פון אַ פּורים־קוילעטש, באַשאָטען פון אויבען מיט מאָהן.

מיט גרויס פאַראַד האָט זיי דער משרת באַגעגענט, אַראָפּגענומען דאָס היטעל מיט אַ קנאַק און אַריינגעפיהרט זיי אין האָטעל, זיי אויפגעעפענט דאָס גרעסטע, דאָס בעסטע, דאָס שענסטע צימער, נומער 1, אַ חדר, וואָס באַשטעהט פון צוויי חדרים; דאָס הייסט, פון אַ חדר מיט אַ פעדערשט חדר'על, אויף אויסצוטהון די קאַלאַשען און אויפצוהענגען די מלבושים — און דאָס איז געווען פּאַר אונזערע פאַרשוינען ווי געוואונשען: אינ'ם גרויסען חדר האָט זיך באַזעצט, געוועהנליך, דער פּריץ, און אינ'ם פעדערשטען הדר'על — דער איד.

אוועקגעלעגט דעם זאַק אין אַ ווינקעל, האָט דער איד געשאַפען, מע זאָל געבען דעם פּריץ אַ סאַמאָוואַר, און אַ פרעג געטהאָן:

— פאַרהאָן עפּיס ביי אייך וואָס צו פאַרבייסען?

— נאָך אַ מין פאַרבייסען! ס'איז דאָך עפּיס היינט אויף דער נאַכט פּורים ביי אונז אין שטאָדט. פאַרהאָן המן־טאַשען פרישע מיט מאָהן, און פלעדלעך, און קישעלעך, און מאָהנדלעך, און גלאַט פּורים־גרעט מיט שאַר ירקות. הע!

אַזוי האָט געזאָגט דער משרת מיט אַ ביסעל אַ גראָבליך שמייכעלע, באַוויזען בשעת־מעשה, אַז ער האָט געזונטע געלע ציינער. דערפאַר האָט ער אָבער באַקומען פונ'ם אידען זעהר אַ פריינטליכען פּאַטש אין פּלייצע מיט אַ שענעם יישר־כח, און איז אוועקגעגאַנגען מאַכען אַ סאַמאָוואַר און ברענגען די אַלע גוטע זאַכען, וואָס ער האָט דאָ אויסגערעכענט. און דער איד האָט זיך דערווייל געמאַכט גאַנץ באַקוועם, דאָס הייסט, ער האָט אויסגעטהאָן דאָס פּליסענע היטעל און געבליבען זיצען אין אַ יאַרמעלקע, פאַרקאַטשעט די אַרבעל ביז די עלענבויגענס און האָט זיך באַזעצט אויף אַ בענקעלע ביי דער טיר פונ'ם פּריץ. און בכדי די צייט זאָל ניט אוועקגעהן אומזיסט, האָט ער אויפגעבונדען דעם זאַק, אַרויסגענומען פון דאָרטען עפּיס אַ ספר'על און האָט זיך פאַר־

טיעפט, דאָס הייסט, דעם קאָפּ האָט ער איינגעבויגען, איין אויג האָט ער צוגעמאַכט, געקייט אַ שפּיץ באָרד און אַליין זיך בשעת מעשה צוגעשאָקעלט מיט'ן גאַנצען גוף. דאָס אַלסדינג אינאיינעם האָט אויסגעוויזען ביי דער וועלט אַ ביסעל פּריקרע; ממה נפשך — איז דער איד דעם פּריץ'ס אַ איד, היינט וואָס זיצט ער איבער אַ ספר? אַלאַ וואָס דען? ער איז אַ ווילד־פרעמדער? וואָס זשע איז ער געקומען מיט'ן פּריץ? און גלאַט וואָס טהוט ער היע גראַד היינט צו אסתר־תענית?

אַזוי האָבען זיך געשלייפט די מוחות די בעל־הבית'טע פון'ם גאַטעל, די אורחים און סתם אידען פון דער גאַס, וואָס האָבען אהער איין אַריינטריט. און בתוך כך האָט דער משרת געבראַכט צו טראָגען דעם סאַמאָוואַר מיט אַ גאַנצען בעקען פּורים־גרעט, און פאַרבייגעהענדיג האָט ער דערוויייל אַ פרעג געטהאָן ביי'ם אידען, פון וואַנען איז דער אַדון?

— דו דאַרפסט עס טאַקי נויטיג וויסען? — מאַכט צו איהם דער איד און נעמט זיך צוריק צום ספר.

— מיך אַהרט ניט, אַז איך וועל ניט וויסען, — מאַכט צו איהם דער משרת — נאָר די בעל־הבית'טע מיינע האָט מיר אָנגעזאָגט, למען השם, איך זאָל ביי אייך פרעגען, פון וואַנען איז דער אַדון?

— וועסט דו זאָגען דער בעל־הבית'טע דיינער, אַז פון פרס ומדי.

— פון וואָסער אַ שטאָדט?

— פון שושן הבירה.

— וואָס הייסט דאָס שושן הבירה?

— זאָג דיין בעל־הבית'טע, זי זאָל שיקען אַ קליגערען פון דיר.

דער משרת שטעהט אַ ווייל מיט אָפענע קעלבער־אויגען, קראַצט זיך אונטער'ן קאָלנער און געהט אַוועק, און איין עטליכע

מינוט ארום קומט־צו די בעל־הבית'טע אליין, א אידינע א שווערע, וואס פון איהר וואלט געקאנט זיין צוויי און אפשר דריי אידינעס. און מחמת אלסדינג, וואס ווערט דא ביי אונז באשריבען ווייטער, קומט־פאר אינ'ם פעדערשטען חדר'ל אין געשפרעכען, אלע מאל מיט אנדערע פארשווינען, לכן טיילען מיר דאס איין אין עטליכע בילדער און הויבען אן אזוי:

סצענע 1.

די בעל־הבית'טע [א וויש די נאז ארויף]. גוט מארגען! איך האב אייך צוגעשיקט אט דא מיין משרת, איז ער אבער א גרויסע בהמה.

דער אורח. ער איז א בהמה? נים איהם קייען שטרוי.

די בעל־הבית'טע. נישט דאס! ער פארשטעהט נים וואס מע רעדט צו איהם. איך האב געוואלט וויסען, ווער איז דער פריץ און פון וואנען?

דער אורח [קוקט אריין אין ספר אריין]. פון וואנען מיין פריץ איז? פון שושן הבירה.

די בעל־הבית'טע. וואו איז דאס? אין וואסער גובערניע?

דער אורח [נעממ נישט צו די אויגען פונ'ם ספר]. אין פרס ומדי.

די בעל־הבית'טע [טראכט א ביסעל]. וואס איז ער? א גראף?

דער אורח. א ביסעל גרעסער פון א גראף.

די בעל־הבית'טע. א קניאז?

דער אורח. א ביסעל גרעסער פון א קניאז אויך.

די בעל־הבית'טע. א גענעראל?

דער אורח. א שני למלך.

די בעל־הבית'טע. א וואס?

דער אורח. א שני למלך ביי'ם קעניג אחשורוש.

די בעל־הבית'טע [טראַכט א ביסעל]. וואָס טהוט ער היע? ער מאַכט עפּיס געשעפטען?

דער אורח. געוויס מאַכט ער געשעפטען.

די בעל־הבית'טע. וואָס קויפט ער? — אימעניעס? וועלדער? צי גלאַט אזוי ער לייהט געלט?

דער אורח. ער קאַן קויפען און פארקויפען, און לייהען געלט, און וואָס איהר ווילט.

די בעל־הבית'טע. פון וואַנען־זשע זענט איהר? טאָקי אויך פון דאָרטען?

דער אורח. טאָקי אויך פון דאָרטען.

די בעל־הבית'טע געהט אוועק און קנייטשט מיט די פּלייצעס. „אַ מאָדנער אורח!" — טראַכט זי זיך. — „מע באַדאַרף זיך באַקענען מיט'ן פּריץ אַליין... נאָר ווי אַזוי? אַז דער איד זיצט, ווי אַ הונט, ביי דער טיר און לאָזט ניט צו!" אויף איהר גליק טראַגט־אַן גאָט אַ מעקלער, וואָס האָט געזעהען צופאָהרען אַ דיליזשאַנס, איז ער געקומען אויסטאַפּען, ווער איז דער פּריץ און וואָס דאַרף ער האָבען? אין קורצע ווערטער גיט איהם די בעל־הבית'טע איבער, וואָס זי האָט געהערט פונ'ם אורח, אַז ס'איז אַ רייכער פּריץ, וואָס מאַכט געשעפטען, און זי נעמט־אוים מיט איהם אַ תנאי, אַז טאָמער וועט מען עפּיס מאַכען, זאָל זיין אויף דער האַלב. און דער מעקלער מאַכט דריי שפּאַן און איז שוין ביי'ם אורח אין פעדערשטען חדר'על, און דאַ קומט פאָר די —

סצענע 2.

דער מעקלער [ציהט־אוים דעם אורח אַ גראָבע, אַ באַוואַקסענע האַנט]. שלום עליכם! איך האָב געהערט, אַז איהר זענט דאָ מיט אייער פּריץ, געקומען אהער עפּיס מאַכען געשעפטלעך. איך בין אַ איד אַ סרסור, אַ מעקלער, פון געלט הייסט דאָס. ביי אונז אין שטאָדט פאַרנעמען זיך כמעט אַלע אידען איבערהויפּט מיט געלט... ניטאָ ביי אונז קיין אַנדערע געשעפטען, פאַרשטעהט איהר,

א חויז געלט. איטליכער איד איז היע אדער א קרעמער, אדער א בעל־הלואה... בכלל, ווער איז דער פריץ אייערער? פון וואנען? וואס האט ער? און וואס דארף ער?

דער אורח. איך וויס נים, צי איהר וועט איהם קענען. ער איז פון וויים: פון פרס ומדי.

דער מעקלער. פון פרס ומדי? פון וואסער שטאדט?

דער אורח. פון שושן הבירה.

דער מעקלער. פון שושן הבירה? ווי אזוי איז דער נאמען זיינער?

דער אורח. זיין נאמען איז המן.

דער מעקלער [טרעט אפ צוריק]. המן? וואָ־וואָ־וואסער המן?

דער אורח. המן, דער רעכטער, דער אמת'ער המן. המן בן המדתא...

דער מעקלער. נו, און ווער זענט איהר?

דער אורח. און איך בין זיין איד... מרדכי.

דער מעקלער. מ־מרדכי? דער וואס היינט... אין דער מגילה?...

דער אורח [שטעהט־אויף פונ'ם בענקעל, גלייך איהם אין פנים אריין]. יא! יא! יא! מרדכי, דער זוהן פון יאיר, דער זוהן פון שמעי, דער זוהן פון קיש! [דעם „קיש" שרייט איהם אויס דער אורח גלייך אין אויהער אריין].

דער מעקלער [ווערט רויט פאר כעס]. אפנים, איהר האט ניט פון וועמען חוזק מאכען?!

און דער מעקלער לויפט ארויס אין גרויס גרימצארן, און עס באווייזט זיך א פרישער פארשוין, א יונגערמאנטשיק מיט א גע־ראזירט בערדעל, מיט שענע צוויי וואנסעס, פארדרעהט גאנץ פיין ארויף, מיט א שען קייטעל אויפ'ן זשילעט, וואס סע קאן זיין, ס'איז א גילדענעס, און סע קאן זיין, אז ניין. אליין איז ער איין אגענט פון זינגער'ס נייה־מאשינעס. נאר פון צייט צו צייט, אז

עס מאכט זיך עפּיס א נייעס אין שטעדטעל, שרייבּט ער אריין אין א צייטונג און שרייבּט זיך אונטער „דאס גערוּזירטע בּערדעל“.

סצענע 3.

דאס גערוּזירטע בּערדעל. גוט מאָרגען! דאָ, האָבּ איך געזעהען, איז צוגעפאָהרען א פריץ מיט א אידען. האָבּ איך געוואָלט, אויבּ ס'איז מעגליך, האָבּען מיט איהם א אינטערוויו.

דער אורח. וואס הייסט דאס א אינטערוויו?

דאס גערוּזירטע בּערדעל. דאס הייסט, איך וויל זיך מיט איהם דורכשמועסען.

דער אורח. גלאט אזוי?

דאס גערוּזירטע בּערדעל. גלאט אזוי.

דער אורח. הייסט דאך עס דברים בטלים. ווער זענט איהר?

דאס גערוּזירטע בּערדעל. איך בּין א האַלבּער אגענט פון מאַשינעס. נאָר העכער האַלבּ בּין איך א שרייבּער, א קאָרעספּאָנדענט פון א אידישער צייטונג. קאָן איך זעהען אייער פריץ?

דער אורח. ניין, איהר קאָנט איהם ניט זעהען.

דאס גערוּזירטע בּערדעל. פאַר וואס?

דער אורח. דערפאַר, ווייל ער איז צו א גרויסער פריץ.

דאס גערוּזירטע בּערדעל. ווער איז ער? פון וואַנען? און ווי אזוי הייסט ער?

דער אורח. ער איז א מאַגנאַט, פון שושן הבּירה, און זיין נאָמען איז — המן. איז אייך בּאַקאַנט דער נאָמען?

דאס גערוּזירטע בּערדעל. דער נאָמען איז מיר קענטליך... נאָר די שטאָדט — האָבּ איך קיינמאָל ניט געהערט. ווייט איז עס?

דער אורח. אין פּרס ומדי... פון הודו בּיז כּוש... געהערט אמאָל?

ד אַ ס ג ע ר אַ ז י ר ט ע ב ע ר ד ע ל [דרעהט די וואָנסעס], קיינמאָל ניט! [נעמט־אַרויס אַ גאָטיץ־ביכעל מיט אַ בלייַשטיפט, גרייט צו פאַרשרייבען]. ווי אַזוי, זאָגט איהר, איז דער נאָמען?

ד ע ר א ו ר ח. המן.

ד אַ ס ג ע ר אַ ז י ר ט ע ב ע ר ד ע ל. דער זעלבער נאָמען, וואָס מע עסט נאָך איהם המן־טאַשען? הייַנט, דאַכט זיך?

ד ע ר א ו ר ח. אַט, אַט, אַט! נו, און דעם נאָמען מרדכי האָט איהר געהערט אַמאָל?

ד אַ ס ג ע ר אַ ז י ר ט ע ב ע ר ד ע ל. יאָ, עפּיס דאַרט איינ־איינעם מיט יענעם המנ'ען האָב איך געהערט לייענען דאָרטען... [נעמט זיך צום גאָטיץ־ביכעל].

ד ע ר א ו ר ח. זאָלט איהר וויסען זייַן, אַז דער פּריץ מייַנער — דאָס איז ער אַליין טאַקי, אָט יענער המן פון שושן הבירה...

ד אַ ס ג ע ר אַ ז י ר ט ע ב ע ר ד ע ל [קווייַנקעלט זיך, ווייסט ניט וואָס ער זאָל שרייבען]. וואַ־וואָס הייסט? איך פאַרשטעה ניט! ער לעבט נאָך, יענער המן? דאַכט מיר, ער איז שוין לאַנג גע־שטאָרבען?...

ד ע ר א ו ר ח. און איך בין דאָס זייַן איד — מרדכי היהודי היושב בשער המלך... [די לעצטע ווערטער זינגט ער מיט'ן ניגון פון דער מגילה].

קיינמאָל אויף זייַן לעבען האָט אונזער אַגענט אַזוי שטאַרק ניט פאַרדראָסען, ווי אַצינד, וואָס ער איז ניט באַקענט מיט די קלייַנע אותיות; אין דער דאָזיגער מינוט האָט ער שטאַרק חרטה געהאַט דערויף, וואָס ער האָט יונגעלווייז ניט געוואָלט אַרייַנקוקען אין קיין אידישען ספר. די גאַנצע באַד האָט ער אַרויפגעלעגט אויף זייַן טאַטען. שולדיג איז אינגאַנצען ער, דער טאַטע זייַנער. אַ טאַטע איז מחויב צו לעהרנען אַ קינד...

ד אַ ס ג ע ר אַ ז י ר ט ע ב ע ר ד ע ל. איז ער, הייסט דאָס, פון יענע המנס, וואָס... וועלכער... קאַטאָרי?...

דער אורח. ניט פון יענע המנס, נאר טאקי יענער המן אליין, דער אמת'ער המן! וויפיעל מאל דארף מען אייך קלאפּען אין מח אריין?

דאס געראזירטע בערדעל [חאפּט־ארויס א פּעטשייעלע, ווישט זיך דעם שווייס. אין דעם עפענט זיך די טיר און עס באווייזט זיך א נייער נפש, א שטארק־רויטער איד מיט שטארק־רויטע ברעמען, מיט א היבש בייכעל, געהט אנגעטהאן חסידיש, נאר ריין, ציכטיג, אין א שענער קאפּאטע. דער שטארק־רויטער איד פליהט־אריין צום אורח, ווי א שטורעמווינט].

דער אורח [צום אגענט]. וואס זענט איהר געבליבען אהן לשון?

דאס געראזירטע בערדעל. איך... איך... איך וועל קומען א צווייטען מאל... [רוקט זיך ארויס].

סצענע 4.

דער שטארק־רויטער איד [שטעקט־אפּ דעם אורח א ברייטען שלום־עליכם]. שלום עליכם, מיין ליעבער איד! איך האב שוין אפּגענומען פון אייך א פּאר גרוסען. מע זאגט, אז איהר זענט דא מיט א פּריץ א מאגנאט, וואס קויפט און פּארקויפט אימעניעס און וועלדער. דעם נאמען האבען זיי מיר ניט געוואלט זאגען. נאר איך שטוים מיך אן, ווער דאס איז. [פּארקאטשעט די ארבעל]. דאס באדארף זיין א גראף אדער א קניאז. געטראפען?... איך בין דער גרעסטער מעקלער פון אימעניעס און וועלדער אין גאנץ פּאַלעסיע. איך, ווי איהר קוקט מיך אן, בין פול אומעטום, די גאנצע וועלט, בין אויסען אלע מייזלעכער, אויסגעבונדען מיט אלע פּריצים און מיט אלע גראפען, אלע גרעסטע מאגנאטען זענען נאך מיר די כּפּרה, ווארום זיי ווייסען, אז איך בין זייער געטריי, איך וועל זיי ניט פּארפיהרען, ווי אנדערע... זיי ווייסען, אז דאס וואס איך זאג, איז הייליג. איך וועל נישט געהן דערצעהלען, ווי אנדערע, נעכטיגע טעג, אויפ'ן הימעל א יאריד... איך בין ניט פון די אדעסער

אדער יעהופעצער מעקלערס די שארלאטאנעס, וואס קנאקען. בלא־טע! ביי מיר איז ריין און אפענטליך. זאג איך וואלד — איז וואלד. זאג איך סטעפ — איז סטעפ. איך וועל נישט געהן דער־צעהלען יענעם קיין גליקען, „א האק א בוים, א פליוך אין וואסער", און נאכדעם זאל זיך אויסלאזען א בוידעם, א נעכטיגער טאג... און רעד איך מיט עמיצען אפ — איז יחלקו. עס מעגען פאלען שטיי־נער פון הימעל, וויבאלד מיר זענען אינצווייען, איז חצי שלי וחצי שלך...

דער אורח. בקיצור, וואס זשע האט איהר געוואלט זאגען, הייסט דאס?

דער שטארק־רויטער איד. האב איך געוואלט זא־גען, הייסט דאס: אזוי ווי ס'איז געקומען מיט אייך צו פאהרען עפיס א פריץ, זאגט מען, וואס האט ברעה, זאגט מען, קויפען אדער פארקויפען אימעניעס, בין איך געקומען אומיסטנע אנקוקען דעם פארשויז, וואס פאהרט־ארום ביי אונז אין אונזער וואהלין און מאכט געשעפטען אהן מיר. איהר וועט דען קאנען א ריהר טהון זיך אהן מיר? אט האב איך ערשט דורכגעשלאגען א פאר גער־שעפטלעך, וואס צוליעב דעם טאקי בין איך געקומען אהער צו פאהרען, — מעגט איהר מיר גלויבען, אז אויף חידושים, אויף בילעטען! צונויפגעפיהרט א וואנט מיט א וואנט, הודו מיט כוש, געביטען שילע נא שווייקע, צוגענומען ביי איינעם א אימעניע א גאלד און אריינגערוקט איהם א וואלד, אויף איהם אזא יאהר! איהר זאלט זעהען דעמבעס — ארזי־לבנון! דער חסרון, וואס מע קאן זיי ניט האקען. מע לאזט ניט. מע דארף זיי לאדען חאטש נאך א יאהר דרייסיג, וועט מען ערשט דעמאלט פארשפיעלען... דערפאר האט אבער די אימעניע א מעלה: די ערד איז גאלע בלאטע, גוט אויף חריין און אויף קארטאפלים, און קיין רעמאנענט ניט א לעק! און א באהן וועט דארטען אפשר אמאל זיין, אם ירצה השם, אז משיח וועט קומען, און אפשר נייז; גיכער נייז, איידער יא... די צוויי אדונים, האט איהר באדארפט אנקוקען, האבען זיך איינס דאס

אנדערע געוואלט אנטהון א ספאדיק, און מיר האבען זיי געוואלט איינרעדען, אז איך וויל זיי אפנארען, נאר זיי וועלען זיך ניט לאזען — א קאמעדיע, זאג איך אייך, א ריינע קאמעדיע! [ווערט צעגאנגען פאר געלעכטער].

דער אורח. בכן, וואס זשע האט איהר, הייסט דאס, גע־וואלט זאגען?

דער שטארק־רויטער איד. גארנישט. איך האב נאר געוואלט א טאפ טהון, געוואהר ווערען, מיט וואס איהר שמעקט... איהר זאגט מיר נאר, ווער איז דער אדון אייערער, פון וואנען איז ער? און ווי אזוי רופט מען איהם? — וועל איך אייך שוין אליין זאגען, וואס ער דארף. זאגט מיר נאר דעם נאמען זיי־נעם — איך קען אלעמען און אלע קענען מיך.

דער אורח. זיין נאמען איז המן.

דער שטארק־רויטער איד [טהוט זיך א חאפ]. הא? המן? פון וואסערע המנס? אפשר פון די, וואס אט דארטען? [באווייזט מיט די הענט אהין ערגיץ, זעהר ווייט].

דער אורח. פון די אמת'ע המנס, טאקי ער אליין! [מיט'ן ניגון פון דער מגילה]. המן בן המדתא האגגי, שני למלך ביי'ם קעניג אחשורוש. ווייסט איהר שוין?

דער שטארק־רויטער איד. וואָ־וואס רעדט איהר?

דער אורח. אט דאס, וואס איהר הערט.

דער שטארק־רויטער איד. צי איהר זענט צע־מישט? צי איהר זענט דול? צי איהר זענט משוגע? צי גלאט אזוי נעריהרט פונ'ם זינען?

דער אורח. איך בין ניט צעמישט, ניט דול, ניט משוגע, ניט געריהרט פונ'ם זינען. דאס איז ער, דער אמת'ער המן אליין, פון שושן הבירה, און איך בין דאס מרדכי היהודי, זיין איך הייסט דאס... ער איז, מסתמא האט איהר געהערט, א גרויסער מאננאט,

איין אדיר, און איך, געוויינטליך, בין א איד איין ארעמאן; ער איז, הייסט דאס, מיין פריץ, און איך בין זיין איד. היינט פאר־שטעהט איהר שוין?

אויסגעהערט די דאזיגע מימרא, טהוט זיך דער שטארק־רויטער איד א האפ מיט ביידע הענט ביי די זייטען און הויבט אן צו לאכען, אז עס קומען זיך צונויף די בעל־הבית'טע מיט'ן משרת מיט עטליכע געסט, מיט גלאט אידען, און פונ'ם גרויסען חדר עפענט זיך די טיר און עס קוקט־ארוים דער פריץ אליין, טהוט א ווארף אויף אלע פארשוינען א בייזען קוק און פארבינדט מיט זיין אידען א שמועס אויף א מאדנע שפראך, מיט גאלע טית'ען און מיט גאלע פתח'ען, עפים א מין תרגום־לשון, וואס מע האט נאך אזא שפראך מיט אזעלכע דבורים אין וואהלינער גובערניע קיינ־מאל ניט געהערט: „פארשאנדאטא, אשפאטא, פאראטא, ווייזא־טא"... בעת מעשה שטעהט דער איד פאר'ן פריץ, ווי געוועהנליך א איד באדארף שטעהן פאר א פריץ... און מע הערט ניט אויף צו שיטען אלץ מיט יענעם תרגום־לשון, וואס מע קאן פון איהם זיך אויסברעכען אלע ציינער, און מע וואלט געמעגט שווערען, אז עס ווארפען זיך דורך די באקאנטע הארבע ווערטער פון דער מגילה: „פרתמים", און „אחשדרפנים", און „אחשתרנים", און „שעשגז", און דאכט זיך, אז „חרבונה" אויך בתוכם... דער גאנצער עולם בלייבט שטעהן מיט אפענע מיילער, און זיי קאנען ניט פארשטעהן, וואס טהוט זיך דא מיט זיי? המן מיט מרדכי'ן פון דער מגילה? צי א נייער המן מיט א נייעם מרדכי? צי גאר א חלום, עפים א בייזער, א ווילדער חלום צו זייערע קעפ!?

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

א פּאָר ווערטער פון׳ם פּאַרפאַסער צו זיינע לעזער.

איך ריים איבער סאַמע אין רעכטען ברען פון דער מעשה — גלויבט מיר, אַז יעדער בעל־מלאכה ווייסט זיין ארבייט און יעדער שריפטשטעלער פארשטעהט זיינע ביזנעס... איך זעה אין אייך, אַז עס האָט אָנגעצויגען. דאָס הייסט, אַז איהר ווילט וויסען דעם סוף פון דער מעשה — דאָס איז דאָך ביי אייך דער עיקר. אויב אזוי, האָט אַ ביסעל געדולד, ביז... איבער־אַ־יאָהר פּורים. ניט קיין סך צו וואַרטען. מעהר ניט אַז איין יאָהר. וואָס פאַר אַ ווערדע האָט אַ יאָהר אין דער אייביגקייט?...